

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

ฉบับที่ 11 (มิถุนายน 2550-พฤษภาคม 2551)

Thammasat University Archives Bulletin No. 11 (June 2001-May 2002)

หมายเหตุ: ต้นฉบับความทรงจำ

**คณะกรรมการบริหารและดำเนินงานหอจดหมายเหตุ
และหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**

อาจารย์ ดร.ชาญวิทย์	เกษตรศิริ	ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์ ดร.นครินทร์	เมฆไตรรัตน์	ที่ปรึกษา
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร ท่าพระจันทร์		ประธานกรรมการ
ศาสตราจารย์ ดร.สมคิด	เลิศไพฑูรย์	รองประธาน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรรณี	สำราญเวทย์	รองประธาน
นางวนิดา	จันทนทัศน์	กรรมการ
นางสาววารุณี	โอสธารมย์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ	วรปัญญาอนันต์	กรรมการ
นางสาวอัจฉรา	จินดารัตน์	กรรมการ
อาจารย์ ดร.ธำปันธ์	นิพิฏฐกุล	กรรมการ
อาจารย์อัศรพงษ์	คำคุณ	กรรมการ
ผู้อำนวยการกองกลาง หรือผู้แทน		กรรมการ
หัวหน้างานบริหารสำนักงาน ท่าพระจันทร์ หรือผู้แทน		กรรมการ
นางสาวดาวเรือง	แนวทอง	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวศรค์ศัญญ์	เจริญธิดากร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

หมายเหตุ: ต้นฉบับความทรงจำ

บทบรรณาธิการ

เมื่อมาถึง “ความทรงจำ” คงจะเห็นพ้องกันได้โดยไม่ยากว่า คงมิใช่เป็นเพียงการ “จำข้อเท็จจริงในอดีต” ในห้วงความคิดอย่างโดดเดี่ยวและขาดลอย แต่ความทรงจำเป็นสิ่งที่ “อันพึง จำ” เพื่อ “ทรงไว้” ซึ่งบางสิ่งบางอย่างอันมีคุณค่า อีกนัยหนึ่ง หากจะลองเสี่ยงนิยามความทรงจำตามความเข้าใจโดยทั่วไปก็น่าจะกล่าวได้ว่า ความทรงจำเป็นผลผลิตจาก “ข้อเท็จจริงในอดีตซึ่งผ่านการตีความและได้รับการประเมินแล้วโดยประสบการณ์ว่า เป็นสิ่งอันควรค่าแก่การจดจำหรือบันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้ เพื่อถ่ายทอดความหมายและสื่อสารข้อเท็จจริงเหล่านั้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เป็นเหตุให้เกิดขึ้นซึ่งความทรงจำในเรื่องนั้น” และความทรงจำอาจเป็นของบุคคลหรือของสังคมโดยรวมในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นได้ ดังนั้น การบอกเล่าความทรงจำจึงสามารถสื่อและเชื่อมโยงความหมายระหว่างอดีตและปัจจุบันได้เป็นอย่างดี แน่แน่นอนว่า ความทรงจำอาจจะยังไม่สำคัญถึงขนาดที่จะได้รับการพิจารณาว่าเป็น “ประวัติศาสตร์” แต่เราปฏิเสธไม่ได้เลยว่าความทรงจำมีอิทธิพลต่อการอธิบายประวัติศาสตร์ในแง่ใดแง่หนึ่งเสมอ

สำหรับจุลสาร ฯ ฉบับนี้ คณะบรรณาธิการรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสรับถ่ายทอดประสบการณ์และความทรงจำของสุภาพสตรีคนสำคัญท่านหนึ่งของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์และความทรงจำของท่านผู้นี้ นับจากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศในเดือนมิถุนายนปี 2475 เป็นต้นมา สุภาพสตรีผู้นั้นได้แก่ ท่านผู้หญิง พูนศุข พนมยงค์ ภริยานายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสและผู้ประสานการณ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แม้ว่าชีวิตการงานและประสบการณ์ของท่านจะได้รับการบันทึกและเผยแพร่สู่สาธารณะจนเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปอยู่แล้ว แต่กองบรรณาธิการก็เชื่อมั่นว่า ประเด็นซึ่งได้รับการเข้าสัมภาษณ์ในครั้งนี้ น่าจะมีส่วนช่วยเพิ่มมุมมองในข้อมูลที่ได้เผยแพร่ออกมาก่อนหน้านี้ได้ไม่มากนักน้อย

ความทรงจำและเรื่องราวที่ได้รับการบันทึกและถ่ายทอดในลำดับต่อ ๆ ไปซึ่งผู้อ่านพบได้ในสารบัญชานั้น ล้วนเป็นประเด็นบอกเล่าที่จะทำให้ผู้อ่านทราบถึงเรื่องราวในมุมเล็ก ๆ ของสังคมไทย แต่ก่อร่างวางรากให้แก่ความเป็นไปขององค์กรหรือสถาบัน อาทิเช่น บุคคล

สำคัญผู้มีส่วนในการวางรากฐานธนาคารแห่งประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนายปรีดี พนม-
ยงค์ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง หรือแม้แต่วัดสุทัศน์ซึ่งกลายมา
เป็นมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ของหน่วยงานและของบ้านเมืองเป็นส่วนรวม เช่น ปืนใหญ่
โบราณในพื้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และงานฉลองพระนครครบ 150 ปีกับรัฐพิธีและ
ราชานุสาวรีย์ที่มีขึ้นในวาระการเฉลิมฉลองคราวนี้ นอกจากนี้ ผู้อ่านยังจะได้ทราบเหตุการณ์
“กบฏสันติภาพ” ในอดีตในอีกมุมมองหนึ่งโดยเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใน
ระยะเวลาใกล้เคียงกันในประเทศญี่ปุ่น ต่อจากนั้น เป็นประเด็นเกี่ยวกับจดหมายเหตุที่น่า
สนใจ ไม่ว่าจะเป็นจดหมายเหตุเสียงหรือจดหมายเหตุของธนาคารแห่งประเทศไทย รวมถึง
การวิเคราะห์บางแง่มุมของหนังสือวชิรญาณซึ่งบัดนี้ต้องนับว่า กลายเป็นส่วนหนึ่งของ
ประวัติศาสตร์วรรณกรรมที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงที่ประเทศก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงไปแล้ว
และปิดท้ายด้วยบทความแปล ซึ่งประสงค์จะให้ผู้อ่านโดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาได้สัมผัส
ความคิดของนักปราชญ์ระดับสากลว่า ในขณะที่นักปราชญ์ผู้นี้อยู่ในวัยใกล้เคียงกัน ทศนะต่อ
ชีวิตและอนาคตเบื้องหน้าของนักปราชญ์ผู้นี้อาจบอกอะไรพวกเราได้บ้าง

ท้ายที่สุดนี้ จุลสาร ฯ เป็นส่วนหนึ่งแห่งความภาคภูมิใจของหอจดหมายเหตุ
ธรรมศาสตร์ ในฐานะเป็นหน่วยงานซึ่งมีขอบข่ายภารกิจในด้านเอกสารจดหมายเหตุ กิจกรรม
หอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และงานในอนาคตอันเกี่ยวกับ
พิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ ในความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย ซึ่งควรนับว่าเป็นหน่วยงานที่มี
ภารกิจอันมีลักษณะพิเศษเฉพาะ

อนึ่ง เราปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะให้ท่านเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในประวัติศาสตร์
ของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ โดยหากท่านได้ครอบครองไว้ซึ่งเอกสาร รูปภาพ สิ่งของหรือวัตถุอื่น
ใดที่อาจสื่อให้เห็นประวัติ เรื่องราว หรือเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย เรายินดีที่
จะขอรับไว้เพื่อนำมาจัดเก็บเพื่อการศึกษา คัดแยกและหมุนเวียนนำมาใช้แสดงในหอประวัติ-
ศาสตร์ ฯ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนมหาวิทยาลัยในการบันทึกประวัติศาสตร์และความทรงจำ
ของตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ต่อไป

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ กับคำบอกเล่าถึงอดีตในวันนี้

กองบรรณาธิการ

เนื่องจากกองบรรณาธิการจุลสารหอจดหมายเหตุ
ธรรมศาสตร์พิจารณาเห็นว่า “บทบาทของสตรีในสังคม
ไทย” เป็นประเด็นซึ่งนับวันจะยังมีผู้สนใจศึกษาค้นคว้า
มากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงเห็นควรที่จะเลือกสรรและรวบรวมข้อมูล
จากการสัมภาษณ์สุภาพสตรี ซึ่งเป็นบุคคลที่เคยมีบทบาทสำคัญ
ต่อสังคมไทย ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา
ด้านต่างๆ ในทัศนะของสตรีเป็นการเฉพาะ

กองบรรณาธิการฯ พิจารณาเห็นพ้องกันเป็นเอกฉันท์
ว่า ท่านผู้หญิง พูนศุข พนมยงค์ เป็นสุภาพสตรีไทยผู้มี
ประสบการณ์และบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์อย่างยิ่งยวดแก่สังคม
ไทยในอดีตที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะภริยา นายปรีดี
พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโสและอดีตผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย
(วิชา) ธรรมศาสตร์ (และการเมือง) ปัจจุบัน ท่านผู้หญิงฯ

มีอายุ 95 ปี ใช้ชีวิตอย่างสงบ ณ บ้านซอยสวนพลู ถ. สาทรใต้ และเมื่อกองบรรณาธิการฯ ได้
ติดต่อขอสัมภาษณ์ในประเด็นดังกล่าว ท่านกรุณาให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 มีนาคม 2550
ระหว่างเวลา 09.30-11.30 น. แก่ตัวแทนคณะบรรณาธิการจุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์
ซึ่งประกอบด้วยอาจารย์ ดร. ฐาปนันท์ นิพิฏฐกุล, อาจารย์ ญัฐพล ใจจริง, น.ส. วารุณี
โอสธารมย์ และ น.ส. ศรค์ศันญา เจริญฐิตากร กองบรรณาธิการฯ จึงขอกราบขอบพระคุณ
ท่านผู้หญิง พูนศุข พนมยงค์ เป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

คณะบรรณาธิการ: ในฐานะคู่มือชีวิตของ นายปรีดี พนมยงค์ ท่านได้เรียนรู้ด้านความคิด ได้สัมผัสและมีประสบการณ์ทางการเมืองอย่างไร ด้วยวิธีใด

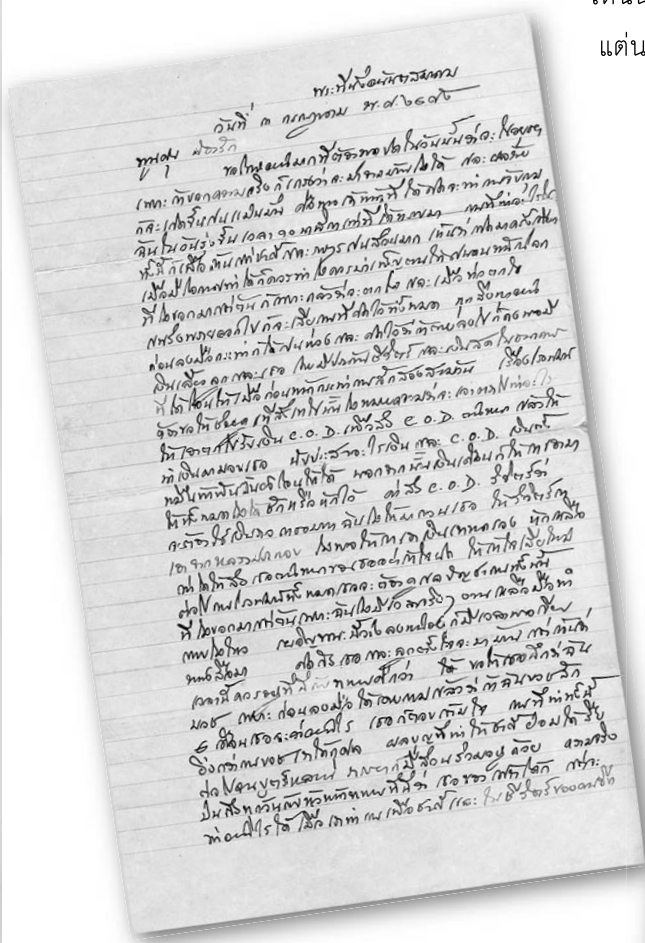
ท่านผู้หญิง: เมื่อฉันมาร่วมชีวิตกับนายปรีดีนั้น ฉันอายุเพียง 17 ปีเท่านั้นเอง เรื่องแรกที่ได้สัมผัสก็คือ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 จดหมายฉบับวันที่ 3 กรกฎาคม 2475 ที่นายปรีดีเขียนถึงฉัน แม้จะเป็นการส่วนตัว แต่สาระในจดหมายที่บอกให้คิดถึงชาติกับราษฎรมากๆ ฉันก็ยังงงๆ อยู่ หลังจากนั้นไม่นาน เพื่อความปลอดภัยของนายปรีดีและผู้นำคณะก่อการ 2475 เรามาพักในวังปารุสกวัน ฉันได้เห็นนายปรีดีครุ่นคิด ชิดเขียน ร่วมประชุมกับผู้นำคนอื่นๆ อดตาหลับขับตานอน จึงเพิ่งจะเริ่มเข้าใจทีละเล็กละน้อย

ต่อมา ยังมีเหตุการณ์ทางการเมืองหลายๆ เรื่องที่ผ่านมาในชีวิต เช่น นายปรีดีถูกเนรเทศไปประเทศฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. 2476 เพราะเสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ทั้งๆ ที่ตั้งใจวางเค้าโครงการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของชาติไทย และเพื่อการกินดีอยู่ดีของราษฎร แต่กลับได้รับการตอบแทนเช่นนี้ ฉันสังเกตว่า นายปรีดีไม่ได้ท้อแท้ หากขณะอยู่ฝรั่งเศส ได้ศึกษาวิชาการที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ

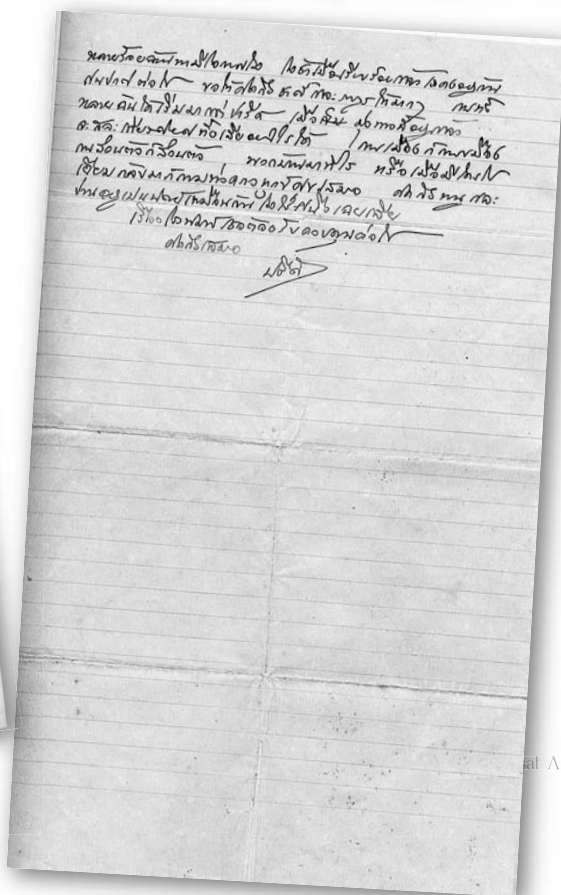
แล้วยังสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นบุกเมืองไทย นายปรีดีคัดค้านผู้รุกรานให้ฉันทำหน้าที่ฟังข่าววิทยุสัมพันธมิตร และงานอื่นๆ แล้วแต่นายปรีดีจะมอบหมาย โดยถือความลับเป็นสุดยอดของ

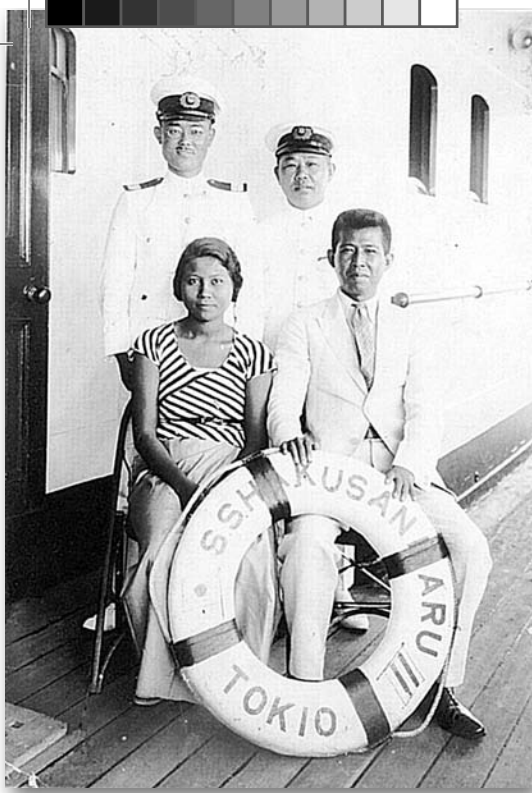

ท่านผู้หญิงในวัย 16 ปี

จดหมายลงวันที่ 3 กรกฎาคม 2475 ของนายปรีดี พนมยงค์

นายปรีดี พนมยงค์และท่านผู้หญิง
บนเรือ Hakusan Maru คราวถูกเนรเทศในปี 2476

การทำงาน หลังจากสงครามยุติ นายปรีดีก็ไม่ได้ทวงความดีความชอบ หรือผลประโยชน์ส่วนตัว โดยถือว่าที่ตนทำไปนั้นเป็นหน้าที่ของคนไทยที่ต้องรับใช้ชาติ จากนั้น ก็เหตุการณ์กรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 เป็นเรื่องเศร้าเสียใจของพสกนิกรทั่วประเทศ นายปรีดีกับฉันก็เช่นกัน เพราะเราทั้งสองชื่นชมในพระจริยาวัตรอันงดงามของพระองค์

สิ่งที่ทำให้ฉันได้รับการกระทบกระเทือนอย่างมาก ในเวลาต่อมา คือ รัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 รถถังของฝ่ายคณะรัฐประหารบุกเข้ามาที่ท่าเทียบท่าช้าง นายปรีดีต้องหลบหนีภัยการเมือง จากนั้นมา ฉันต้องเป็นทั้งพ่อและแม่ของลูกๆ ทั้ง 6 คนในขณะเดียวกัน เหตุการณ์เรื่องแล้วเรื่องเล่ามาจนถึงวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 นายปรีดีกับคณะได้กระทำการฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตย แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ ต้องหลบซ่อนในประเทศเป็นเวลา 6 เดือน ซึ่งมีผู้ที่รักความเป็นธรรม แต่ไม่ได้รู้จักนายปรีดีมาก่อนเลยให้ที่พักพิง ฉันรำลึกถึงน้ำใจของท่านผู้นี้และภรรยาอยู่เสมอ เพราะถ้าเปลื้องปล้ำเขาและครอบครัวก็คงได้รับภัยอันตราย ในตอนนั้นหมายจับเป็น (และตาย)

นายปรีดีติดเต็มบ้านเต็มเมือง โดยมีรางวัลนำจับราคาสูงมาก ฉันต้องผจญภัยคุกคามทั้งมืดและสว่างติดต่อกันหลายปี จนกระทั่งเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2495 ฉันถูกจับในข้อหาบกฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร หรือเป็นที่รู้จักในชื่อ “บกฏสันติภาพ” ในความเป็นจริงผู้มีอำนาจในขณะนั้นจับฉันเพราะฉันเป็นภรรยาของนายปรีดี เมื่อจับสามิไม่ได้ ก็จับภรรยาแทน ลูกชายคนโต (ปาล พนมยงค์) ก็ถูกจับในข้อหาเดียวกัน ซึ่งฉันถูกควบคุมตัวที่กองสันติบาล กรมตำรวจเป็นเวลา 84 วัน อัยการจึงสั่งไม่ฟ้อง แต่ปาลติดคุกอยู่เป็นเวลาเกือบ 5 ปี จึงได้รับนิรโทษกรรม ในวโรกาสกึ่งพุทธกาล

เมื่อฉันออกจากที่คุมขัง จึงตัดสินใจไปฝรั่งเศส และเดินทางไปใช้ชีวิตในประเทศจีน และในที่สุด กลับมายังประเทศฝรั่งเศสพร้อมนายปรีดีและครอบครัว ที่เล่าเรื่องราวตัวเองมาเสียยืดยาว ก็เพราะทุกเรื่องเกี่ยวข้องกับการเมืองของนายปรีดีทั้งสิ้น

ท่านผู้หญิงช่วยตรวจงานเขียนของนายปรีดี พนมยงค์

ความคิดของนายปรีดี รวมทั้งประสบการณ์ทางการเมืองนั้น ฉันพอจะสรุปได้ว่า ฉัน “เห็นจากการกระทำ ฟังจากที่พูด อ่านจากที่เขียน” นายปรีดีเป็นครูคนสำคัญในชีวิตของฉัน และทำให้ฉันยกระดับความรู้ด้านต่างๆ สามารถเป็นคู่สนทนาเรื่องราวที่เป็นที่น่าสนใจร่วมกัน

รวมทั้งสถานการณ์ทั้งในและต่างประเทศ เราใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน 55 ปี ฉันเห็นว่า นายปรีดี เป็นปุณชนคนธรรมดา มีความรักชาติและราษฎรไทย เป็นคนดีที่ไม่เคยหาความชั่ว เป็นคนทำงานที่มีความคิดสร้างสรรค์และขยันขันแข็ง ที่อาจมีข้อบกพร่องและผิดพลาดบ้างเป็นธรรมดา

คณะกรรมการ: ทุกวันนี้มีการบอกเล่า และเขียนถึงเรื่องของเสรีไทยมากมาย ส่วนใหญ่ผู้เล่าหรือผู้เขียนมักเป็นเพศชาย ในฐานะที่ท่านผู้หญิงเป็นภริยาผู้นำกลุ่มเสรีไทย อยากให้ท่านช่วยเล่าเรื่อง “ขบวนการเสรีไทย” ในมุมมองของท่าน

ท่านผู้หญิง: ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 และขอเท้าความบางตอนที่ฉันเคยเขียนเล่าไว้ในบทความทรงจำเรื่อง “ย้อนรอยถนนสีลม” “วันนั้น ครอบครัวข้าพเจ้ารู้สึกสลดหดหู่ใจ เช่นเดียวกับราษฎรไทยทั้งปวงหนังสือพิมพ์ *Washington Times Herald* ได้รายงานข่าวว่า ‘ชาวไทยได้ทราบข่าวยอมจำนนญี่ปุ่นด้วยความตกตะลึง และพากันยืนงงงันในถนนด้วยน้ำตานอง’ (“The Thailanders, shocked by news of the surrender, wept as they stood dazed in the streets.”) ในปลายวันเดียวกัน เมื่อนายปรีดีกลับจากการประชุม ค.ร.ม. ถึงบ้าน มีมิตรสหายและลูกศิษย์หลายคนมาคอยอยู่ อาทิ หลวงบรรณกรโกวิท (เปาวัน จักกะพาก) สงวน ตุลารักษ์ จำกัด พลา-

นายปรีดี เป็นปุณชนคนธรรมดา มีความรักชาติและราษฎรไทย เป็นคนดีที่ไม่เคยหาความชั่ว เป็นคนทำงานที่มีความคิดสร้างสรรค์และขยันขันแข็ง ที่อาจมีข้อบกพร่องและผิดพลาดบ้างเป็นธรรมดา

งกูร วิจิตร ลุสิตานนท์ เตียง ศิริพันธ์ ถวิล อุดล ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ (หลวงชาติวงศ์วรวัฒน์) ฯลฯ ทุกคนแสดงความรู้สึกเจ็บใจและแค้นใจที่กองทหารญี่ปุ่นรุกรานประเทศไทย โดยที่รัฐบาลไทยขณะนั้นก็ยอมจำนนอย่างไม่มีเงื่อนไข ผู้มาประชุมในวันนั้น ได้ตกลงพลีชีพเพื่อชาติ เพื่อปกป้องเอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ของชาติไทย ในการนี้ได้ตกลงจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่น ประกอบด้วยคนไทยที่รักชาติทุกชนชั้น วรรณะ ทั้งในประเทศและที่อยู่ในต่างประเทศ ที่ประชุมได้มอบ

ขณะปฏิบัติงานขบวนการเสรีไทย ณ ทำเนียบทำช้าง

ภาระให้นายปรีดีเป็นหัวหน้าและกำหนดแผนการปฏิบัติต่อไป ซึ่งเป็นที่มาของการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย”

เหตุการณ์บ้านเมืองคับขันเช่นนี้ เป็นความทุกข์ของคนไทยที่รักชาติ รักแผ่นดินทุกคน ทางญี่ปุ่นปีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้นายปรีดีต้องออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เพื่อเป็นหนึ่งในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ 8 โดยมติของสภาผู้แทนราษฎร และต่อมาดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน Sole Regent แต่ผู้เดียว จึงทำให้นายปรีดี สามารถปฏิบัติหน้าที่ในฐานะหัวหน้าขบวนการเสรีไทยได้อย่างเต็มตัว โดยปกติ นายปรีดีจะไม่ปรึกษาเรื่องราชการแผ่นดินกับฉันเลย แต่ครั้งนี้ เป็นงานรับใช้ชาติ และฉันก็เป็นผู้ที่ไว้วางใจได้ นายปรีดี จึงมอบหมายให้ฉันเป็นคนคัดลายมือรหัสวิทยุสำหรับติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร และยังมีหน้าที่รับฟังข่าวสารสู้รบในสมรภูมิต่าง ๆ ระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรและอักษะ เพื่อประกอบการประเมินผลบทบาทของเสรีไทย

นอกจากนี้ ฉันรู้จักผู้คนในวงกว้าง กอปรกับรู้ความเป็นมาของบุคคลหลายคนที่มีชื่อเสียงในสังคม ก็ได้ใช้จุดนี้ช่วยนายปรีดี ซึ่งได้รับการยอมรับจากฝ่ายสัมพันธมิตรในการพิสูจน์สมาชิกขบวนการเสรีไทยบางท่าน ทั้งนี้ทั้งนั้น เราทำกันอย่างเป็นความลับ ถือว่าเป็นวินัยสูงสุดของขบวนการเสรีไทย ฉะนั้น บทบาทของฉันก็เหมือนกับพลพรรคธรรมดาคน

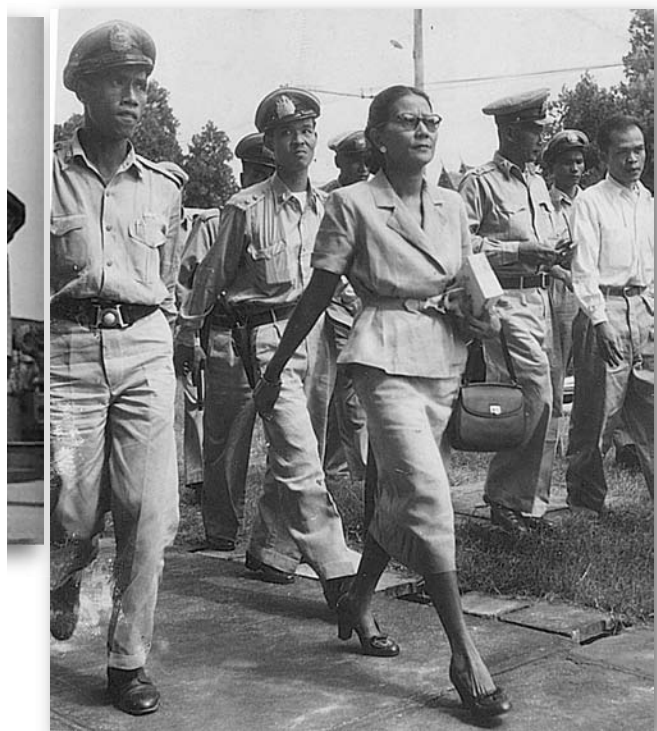

นายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทยหรือ “รัฐ” และการเดินสวนสนามของเสรีไทย ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2488

หนึ่งของขบวนการเสรีไทย ฉันขออนุญาตยกสุนทรพจน์ของ “รัฐ” เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2488 มาเป็นข้อสรุปในหัวข้อนี้ว่า “ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้กู้ชาติ การกู้ชาติเป็นการกระทำของคนไทยทั้งปวง ซึ่งแม้ผู้ไม่ได้ร่วมในองค์การนี้โดยตรง ก็ยังมีอีกประมาณ 17 ล้านคน ที่ได้กระทำโดยอิสระของตนในการต่อ-

ด้านด้วยวิถีทางที่เขาเหล่านั้นสามารถทำได้ หรือเอากำลังใจช่วยขับไล่ให้ญี่ปุ่นพ้นไปจากประเทศไทยโดยเร็วก็มี แม้แต่คนไทยที่นิ่งอยู่โดยไม่ทำการขัดขวางผู้ต่อต้านญี่ปุ่น หรือผู้รับใช้ชาติ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ผู้รับใช้ชาติทำการได้สะดวก ฯลฯ เป็นต้น คนไทยทั้งปวงเหล่านี้ทุกคนร่วมกันทำการกู้ชาติของตนด้วยกันทั้งสิ้น”

ถูกจับกุมข้อหาบกพร่อง

คณะบรรณาธิการ: ขอย้อนกลับไปเรื่องคราวที่ท่านถูกคุกคามในกรณี “เหตุการณ์กบฏสันติภาพ” อยากให้ท่านช่วยเล่ารายละเอียดประกอบการณ์ในเรื่องนี้เพิ่มเติม

ท่านผู้หญิง: หลังรัฐประหาร 8 พ.ย. 2490 คณะรัฐประหารพยายามที่จะหาทางทำลายชื่อเสียงและตัวตนของนายปรีดีออกจากสังคมไทย โดยสิ้นเชิง ซึ่งได้กล่าวหาไว้ในกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8 ว่าเป็นผู้-บงการสำคัญ (ต่อมาศาลตัดสินความบริสุทธิ์ของนายปรีดี) ส่วนทางด้านสากลระหว่างประเทศ ได้เกิดสงครามเกาหลี โดยสหรัฐอเมริกา กับสหประชาชาติ รวมทั้งประเทศไทยเป็นฝ่ายหนึ่ง กับสาธารณรัฐประชาชนจีนร่วมกับสหภาพโซเวียตและประเทศสังคมนิยมในยุโรป ตะวันออก อีกฝ่ายหนึ่ง ฉันได้ผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 มาแล้ว ดังนั้น ไม่ว่าสงครามใดๆ ฉันก็คัดค้านทั้งนั้น ตอนนั้น ปาลลูกชายคนโตของฉัน เอาใบแถลงการณ์คัดค้านสงครามเกาหลีมาให้ ฉันร่วมเซ็นชื่อคัดค้านด้วยคนหนึ่ง ในเมืองไทย ได้ก่อตั้งคณะกรรมการสันติภาพ มีนายแพทย์ ขุนเจริญสืบแสง กุหลาบ สายประดิษฐ์ เป็นอาทิ เป็นประธานและรองประธานอยู่ แต่เราก็ไม่ได้ติดต่อกันในเรื่องนี้ ประชุมสักครั้งก็ไม่เคยไป

นอกจากการคัดค้านสงครามเกาหลีแล้ว กลุ่มนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักศึกษาประชาชน ได้ออกไปแจกจ่ายเสื้อผ้าของใช้ชาวบ้านทางอีสาน เพราะในขณะนั้นอากาศหนาวเย็น (ระหว่างเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน 2494) เมื่อคณะบุคคลเหล่านี้กลับจากอีสาน ปรากฏว่าถูกจับเข้าคุกหมด ในข้อหาบกพร่องภายในและภายนอกราชอาณาจักร โดยกล่าวหาว่า ไปปลุกระดมชาวบ้านให้กระด้างกระเดื่องรัฐบาล ลูกชายคนโตปาลก็ติดร่างแหด้วย ทั้งๆ ที่ไม่ได้ไปแจกของที่อีสาน เพราะขณะนั้นกำลังเรียนโรงเรียนเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จำได้ว่า ปาลถูกจับวันที่ 13 พฤศจิกายน ตำรวจมาตรวจค้นบ้านถนนสาทรเหนือที่ฉันอยู่กับลูกๆ ฉันมิได้มีลางสังหรณ์ว่าจะถึงตาตัวเองเลย เพราะตั้งแต่ นายปรีดีลี้ภัยการเมืองไปต่างประเทศ ฉันมีหน้าที่เลี้ยงดูลูก 6 คน ทำขนมขายบ้าง รับส่งลูกเล็กๆ ไปโรงเรียนบ้าง ทุกวันไปเยี่ยมคุณแม่ที่สูงอายุแล้วที่บ้านป้อมเพชร ถนนสีลม ฉันไม่คิดและไม่มีเวลาไปร่วมกิจกรรมการเมืองใดๆ ซึ่งฉัน

ศาลอาญา

เดินออกจากห้องพิจารณาคดี

ก็เป็นเพียง “แม่” เป็น “แม่บ้าน” ที่ภาระหน้าที่ก็หนักโหนแล้ว ครั้นแล้ว วันที่ 15 พฤศจิกายน 2495 ตำรวจก็จับกุมฉันไปขังไว้ที่กองสันติบาล กรมตำรวจ (ถ้าอยากทราบรายละเอียด โปรดอ่านบทความ “เมื่อข้าพเจ้าถูกกล่าวหาว่าเป็น ‘กบฏ’” ใน ๑๐๑ ปีปรีดี-๕๐ ปี พูนศุข หน้า 118-127)

ฉันมาใคร่ครวญดูแล้ว ฉันไม่ได้อยู่ในข่ายที่ถูกกล่าวหาว่าเป็น “กบฏ” เลย แต่ที่ทางการจับกุมฉัน ก็เพื่อจะจับกุมนายปรีดี เพราะทางตำรวจรู้ว่า ฉันกับนายปรีดีรักและผูกพันกันมาก เมื่อภรรยาถูกจับ นายปรีดีก็ต้องมาอมตัว ฉันรู้ว่า นายปรีดีทราบข่าวฉันถูกจับด้วยความห่วงใย แต่ขณะนั้น นายปรีดีกำลังลี้ภัยในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เราขาดการติดต่อกันมาเป็นเวลา 2-3 ปีแล้ว จะให้ช่วยฉันอย่างไรก็ได้ ไม่มีหลักประกันความปลอดภัยทั้งตัวนายปรีดีและตัวฉันเอง ซึ่งฉันก็เข้าใจนายปรีดีว่า ทุกข์ร้อนใจมากแค่ไหน

ในที่สุด หลังจากถูกคุมขัง 84 วัน ฉันก็พ้นคดี “กบฏสันติภาพ” โดยอัยการสั่งไม่ฟ้อง และได้เดินทางไปฝรั่งเศส อังกฤษ สวีเดน ฟินแลนด์ สหภาพโซเวียต จนได้ใช้ชีวิตลี้ภัยในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เมื่อเดือนธันวาคม 2496 และในบั้นปลาย นายปรีดีกับฉันใช้ชีวิตคู่ทุกซกู่ทุกซอกที่บ้านพักชานกรุงปารีส จนนายปรีดีสิ้นอายุขัย เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2526

คณะบรรณาธิการ: ในฐานะที่ท่านผู้หญิงได้ผ่านประสบการณ์ชีวิตมายาวนาน เกือบหนึ่งศตวรรษ ได้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของสตรี อยากเรียนถามความคิดเห็นของท่านถึงความแตกต่างของสตรีไทยในอดีตและปัจจุบัน

ท่านผู้หญิง: ฉันขอพูดในส่วนตัวของฉันเองดีกว่า ฉันเกิดในปี พ.ศ. 2455 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ผู้หญิงสมัยนั้น ในครอบครัว ข้าราชการ ขุนนาง และชาวบ้านก็แตกต่างกัน ถ้าเป็นชาวไร่ชาวนา นอกจากต้องเลี้ยงลูก เลี้ยงครอบครัวแล้ว ยังต้องช่วยครอบครัวเพาะปลูก หรือ

ถูกนำไปยังเรือนจำลพบุรี

ทำมาหาเลี้ยงชีพตามความถนัด

ส่วนครอบครัวข้าราชการและขุนนาง ก็ให้ลูกผู้-หญิงมีโอกาสเรียนหนังสือเท่าที่จะเห็นควร เพราะถึงอย่างไรก็ต้องออกเรือน เป็นแม่บ้านแม่เรือน ในครอบครัวฉัน คุณพ่อ (พระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา) มีลูกสาว 7 คน ท่านให้โอกาสเรียนหนังสือ บางคนเรียนโรงเรียนฝรั่ง บางคนก็ได้ถวายตัวเป็น “ข้าหลวงเรือนนอก” ในทูลกระหม่อมฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ฯ เรียนที่ ร.ร. ราชินี ในจำนวนนี้ลูกสาว 2 คน ได้มีโอกาสไปเรียนภาษาฝรั่งเศสที่ เมืองดาลัด ประเทศเวียดนาม ซึ่งขณะนั้น เป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และใน 2 คนนี้ มีคนหนึ่งได้เล่าเรียนต่อที่ กรุงปารีส และกลับมาเป็นอาจารย์สอนภาษาฝรั่งเศสที่ โรงเรียนเตรียมมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (ต.ม.ธ.ก.) ตัวฉันเรียนถึงชั้น standard 7 ร.ร. เซนต์โยเซฟคอนเวนต์ แล้วก็ออกมาแต่งงานกับนายปรีดี

หลังแต่งงาน ฉันได้เข้าสู่มหาวิทยาลัยชีวิต ได้เรียนรู้ความรู้ต่างๆ ที่ทาง ร.ร. ไม่ได้สอน อยู่กับนายปรีดี

เป็นสามีภรรยา กัน เป็นเหมือนครูกับนักเรียน จากการที่นายปรีดีให้ฉันช่วยจดคำบรรยายวิชา กฎหมายที่เขาสอนอยู่ ฉันก็พลอยได้ความรู้ไปด้วย แต่งงานในแต่ละวัน คงเป็นเรื่องเลี้ยงลูกและดูแลครอบครัว ส่วนที่ฉันช่วยตรวจปรับปรุงหนังสือ หรือจัดระเบียบการส่งหนังสือ “นิติสารณ” นั้น จะถือว่า เป็นการช่วยครอบครัวทำมาหาเลี้ยงชีพอีกแรงหนึ่ง ก็ว่าได้

ในเรื่องการเมืองนั้น ฉันไม่เคยยุ่งเกี่ยวเลย และไม่เคยเรียกร้องสิทธิอะไร เพราะในครอบครัวฉันก็มี ความเท่าเทียมกันอยู่แล้ว หลังเปลี่ยนแปลงการ-ปกครอง พ.ศ. 2475 พ.ร.บ. ธรรมนูญการปกครอง แผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ได้ให้สิทธิ ชายหญิงทัดเทียมกัน ถ้าจะเปรียบกับประเทศฝรั่งเศส แม้แบบประชาธิปไตยของโลก ไทยเราถือว่าให้สิทธิสตรี ก่อนเสียอีก ในสังคมไทย มีสตรีชั้นสูงที่สามีเป็นผู้บริหาร ประเทศ ก็ได้พยายามยกย่องฐานะของสตรีอยู่เหมือนกัน เช่น ตั้งสโมสรวัฒนธรรมสตรี แต่ถึงกระนั้น ผู้หญิงไทยยัง ต้องโอกาสทางการเมือง ไม่มีผู้หญิงในคณะรัฐบาล และกว่าจะมี

ครอบครัวพระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา (ข้า ณ ป้อมเพชร์)
ท่านผู้หญิงในวัย 11 ปี ยืนแถวหลังซ้ายสุด
ภาพฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6
ในงานฤดูหนาวพระราชวังสราญรมย์ ปี 2466

วันมงคลสมรส 16 พฤศจิกายน 2471

ส.ส. หญิง วุฒิสมาชิกหญิง รวมทั้งรัฐมนตรี หญิง ก็อีกหลายปีต่อมา ในยุคนี้ บทบาท ของผู้หญิง มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ประการแรก ผู้หญิงไทยเป็นตัวของตัวเองมาก ขึ้น เพราะสามารถทำมาหาเลี้ยงชีพด้วย ตนเอง ไม่ต้องพึ่งพาสามี ฉะนั้น ผู้หญิงที่ไม่ ได้แต่งงานจึงมีมากขึ้นและมีหน้าที่การงาน สำคัญมากขึ้น ประการต่อมา การศึกษาของ ผู้หญิงยุคนี้สูงขึ้น เรียนจบปริญญาตรีเป็น เรื่องเห็นดาษดื่น แต่ที่เรียนจบปริญญาโท ปริญญาเอก เป็นนักวิชาการด้านต่างๆ ก็มีไม่ น้อย อีกประการหนึ่ง ผู้หญิงยุคนี้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ และเอกชนก็ดี ผู้หญิงแถวหน้าๆ เป็นที่ยอมรับจำนวนหนึ่งเท่านั้นเอง แต่ทั้งนี้ สังคมก็ยังไม่ ยอมรับความสามารถของผู้หญิงเท่าที่ควร ซึ่งในต่างประเทศที่เจริญแล้ว ผู้หญิงได้เป็น ประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรี ก็หลายประเทศ แม้แต่ประเทศกำลังพัฒนาเช่น เพื่อนบ้านของเราก็ยังมีทั้งประธานาธิบดี รองประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรีหญิง แต่เมือง ไทยเคยมีแต่รัฐมนตรีหญิงเท่านั้น

คณบรรณาธิการ: แล้วบทบาทของสตรีกับการเมืองทุกวันนี้ ท่านผู้หญิงมองว่าเป็นอย่างไร

ท่านผู้หญิง: พลเมืองของประเทศประกอบด้วยเพศชายและเพศหญิง รัฐธรรมนูญฉบับล่าสุด (พ.ศ. 2540) ก็ได้กำหนดไว้ว่า ชายหญิงมีความเสมอภาคกัน ทั้งนี้ ความเสมอภาครวมถึง เศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสถานภาพในครอบครัว เมื่อก่อนนี้ ผู้หญิงเป็นช่าง ทำหลัง ผู้ชายเดินนำหน้า แต่ปัจจุบันควรเดินคู่กันไป ผู้หญิงไหนจะต้องช่วยครอบครัวทำมา หาเลี้ยงชีพ ไหนจะต้องดูแลครอบครัว ไหนจะต้องเลี้ยงลูก ฉันเห็นใจคนเป็นแม่ในยุคนี้มาก ก็ เหมือนที่ฉันได้กล่าวไปแล้ว สังคมยังไม่ให้การยอมรับบทบาทของผู้หญิงเท่าที่ควรจะเป็น ในช่วงชีวิตของฉัน อยากเห็นผู้หญิงไทยได้มีหน้าที่บริหารประเทศระดับสูง เช่น เป็นนายกรัฐมนตรี ฉันไม่รู้ว่าจะมีโอกาสได้เห็นวันนั้นหรือไม่ แต่ทั้งนี้ ผู้หญิงไทยก็ต้องยกระดับตนเอง ทุกๆ ด้าน พร้อมทั้งจะรับตำแหน่ง รับผิดชอบบ้านเมือง ผู้หญิงเป็นเพศที่ละเอียดอ่อน แต่ก็เข้ม แข็ง สามารถฉีกกำลังกันตรวจสอบการบริหารบ้านเมืองของทุกกลุ่ม ที่เข้ามาแสวงหาอำนาจ และผลประโยชน์ เป็นประตูกั้นขวางมิให้เกิดการคอร์รัปชัน หรือทุจริตในตำแหน่งหน้าที่การงาน ของสามีและบุคคลต่างๆ ที่จะแทรกแซงเข้ามาในครอบครัว ของผู้บริหาร สิ่งนี้ ฉันคิดว่าสำคัญมาก ที่จะทำให้การเมือง ของบ้านเราก้าวไปสู่ยุคของคุณธรรมครองเมือง แต่ตราบดี ผู้หญิงยังไม่ได้รับสิทธิเสมอภาคกับชายในทางพฤตินัย ก็ คงจะต้องมีการเรียกร้องด้วยวิธีการต่างๆ ต่อไปอีกนาน

หมายเหตุกองบรรณาธิการ

ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สำคัญต่างๆ ในชีวิตของ ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ผู้สนใจอาจดูเพิ่มเติมได้ จากหนังสือ ๑๐๐ ปีปริทัศน์-๕๐ ปีพูนศุข พิมพ์ครั้งแรก, กรุงเทพฯ: ปาปัสสพบลีเคชั่น, 2545.

ปรีดี พนมยงค์

กับจุดเริ่มต้น...

กว่าจะเป็นธนาคารแห่งประเทศไทย

ศรößศัณญ์ เจริญนิติการ

แ นวคิดในการจัดตั้งธนาคารกลางขึ้นในประเทศไทยนั้น มีมาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 กล่าวคือ เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นมธิศรราชฤทธิย เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงริเริ่มตั้งสำนักงาน “บุคคลิภย์” (หรือที่มีชื่อเรียกย่อว่า “บ.ช.ง.” ซึ่งมีที่มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Book Club Association”) ซึ่งเป็นสำนักงานรับฝากเงินขึ้นเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2447 ต่อมา ได้ขยายกิจการเป็นธนาคาร “แบงก์สยามกัมมาจล จำกัด” (Siam Commercial Bank) หรือธนาคารไทยพาณิชย์ในปัจจุบัน ในเวลานั้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมธิศรราชฤทธิยทรงดำริว่า หากกิจการของธนาคารดำเนินไปได้ด้วยดีก็จะขยายให้เป็นธนาคารกลาง แต่ชาวต่างชาติที่เข้ามาเป็นที่ปรึกษาในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติในเวลานั้นล้วนให้ความเห็นว่า ประเทศไทยยังไม่พร้อมที่จะตั้งธนาคารกลางขึ้น

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันกล่าวคือ เมื่อปี 2454 พระยาสุริยานุวัตร (เกิด บุญนาค) นักเศรษฐศาสตร์ไทยคนแรกได้เขียนหนังสือ “ทรัพย์ศาสตร์”¹ ซึ่งเป็นหนังสือเศรษฐศาสตร์เล่มแรกของ

¹ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) คัดเลือกให้ “ทรัพย์ศาสตร์” เป็น 1 ในหนังสือดี 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน

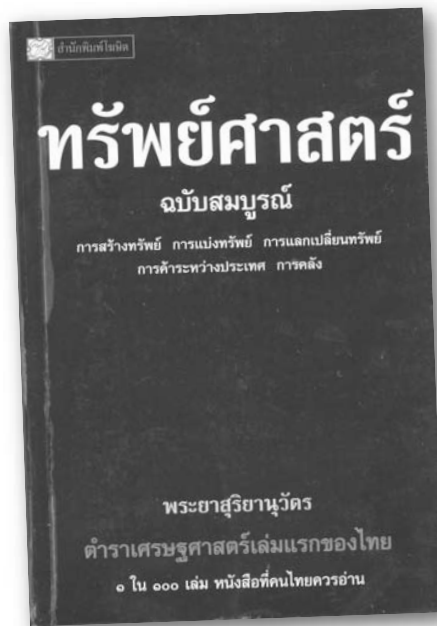

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไชยันตมงคล กรมหมื่นมธิศรราชฤทธิย ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น “บิดาแห่งวงการธนาคารไทย” พระราชโอรสพระองค์ที่ 77 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ประเทศไทยได้สะท้อนให้เห็นโครงสร้างและปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม พร้อมทั้งเสนอความคิดเห็นก้าวหน้าซึ่งรวมถึงการตั้งธนาคารกลางขึ้น โดยได้หยิบยกธนาคารในยุโรปมาเป็นตัวอย่าง อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิจารณ์ “ทรัพย์สินศาสตร์” ว่า ทำให้คนไทยแตกแยกแบ่งเป็นชนชั้น หนังสือ “ทรัพย์สินศาสตร์” จึงกลายเป็นหนังสือต้องห้ามในยุคนั้น จนกระทั่งหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี 2475 “ทรัพย์สินศาสตร์” จึงถูกนำมาพิมพ์เผยแพร่อีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ดี ปัญหาการสร้างเสถียรภาพการเงินและการคลังของประเทศเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อปี 2398 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษ สารสำคัญของสนธิสัญญานี้กำหนดให้ไทยสามารถเก็บภาษีขาเข้าทุกประเภทได้ไม่เกินร้อยละ 3 เท่านั้น จึงทำให้รัฐบาลขาดอิสรภาพทางการเงินการคลัง แม้ว่าในช่วงระยะแรกสนธิสัญญายังไม่ส่งผลกระทบใดๆ จนกระทั่งกลุ่มพ่อค้าในประเทศพยายามที่จะเข้ามาแข่งขันกับกลุ่มชาวตะวันตก ข้อกำหนดต่างๆ ในสนธิสัญญาจึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเติบโตของเศรษฐกิจภายในประเทศ² โดยเฉพาะการระดมทุนและการกำหนดนโยบายการเงินและการคลัง

ในระหว่าง ปี 2473–2474 เกิดปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกซึ่งได้สร้างผลกระทบโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการเกษตรอันมีผลต่อภาวะ

“ทรัพย์สินศาสตร์” 1 ใน 100 หนังสือที่คนไทยควรอ่าน

ความเดือดร้อนของชาวนา การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องเร่งด่วน เป็นเหตุให้การตั้งธนาคารกลางกลายมาเป็นประเด็นที่ถูกนักกลับมาพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง แต่กระนั้นก็ดี ได้เกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นเสียก่อน ทำให้ประเด็นการตั้งธนาคารกลางต้องชะลอการพิจารณาออกไปอีก

หลังจากที่คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลง

การปกครองประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบรัฐธรรมนูญในปี 2475 โดยประกาศหลัก 6 ประการเป็นนโยบายในการบริหารประเทศ ปัญหาเศรษฐกิจซึ่งเป็นเรื่องที่คณะราษฎรให้ความสำคัญอย่างมากนั้น ปรากฏอยู่ในหลักข้อ 3 ที่ว่า “จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาง”³

ต่อปัญหาเศรษฐกิจที่วุ่นวาย นายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะผู้นำสายพลเรือนคนสำคัญของคณะราษฎรได้ตระหนักถึงปัญหาภาวะความเดือดร้อนของเกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ นายปรีดีจึงเสนอร่าง “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางการบริหารเศรษฐกิจของประเทศโดยกำหนดให้มี “ธนาคารชาติ” ไว้ในหมวดที่ 3 ของร่าง พ.ร.บ. ว่าด้วยการประกอบกิจการเศรษฐกิจซึ่งจะทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินหลักของชาติและราษฎร

² ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทย สมัยกรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม, 2546, น. 143.

³ ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ใน www.pridiinstitute.com.

ตามความในมาตรา 8 และมาตรา 9 ดังนี้

มาตรา 8 ให้รัฐบาลจัดให้มีธนาคารแห่งชาติ โดยเอาเงินทุนสำรองของรัฐบาลและเงินที่กู้จากเอกชนมาเป็นทุนของธนาคารแห่งชาติ ให้ธนาคารแห่งชาติกระทำการเหมือนดังธนาคารทั้งหลาย และให้มีอำนาจออกธนบัตรโดยโอนกรมเงินตราในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติมาอยู่ในธนาคารแห่งชาติ โอนคลังจังหวัดต่าง ๆ ในเวลานี้เป็นสาขาของธนาคารแห่งชาติในจังหวัดต่าง ๆ

มาตรา 9 ธนาคารแห่งชาติจะต้องให้รัฐบาลกู้เงินตามที่รัฐบาลต้องการตามกำลังธนาคารแห่งชาติ⁴

ร่าง “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ฉบับนี้ถูกนำเสนอต่อที่ประชุมคณะอนุกรรมการเพื่อพิจารณา ซึ่งคณะอนุกรรมการส่วนใหญ่เห็นชอบกับสาระของเค้าโครงการฯ แต่เมื่อนำเสนอในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ปรากฏว่ารัฐมนตรีหลายท่านกลับไม่เห็นชอบด้วย ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดา (ก้อน หุตะสิงห์) หัวหน้าคณะรัฐบาลในขณะนั้นนำ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” เสนอขอพระบรมราชวินิจฉัยจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า

มาตรา 8 ธนาคารแห่งชาติ การกู้เงินนั้นได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า กู้ได้คนเดียว ผลสุดท้ายของธนาคารแห่งชาติ นี้ก็จะหมุนอะไรไม่ได้เลย เพราะหมุนมากนัก เครื่องมันก็คลอนหมด ในที่สุดก็พากันล้มไปตาม ๆ กัน นอกจากนั้นจะต้องออกพระราชบัญญัติ

อีกฉบับหนึ่ง คือ ห้ามคนไทยนำเงินไปฝากต่างประเทศด้วย เพราะธนาคารชาติที่หมุนเงินดังนี้ มันเป็นการนำเชื่อได้ยากว่าจะอยู่ได้ไม่ล้ม คนก็คงเอาเงินไปฝากที่ธนาคารอื่นหมด

อย่าลืมว่าโภคทรัพย์ของเรานั้นมีอยู่ 2,500 ล้านบาทเท่านั้น เราจะไปรีดมาได้อย่างไร จึงจะได้เงินทุนเกินกำลังที่โภคทรัพย์นั้นมีอยู่

มาตรา 9 การที่รัฐบาลกู้เงินได้ตามใจชอบนี้เอง ที่จะเป็นเหตุให้ธนาคารงอนแง่นคลอนแคลน⁵

นอกจากพระบรมราชวินิจฉัยข้างต้นแล้ว รัฐบาลเองยังได้แสดงความเห็นโดยวิจารณ์ภาพรวมของ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ฉบับดังกล่าวว่า มีแนวทางแบบคอมมิวนิสต์ เค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้จึงมิได้มีโอกาสนำมาใช้ซึ่งหมายความว่า ธนาคาร

แห่งชาติก็ยังไม่สามารถจัดตั้งขึ้นได้ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองทันที

จนกระทั่งพระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 2476 จึงได้รื้อฟื้นเรื่องการจัดตั้งธนาคารชาติขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง คราวนี้ พระยาสุริยานุวัตร เป็นผู้เสนอ “โครงการของธนาคาร

บันทึกประวัติศาสตร์ พระปกเกล้าฯ ทรงได้เศรษฐกิจ
นายปรีดี พนมยงค์

⁴ เดือน บุญนาค, ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัคคีธรรม, 2517, น. 141-142.

⁵ โครงการหนังสือประวัติศาสตร์การเมือง, พระปกเกล้าฯ ทรงได้เศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จิรพรรณสุนทร, 2526, น. 194-195.

สำนักงานธนาคารชาติไทย
ณ ดิกริมกำแพงพระบรมมหาราชวังข้างประตูวิเศษไชยศรี

ชาติ” ตามโครงการนั้นได้กำหนดหน้าที่ธนาคารชาติไว้ว่า นอกจากดำเนินกิจการแบบธนาคารพาณิชย์แล้วยังเป็นผู้มีอำนาจออกธนบัตรแต่เพียงผู้เดียว ทั้งนี้ให้อยู่ในการควบคุมของคณะกรรมการจากรัฐบาลและผู้ถือหุ้นธนาคาร สำหรับทุนจดทะเบียนจำนวน 20 ล้านบาทนั้น รัฐบาลจะรับผิดชอบครึ่งหนึ่ง ส่วนที่เหลือให้ออกขายแก่สาธารณะ โครงการฯ ของพระยาสุรยานุวัตรนี้ มีทั้งผู้ที่เห็นชอบด้วยและไม่เห็นด้วย

ในเวลานั้น นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจึงยังมิได้เข้ามารับผิดชอบในเรื่องการเงินการธนาคาร จนกระทั่งในปี 2479-2480 เมื่อได้ดำรงตำแหน่ง

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ นายปรีดีฯ จึงเริ่มปูทางการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจไว้ในเบื้องต้น โดยยกเลิกบรรดาสนธิสัญญาไม่เสมอภาคที่ผูกพันประเทศไทยไว้กับชาติตะวันตก และจัดทำสนธิสัญญาฉบับใหม่ภายใต้หลักความเสมอภาคและต่างตอบแทนซึ่งกัน

จนในปลายปี 2481 เมื่อนายปรีดีฯ เข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจึงสามารถดำเนินการตั้งกำแพงภาษีนำเข้าเพื่อปกป้องเศรษฐกิจภายในประเทศ มาตรการนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาค และทำให้รัฐบาลได้มาซึ่งเสรีภาพในการกำหนดนโยบายทางการคลัง จนประเทศไทยได้ดุลการค้าและมีทุนสำรองระหว่างประเทศมากขึ้น นายปรีดีฯ ได้นำเงินสำรองนี้ซื้อทองจากตลาดลอนดอน แล้วนำทองบางส่วนไปซื้อเงินดอลลาร์เพื่อเป็นเงินสดสำรอง สามารถทำกำไรได้ถึง 5 ล้านบาทและนำเงินกำไรส่วนนี้มาเป็นทุนในการจัดตั้งธนาคารกลางในเวลาต่อมา⁶

จากนั้น นายปรีดีฯ จึงได้รื้อฟื้นเรื่องธนาคารชาติขึ้นมาดำเนินการอย่างจริงจังและเป็นผู้ออกเงิน หม่อมเจ้า วิวัฒนไชย ไชยันต์ ซึ่งดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศุลกากรในขณะนั้นให้มาดำรงตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงการคลัง แทนการใช้ที่ปรึกษาชาวอังกฤษเช่นที่เคยมีมาแต่เดิม และในเวลาไม่นานนัก นายปรีดีฯ ก็สามารถเสนอร่าง “พระราชบัญญัติว่าด้วยการเตรียมจัดตั้งธนาคารชาติ” เข้าสู่การประชุมคณะรัฐมนตรี ซึ่งเมื่อคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วย จึงส่งให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณา คณะกรรมการกฤษฎีกาได้เปลี่ยนชื่อพระราชบัญญัติเป็น “ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย” และแก้ไขข้อความบางตอนให้มีความรัดกุม

⁶ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทย สมัยกรุงเทพฯ, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม, 2546, น.150.

มากยิ่งขึ้น จนในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติอนุมัติร่างกฎหมายฉบับดังกล่าว โดยมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามประกาศใช้เป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม ปี 2482 สำนักงานธนาคารชาติไทยได้เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน ปี 2483 โดยพระยาทรงสุรรัฐ อธิบดีกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลังขณะนั้นได้รับแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการสำนักงานธนาคารชาติไทยคนแรกและเตรียมการสำหรับการดำเนินงานธนาคารแห่งชาติ

ในที่นี้ อาจอธิบายสาเหตุที่ประเทศไทยยังไม่สามารถจัดตั้งธนาคารแห่งชาติขึ้นมาทันทีในช่วงเวลานั้นได้ เนื่องด้วยความไม่พร้อมทั้งในแง่บุคลากรและความจำเป็นของประเทศเวลานั้น ภารกิจหน้าที่บางอย่างของธนาคารแห่งชาติ เช่น การออกธนบัตร ก็เป็นเรื่องที่กระทรวงการคลังสามารถดำเนินการได้อยู่ก่อนแล้ว และในสมัยนั้น กิจการธนาคารพาณิชย์และเอกชนก็ยังไม่กว้างขวางเช่นในปัจจุบัน สภาพการณ์ดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่นายปรีดีฯ ตระหนักเป็นอย่างดี และเห็นว่า การก่อตั้งธนาคารแห่งชาตินั้นจะต้องดำเนินงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อสร้างความพร้อมในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ในพิธีเปิดสำนักงานธนาคารชาติไทย นายปรีดีฯ ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ได้มีคำกล่าวเปิดสำนักงานฯ ความตอนหนึ่งว่า

... สำนักงานธนาคารชาติไทยนี้จะเป็นที่ก่อให้เกิดธนาคารชาติไทยขึ้นในอนาคต นับตั้งแต่ประเทศไทย ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเป็นต้นมา คณะรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญมีความปรารถนาอันแรงกล้าในอันที่จะสถาปนาการเงินของประเทศให้วิวัฒนาการเช่นเดียวกับอารยประเทศทั้งหลาย ทั้งนี้ ก็ด้วยความมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดเครดิตหมุนเวียนเพิ่มขึ้นตามกำลังของประเทศที่จะพึงกระทำได้ และการจะบรรลุ

วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ได้ ก็จะต้องจัดให้มีธนาคารชาติไทยทำหน้าที่เป็นธนาคารกลางขึ้น...⁷

ข้อความนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังต่อบทบาทและความสำคัญของธนาคารชาติไทยที่จะต้องทำหน้าที่ในฐานะธนาคารกลาง เพื่อสร้างเสถียรภาพทางการเงินให้กับระบอบการปกครองแบบใหม่ ภายใต้หลักการประชาธิปไตยที่มีเป้าหมายอยู่ที่ประโยชน์สุขของสาธารณชนโดยรวม และหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติแล้ว 5 เดือน ได้มีการประกาศใช้กฎกระทรวงฉบับแรกที่ได้ให้อำนาจสำนักงานธนาคารชาติไทยในการประกอบกิจการด้านการธนาคาร ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. การธนาคาร รับฝากและให้กู้ยืมเงินแทนรัฐ และองค์การสาธารณะ และเกี่ยวกับองค์การสาธารณะ ธนาคารและเครดิตสถาน
2. จัดการออกกู้เงินและจัดการเงินกู้แทนรัฐบาลและองค์การสาธารณะ
3. การธนาคารอื่นใดอันคล้ายคลึงกัน แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจะต้องอนุมัติเป็นราย ๆ ไป⁸

นอกจากนี้ สำนักงานธนาคารชาติไทยยังมีภารกิจสำคัญด้านอื่นๆ อีกคือ การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ให้มีความพร้อมและความเชี่ยวชาญ เพื่อปฏิบัติงานของธนาคารกลางอย่างสมบูรณ์ในอนาคต ดังนั้นนับว่าสำนักงานธนาคารแห่งชาติเป็นบันไดก้าวไปสู่กำเนิดการเป็นธนาคารแห่งประเทศไทยในเวลาต่อมา

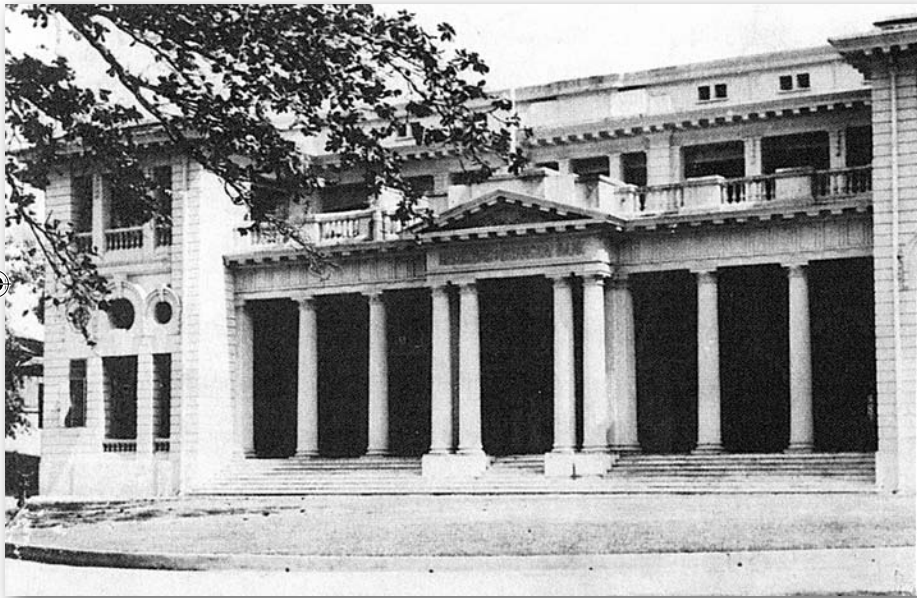
สำหรับประชาชน ในระยะแรกนั้น ต่างเข้าใจ

⁷ วิจิตรวงศ์ ณ บ่อมเพชร, บางหน้าในประวัติศาสตร์ไทย อุตชีวประวัติของรัฐบาลอาวุโส ปรีดี พนมยงค์, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2549, น. 205.

⁸ ธนาคารแห่งประเทศไทย, หนังสือที่ระลึกครบรอบ 30 ปี ประวัติและการดำเนินงานของธนาคารแห่งประเทศไทย, พระนคร, 2515, น. 9.

บทบาทและหน้าที่ของสำนักงานธนาคารแห่งชาติไม่ชัดเจนนัก ดังปรากฏตามบันทึกของพระองค์เจ้าวิวัฒนไชยในเรื่องการเข้ามาติดต่อใช้บริการของธนาคารจากเจ้าหน้าที่ว่า

เรื่องธนาคารกลางนั้นมีน้อยคนที่เข้าใจ ข้าพเจ้าวิตกอยู่ว่า ถ้าร่างพระราชบัญญัติที่มีข้อความโดยละเอียด ก็อาจผ่านสภาฯ ได้โดยยาก เพราะอาจมีผู้ขอแก้ไขให้ผิดหลักการไปจริง ๆ ดูเหมือนมีหลายคนที่จะเห็นธนาคารกลางเป็นต้นกัณฑ์พฤษภที่ขึ้น 4 มุมเมือง เช่น เมื่อแรกเปิดสำนักงานธนาคารชาติไทย บุคคลแรกเข้ามาติดต่อเพื่อขอกู้เงิน⁹

ธนาคารแห่งประเทศไทย ณ อาคารธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ถนนสีพระยา
อาคารที่ทำการแห่งแรกของธนาคารแห่งประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดขึ้นและกองทัพญี่ปุ่นยกพลเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยได้แล้ว เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ปี 2484 ญี่ปุ่นพยายามเข้าควบคุมกิจการธนาคารพร้อมกับเสนอให้จัดตั้งธนาคารกลางขึ้น กำหนดให้มีที่ปรึกษาและ

หัวหน้างานต่าง ๆ เป็นชาวญี่ปุ่น รัฐบาลไทยจึงได้เริ่มตระหนักถึงบทบาท หน้าที่และความสำคัญของธนาคารกลาง โดยได้ตรา “พระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485” กำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นองค์การอิสระ และในเวลาต่อมา ก็ได้ตราพระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 ขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ปี 2485 โดยมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ผู้อำนวยการสำนักงานธนาคารชาติไทยดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นพระองค์แรก

เส้นทางซึ่งกว่าจะมาเป็น

ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงมิใช่หนทางที่ราบรื่น ทั้งที่เป็นองค์การสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างความมั่นคงทางการเงินของประเทศชาติ ในเรื่องนี้ เราคงต้องมองย้อนกลับไปถึงความปรารถนาของนายปรีดีฯ ตั้งแต่เริ่มแรกของการสถาปนาระบบการปกครองประชาธิปไตย ที่ต้องการมองเห็นประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ จึงมุ่งมั่นที่จะผลักดันธนาคารแห่งชาติให้เกิดขึ้นเป็นผลสำเร็จ จนเป็นผลงานที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ด้วยความทุ่มเทและความตั้งใจ

อย่างแรงกล้าของบุคคลผู้นี้เอง “ธนาคารแห่งประเทศไทย” จึงได้ดำรงฐานะและดำเนินกิจการต่อมาตราบจนปัจจุบัน ซึ่งบทบาทของธนาคารชาติต่างเป็นที่รับรู้ของผู้คนในยุคนี้ ดังคำกล่าวรายงานต่อประชาชนในพิธีเปิดธนาคารแห่งประเทศไทยของพลตรี เภา เพียรเลิศ บริภัณฑ์ยุทธกิจ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในขณะนั้น ความว่า

... การตั้งธนาคารกลางขึ้นในประเทศไทย เป็นความดำริที่รัฐบาลของ ฯพณฯ ได้มี

⁹ วิวัฒนไชย, พระองค์เจ้า, วิวัฒนไชยานุสรณ์, พระนคร, 2504, น. 3.

มาแล้วช้านาน เมื่อ พ.ศ. 2483 ฯพณ ฯ
ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่ง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง จึงได้วาง
รากฐานไว้โดยจัดตั้งสำนักงานธนาคาร
ชาติไทยเป็นทบวงการเมืองสังกัดขึ้นอยู่ใน
กระทรวงการคลัง เพื่อประกอบธุรกิจอัน
อยู่ในหน้าที่ของธนาคารกลางไปก่อนบาง
ประเภทและเตรียมการจัดตั้งธนาคาร
กลางขึ้นต่อไป การงานของสำนักงาน
ธนาคารชาติไทยได้เจริญมาเป็นลำดับ
ด้วยอาศัยประสิทธิภาพของท่านรัฐมนตรี
ว่าการกระทรวงการคลังผู้นั้นเป็น
ลำดับ...¹⁰

ซึ่งประธานในพิธีดังกล่าวคือ จอมพล
ป.พิบูลสงคราม ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีใน
ขณะนั้นได้กล่าวตอบด้วยข้อความสอดคล้องกับคำ
กล่าวเปิดของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังความ
ตอนหนึ่งว่า

...จึงขอขอบคุณท่านรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการคลังคนก่อน ที่ได้วางรากฐาน
แห่งธนาคารกลางไว้เป็นอย่างดีและขอ
ขอบใจเจ้าหน้าที่กระทรวงการคลังที่ได้
ทำการสร้างต่อมา...¹¹

บรรณานุกรม

เดือน บุญาค. *ท่านปรีดี รัฐบุรุษอาวุโส ผู้วางแผน
เศรษฐกิจไทยคนแรก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
สามัคคีธรรม, 2517.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. *ธนาคารแห่งประเทศไทย*.
พระนคร. 2513.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. *หนังสือที่ระลึกครบรอบ 30 ปี
ประวัติและการดำเนินงานของธนาคารแห่ง
ประเทศไทย*. พระนคร. 2515.

ปรีดี พนมยงค์. *ชีวประวัติของนายปรีดี พนมยงค์*.
โครงการปรีดีกับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1
กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย. 2526.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร, คริส เบเกอร์. *เศรษฐกิจการเมืองไทย
สมัยกรุงเทพฯ*. กรุงเทพฯ: ชิลด์เวอร์ม. 2546 .

พระยาสุรียานุวัตร. *ทรัพย์สินศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
โมฆิต, 2547.

พระปกเกล้าทรงได้เศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์. โครงการ
หนังสือประวัติศาสตร์การเมือง. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์จักรวรรดินุสรณ์, 2526.

วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์. *บางหน้าในประวัติศาสตร์ไทย
อัตชีวประวัติของรัฐบาลอาวุโส ปรีดี พนมยงค์*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, 2549.

พระองค์เจ้า วิวัฒนไชย. *วิวัฒนไชยานุสรณ์*. พระนคร.
2504 .

www.pridiinstitute.com

¹⁰ วิชิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, *บางหน้าในประวัติศาสตร์ไทย
อัตชีวประวัติของรัฐบาลอาวุโส ปรีดี พนมยงค์*, กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์แสงดาว, 2549, น. 206-207.

¹¹ เพิ่งอ้าง, น. 208.

ปืนใหญ่โบราณ

ในคลังอนุรักษ์

ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

| ศิริรัตน์ วัณศพำห์

คลังอนุรักษ์ปืนใหญ่เหล็กโบราณของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อปี 2527 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อเฉลิมฉลอง วันธรรมศาสตร์กึ่งศตวรรษ ในระหว่างการขุดแต่งพื้นที่ภายในบริเวณมหาวิทยาลัยนั้น คนงานได้พบปืนใหญ่โบราณหลายกระบอก ในบริเวณชั้นดินที่ลึกลงไป ซึ่งดูจะวางไว้อย่างไม่ค่อยระเบียบเท่าใดนัก มหาวิทยาลัยจึงได้ทำการอนุรักษ์ปืนใหญ่โบราณของวังหน้าที่ได้ขุดพบ และในเวลาต่อมา ปืนใหญ่โบราณจำนวน 9 กระบอกนี้ ได้ถูกนำมาตั้งประดับบนแท่นปูนหล่อ ด้านข้างหอประชุมใหญ่ของมหาวิทยาลัย ซึ่งล้อมด้วยสวนไม้ประดับ เป็นที่ดึงดูดสายตาจนถึงปัจจุบัน

ปืนใหญ่โบราณทั้ง 9 กระบอก ในคลังอนุรักษ์ของมหาวิทยาลัยฯ เบื้องต้นพบว่า ตัวปืนหล่อมาจากเหล็ก ล้ำกลิ้งด้านในไม่มีเกลียว¹ และบรรจุลูกกระสุนทางปากลำกล้อง (iron smoothbore muzzle loading cannon) วิธีการยิงปืนใหญ่โบราณ เริ่มจากที่พลยิงต้องทำความสะอาดลำกล้องเพื่อขจัดคราบ เศษวัสดุและเขม่าที่หลงเหลือจากการยิงครั้งก่อน หลังจากนั้นใส่ดินดำ (black powder) ตามด้วยหมอน ที่อาจทำมาจากหนังสัตว์ และบรรจุลูกกระสุนตามลงไป จากนั้น พลยิงจะโรยดินหล่อ (ground

¹ ศัพท์ทางการทหารเรียกว่า ลำกล้องเกลี้ยง

ลูกกระสุนแบบลูกโดด (ปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร)

priming powder) ในรูชนวน และ ปักฝักชนวน (fuse) เมื่อยิง พลยิงจะจี้คืบไปที่ฝักชนวน ไฟจะลามผ่านดินล่อไปติดดินดำในรังเพลิงระเบิดขับกระสุนออกไป ปืนใหญ่กระบอกหนึ่ง ตามธรรมเนียมปฏิบัติที่มีมาแต่ครั้งโบราณ จะมีพลยิงประจำไม่น้อยกว่า 6 คน² ลูกกระสุนที่ใช้ยิงโดยทั่วไปมีลักษณะ กลมตัน มีชื่อเรียกมาตั้งแต่ครั้งโบราณว่า “ลูกโดด” (round shot หรือ single shot)

ในเมืองไทยพบว่า หล่อมาจากเหล็ก ปูน และกลึงมาจากไม้³ ลูกกระสุนประเภทอื่นๆ เช่น ลูกแตก⁴ (hollow charge) ลูกกระสุนแบบพลวง⁵

² ดูเพิ่มเติมใน พระราชนิพนธ์ตำราปืนใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือที่ระลึกวันตรงกับเสด็จสวรรคต ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว 7 มกราคม 2518 หน้า 31

³ ปัจจุบันจัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์วังจันทน์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

⁴ ลูกกระสุนชนิดนี้เป็นที่สังเกตได้ง่าย เพราะมี รู และ ภายในลูกกระสุนกลวงไว้สำหรับอัดดินดำ หรือผสมเศษวัสดุมีคมชิ้นเล็ก ๆ ฝักชนวนต่อกับดินดำที่บรรจุผ่านออกมาทางรูของกระสุน เวลายิงฝักชนวนถ่วงเวลาที่ติดกับลูกกระสุนจะติดไฟ เมื่อลูกกระสุนลอยออกจากปากลำกล้อง ไฟที่ลามที่สายชนวนไปติดกับดินดำที่บรรจุไว้ เกิดระเบิดทำให้กระสุนแตกออกเป็นเศษเล็กเศษน้อย สังหารเป้าหมายได้ครั้งละมาก ๆ ลูกกระสุนแบบนี้มีหลักการทำงานคล้ายกับลูกระเบิดขวางหรือลูกน้อยหน่าที่รู้จักกัน ลูกแตกนี้เกือบทำให้ให้เกิดกรณีพิพาทระหว่างราชสำนักฝรั่งเศสกับราชสำนักของสยาม ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลูกแตกพบเป็นจำนวนมาก เมื่อคราวชุดปรับแต่ง พื้นที่จตุรภพในบริเวณโรงละครแห่งชาติ ในอดีตนั้นที่บริเวณนี้เป็นโรงปืนและโรงกระสุนของวังหน้า กรุงรัตนโกสินทร์ ลูกกระสุนแบบนี้สามารถหาชมได้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร

⁵ ลูกกระสุนแบบนี้มีลักษณะคล้ายพวงอุ้งนูนติดกัน

(grape shot) และลูกกระสุนแบบดรัมเบล⁶ (bar shot) ฯลฯ สามารถใช้ยิงได้เช่นกัน

ปืนใหญ่โบราณที่พบในคลังอนุรักษ มี 4 แบบ ปืนใหญ่ แบบที่ 1 พบจำนวน 6 กระบอก ตัวปืนมีความยาว 126.8 นิ้ว⁷ ลำกล้องปืนมีความยาว 107.2 นิ้ว ลูกกระสุนที่ใช้ยิงมี

ขนาดเส้นผ่า

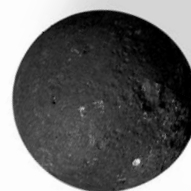
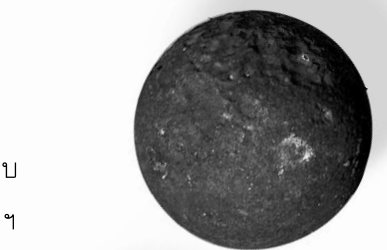
ชุดพบเป็นจำนวนมากควรวางบนโต๊ะโรงละครแห่งชาติ ปัจจุบันหาชมได้ที่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ศูนย์กลางราว 8

นิ้ว บนลำกล้องของปืนใหญ่ สำรองไม่พบลายประดับจารึกชื่อ ขนาดกระสุน บริษัทที่หล่อ ปีที่หล่อ หรือ ปรี๊ปมาร์ค แต่อย่างใด เมื่อนำเอารูปลักษณะของปืนใหญ่แบบที่ 1 ไปเปรียบเทียบกับภาพปืนใหญ่แบบต่างๆ ที่ส่งมาจากทางยุโรปและอเมริกา พบว่า ปืนใหญ่แบบที่ 1 มีลักษณะหลายๆ ประการ เช่น รูปทรงของตัวปืน ลักษณะของลำกล้องปืน ตำแหน่งที่ตั้งของเพลลาและตำแหน่งของเข็มขัดรัดเพื่อเสริมความ

เวลายิงลูกกระสุน ลูกกระสุนเล็กจะเกาะกลุ่มกันออกจากลำกล้องและจะเริ่มกระจายออก ทำลายเป้าหมายได้หลายจุดพร้อมกัน คล้ายกับอาณาภาพของลูกปายที่ใช้ยิงจากปืนลูกซอง ลูกกระสุนพลวงพบแต่เพียงว่า มีการบันทึกไว้ในเอกสารโบราณของไทยเท่านั้น

⁶ มีลักษณะคล้ายกับอุปกรณ์ยกน้ำหนักขนาดเล็ก เรียกว่า ดรัมเบล ลูกกระสุนแบบนี้ในอดีต เวลาใช้มักนิยมใช้ทางยุทธนาวี เวลายิงลูกกระสุนหมุนควงออกไป ทำลายเป้าหมายขนาดใหญ่ได้ เช่น เสากระโดงเรือและอุปกรณ์ในการแล่นใบ ที่พิพิธภัณฑ์วังจันทน์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจัดแสดงไว้สันนิษฐานว่า น่าจะหลงเหลือมาเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ปี 2310

⁷ เนื่องจากตัวปืนหลายกระบอกผุพังไปเนื่องจากผุกร่อนมานาน การวัดขนาดเป็นการวัดโดยประมาณเท่านั้น

ลูกกระสุนประเภท ลูกแตก

ปืนใหญ่แบบไทยที่สำรวจพบตัวปืนน่าจะมีการหล่อขึ้นในประเทศไทย โดยนำเอาแบบของปืนใหญ่อังกฤษ 2 แบบ คือ แบบบลูมฟิลด์และแบบมิลลาร์ มาผสมผสานกัน

แข็งแรงของลำกล้องปืน คล้ายกับที่พบใน ปืนใหญ่แบบมิลลาร์ (Millar Pattern) ของประเทศอังกฤษ จะต่างกันเพียงแต่ลักษณะของตุ้มท้ายปืนเท่านั้น และเมื่อตรวจสอบเพิ่มเติมในส่วนรูปทรงของปืนใหญ่แบบมิลลาร์รุ่นต่าง ๆ ที่ได้มีการสร้างขึ้น ไม่พบว่ามียุุ่นใดที่มีตุ้ม (cascabel knob) และมีแหวนซ้อนหล่ออยู่ด้านบน ลักษณะของตุ้มท้ายปืนที่มีวงแหวนหล่อซ้อนด้านบน พบในปืนใหญ่อังกฤษแบบบลูมฟิลด์ (Blomefield Pattern) และเป็นที่น่าสนใจเพราะปืนใหญ่อังกฤษทั้ง 2 แบบคือ แบบบลูมฟิลด์และแบบมิลลาร์^๑ มีประจำการในกองทัพไทยในอดีต

เมื่อคราวที่ผู้เขียนสำรวจปืนใหญ่โบราณให้กับทางกองทัพเรือสำรวจพบปืนใหญ่ทั้ง 2 แบบนี้เป็นจำนวนมาก เป็นไป

ปืนใหญ่อังกฤษแบบมิลลาร์ (Millar Pattern)

^๑ ปืนใหญ่ทั้งสองแบบเริ่มเข้าประจำการในกองทัพของอังกฤษ ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 24

ได้ว่า ปืนใหญ่แบบที่ 1 น่าจะมีการหล่อขึ้นในเมืองไทย โดยนำเอารูปทรงอันเป็นเอกลักษณ์ของปืนใหญ่อังกฤษ 2 แบบคือ รูปทรงของปืนใหญ่แบบมิลลาร์และตุ้ม และแหวนด้านท้ายของปืนใหญ่แบบบลูมฟิลด์ มาผสมผสานกันเป็นปืนใหญ่แบบหนึ่งของไทยที่มีใช้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปืนใหญ่แบบที่ 1 น่าจะมีการหล่อขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3^๑ และรัชกาลที่ 4 ปืนใหญ่โบราณที่ปัจจุบันตั้งแสดงบน หอประวัติ-ศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และที่พิพิธภัณฑ์พระที่นั่งวิมานเมฆ น่าจะเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของปืนใหญ่ที่หล่อขึ้นในเมืองไทยโดยผสมผสานระหว่างรูปทรงและลักษณะปากลำกล้องของปืนใหญ่ที่มาจากทางยุโรปกับท้ายเม็ดที่พบในปืนใหญ่แบบไทย

ปืนใหญ่แบบที่ 2 พบจำนวน 1 กระบอก เป็นปืนใหญ่อังกฤษแบบอาร์มสตรอง (Armstrong Pattern) ตัวปืนมีความยาว 98.8 นิ้ว ลำกล้องปืนมีความยาว 86

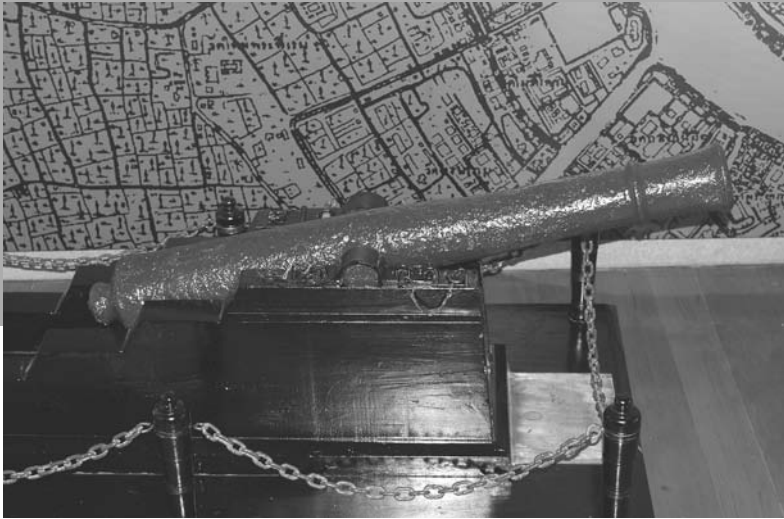

ปืนใหญ่อังกฤษแบบ บลูมฟิลด์ (Blomefield Pattern)

นิ้ว ลูกกระสุนที่ใช้มีขนาดยาว 4.6 นิ้ว ปืนใหญ่แบบอาร์มสตรองได้มี

การสร้างมาหลายรุ่นระหว่างช่วงปี 2279-2338 สำหรับปืนใหญ่อาร์มสตรองในคลังอนุรักษ์ของ

^๑ ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการหล่อปืนใหญ่เหล็กขึ้นหลายแบบ มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น “เจ้าพระยาสัมมาทิฐิ” “เจ้าพระยารักษาพระศาสนา” “สัมมาทิฐิ” “รักษาพระศาสนา” การหล่อปืนใหญ่ขึ้นใช้ในกองทัพขณะนั้น นอกจากเพื่อเข้าประจำการในกองทัพน่าจะเป็นการแสดงให้เห็นมหาอำนาจทางตะวันตกได้เห็นถึงขีดความสามารถในการป้องกันตัวเองได้ ขณะเดียวกันการสั่งปืนรุ่นใหม่มาจากทางยุโรปและอเมริกันยังมีอยู่อย่างต่อเนื่อง

ปืนใหญ่ไทยโบราณที่หอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปืนใหญ่อังกฤษแบบอาร์มสตรอง (Armstrong Pattern)

มหาวิทยาลัยสำรวจไม่พบจารึกใดๆ บนตัวปืนและเพลาทังสองข้าง จึงทำให้ค่อนข้างยากที่จะกำหนดอายุของปืนใหญ่ได้อย่างชัดเจน ปืนใหญ่แบบอาร์มสตรองในคลังอนุรักษณ์น่าจะมีการนำเข้ามาช่วงสมัยธนบุรี หรือสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการนำเอาปืนใหญ่แบบใหม่คือ แบบบลูมฟิลด์และแบบมิลลาร์เข้ามาทดแทนปืนใหญ่แบบอาร์มสตรองพบว่า มีประจำการทั้งในกองทัพอังกฤษและอเมริกา

แต่ที่กล่าวไว้ตอนต้นว่า ปืนใหญ่ในคลังอนุรักษณ์น่าจะมาจากประเทศอังกฤษเพราะเมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาที่เป็นปืนใหญ่ถูกหล่อขึ้น เป็นช่วงที่ทางประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับทางอังกฤษอย่างแน่นแฟ้นมากกว่าประเทศใหม่อย่างสหรัฐอเมริกา การจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์จากทางอังกฤษน่าจะมีความสะดวกมากกว่า อีกทั้งปืนหลายๆ แบบ ที่ซื้อมาก่อนหน้านี้ส่วนใหญ่มาจากทางอังกฤษ จึงน่าจะมีความคุ้นเคยและรู้ถึงประสิทธิภาพของปืนใหญ่อังกฤษได้เป็นอย่างดี ปืนใหญ่แบบที่ 3 มีชื่อว่า คาร์โรเนด (Carronade) พบจำนวน 1 กระบอก ตัวปืนยาว 48.5 นิ้ว ลำกล้องยาว 36 นิ้ว ลูกกระสุนที่ใช้มีขนาด 6 นิ้ว ปืนคาร์โรเนดออกแบบเป็นปืนใหญ่ประจำเรือตามบันทึกกล่าวว่า หล่อขึ้นเป็นครั้งแรกราว ปี 2319 โดย บริษัท Iron Company of Carron เมือง Stirlingshire ประเทศ Scotland ปืนคาร์โรเนด

ออกแบบโดยนายพล Robert Mellsveill แห่งกองทัพอังกฤษ แนวความคิดในการออกแบบปืนคาร์โรเนดแตกต่างจากการออกแบบปืนใหญ่โบราณที่มีมาแต่เดิมหลายประการ เช่น

ประการที่ 1 ลำกล้องของปืนคาร์โรเนดถูกหล่อขึ้นให้มีความหนาเป็นพิเศษ ทำให้สามารถลดช่องว่างระหว่างลูกกระสุนและผิวลำกล้องด้านใน (the amount of windage) ได้มาก แก๊สหรือแรงขับเคลื่อน (the power of propellant) ที่เกิดจากการระเบิดของดินดำในลำกล้องขณะทำการยิง รั่วออกมาตามช่องว่างระหว่างผิวลำกล้องและลูกกระสุนมีน้อยมาก ผลที่ได้คือแรงขับเคลื่อนที่สูงกว่าทำให้ลูกกระสุนยิงได้ไกลและมีความรุนแรงมากกว่า

ประการที่ 2 ตัวปืนถูกออกแบบให้มีขนาดที่สั้น แต่สามารถยิงลูกกระสุนขนาดใหญ่ได้ ส่งผลให้การใช้เวลาในการเตรียมยิงแต่ละครั้งน้อยกว่าเมื่อเทียบกับปืนใหญ่โบราณกระบอกที่ยาวกว่า และยิงลูกกระสุนขนาดเดียวกัน¹⁰

ประการที่ 3 ปากลำกล้องของปืนคาร์โรเนดจะกว้างกว่าด้านในลำกล้อง ทำให้บรรจุกระสุนได้รวดเร็วและง่ายกว่า

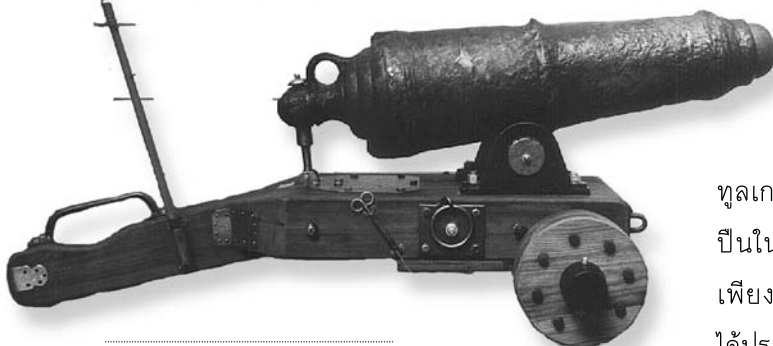
¹⁰ Ian V. Hogg, *The Illustrated Encyclopedia of Artillery*, London: Quarto Publishing, 1987, p.13.

ปืนเรือแบบคาร์โรเน็ต (Carronade) ปืนใหญ่แบบนี้จะมีการส่งเข้ามาเป็นจำนวนมาก ช่วงรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3

ประการที่ 4 ปืนคาร์โรเน็ต มีขนาดเล็กสามารถติดตั้งบนเรือได้คราวละหลายกระบอก คุณสมบัติที่เด่นหลายประการ ส่งผลให้ปืนคาร์โรเน็ตได้เปรียบทางยุทธวิธี และเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นอาวุธอันทรงอำนาจในยุทธนาวีระยะประชิด ในอดีตมีบันทึกว่า รัฐบาลอังกฤษได้ติดตั้งปืนคาร์โรเน็ตบนเรือรบเป็นจำนวนถึง 492 ลำ เพื่อใช้ในการต่อสู้กับกองเรือรบของฝรั่งเศส¹¹ ปืนคาร์โรเน็ตเป็นปืนใหญ่ที่

ปืนเรือแบบ คาร์โรเน็ต ตั้งบนฐานล้อเลื่อนซึ่งจะมีเชือกร้อยฐานล้อเลื่อนยึดกับหลักของเรือไว้ ทำหน้าที่เหมือนสปริงคอยรับแรงสะท้อนถอยหลังขณะยิง

¹¹ สำราญ วังศุพาทย์, ศจ.นพ., “ปืนใหญ่โบราณที่พิพิธภัณฑ์พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต,” *ราชบัณฑิตยสถาน*, ปีที่ 18, ฉบับที่ 2 (ม.ค.-มี.ค. 2536): 52-53.

มีชื่อเสียงอย่างมากและแพร่หลายไปในกองทัพของประเทศต่างๆ ในเวลาต่อมา เช่น กองทัพของฝรั่งเศส และกองทัพของสหรัฐอเมริกา ในราวสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น สันนิษฐานว่า มีการส่งปืนคาร์โรเน็ตเข้ามาใช้ในราชการเป็นจำนวนมาก เมื่อคราวบูรณะพระบรมมหาราชวัง ปี 2525 มีการขุดพบปืนคาร์โรเน็ต ด้านแนวกำแพงพระบรมมหาราชวังฝั่งท่าราชวรดิษฐ์ เป็นจำนวนหลายกระบอก ปัจจุบันตั้งแสดง ณ พิพิธภัณฑ์ปืนใหญ่โบราณพระบรมมหาราชวัง

ปืนใหญ่แบบที่ 4 เป็นปืนใหญ่แบบ คราวน์ แอนด์โรส (Crown and Rose Pattern) ตัวปืนมีความยาว 107 นิ้ว ลำกล้องยาว 94.4 นิ้ว ยิงลูกกระสุนขนาด 5 นิ้ว บนตัวปืนพบจารึกพระราชนิพนธ์ของพระราชนิพนธ์แห่งประเทศอังกฤษ มีพระนามว่า แอน (Queen Anne) ครองราชย์ช่วงปี 2203-2257 ในอดีตปืนใหญ่ที่มีใช้งานในกองทัพของประเทศไทยจะประดับตราพระนามาภิไธยย่อของกษัตริย์ที่ครองราชย์ในสมัยนั้นไว้เสมอ ปืนใหญ่แบบคราวน์ แอนด์โรสในคลังอนุรักษ์น่าจะได้

รับมาจากทางการของอังกฤษ ผ่านการสั่งซื้อจากทางราชสำนักของไทยหรือทางการอังกฤษนำมา

ทูลเกล้าฯ ถวายราชสำนักของไทย สำหรับปืนในรุ่นเดียวกันนี้ ถ้าผลิต

เพียงเพื่อจำหน่ายแก่ลูกค้าไม่ได้ประจำการในกองทัพ จะไม่มีการจารึกพระนามาภิไธยย่อ จะ

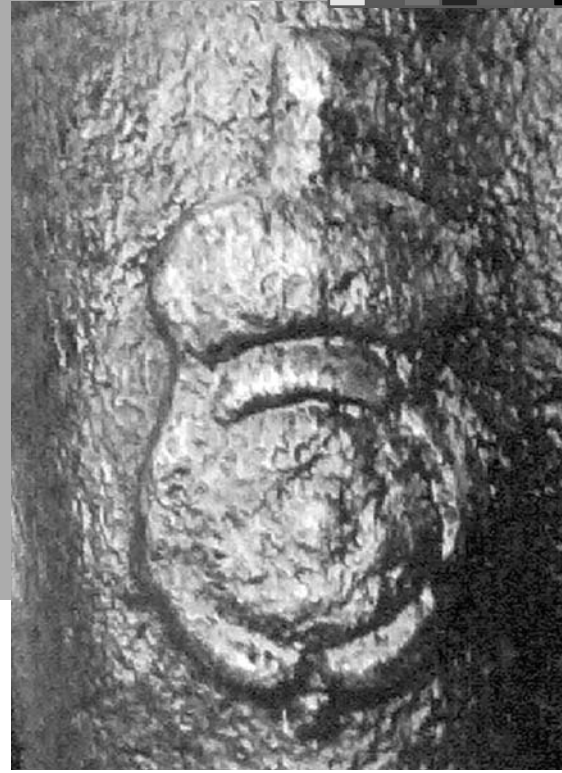
มีแต่เพียงขนาดกระสุนหรือปริมาตรทดสอบการยิง

ปืนใหญ่อังกฤษแบบคราวน์แอนด์โรส (Crown and Rose Pattern) ที่มีอายุเก่าที่สุดในคลังอนุรักษ์

พระราชลัญจกรของพระราชนิอังกฤษ ทรงมีพระนามว่า แอน
ที่ได้จากดินในคลังอนุรักษ

พระราชลัญจกรของพระราชนิอังกฤษ ทรงมีพระนามว่า แอน
ที่ได้จากดินที่ศาลากลางจังหวัดตรัง

เท่านั้นที่มีการจารึกไว้

ปืนใหญ่กระบอกในคลังอนุรักษ น่าจะมีอายุในช่วง 2203 - 2257 นับว่า มีอายุเก่าแก่ที่สุดในคลังอนุรักษปืนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปืนใหญ่กระบอกนี้ อาจจะสั่งเข้ามาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือสมัยธนบุรี ปัจจุบันพบบนเห็นปืนใหญ่แบบคราวน์แอนดโรสได้ที่พระบรมราชานุสาวรีย์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว บริเวณโรงละครแห่งชาติ และหน้าศาลากลางจังหวัดตรัง และโรงเรียนยุพราช จังหวัดเชียงใหม่ ฯลฯ

คลังอนุรักษปืนใหญ่โบราณของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นับว่า เป็นคลังปืนใหญ่เหล็กโบราณแบบบรรจุทางปากลำกล้องที่สมบูรณ์แห่งหนึ่งในเมืองไทย เพราะมีปืนใหญ่แบบต่าง ๆ ที่เคยมีใช้ในกองทัพไทยในอดีต เช่น ปืนใหญ่แบบคราวน์แอนดโรส แบบอาร์ม-สตรอง แบบคาร์โรเน็ต แบบมิลลาร์ และปืนใหญ่แบบไทยที่ผสมผสานระหว่างแบบมิลลาร์และแบบบลูมฟิลด์

เอกสารอ้างอิง

สำนักพระราชวัง. *ปืนใหญ่โบราณในพระบรมมหาราชวัง*.

งานประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ สำนักพระราชวัง
จัดพิมพ์. 2534.

ศิริจันท์ วงศพาห. *ปืนในรัชกาลที่ 3*. สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3. เล่ม 1. มุลนิธิเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ น้อมเกล้าฯ ถวายเนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตล่วงแล้ว 150 ปี พุทธศักราช 2545.

———. *หนังสือที่ระลึกวันทหารปืนใหญ่ 17 ธันวาคม 2530*. ลพบุรี: กรุงเทพฯการพิมพ์, 2530.

———. “อนุสาวรีย์ปืนเปรียมที่วัดประยูรวงศาฯ.” *เมืองโบราณ*. ปีที่ 31. ฉบับที่ 3. กรกฎาคม-กันยายน 2548.

- Caruana, Adrian. *The Light 6-Pdr. Battalion Gun of 1776*. Ontario: Museum Restoration Service, 1977.
- Gerry De Vries and Jonathan Hall. *The Muzzle Loading Cannon of South Africa*. South Africa: HE printers, 2001.
- Gooding, S.J., *An Introduction of British Artillery in North America*. Ontario: Museum Restoration Service, 1988.
- Hazlett, James C., Edwil Olmsted and M.Hume Parks. *Field Artillery Weapons of the Civil War*. 2nd edition. New Jersey: Associated University Press, 1988.
- Hunt, O.E. *The Photographic History of The Civil War*. Vol. 3. Fort and Artillery and Navies. New Jersey: The Blue & Grey Press, 1987.
- Munday, John. *Naval Cannon*. Buckinghamshire: Shire Publications Ltd., 1998.
- Rogers, H.C.B. *A History of Artillery*. New Jersey: Citadel Press, 1975.
- Sarty, Roger, F. *Coast Artillery 1815-1914*. Ontario: Museum Restoration Service, 1988.
- Tucker, Spencer. *Arming the Fleet: U.S. Navy Ordnance in the Muzzle-Loading Era*. Maryland: Naval Institute Press, 1989.

งานฉลองพระนครครบ 150 ปี : อนุสาวรีย์สุดท้าย ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ชาติรี ประภิตนันทการ

กาจะให้กล่าวถึงความสำคัญของปีพ.ศ. 2475 ในทางประวัติศาสตร์ คนส่วนมากในปัจจุบันคงกล่าวถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่ระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เป็นอันดับแรก

คงมีเพียงส่วนน้อยที่จะระลึกถึงพ.ศ. 2475 ในแง่มุมของปีแห่งการเฉลิมฉลองครบรอบการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ 150 ปี ทั้งๆ ที่สองเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันมาก (ห่างกันประมาณ 2 เดือน) และมีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์บางอย่างที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ (รัชกาลที่ 7) ทรงมีพระราชดำริให้มีการจัด “งานฉลองพระนครครบ 150 ปี” ขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ใน พ.ศ. 2475 โดยโปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างถาวรวัตถุหลายชิ้นขึ้นไว้เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสอันสำคัญนี้คือ สะพานพระพุทธยอดฟ้า และปฐมบรมราชานุสรณ์ (อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 1) นอกจากนี้ ยังมีโครงการอีกหลายโครงการที่ทรงมีพระราชดำริขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสนี้ อาทิ การบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดาราม¹ ซ่อมแซมพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

¹ ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, พระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2525), หน้า 113-124.

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ศาลาเฉลิมกรุง หนึ่งในสิ่งก่อสร้างเนื่องในคราวฉลองพระนคร 150 ปี

พิมพ์หนังสือเนื่องในงานฉลองพระนคร² และการสร้างศาลาเฉลิมกรุง³ เป็นต้น ที่น่าสังเกตก็คือ พระราชดำริในการจัดงานฉลองพระนครดังกล่าว พระองค์ได้ทรงเตรียมการและวางแผนงานมาตั้งแต่เมื่อเริ่มรัชกาล จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นโครงการที่สำคัญที่สุดในรัชสมัยของพระองค์เลยทีเดียว

จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า มีงานเขียน

² หนังสือที่พิมพ์ขึ้นเนื่องในงานฉลองพระนครดังกล่าวคือ หนังสือกรุงเทพฯ คำฉันท์ หนังสือพระราชพงศาวดารคำฉันท์ หนังสือกาพย์เห่เรือ เป็นต้น ดูใน หจข., บ.3.1/8 เรื่อง หลวงพิทยานุศาสตร์ หลวงรังสรรค์พสุธา ร.ต.สิงห์ทอง เสนารักษ์ ถวายหนังสือพงศาวดารคำฉันท์สำหรับแจกในงานฉลองพระนคร หจข., บ.3.1/10 เรื่องกาพย์เห่เรือวันเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์ และ หจข., บ.3.1/22 เรื่องพระนนทพรคพลานุสิษฐ์ ถวายหนังสือกรุงเทพฯ คำฉันท์ สำหรับแจกในงานฉลองพระนคร

³ ศาลาเฉลิมกรุง แม้จะเกิดขึ้นด้วยเป้าหมายที่จะเป็นส่วนหนึ่งของที่ระลึกคราวฉลองพระนคร 150 ปี แต่โดยข้อเท็จจริง ศาลาเฉลิมกรุงมิได้เป็นโครงการอย่างเป็นทางการของรัฐบาลแต่อย่างใด หากแต่เกิดขึ้นจากพระราชดำริส่วนพระองค์ และพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ทั้งหมด

เกี่ยวกับงานฉลองพระนครครบ 150 ปี ไม่มากนัก และที่มีอยู่ก็เป็นเพียงการเล่าเรื่องและลำดับเหตุการณ์โดยทั่วไปเท่านั้น⁴ ไม่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์นัยสำคัญของงานฉลองครั้งสำคัญนี้ อย่างจริงจังนัก

แต่จากการศึกษาภายใต้สมมติฐานที่ว่า สถาปัตยกรรม (ในที่นี้ให้

หน้าปกวารสารชาวช่างฉบับพิเศษ เนื่องในงานฉลองพระนครครบ 150 ปี

⁴ หนังสือที่กล่าวถึงงานฉลองพระนครครั้งนั้นที่ละเอียดที่สุด และน่าจะเป็นเพียงเล่มเดียวที่มีอยู่ในปัจจุบันคือ พระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี จัดทำโดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2525 นอกจากนี้แล้ว จะมีเพียงบางบทความที่กล่าวถึงแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

หมายความว่ากว้างรวมถึงทุกอย่างที่เป็นผลผลิตของมนุษย์) ย่อมทำหน้าที่สะท้อนและบันทึกความคิด ความเชื่อ หรืออุดมคติของผู้สร้างไว้ ไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ และโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ด้วยข้อสมมติฐานดังกล่าว ทำให้ผู้เขียนมองเห็นว่า โครงการฉลองพระนครครบ 150 ปี (ซึ่งเปรียบได้ดังสถาปัตยกรรมชิ้นสำคัญที่สุดของรัชกาลที่ 7) นั้น มีรายละเอียดบางประการที่น่าสนใจยิ่งกว่าที่จะพิจารณาแต่ในเชิงการจัดเฉลิมฉลองโดยทั่วไป

ผู้เขียนเห็นว่า เราควรพิจารณาและตีความงานฉลองพระนครครั้งนั้นใหม่ในเชิงเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความคิดทางการเมืองของรัชกาลที่ 7 และกลุ่มเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ภายใต้บริบททางสังคมที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างการรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับกระแสเรียกร้องระบอบประชาธิปไตยที่กำลังท้าทายชนชั้นนำสยามในเวลานั้นมากขึ้นทุกขณะ

ความขัดแย้งทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ อาจกล่าวได้ว่า เป็นการต่อสู้ทางความคิดระหว่าง “พลังอนุรักษนิยม” ของกลุ่มเจ้า ที่ต้องการรักษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไว้ในรูปแบบเดิมภายใต้ “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ซึ่งอ่อนแรงลงทุกขณะกับ “พลังฝ่ายก้าวหน้า” ของกลุ่มคนหนุ่มรุ่นใหม่ที่ต้องการเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมไปสู่รูปแบบใหม่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

แนวทางสำคัญของรัชกาลที่ 7 ในการประทับประคองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์คือ ทรงพยายามนำเสนอการปฏิรูปโครงสร้างภายในของตัวระบอบเอง เพื่อตอบสนองต่อข้อกล่าวหาประการต่างๆ ที่เกิดขึ้น และยอมผ่อนผันตามแนวทางประชาธิปไตยในบางเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง

ปีสุดท้ายก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังจะเห็นได้จากแนวพระราชดำริในการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ

แน่นอนว่า รัฐธรรมนูญฉบับที่จะทรง

บรรยากาศงานฉลองพระนครเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2475

พระราชทานนี้มิได้เป็นรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยตามความเข้าใจทั่วไปแต่อย่างใดเลย (แม้ว่าจะมีนักวิชาการหัวอนุรักษนิยมบางกลุ่มพยายามจะตีความไปแบบนั้นก็ตาม) เป็นแต่ความพยายามที่จะปฏิรูปความสัมพันธ์เชิงอำนาจของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ขึ้นใหม่ โดยลดแรงกดดันทางการเมืองที่มุ่งเข้าสู่องค์พระมหากษัตริย์ลง กล่าวคือ พยายามกันองค์พระมหากษัตริย์ออกจากการตัดสินใจในนโยบายของรัฐโดยตรง และขยายฐานของระบอบด้วยการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองให้มากขึ้นกว่าเดิมแต่เพียงเล็กน้อย⁵ แต่กระนั้น การปฏิรูปเพียงเล็กน้อยนี้ ก็ยังไม่

⁵ ดูรายละเอียดได้ในงานเขียนหลายชิ้น อาทิ เบนจามิน เอ. บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม (The End of the Absolute Monarchy in Siam)*, แปลโดย พรรณงาม เก้าธรรมสารและคณะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำรา

อาจเกิดขึ้นได้ตามพระราชประสงค์ เพราะได้รับการทักท้วงจากเชื้อ-พระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์ที่มีแนวคิดอนุรักษ-นิยม

การหวนกลับไปพิจารณางานฉลองพระนครครบ 150 ปี ในบทความนี้จะมุ่งอธิบายในเชิงความหมายและตีความสัญลักษณ์เป็นสำคัญ ซึ่งหลังจากศึกษาแล้วก็ได้พบข้อสังเกตบางประการ (ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะนำไปสู่ประเด็นถกเถียงทางความคิดที่ลึกซึ้งขึ้นในโอกาสต่อไป) กล่าวคือ เห็นถึงความสอดคล้องระหว่างแนวคิดในโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในงานฉลองพระนครกับแนวพระราช-ดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ 7 ในการปฏิรูปการเมืองภายในรัชสมัยของพระองค์

ภายใต้พระราชพิธีซึ่งมีขึ้นอย่างมากมายหลายรูปแบบ รวมถึงโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ต่างๆ ในคราวฉลองพระนครนี้ รัชกาลที่ 7 ทรงทั้งรื้อรอยแบบจำลองทางความคิดเกี่ยวกับโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบใหม่ของระบอบที่ทรงพยายามปฏิรูป นับเป็นแบบจำลองทางความคิดที่พระองค์ไม่สามารถผลักดันให้เกิดขึ้นได้จริง

แบบร่างเครื่องทรงของรัชกาลที่ 1 ตาม
ทิมหาเสวกโท พระยาอุไทยธรรม ร่าง
ขึ้นถวายรัชกาลที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 2469

กำเนิดงานฉลองพระนคร ครบ 150 ปี

จากหลักฐานเอกสารที่ยังคงเหลืออยู่แสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชดำริในเรื่องการจัดงานฉลองพระนครฯ นับแต่ปีแรกๆ ของการขึ้นครองราชย์สมบัติคือ ในราวเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2469

พระองค์ทรงเริ่มจากพระราชดำริในการสร้างราชานุสาวรีย์ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยทรงโปรดเกล้าฯ ให้สอบถามเจ้าหน้าที่กรมภาษามาลาเกี่ยวกับเครื่องทรงของรัชกาลที่ 1 ว่าควรจะมีลักษณะเช่นไร เพื่อนำมาเป็นต้นแบบราชานุสาวรีย์ จากนั้น มหาเสวกโท พระยาอุไทยธรรม (หรุ่น วัชรโรทัย) ได้ร่างรายละเอียดเครื่องทรงขึ้นถวาย ตามรูปแบบที่เห็นว่า จะเป็นฉลองพระองค์ของรัชกาลที่ 1 ในราชการสงคราม⁶

การดำเนินการอย่างจริงจังจึงเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2470 เมื่อรัชกาลที่ 7 ทรงมีประกาศพระราชดำริอย่างเป็นทางการในการจัดสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ขึ้นเนื่องในวโรกาสที่กรุงรัตนโกสินทร์จะมีอายุครบ 150 ปี ดังมีความตอนหนึ่งว่า

...ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงสร้างกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์นี้มา ประเทศสยามได้มีความรุ่งเรืองเจริญขึ้นโดยลำดับ นับเวลาอีกสี่ปีถึงพุทธศักราช 2475 อายุกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์จะครบ 150 ปี เป็นนิมิตกาลร้อยกับกึ่ง ซึ่งเตือนใจให้บังเกิดความปราโมทย์ สมควรจะมีการสมโภชพระนคร

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543), หน้า 183-238; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2543), หน้า 180-218. และนิธิ เอียวศรีวงศ์, "ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไทย," *ศิลปวัฒนธรรม* ปี 15 ฉบับที่ 3 (มกราคม 2537): 110-114. เป็นต้น

⁶ หจข., บ. 3.1/1 เรื่องสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ หนังสือเสนาบดีกระทรวงวังถึงราชเลขาธิการ และหนังสือมหาเสวกโท พระยาอุไทยธรรม วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2469

สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
นายกรัฐมนตรี คณะกรรมการสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์

เป็นการรื่นเริงบันเทิงใจทั่วกัน แต่การ
รื่นเริงนั้นชั่วขณะเดียวแล้วก็จะผ่านไปไม่มี
สิ่งเหลือ สมควรจะคิดสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ซึ่งจะเหลืออยู่เป็นที่ระลึกในอภิลักขิตสมัย
นั้นไว้ชั่วกาลนานด้วย ก็สิ่งใดเล่าซึ่งจะควร
สร้าง ทรงพระราชดำริเห็นว่าไม่มีสิ่งอื่น
จะดีไปกว่าสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ เป็นที่
ระลึกถึงพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ปฐมบรมกษัตริย์
ผู้ทรงสร้างพระมหามงกุฎอันนี้ ...⁷

เนื้อความในประกาศต่อจากนี้แสดงให้เห็นว่า
พระองค์ยังมีได้ทรงมีพระราชดำริอื่นใดเกี่ยวกับการ
ฉลองพระนคร นอกเหนือไปจากพระราชดำริในการ
สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ดังนั้น จึงมี
พระบรมราชโองการแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง
ขึ้น เรียกว่า “คณะกรรมการสร้างปฐมบรมราชานุ-

⁷ หจข., คธ 0701.7.3.1.4/2 เรื่อง ร่างประกาศสร้างปฐม
บรมราชานุสรณ์ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470, หน้า 1.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
หนึ่งในมือกริฐมนตรียุคที่มีบทบาทสำคัญในสมัยรัชกาลที่ 7

สรณ์” มีหน้าที่พิจารณาว่า ควรจะสร้างราชานุ-
สาวรีย์ด้วยรูปแบบใด ควรอยู่ ณ สถานที่แห่งใด และ
ควรมีสิ่งก่อสร้างอื่นประกอบด้วยหรือไม่ โดยมีสมเด็จพระ
พระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยา
ภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นนายกรัฐมนตรี⁸ มีสมเด็จพระ
เจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
เป็นอุปนายก และมีมือกริฐมนตรียุค เสนาบดีทุก
กระทรวง เป็นกรรมการ⁹

⁸ ใน พ.ศ. 2471 สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข
เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จถึงวัดศรัทธา
7 จึงทรงมีพระบรมราชโองการประกาศตั้งให้ สมเด็จพระเจ้าพี่
ยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นนายกรัฐมนตรี
แทน และให้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ เป็นอุปนายก ดูประกาศใน ประชุมกฎหมาย
ประจำศก เล่ม 41, กฎหมาย พ.ศ. 2471, หน้า 76-77.

⁹ หจข., คธ 0701.7.3.1.4/2 เรื่อง ร่างประกาศสร้างปฐม-
บรมราชานุสรณ์ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2470, หน้า 2.

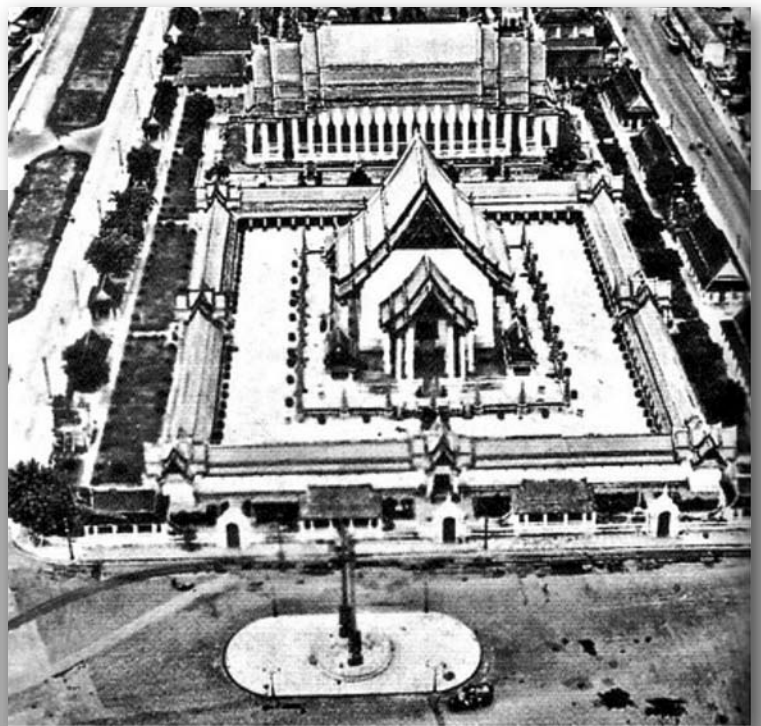
สะพานพระพุทธยอดฟ้า: ที่มาและความหมาย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อภิรัฐมนตรีและนายช่างใหญ่แห่งกรุงสยามทรงพระดำริเป็นพระองค์แรกเกี่ยวกับ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
อภิรัฐมนตรีและนายช่างผู้ออกแบบปฐมบรมราชานุสรณ์

ระเบียงด้านหลังทั้งหมด และปรับพื้นที่ด้านหน้าเป็น
พื้นที่ขนาดใหญ่ ด้านข้างทำเป็นสวน ทั้งนี้ เพื่อเป็นการ
เปิดพื้นที่ด้านหน้าให้โล่งกว้างและเปิดมุมมองสู่
พระบรมรูปได้ชัดเจน โดดเด่นและสง่างาม พระองค์
มีพระดำริว่า ทรงได้รับแรงบันดาลใจจากอนุสาวรีย์
ของพระเจ้าวิตโตริโอ เอมานวอล (Vittorio
Emanuele) กษัตริย์อิตาลี นอกจากนี้ หากจะได้ทำ

ภาพถ่ายทางอากาศวัดสุทัศนเทพวราราม สถานที่แรกที่จะทำการ
ก่อสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์

ปฐมบรมราชานุสรณ์ พระองค์มีพระดำริในเรื่องนี้ว่า
ควรสร้างเป็นพระบรมรูปประทับยืนสูง 6 เมตร ตั้งไว้
ที่มุขเด็จหน้าพระวิหารวัดสุทัศน์ฯ โดยใช้วัดสุทัศน์ฯ
เป็นฉากหลังให้แก่พระบรมรูป เพื่อดำเนินการให้เป็น
ไปตามนี้ จำเป็นต้องรื้อกำแพงแก้วหน้ามุขเด็จ แล้ว
ออกแบบเป็นบันไดขนาดใหญ่แทน รื้อพระระเบียงคต
ด้านหน้าวัด ย้ายพระพุทธรูปในพระระเบียงไป
ประดิษฐานไว้ที่พระระเบียงหลังแทน ต้องรื้อกำแพง
ศาลา และขุดประตูวัดด้านหน้ายาวไปจนถึงพระ-

ตามแบบ จะต้องมีการรื้อตลาดเสาชิงช้า (ปัจจุบันคือ
ลานคนเมือง) ทำเป็นสวนสาธารณะและที่ประชุมชน
กลางพระนคร (Civic Centre) ขยายถนนดินสอให้
เป็นถนนใหญ่พุ่งตรงไปติดกับถนนราชดำเนินกลาง¹⁰

¹⁰ สำเนาพระดำริสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์
ดูใน กรมศิลปากร, พระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี, หน้า
17-19.

คณะกรรมการฯ ได้ประชุมหารือเกี่ยวกับพระดำรินี้อย่างกว้างขวางเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2470 แต่ที่ประชุมก็ไม่ได้มีมติตกลงตามแนวพระดำริดังกล่าว ในการประชุมครั้งต่อมาเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2471 ได้มีแนวคิดที่เสนอขึ้นใหม่เป็นพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม พระองค์ทรงกล่าวว่า แนวทางของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์นั้น เป็นประโยชน์อันคับแคบและจำกัด ไม่เป็นที่ซึ่งคนทั่วไปจะมาใช้ประโยชน์ได้ การสร้างที่ระลึกราวฉลองพระนคร 150 ปีนั้นควรคำนึงถึงประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นด้านหลัก มิใช่พิจารณาเฉพาะแต่ความสวยงาม พระองค์มีพระดำริว่า ควรที่จะสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เพราะการมีสะพานอันงดงามขนาดใหญ่ข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา จะเป็นการเชิดหน้าชูตาให้แก่พระนคร ที่สำคัญจะเป็นการเชื่อมสองฝั่งพระนครเข้าด้วยกันซึ่งจะส่งผลให้ฝั่งธนบุรีเจริญขึ้นและยังประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจมากมาย และสะพานนี้จะช่วยให้ราษฎรระลึกถึงเหตุการณ์ที่รัชกาลที่ 1 ทรงย้ายพระนครจากฝั่งธนบุรีมายังฝั่งพระนครอีกด้วย¹¹

ในการประชุมครั้งต่อมา เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม พ.ศ. 2471 มีการเสนอแนวทางเพิ่มขึ้นอีก 4 รูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง ตามพระดำริสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์สอง ให้สร้างแต่พระบรมรูปอย่างเดียวที่มุขเด็จหน้าพระวิหารวัดสุทัศน์ แนวคิดนี้เสนอโดย พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธำมณีวิจิตร เสนาบดีกระทรวงธรรมการสาม ให้สร้างพระบรมรูปประกอบกับอาคารศาลหลังใหม่ บริเวณข้างสนามหลวง ตามที่รัชกาลที่ 5 เคยมี

พระราชดำริไว้¹² แนวคิดนี้เสนอโดยพระยาจินดาภิรมย์ราชบัณฑิต-สภา เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมและสี่ สร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมฝั่งธนบุรีกับฝั่งพระนคร¹³

ในที่สุด ที่ประชุมลงมติโดยออกคะแนนเสียงมีกรรมการเห็นว่าสมควรสร้างศาลยุติธรรมประกอบพระบรมรูปที่ข้างสนามหลวง (ตามแนวคิดซึ่งรัชกาลที่ 5 เคยมีพระราชดำริไว้)

9 เสียง เห็นควรสร้างสะพาน 4 เสียง

เมื่อรัชกาลที่ 7

ได้ทอดพระเนตรรายงานสรุปแล้ว ทรงมีพระบรมราช-วินิจฉัยกลับมติที่ประชุม โดยพระองค์ทรงตัดสินพระทัยว่า ควรสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งต่อมา ได้พระราชทานนามว่า “สะพานพระพุทธยอดฟ้า” ส่วนพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 นั้น ทรงให้สร้างใกล้ๆ ตัวสะพาน¹⁴ อนึ่ง การที่ทรงมีพระบรมราช-

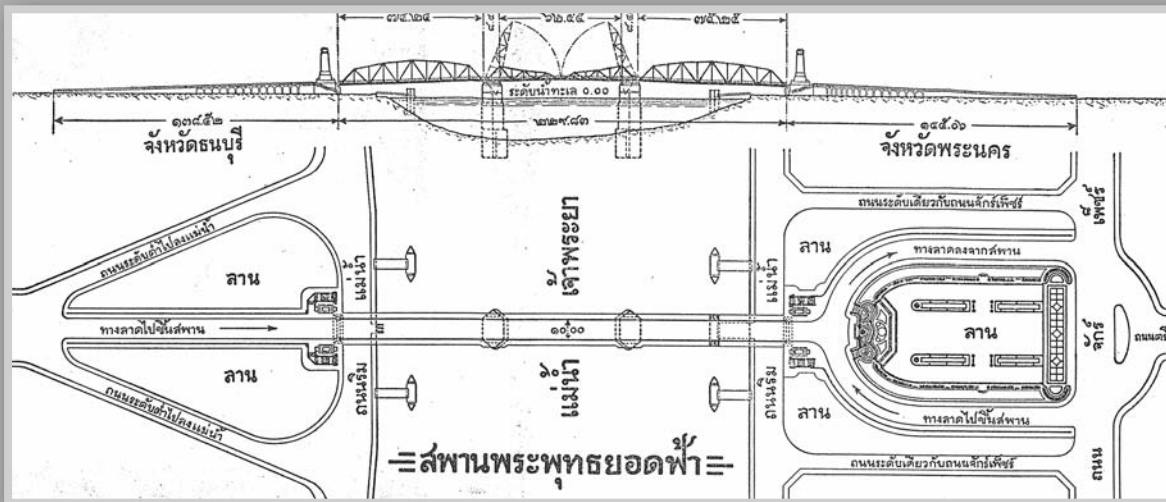
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน
ผู้เสนอแนวคิดในการสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้า

¹² พระปฐมบรมราชานุสรณ์นั้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 เคยมีพระราชดำริจัดสร้างเมื่อคราวฉลองพระนครครบ 100 ปีใน พ.ศ. 2425 โดยทรงมอบหมายให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) เป็นผู้อำนวยการสร้าง โดยจัดสร้างในสนามตรงหน้าศาลสถิตย์ยุติธรรม แบบปฐมบรมราชานุสาวรีย์นั้นคิดจะสร้างเป็นนุชบกใหญ่ทำด้วยศิลาเป็นที่ตั้งพระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แต่ต่อมามีเหตุขัดข้อง ทำให้ยกเลิกโครงการไป

¹³ กรมศิลปากร, พระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี, หน้า 28.

¹⁴ หจข., ศธ.0701.7.3.1.4/2 เรื่องสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์,

¹¹ ความเห็นของเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมดูใน กรมศิลปากร, พระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี, หน้า 21-22.

แบบทางสถาปัตยกรรมของสะพานพระพุทธยอดฟ้า โดย บริษัทออร์แมน ลอง ประเทศอังกฤษ
มีการออกแบบแผนผังสะพานเป็นรูปปลุกศร พระราชบัญชากรมประจำพระองค์รัชกาลที่ 7

วินิจฉัยในครั้งนี้ นับเป็นการตัดสินใจพระทัยในแนวทางที่ขัดและฝืนความคิดของเจ้านายชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์¹⁵ ซึ่งมักจะเกิดขึ้นบ่อยครั้งมากในการบริหารราชการแผ่นดินตลอดรัชสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับที่ประชุมอภิรัฐมนตรี

มูลเหตุจูงใจสำคัญที่ทำให้รัชกาลที่ 7 ทรงเลือกสร้างสะพาน น่าจะมาจากเหตุผลหลักกล่าวคือ การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นประโยชน์ โดยเฉพาะในด้านความเจริญของบ้านเมือง ซึ่งอาจกล่าวกับราษฎรได้ว่า จะก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ เพราะเศรษฐกิจกำลังเป็นประเด็นอ่อนไหวอย่างยิ่งต่อความศรัทธาของราษฎรที่มีต่อ

พระราชบัญชากรมประจำพระองค์รัชกาลที่ 7

พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว อดุลยเดชเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2471.

15 หข., บ.3.1/3 เรื่องสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์, ลายพระหัตถ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ วันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2471.

พระองค์และต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยที่การสร้างสะพานประกอบกับราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 จะช่วยเสริมภาพลักษณ์ในแง่การแสดงว่า พระองค์ทรงคำนึงถึงความเจริญของบ้านเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก มิใช่แต่จะสร้างอนุสาวรีย์ระลึกถึงบรรพบุรุษโดยมีก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ แก่ชาติบ้านเมือง ในขณะที่รูปแบบอื่น ๆ เน้นเพียงความสวยงาม ซึ่งสัมพันธ์กับการถูกวิพากษ์วิจารณ์ได้ง่าย หรือเป็นแต่เพียงอาคารราชการซึ่งมองไม่เห็นสาธารณประโยชน์อันเป็นรูปธรรมชัดเจนเท่าใดนัก ดังมีพระราชหัตถเลขาประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการฯ นับแต่เมื่อแรกเห็นข้อเสนอของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัคร-

โยธิน มีความตอนหนึ่งว่า

...พระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครานุวัตติวงศ์นั้น อยู่ในประเภทงามเฉย ๆ ไม่สู้เป็นสาธารณประโยชน์นัก ... พระดำริของกรมหลวงกำแพงเพชรฯ ที่จะให้สร้างสะพานนั้น เป็นความคิดที่ดีอยู่ ...

เพราะเป็นการเชื่อมต่อ
กรุงธนบุรีกับกรุงรัตน-
โกสินทร์ด้วย ถ้าคิดทาง
sentiment แล้ว ความคิด
อันนี้น่าเลื่อมใสมาก...¹⁶

สะพานพระพุทธยอดฟ้าเป็น
สะพานเหล็กยาว 229.76 เมตร กว้าง
16.68 เมตร ตอนกลางสะพานสามารถ
ยกเปิดได้เป็นช่องกว้าง 60 เมตร ได้รับ
การออกแบบและก่อสร้างโดย บริษัท
ดอร์แมน ลอง (Dorman Long) ประเทศ
อังกฤษ¹⁷ แผนผังสะพานออกแบบให้มีรูปร่างเป็น
“ลูกศร” โดยหัวลูกศรชี้ไปทางฝั่งธนบุรี ทางลูกศรตั้ง
อยู่ฝั่งพระนคร และบริเวณทางลูกศร ออกแบบให้เป็น
ที่ประดิษฐานปฐมบรมราชานุสรณ์ โดยพระบรมรูป
รัชกาลที่ 1 จะหันพระพักตร์มายังฝั่งพระนคร ด้าน
หน้าพระบรมรูปถูกออกแบบให้เป็นลานโล่งขนาดใหญ่
มีถนนตรีเพชรเป็นถนนแกนหลักพุ่งตรงมายังลานหน้า
พระบรมรูป

มีเรื่องเล่าแนวพงศาวดารกระซิบเกี่ยวกับ
ที่มาของรูปสัญลักษณ์ลูกศรของสะพานว่า เป็นความ
ตั้งใจที่จะทำเป็นลูกศรโดยให้หัวลูกศรชี้ไปยังฝั่งธนบุรี
เพื่อเป็นสัญลักษณ์ชมพระเจ้าตากสินซึ่งเป็นผู้สถาปนา
กรุงธนบุรี เรื่องเล่านี้ยังหาหลักฐานมายืนยันไม่ได้
และน่าจะเชื่อว่า จะเป็นการสร้างเรื่องขึ้นของคนในยุค
หลังเมื่อไม่นานนี้ เพราะที่มาของรูปแบบดังกล่าว แม้
จะไม่มีเอกสารระบุชัดเจนว่ามีที่มาอย่างไร แต่สังเกต

¹⁶ หข., ศธ.0701.7.3.1.4/2 เรื่องสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์,
พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทูลสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต วันที่ 9 กรกฎาคม
พ.ศ. 2471.

¹⁷ คำกราบบังคลทูลรายงานการสร้างปฐมบรมราชานุ
สรณ์ วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 ใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม
49 ภาค 1 วันที่ 10 เมษายน 2475, หน้า 134-139.

สะพานพระพุทธยอดฟ้า ภายถ่ายทางอากาศปี พ.ศ. 2489

ให้ดูจะเห็นว่า น่าจะถูกออกแบบขึ้นเพื่อสื่อถึง ความ
เป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 7 เป็นสำคัญ เพราะ
ทรงมีพระราชลัญจกรประจำพระองค์เป็นรูปลูกศร
อันมีที่มาจากท้ายพระนามของพระองค์เองคือ
“ประชาธิปไตยเดชน” โดยคำว่า เดชน นั้นแปลว่า
ลูกศร

ปฐมบรมราชานุสรณ์: รูปสัญลักษณ์เก่า บนเงื่อนไขทางการเมืองใหม่

ในส่วนพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 พระราชดำริ
เดิมที่ทรงให้เป็นพระบรมรูปประทับยืนทรงเครื่อง
กษัตริย์เต็มยศ (ตามแบบที่มหาเสวกโท พระยาอุ
ไทยธรรม ร่างขึ้นถวายเมื่อ พ.ศ. 2469) ต่อมา ได้
เปลี่ยนพระราชดำริมาเป็น พระบรมรูปประทับนั่งทรง
เครื่องกษัตริย์เต็มยศ โดยทรงมอบหมายให้สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต
วงศ์ เป็นผู้ออกแบบ โดยมี นายคอร์ราโด เฟโรจี
(ศิลปิน พิธีศรี) เป็นช่างปั้น

หากมองในแง่รูปแบบศิลปะและในเชิง
สัญลักษณ์แล้ว โดยส่วนตัว ผู้เขียนเห็นว่า มีประเด็น
ที่อาจตั้งคำถามได้มากมาย เช่น เหตุใดรัชกาลที่ 7
ทรงเลือกสร้างพระรูปรัชกาลที่ 1 เป็นสัญลักษณ์ที่
ระลึกฉลองพระนครในครั้งนี้ เหตุใดต้องปั้นขึ้นแบบ
ทรงเครื่องกษัตริย์เต็มยศ และเหตุใดจึงต้องเป็น

นายคอรัโด เฟโรจี (ศิลปิน พระศรี)
ข้างปั้นพระบรมรูปรัชกาลที่ 1

อิริยาบถประทับนั่ง
เป็นต้น¹⁸ ประเด็น
เหล่านี้ล้วนมีความ
สัมพันธ์กับบริบท
ทางการเมืองในรัช
สมัยของพระองค์
ซึ่งเราควรจะต้อง
อภิปรายกันอย่าง
ละเอียดต่อไป

เป็น ที่
ทราบโดยทั่วไปว่า
รัชกาลที่ 7 ทรง
ขึ้นครองราชสมบัติ

ในสถานการณ์บ้านเมืองที่อยู่ในภาวะตกต่ำโดยเฉพาะ
ในทางเศรษฐกิจ ที่สำคัญก็คือ เป็นสมัยที่ความ
ศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์กำลังตกต่ำอย่างไม่เคยเป็นมา
ก่อน พระองค์ทรงเคยมีพระราชบันทึกไว้เมื่อต้น
รัชกาลว่า

...ทรงได้รับมรดกที่น่าสลดใจ เมื่อพระองค์
เสด็จขึ้นครองราชบัลลังก์ เนื่องจากพระ-
ราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินตกลงอย่าง
มาก ทั้งในแง่ความเคารพสักการะและ
ความเชื่อมั่น...¹⁹

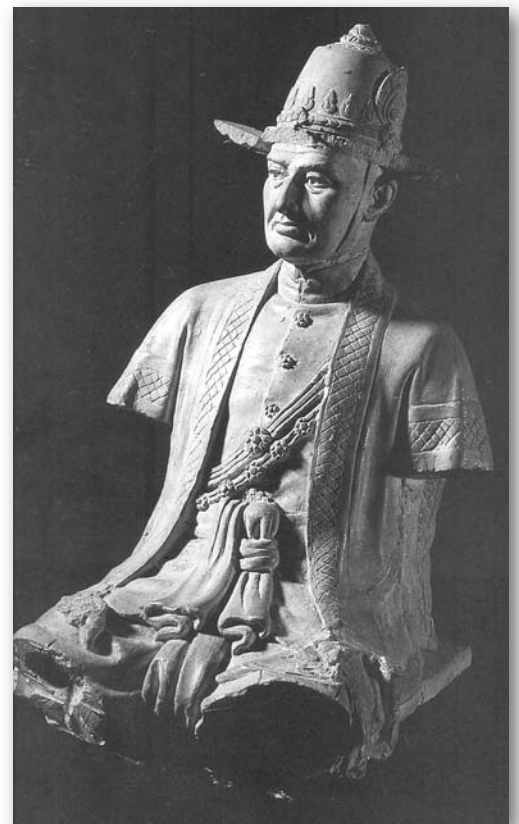
¹⁸ การฉลองพระนครครบ 150 ปีไม่จำเป็นที่จะต้องสร้าง
พระบรมรูปรัชกาลที่ 1 แต่อย่างใด ทั้งหมดล้วนเป็นพระราชดำริ
ของรัชกาลที่ 7 ซึ่งการจะคัดเลือกบุคคลใดเพื่อสร้างขึ้นเป็น
อนุสาวรีย์ ตลอดจนการออกแบบ ทำทาง เลื่อนผ้า และองค์
ประกอบของอนุสาวรีย์ ล้วนเกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมายทั้งสิ้น
ตัวอย่างที่สำคัญและชัดเจนที่สุดในกรณีการวิเคราะห์ความ
หมายทางการเมืองของอนุสาวรีย์คือ สายพิน แก้วงามประเสริฐ,
การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี (กรุงเทพฯ : มติชน, 2538).

¹⁹ ดูใน คำปรารภของสมเด็จพระยาตำราจราชานุ
ภาพเมื่อ พ.ศ. 2469 อ้างถึงใน เบนจามิน เอ. บัทสัน, อวสาน
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม (The End of the Absolute
Monarchy in Siam), หน้า 429-430.

และอีกตอนหนึ่งว่า

... พระเจ้าแผ่นดินทรงอยู่ในฐานะลำบาก
... เป็นสัญญาณบ่งชี้ว่าการปกครอง
ระบอบราชาธิปไตยใกล้ถึงจุดจบเต็มที่ ถ้า
จะให้ราชวงศ์อยู่ต่อไป จะต้องทำให้ฐานะ
ของกษัตริย์มั่นคงกว่านี้ ...²⁰

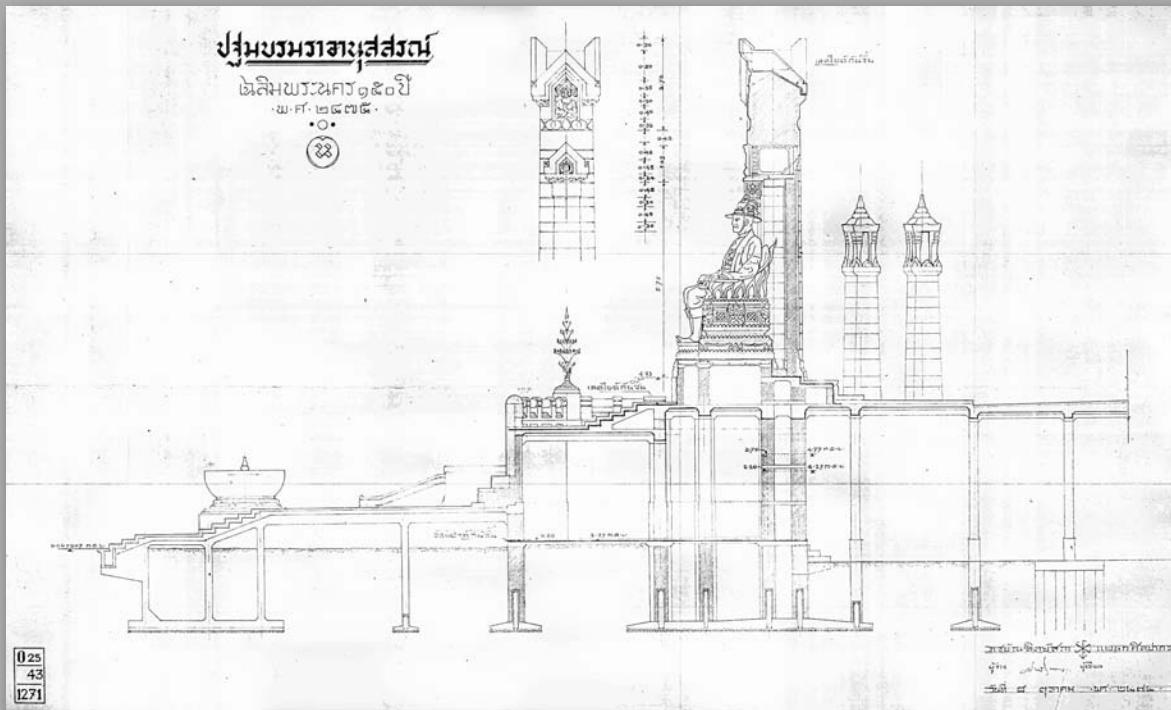
ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าว จึงทรงพยายาม
อย่างยิ่งที่จะดำเนินนโยบายต่าง ๆ เพื่อเรียกความ
ศรัทธาต่อสถาบันกษัตริย์ให้กลับคืนมา ไม่ว่าจะเป็น
เป็นการตั้ง “อภิรัฐมนตรี” และ “สภากรรมการองค
มนตรี” เพื่อทำหน้าที่
เป็นที่ปรึกษา และถ่วง
ดุลการใช้อำนาจของ
กษัตริย์ กล่าวอีกนัย
หนึ่ง ทรงพยายาม
ปฏิรูปสถาบันกษัตริย์
เพื่อที่จะช่วยลดกระแส
ต่อต้านที่เกิดขึ้นในขณะ
นั้น ผลที่เป็นรูปธรรมก็
คือ การจัดวางบทบาท
สถาบันกษัตริย์ในรูป
แบบใหม่ ซึ่งแยกตัวออก
จากการใช้อำนาจบริหาร
ราชการแผ่นดินโดยตรง
ทรงพยายามลดการ
รวมศูนย์อำนาจ เพื่อ
หลีกเลี่ยงการตกเป็นเป้า
โจมตี ในขณะเดียวกันก็
ยังต้องคงความสำคัญของ
สถาบันกษัตริย์ในสังคมไว้ให้ได้²¹

ต้นแบบพระบรมรูปรัชกาลที่ 1
ที่นายคอรัโด เฟโรจี ปั้นในคราวสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์

²⁰ พระราชดำรัสของรัชกาลที่ 7 ใน พ.ศ. 2469 อ้างถึงใน
เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

²¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย,” ขาดิ

แบบปฐมบรมราชานุสรณ์ที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบ

สิ่งยืนยันได้ดีในกรณีนี้คือ แบบจำลอง โครงสร้างอำนาจของกษัตริย์ที่ปรากฏอยู่ในร่าง รัฐธรรมนูญที่ทรงมีพระราชดำริจะพระราชทานแก่ ราษฎรในงานฉลองพระนครครบ 150 ปี โดยโปรดเกล้าฯ ให้ นายเรย์มอนด์ บี. สตีเวนส์ (Raymond B. Stevens) และพระยาศรีวิสารวาท ร้างขึ้นในช่วง ปี พ.ศ. 2474 ซึ่งได้แยกกษัตริย์ออกจากการใช้อำนาจบริหารราชการแผ่นดินโดยตรง โดยมีนายกรัฐมนตรีและองค์กรอื่นๆ มารับภาระนี้แทน²² อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาให้ดีจะพบว่า กษัตริย์ยังคงอยู่เบื้องหลังและยังกุมอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายไว้อยู่ นั่นเอง เป็นแต่เพียงให้มือสมัครอื่นขึ้นมาเพื่อออกหน้า

ไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2538), หน้า 108.

²² ดู ร่างรัฐธรรมนูญของนายเรย์มอนด์ บี. สตีเวนส์ กับ พระยาศรีวิสารวาท พ.ศ. 2474 ใน สนธิ เตชานันท์, แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : โครงการผลิตเอกสารทางวิชาการ ภาควิชา รัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2519), หน้า 147-150.

รับผิดชอบแทนเท่านั้น

ในทัศนะของผู้เขียน การที่รัชกาลที่ 7 ทรงพยายามเสนอบทบาทกษัตริย์ในรูปแบบการบริหารราชการแผ่นดินแบบหลังมานี้ (เพื่อเป็นการป้องกันการถูกโจมตี) นับว่าสอดคล้องกับความพยายามที่ทรงนำเสนอภาพลักษณ์และบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในลักษณะของกฤษฎากินิหาร และพระบรมเดชาานุภาพตามอุดมคติแห่งจาริตสยาม (ระบอบราชาธิราช) ที่เน้นบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ ให้กลับมีความหมายขึ้นอีกครั้ง โดยมุ่งให้เข้าแทนที่ภาพลักษณ์กษัตริย์ในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเพิ่งถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

ความสำคัญของภาพลักษณ์กษัตริย์ในระบอบราชาธิราช ได้แก่ การมีพระราชอำนาจอันจำกัดแต่มีพระบารมีอันไพศาล ความรู้สึกของราษฎรต่อกษัตริย์ในอุดมคติเช่นนี้ จะมีลักษณะน่าเคารพยำเกรง หรือออกจะดูน่ากลัวก็ได้ กษัตริย์ในลักษณะนี้ จะมีความยิ่งใหญ่ เปรียบเสมือนเทวดา อยู่พ้นไปจากสภาพโดยทั่วไปซึ่งราษฎรจะคิดคำนึงถึงได้ ซึ่งดูเหมือนว่าจะเข้ากันได้ดีกับแนวทางบริหารราชการ

สะพานพระพุทธรยอดฟ้า ขณะก่อสร้าง

รัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินตรวจการก่อสร้างสะพานพระพุทธรยอดฟ้า
ด้านซ้ายคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน

หลังมานเช่นที่รัชกาลที่ 7 ทรงต้องการ

ในขณะภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์คือ การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่กษัตริย์ กษัตริย์จึงมีบทบาทไม่ต่างจากนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดินทั้งปวงด้วยตนเอง แม้ว่าจะยังมีสถานภาพสูงส่งเหนือราษฎรทั่วไปอยู่ แต่ด้วยบทบาทดังที่กล่าว ย่อมทำให้กษัตริย์ต้องลงมามีส่วนร่วมกับความรับผิดชอบทั้งปวงที่เกิดขึ้นในการบริหาร ถ้าทรงมีพระปรีชาสามารถก็จะได้รับการสรรเสริญ แต่หากปราศจากพระปรีชาสามารถแล้ว เมื่อนั้นความเสื่อมก็จะเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วกว่ากษัตริย์แบบราชาธิราชมากนัก

ภาพลักษณ์ใหม่ของกษัตริย์ในลักษณะดังกล่าวนี้เอง ที่ผู้เขียนคิดว่าเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้รัชกาลที่ 7 ทรงเลือกรัชกาลที่ 1 เป็นตัวแทนในเชิงสัญลักษณ์เพื่อส่งเสริมและสื่อสารภาพลักษณ์เช่นนี้แก่สาธารณชน ยิ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงมีพระราชดำริในเรื่องการสร้างพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 มาตั้งแต่ต้นรัชกาล ในทัศนะผู้เขียนเห็นว่า ย่อมมีนัย

สำคัญ โดยเฉพาะเมื่อภาพลักษณ์ดังกล่าวถูกสถาปนาความหมายขึ้นใหม่ในรูปแบบอนุสาวรีย์ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังยิ่งในทางการเมือง

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายไว้อย่างชวนสนใจยิ่งว่า ภาพลักษณ์สถาบันกษัตริย์ที่ปรากฏในปฐมบรมราชานุสรณ์ หากเมื่อเทียบกับพระบรมรูปทรงม้าแล้ว จะเห็นความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง พระบรมรูปแห่งหนึ่งดำรงพระเกียรติแบบไทย สง่าและควรบูชาแบบไทย กล่าวคือ เป็นกษัตริย์ที่เน้นอำนาจบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ แต่พระบรมรูปอีกแห่งหนึ่งดำรงพระ

รัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินตรวจการก่อสร้างสะพานพระพุทธรยอดฟ้า
ด้านขวา คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

ภาพลักษณ์กษัตริย์แบบราชาธิราช ที่ถูกสื่อผ่านพระบรมรูปรัชกาลที่ 1

ภาพลักษณ์กษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่ถูกสื่อผ่านพระบรมรูปทรงม้า

เกียรติแบบฝรั่ง สง่าและควรบูชาแบบฝรั่ง เป็น กษัตริย์ของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ทรงเป็น ศูนย์กลางของการบริหารรัฐ²³

ปฐมบรมราชานุสรณ์ที่สร้างขึ้นด้วยรูปแบบที่ ใหญ่โตเป็นสามเท่าของขนาดปกติ ฉลองพระองค์ รัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นเครื่องทรงเต็มยศของอดีตพระมหากษัตริย์ตามจาริต ทั้งองค์ประกอบเสริมอื่นๆ เช่น พานพุ่มบายศรี ลานกว้างหน้าพระบรมรูป ทั้งหมด ล้วนส่งผลให้ผู้มองอนุสาวรีย์แห่งนี้เข้าถึงความยิ่งใหญ่ และน่าเกรงขามของสถาบันกษัตริย์อันทรงพระบารมี หาที่เปรียบมิได้ แม้เพียงพระอิริยาบถที่ทรงประทับนั่ง ธรรมดา ก็ยังสื่อความหมายถึง การที่กษัตริย์ไม่ จำเป็นต้องทรง “ทำ” อะไร (อย่างออกนอกหน้า) เพียงการประทับอยู่ของพระองค์ก็ค้ำจุนรัฐให้ดำรงอยู่ ได้เป็นปกติสุข²⁴

²³ นิธิ เอียวศรีวงศ์, “สงครามอนุสาวรีย์กับรัฐไทย,” *ชาติไทย เมืองไทย แบบเรียนและอนุสาวรีย์*, หน้า 91.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

การประทับนั่งสง่าบนพระราชยานแวดล้อม ด้วยเครื่องสักการะ อนุสาวรีย์ที่ตั้งอยู่บนฐานสูง พร้อมทั้งมีผนังคอนกรีตเป็นฉากหลังขนาดใหญ่ องค์ประกอบเหล่านี้ได้ขับมิติของกษัตริย์ตามอุดมคติไทยโบราณให้เห็นเด่นชัด ซึ่งด้วยคุณลักษณะเช่นนี้ จึงน่า เป็นเหตุผลหนึ่งที่พระบรมรูปรัชกาลที่ 1 ถูกเปลี่ยน แบบจากพระอิริยาบถประทับยืนมาเป็นประทับนั่ง

นอกจากความหมายดังกล่าวแล้ว การเลือก สร้างอนุสาวรีย์รัชกาลที่ 1 ยังช่วยกระตุ้นเตือน ราษฎรทั่วไปให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณของสถาบัน กษัตริย์ในแบบจาริต (มิใช่แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์) นับแต่อดีต ที่ช่วยก่อร่างสร้างเมือง ขับไล่ข้าศึกศัตรู จรรโลงพระพุทธศาสนา ตลอดจนสร้างความเจริญ ต่างๆ แก่บ้านเมือง ดังนั้น ความสำคัญของรัชกาล ที่ 1 จึงเสมือนการเตือนสติราษฎรให้ระลึกถึงพระ มหากรุณาธิคุณของสถาบันกษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรี ที่ผู้นำชาติฝ่าฟันวิกฤตต่างๆ มาแต่แรกเริ่มจน บ้านเมืองสงบสุขดังในปัจจุบัน เป็นความพยายาม ต่อสู้ในเชิงความหมาย ท่ามกลางกระแสการโจมตี สถาบันอย่างหนักหน่วงในเวลานั้น

พระราชพิธีเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์ : การย้อนกลับสู่จารีตเก่าในรูปแบบใหม่ ?

ความหมายและสัญลักษณ์ของอนุสาวรีย์ที่กล่าวมา หากพิจารณาประกอบกับพระราชพิธีที่ถูกกำหนดขึ้นในวันเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์แล้วจะพบว่า ล้วนสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน พระราชพิธีในวันเปิดมีรายละเอียดของพิธีการที่สนับสนุนลักษณะเชิงสัญลักษณ์ดังกล่าวอย่างชัดเจน

ปฐมบรมราชานุสรณ์

สำคัญที่สุดของงานเหล่านี้อยู่ที่พระราชพิธีเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์และสะพานพระพุทธยอดฟ้าในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475

จุดสำคัญที่ผู้เขียนสนใจมากที่สุดจากการอ่านรายละเอียดของพระราชพิธีต่าง ๆ คือ ลักษณะของพิธีการเสด็จพระราชดำเนินไปประกอบพิธีในวันต่าง ๆ และการแต่งพระองค์ของรัชกาลที่ 7

มีข้อสังเกตว่า ในวันเปิดพระปฐมบรมราชา-

ภาพการเสด็จพระราชดำเนินทางสถลมารคของรัชกาลที่ 7 ในคราวพระราชพิธีเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์ โปรดสังเกตรองพระองค์ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับพระบรมรูปรัชกาลที่ 1

การจัดเตรียมงานพระราชพิธีฉลองพระนคร ถูกกำหนดขึ้นเป็นงานใหญ่ 3 งานด้วยกันคือ งานฉลองพระนคร มีกำหนด 3 วัน คือวันที่ 4-6 เมษายน พ.ศ. 2475 สอง งานเฉลิมราชสิริสมบัติ ในวันที่ 8-9 เมษายน และสาม พระราชพิธีทักษิณานุประทาน ซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ 23 เมษายน²⁵ หัวใจ

²⁵ ดูรายละเอียดใน หจข., บ.3.1/6 เรื่องหมายกำหนดการพระราชพิธีฉลองพระนคร.

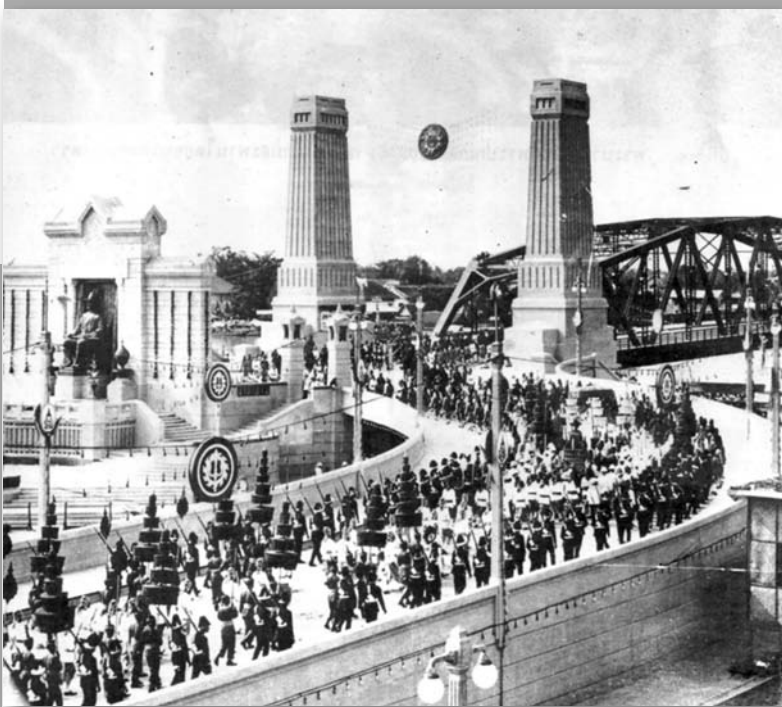
นุสรณ์นั้น รัชกาลที่ 7 โปรดเกล้าฯ ให้จัดริ้วกระบวนเสด็จของพระองค์ตามจารีตโบราณในการเสด็จพระราชดำเนินของกษัตริย์ พระองค์ฉลองเครื่องทรงของกษัตริย์โบราณ และที่สำคัญคือ มีการเสด็จตามแบบประเพณีดั้งเดิม ทั้งโดยสถลมารค (ทางบก) และชลมารค (ทางน้ำ)

พระราชพิธีในวันที่ 6 เมษายนเริ่มด้วยรัชกาลที่ 7 ทรงพระที่นั่งบนพระราชยานพุดตาลทอง

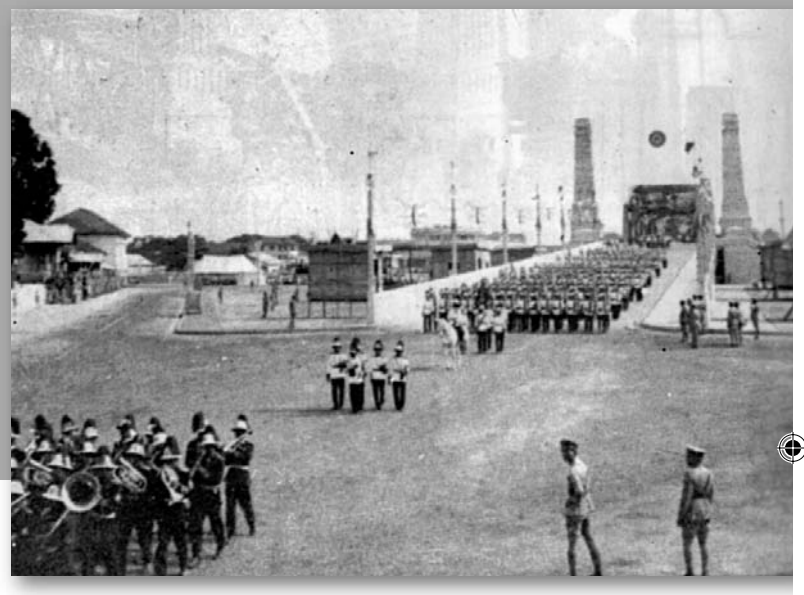
เสด็จออกจากพระบรมมหาราชวัง ด้วยกระบวนพระ
พยุหยาตราใหญ่ไปจนถึงโรงพระราชพิธี เพื่อทรงทำ
พิธีเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์และสะพานพระพุทธยอด
ฟ้า เมื่อทรงทำพิธีเปิดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงเสด็จ
พระราชดำเนินด้วยกระบวนพยุหยาตราใหญ่ข้าม
สะพานพระพุทธยอดฟ้าไปยังฝั่งธนบุรี ทรงประทับ
พลับพลาที่ฝั่งธนบุรีริมแม่น้ำเจ้าพระยา จากนั้น

สิ่งที่น่าสังเกตคือ ฉลองพระองค์ของรัชกาลที่
7 ซึ่งเป็นแบบเดียวกับพระบรมรูปรัชกาลที่ 1 ดังที่มี
บันทึกถึงข้อสังเกตนี้ไว้โดย ม.จ. สิวลิวิลาศ ดิศกุล ว่า

..... สิ่งที่ทำให้จับใจมากที่สุดคือในหลวง
ทรงเครื่องเหมือนพระบรมรูปที่จะเปิดนี้
ไม่มีผิด เครื่องทรงก็ชุดนั้น เป็นต้นว่า
พระสังวาลย์ พระแสง พระมาลาเบี่ยงขอบ

ภาพขณะที่ขบวนพยุหยาตราทางสถลมารค
กำลังเคลื่อนข้ามสะพานพระพุทธยอดฟ้า

ภาพขณะที่ขบวนพยุหยาตราทางสถลมารคกำลังเคลื่อนข้ามมายังฝั่งธนบุรี

เสด็จออกประทับที่มุขพลับพลา โปรดเกล้าฯ ให้
ยาดรากระบวนเรือรบ ตามมาด้วยกระบวนเรือพยุห-
ยาตราทางชลมารค พระองค์เสด็จพระราชดำเนินลง
จากพลับพลาไปประทับบุษบกบัลลังก์เรือพระที่นั่ง
สุพรรณหงส์ กระบวนเรือจะยาดราไปตามลำน้ำ
เจ้าพระยาจนเสร็จสิ้นที่ท่าราชวรดิษฐ์ จากนั้น เสด็จ
ขึ้นรถยนต์พระที่นั่งกลับพระราชวังดุสิต²⁶

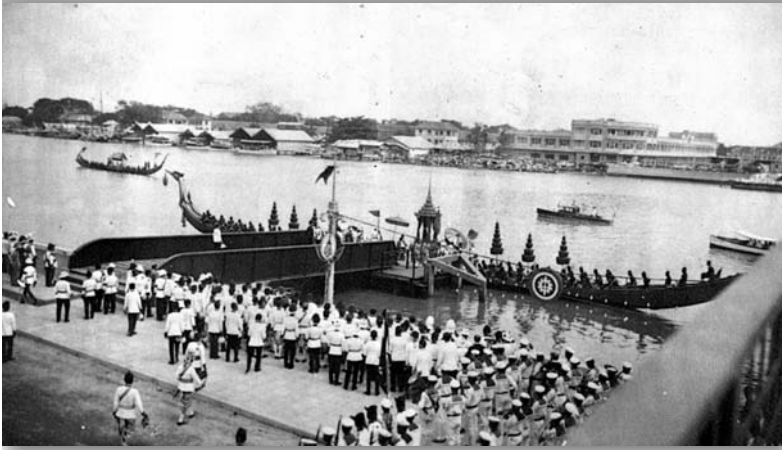
²⁶ ดูรายละเอียดใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 48 ภาค 2

ลงยา ฉลองพระองค์ พระภูษาเขียวทั้ง
พระองค์.....²⁷

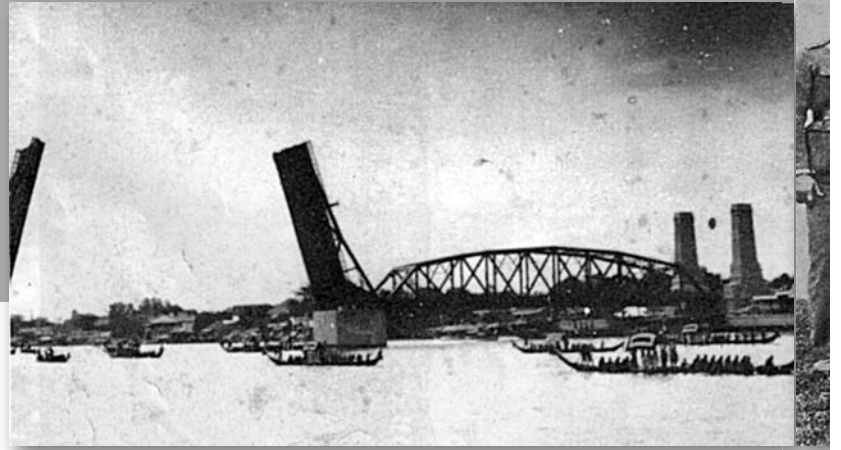
สิ่งนี้ยืนยันถึงข้อสังเกตที่ได้อภิปรายไว้ใน
หัวข้อที่ผ่านมาถึงความพยายามของรัชกาลที่ 7 ที่จะ
เสนอภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในเชิงพระราชกฤษฎา-

วันที่ 27 มีนาคม 2474, หน้า 5151-5180.

²⁷ ดูใน พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง,
พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์
กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในโอกาสฉลองร้อยปีวันประสูติ วัน
ที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2524 (กรุงเทพฯ : บริษัทजनวานิชย์,
2524), หน้า 53.

ภาพเรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ในขบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารค

ภาพขบวนเรือพยุหยาตราทางชลมารคเคลื่อนผ่านสะพานพระพุทธยอดฟ้า

ภินิหารและพระบรมเดชานุภาพ ที่เน้นบารมีและความศักดิ์สิทธิ์ตามอุดมคติแบบจารีตสยามก่อนยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้กลับมามีบทบาทใหม่อีกครั้ง โดยพระองค์ทรงเลือกรัชกาลที่ 1 ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ที่จะสื่อออกสู่สาธารณะถึงภาพลักษณ์ดังกล่าว และพระองค์ก็ทรงแสดงพระองค์ในลักษณะดังกล่าวเช่นกัน โดยปรากฏพระองค์แก่สาธารณะในงานพระราชพิธีเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์ โดยทรงแต่งฉลองพระองค์ให้เหมือนกับที่ปรากฏในพระบรมรูปรัชกาลที่ 1

นอกจากนี้ การที่พระองค์เสด็จพระราชดำเนินด้วยกระบวนพยุหยาตราใหญ่แบบจารีต ทั้ง

สถลมารคและชลมารคต่อเนื่องในคราวเดียวกัน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยเฉพาะทางชลมารคที่ทรงประทับภายในบุษบกบัลลังก์ ที่เต็มไปด้วยสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์แบบโบราณ ยิ่งเป็นการย้ำให้เห็นถึงพระราชประสงค์ที่จะสื่อสารภาพลักษณ์กษัตริย์แบบใหม่ (ที่อิงแบบเก่า) ซึ่งแตกต่างจากภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างชัดเจน

ในขณะที่พระราชพิธีในวันอื่น จะเป็นการเสด็จพระราชดำเนินแบบสากลด้วยฉลองพระองค์สากล ตามความนิยมที่เริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่ง

พิธีบวงสรวงกลางท้องสนามหลวงในวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2475

คณะราษฎรฝ่ายทหารที่ทำการยึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

เป็นภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่รัชกาลที่ 5 ทรงสถาปนาขึ้น

แม้จะไม่อาจปฏิเสธได้ว่า รูปแบบการเสด็จพระราชดำเนินแบบจารีตด้วยฉลองพระองค์แบบจารีต จะมีสืบเนื่องในทุกรัฐกาล มิใช่ว่าหายไปแล้ว เพิ่งมารื้อฟื้นใหม่ในรัชกาลที่ 7 ก็หาไม่ แต่สิ่งที่สำคัญคือ รูปแบบในเชิงจารีตก็มักจะสัมพันธ์เป็นการเฉพาะกับพระราชพิธีที่สืบเนื่องมาแต่โบราณด้วยเช่นกัน อาทิ การเสด็จเลียบพระนครเมื่อกษัตริย์ทรงขึ้นครองราชย์ เป็นต้น มิได้นิยมนำกลับมาใช้กับพระราชพิธีสมัยใหม่แต่อย่างใด

พระราชพิธีอย่างใหม่ทั้งหลายที่สร้างขึ้นในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งส่วนมากจะเป็นพิธีการตามแบบวัฒนธรรมตะวันตกนั้น การแสดงพระองค์ของกษัตริย์ต่อสาธารณะในพิธีดังกล่าวก็มักจะนิยมแสดงพระองค์เป็นกษัตริย์สมัยใหม่ในแบบสากล (คิวิไลซ์) เป็นสำคัญ เพราะในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ภาพลักษณ์กษัตริย์แบบจารีตเป็นเรื่องพ้นสมัยเสียแล้ว ดังจะเห็นได้จากยุครัชกาลที่ 5 ที่เน้นนำเสนอภาพลักษณ์ของกษัตริย์ไปในทิศทางนี้แทบทั้งสิ้น แต่ภาพพจน์ที่ดูพ้นสมัยในยุครัชกาลที่ 5 กำลังมีคุณค่าและความหมายใหม่ในยุครัชกาลที่ 7

ดังนั้น ในทัศนะผู้เขียน การแสดงพระองค์ในพระราชพิธีเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์ในวันที่ 6

เมษายน 2475 เนื่องในวโรกาสพระนครครบ 150 ปี ที่เต็มไปด้วยเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ผู้แทนต่างประเทศ ข้าราชการ ขุนนาง ไต่ไปจนราษฎรทั่วไปนั้น จึงมีนัยสำคัญในเชิงความหมายเป็นอย่างยิ่ง โดยส่วนตัวแล้ว ผู้เขียนเห็นว่า รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชประสงค์ในการจัดพิธีการในวันนั้นให้มีลักษณะแบบจารีต เต็มไปด้วยรูปแบบและพิธีการที่เชื่อมโยงไปสู่ภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในแบบจารีต พระองค์ทรงพยายามที่จะนำเสนอภาพลักษณ์ของกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ใหม่ เช่นที่ทรงคาดหวังจะให้ เป็น ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์ที่พยายามจะปฏิรูประบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในรูปแบบใหม่ขึ้น (หรืออาจจะเรียกว่า ระบอบราชาธิราชรูปแบบใหม่ ก็น่าจะได้) ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

มีหลักฐานมากมายที่แสดงให้เห็นอย่างน่าเชื่อถือว่า รัชกาลที่ 7 ทรงมีความมุ่งมั่นที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ (ขออย่าว่า เป็นฉบับปฏิรูประบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มิใช่ฉบับประชาธิปไตย) แก่ราษฎรในงานฉลองพระนครครบ 150 ปี (โดยจะพระราชทานในวันที่ 5 เมษายน ก่อนวันเปิดปฐมบรมราชานุสรณ์ 1 วัน) แต่แนวพระราชดำริดังกล่าวที่ค่อนข้างก้าวหน้าอย่างน่าอัศจรรย์นี้ ก็ถูกเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ในอภิรัฐมนตรีทัดทานไว้เหมือนเช่นหลาย ๆ

ภาพการพระราชทานรัฐธรรมนูญเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475

กรณีตลอดรัชสมัย²⁸

หากคิดเล่น ๆ ว่า พระองค์ทรงสามารถผลักดันให้เกิดการพระราชทานรัฐธรรมนูญขึ้นได้จริงในงานฉลองพระนคร ผู้เขียนเชื่อแน่ว่า งานฉลองพระนครครบ 150 ปีนี้ จะเป็นผลงานชิ้นสำคัญที่สุดในพระชนม์ชีพของรัชกาลที่ 7 เพราะงานดังกล่าว จะเป็นงานฉลองพระนครที่สมบูรณ์แบบที่สุดในเชิงสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านของภาพลักษณ์สถาบันกษัตริย์ไปสู่อีกรูปแบบหนึ่งที่ผสมผสานกันระหว่าง

²⁸ ดูรายละเอียดใน เบนจามิน เอ. บัทสัน, *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม (The End of the Absolute Monarchy in Siam)*, หน้า 212-218

ระบอบราชาธิราชกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระองค์จะบรรลุถึงความสมบูรณ์แบบในแง่การยกสถาบันพระมหากษัตริย์ให้พ้นจากแรงปะทะทางการเมืองโดยตรง (แต่กำกับอยู่เบื้องหลังแทน) โดยมีรัฐธรรมนูญที่ทรงพระราชทานนั้นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนของเนื้อหา และมีปฐมบรมราชานุสรณ์และพระราชพิธีที่ปรากฏในงานวันนั้น ทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์เชิงนามธรรมสำหรับอุดมคติกษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แบบใหม่ที่พระองค์ทรงปฏิรูปขึ้น

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ได้บอกแก่เราว่า สิ่งเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นจริง พระราชดำริที่จะปฏิรูประบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ล้มเหลวลงอย่างสิ้นเชิง ด้วยการเหนียวรั้งของพลันุรักษ์นิยมที่รายล้อมรอบพระองค์อยู่อย่างแน่นหนา และในที่สุด หลังงานฉลองพระนครผ่านไปเพียงประมาณ 2 เดือน ผลร้ายของพลันุรักษ์นิยมที่ฉุดรั้งพระองค์ไว้ก็ส่งผลกระทบชนิดที่ชนชั้นนำสยามเหล่านั้นเองมิได้คาดคิดมาก่อน

เช้ามิดวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คณะบุคคลซึ่งประกอบไปด้วยทหารและพลเรือนที่ส่วนใหญ่เป็นคนหนุ่มหัวก้าวหน้า ก็ได้รวมตัวกันในนาม “คณะราษฎร” เข้าทำการปฏิวัติยึดอำนาจ และเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย

พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ หนึ่งในอภิรัฐมนตรีได้ทรงพูดคุยกับอุปทูตอังกฤษภายหลังเหตุการณ์ปฏิวัติ 4 วัน พระองค์ทรงกล่าวว่า

...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งให้พระองค์ร่างรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อทรงมอบ

บรรยากาศในงานวันฉลองพระนครครบ 150 ปี หน้าปฐมบรมราชานุสรณ์

ให้แก่ประชาชนในโอกาสวันมหากักริและงานพระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี ... ที่ผ่านมา อย่างไรก็ดีพระองค์ได้ทรงคัดค้านเค้าโครงฯ นี้ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงยอมจำนน แม้กระนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงเตือนพระองค์ว่า เมื่อถึงเวลาที่จะเกิดผลที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นก็คือการปฏิวัติ/รัฐประหารและเผด็จการทางทหาร ซึ่งตอนนี้ก็ได้เกิดขึ้นแล้ว และบรรดาเจ้าทั้งหลายก็กำลังเสวยผลกรรมของพระองค์...²⁹

ผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้ความหมายของปฐมบรมราชานุสรณ์ที่รัชกาลที่ 7 ทรงพยายามสร้างขึ้นเป็นรูปแบบใหม่ที่ผสมผสานระหว่างระบอบราชาธิราชกับสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พลอยหมดพลังในเชิงความหมายลงตามไปด้วยอย่างน่าเสียดาย³⁰

²⁹ อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 216.

³⁰ ขอย้ำว่า การกล่าวในลักษณะเช่นนี้ มิได้หมายความว่า

จะหลงเหลือก็แต่เพียงความหมายของการเป็นที่ระลึกเนื่องในงานฉลองพระนครครบ 150 ปี หรืออีกนัยหนึ่ง อนุสาวรีย์ที่ระลึกถึงวาระสุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่านั้น

ว่า ผู้เขียนคิดว่าแนวทางที่รัชกาลที่ 7 ทรงคิดขึ้นนั้นจะดีกว่าระบอบประชาธิปไตยก็หาไม่ ผู้เขียนเชื่อว่า ในท้ายที่สุดรูปแบบใหม่ของพระองค์ (ถ้ามีโอกาสเกิดขึ้นจริง) ก็ต้องยอมหลักทางให้แก่ระบอบประชาธิปไตยอยู่นั่นเอง เพราะถึงที่สุดแล้ว รูปแบบที่ว่านี้ก็ยังคงอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจไว้ที่กษัตริย์เช่นเดิม ซึ่งไม่ช้าก็เร็วจะต้องเกิดกระแสต่อต้านขึ้นอย่างแน่นอน

เปรียบเทียบ ขบวนการสันติภาพ ของนักศึกษาไทยกับญี่ปุ่น

ภัคชยุทิ ทาคาฮาชิ

บทนำ¹

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง สงครามเย็นได้เริ่มต้นขึ้น และขยายตัวออกไป และอาวุธปรมาณูกลายเป็นภัยคุกคามต่อมวลมนุษยชาติ ขบวนการสันติภาพได้เริ่มต้นในยุโรปและขยายเข้ามาในเอเชียภายใต้การชี้นำขององค์กรที่มีบทบาทสำคัญคือ ขบวนการคอมมิวนิสต์สากล โคมินฟอรัม (Cominform)² และสหภาพสันติภาพของโลก

¹ ขอขอบคุณ คุณธิกานต์ ศรีนารา, คุณณัฐพรเดชะบรรณะปัญญา, คุณสายทิพย์ พูนอินทร์, อาจารย์ ชัยวัฒน์ ม่านศรีสุข และอีกหลายคนที่ไม่ได้เอ่ยชื่อ ดิษย์เก่า มอ. หลายคนได้ให้สัมภาษณ์กับผู้เขียนด้วย โดยเฉพาะคุณลุงประจวบ อัมพะเสวต สำหรับความช่วยเหลือในการเขียนบทความนี้ แต่ขอขอบคุณใคร่ ๆ ในบทความเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ผู้เขียนต้องขอขอบคุณกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งประเทศไทย "มรดกของจักรวรรดิญี่ปุ่นกับประชาคมเอเชียตะวันออก," การวิจัย B, 18330033, 2006, ผู้แทน: นะโอะยูกิ อุเมโมริ, Grants-in-Aid for Scientific Research, Japan Society for the Promotion of Science ที่สนับสนุนให้ผู้เขียนเดินทางมาค้นข้อมูลที่เมืองไทย

² ในประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้าย มีองค์กรที่ดำเนินการเคลื่อนไหวระหว่างประเทศที่สำคัญได้แก่สากลที่หนึ่งที่ คาร์ล มาร์กซ เริ่มขึ้นที่กรุงลอนดอนในปี 2407 (1864) เพื่อประสานงานกิจกรรมระหว่างกรรมกรประเทศต่าง ๆ สากลที่สอง เริ่มสถาปนาในปี 2432 (1889) และล่มสลายไปเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้อุบัติขึ้นและช่วงนี้ก็เริ่มประวัติศาสตร์ของสหภาพโซเวียต สากลที่สาม หรือ Comintern เริ่มในปี 2462 (1919) พอมาช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง สหภาพโซเวียตต้องการสนับสนุนจากสหรัฐฯ และอังกฤษ จึงได้สลาย Comintern เพื่อต่อสู้กับนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของสหรัฐฯ (Truman Doctrine, Marshall Plan) สหภาพโซเวียตได้จัดตั้งองค์การข่าวสาร

(World Peace Council) การประชุมโคมินฟอร์มครั้งที่ 3 ซึ่งจัดขึ้นที่ประเทศฮังการีในเดือนพฤศจิกายนปี 2492 (1949)³ ได้มีการลงมติที่สำคัญบางประเด็น เช่น การสร้างแนวร่วมเพื่อสันติภาพซึ่งครอบคลุมถึงองค์กรแรงงาน องค์กรสตรี ยุวชน กลุ่มสหกรณ์ นักวิชาการ นักเขียน นักหนังสือพิมพ์ นักการเมือง ฯลฯ⁴ การจัดตั้งคณะกรรมการสันติภาพ การขยายการโฆษณาต่อต้านสงครามและเรียกร้องสันติภาพ เป็นต้น ต่อมา พรรคกรรมกรและพรรคคอมมิวนิสต์ ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตได้ยึดถือเอาการส่งเสริมขบวนการสันติภาพเป็นนโยบายสำคัญในการปฏิบัติงาน

ในเดือนมีนาคมปี 2493 (1950) คณะกรรมการประชุมพิทักษ์สันติภาพโลกได้จัดประชุมที่กรุงสตอกโฮล์ม นครหลวงของสวีเดน และได้มีการลงมติที่ชื่อว่า “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม (Stockholm Appeal)” ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการห้ามใช้อาวุธปรมาณูอย่างเด็ดขาด และให้มีการควบคุมอาวุธปรมาณูของประเทศต่างๆ อย่างเข้มงวด ตามข้อตกลงดังกล่าว ประเทศที่ใช้อาวุธปรมาณูเป็น

คอมมิวนิสต์ (Communist Information Bureau) หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า โคมินฟอร์ม (Cominform) ขึ้นแทนในปี 2490 (1947) โคมินฟอร์มเป็นองค์การประสานงานระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์ในยุโรป แต่ยังมีอิทธิพลต่อพรรคคอมมิวนิสต์ในเอเชียอย่างมากด้วย หลังจากสตาลินเสียชีวิต เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ ครุชเชฟ วิจารณ์สตาลินและเริ่มกระบวนการ De-Stalinization และในที่สุด โคมินฟอร์มจึงถูกยุบเลิกไปด้วยเหตุผลนี้ด้วย

³ เพื่อความเข้าใจตรงกันปีศักราชที่ปรากฏในบทความชิ้นนี้ จะหมายถึงปีพุทธศักราช (พ.ศ.) และปีคริสต์ศักราช (ค.ศ.) ตามลำดับ

⁴ Procacci, Giuliano, eds. 1994, *The Cominform : Minutes of the Three Conferences, 1947/1948/1949*, Milan : Fondazione Giangiacomo Feltrinelli, pp. 891-895.

ประเทศแรกจะถือว่าเป็นอาชญากรรมสงคราม ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ได้มีการรณรงค์การลงชื่อเพื่อสนับสนุนข้อเรียกร้องนี้ทั่วโลก โดยมีผู้ร่วมลงชื่อสนับสนุนจากทั่วโลกจำนวนมากถึง 562,000,000 คน ในจำนวนนี้ 223,750,000 คน เป็นผู้ลงชื่อจากประเทศจีน และจำนวน 562,000,000 คน เป็นผู้ลงชื่อจากสหภาพโซเวียต ซึ่งผู้ลงชื่อสนับสนุนจากประเทศทั้งสองคิดเป็นร้อยละ 70 ของผู้ลงชื่อทั้งหมดทั่วโลก⁵

สตาลินนั้นมองว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการสันติภาพเป็นเครื่องมือในการสกัดกั้นการขยายอำนาจของสหรัฐฯ เนื่องจากสหรัฐฯ มีพลังอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหารที่เหนือกว่าอย่างมาก และสหภาพโซเวียตเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการทำสงครามกับสหรัฐฯ ขณะที่สหรัฐฯ ก็มองว่า ขบวนการสันติภาพซึ่งนำโดยสหภาพโซเวียต จะปลุกระดมให้ประชาชนในสหรัฐฯ ลุกขึ้นมาขัดขวางนโยบายการพัฒนาด้านการทหารของรัฐบาล

ขบวนการสันติภาพในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองจึงมีความน่าสนใจอย่างมาก เนื่องจากมีการร่วมมือกันในระดับนานาชาติ ขบวนการนี้ แม้จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการสังคมนิยม แต่ก็มิมีवलชนให้การสนับสนุนอย่างมหาศาล ขบวนการสันติภาพในประเทศทุนนิยมแต่ละประเทศไม่เพียงแต่คัดค้านการทำสงครามเท่านั้น แต่ยังคัดค้านรัฐบาลของตนเองด้วย สำหรับขบวนการสันติภาพในไทยและในญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลของสหรัฐฯ ได้เข้าร่วมกับขบวนการสันติภาพสากลและสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” ขณะเดียวกัน ได้เคลื่อนไหวต่อต้านนโยบายต่างประเทศและนโยบายทางการทหาร รวมทั้งนโยบายกดขี่ประชาชนของรัฐบาลของตนด้วย

⁵ Nihon heiwa iinkai ed. 1969, *Heiwa undo 20 nen undo shi* (ประวัติขบวนการสันติภาพ 20 ปี), Tokyo : Otsuki shoten, p. 41.

บทความชิ้นนี้ มุ่งที่จะอธิบายเรื่อง ขบวนการสันติภาพในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในช่วงสงครามเกาหลี (พ.ศ. 2493-2496/1950-1953) ซึ่งผู้เขียนจะพยายามอธิบายเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นว่า ขบวนการสันติภาพในไทยกับขบวนการสันติภาพในญี่ปุ่น มีลักษณะที่เหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร

พัฒนาการของขบวนการสันติภาพในประเทศไทย

ในทัศนะของผู้เขียน หนังสือพิมพ์มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาขบวนการสันติภาพในประเทศไทยอย่างมาก ดังจะเห็นได้ว่า ในเดือนกุมภาพันธ์ปี 2493 (1950) มหาชน ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ในสายงานของพรรคคอมมิวนิสต์ไทยได้ลงบทความคัดค้านสงครามว่า จักรพรรดินิยมอเมริกาจะทำให้ประเทศไทยเป็นฐานทัพทหารต่อต้านคอมมิวนิสต์ และปราบปรามขบวนการปลดแอกประชาชนชาวเอเชีย และเตรียมสงคราม⁶ ขณะที่ อัศนี พลจันทร ซึ่งใช้นามปากกาว่า “สายฟ้า” ได้เขียนบทความชื่อ “เพื่อสันติภาพ” ลงในหนังสือพิมพ์ การเมืองรายสัปดาห์ ในเดือนพฤษภาคมปี 2493 บทความชิ้นนี้วิพากษ์วิจารณ์ว่า ราชการสงครามของรัฐบาลไทยจะไม่มีประโยชน์อะไรสำหรับประชาชนชาวไทย มีแต่การสละชีวิตและทรัพย์สินสมบัติ รวมทั้งการกดขี่ข่มเหงและปราบปรามประชาชนชาวเมืองขึ้นที่กำลังต่อสู้เพื่อปลดแอกชาติของเขา⁷ และในเดือนสิงหาคม การเมืองรายสัปดาห์ ก็ได้นำเสนอเกี่ยวกับ “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” ต่อประชาชน ดังที่ผู้เขียนได้อธิบายมาแล้วข้างต้น⁸

ตั้งแต่เดือนมีนาคมปี 2493 (1950) ที่ได้มี

การแถลง “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” ออกมา ในที่สุด ปลายเดือนตุลาคมปีเดียวกัน การรณรงค์รวบรวมรายชื่อผู้ร่วมต่อต้านระเบิดปรมาณูและคัดค้านสงครามได้เริ่มต้นในประเทศไทย กล่าวคือ หนังสือพิมพ์ การเมืองรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 28 ตุลาคมได้เริ่มชักชวนประชาชนให้ลงนามสนับสนุนสันติภาพ โดยมีการแนบใบลงชื่อเพื่อให้ผู้อ่านร่วมลงชื่อและส่งกลับมา เนื่องจากมีผู้อ่านเขียนจดหมายมายังบรรณาธิการของ การเมืองรายสัปดาห์ เพื่อสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” เป็นจำนวนมากขึ้น โดยหนึ่งในนั้น ได้เสนอให้มีคณะกรรมการเพื่อส่งเสริมการลงนามเรียกร้องสันติภาพด้วย นอกจากนี้ การเมืองรายสัปดาห์ ฉบับนี้ ยังได้ลงบทความเรื่อง “ความหมายและความสำคัญของการลงนามเพื่อเรียกร้องสันติภาพ” ซึ่งเนื้อหาหลักชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า การลงนามเพื่อสันติภาพจะยับยั้งสงครามและพิทักษ์สันติภาพจากจักรวรรดินิยมอเมริกา ซึ่งมีแผนการทำสงครามโลกโดยใช้ระเบิดปรมาณู⁹

นอกจากหนังสือพิมพ์ไทยแล้ว หนังสือพิมพ์จีนในประเทศไทยได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวรณรงค์ในครั้งนี้ด้วย หนังสือพิมพ์ที่มีบทบาทชัดเจนก็คือ ฉวนหมินเป่า ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ในสายงานพรรคคอมมิวนิสต์จีน ฉวนหมินเป่า ได้ลงข่าวการเคลื่อนไหวของขบวนการสันติภาพทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทย และโฆษณาชักชวนให้ชาวจีนในประเทศไทยเข้าร่วมการเรียกร้องสันติภาพ ในเดือนพฤษภาคมปี 2493 (1950) ฉวนหมินเป่า ได้เผยแพร่ “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” ในหน้าที่เป็นพื้นที่สำหรับผู้อ่านจากทางบ้าน¹⁰ ในเดือนมิถุนายน ได้มีชาวจีนเขียนจดหมายถึงบรรณาธิการของ ฉวนหมินเป่า

⁶ ฉวนหมินเป่า, ฉบับเย็น 15 ก.พ. 2493.

⁷ การเมืองรายสัปดาห์, 27 พ.ค. 2493.

⁸ วิวัฒน์ คติธรรมนิตย, กบฏสันติภาพ, กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2539, หน้า 136.

⁹ ฉวนหมินเป่า, 1 พ.ย. 2493.

¹⁰ ฉวนหมินเป่า, 23 พ.ค. 2493.

เกี่ยวกับการเรียกร้อง
สันติภาพแก่ชาวจีนใน
ประเทศไทย¹¹ ต่อมาใน
เดือนพฤศจิกายนปี
2493 พรรคคอมมิวนิสต์
จีนสาขาสยามได้สั่งให้
สมาคมกรรมกรเครื่องจักร
ชาวจีนที่กรุงเทพฯ ซึ่ง
สังกัดองค์การสหอาชีพ
กรรมกรแห่งประเทศไทย
จัดตั้งกองโฆษณาการ

รวบรวมรายชื่อผู้สนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพส
ตึกโฮม”¹²

การเคลื่อนไหวดังกล่าวสร้างความวิตกกังวล
ต่อเจ้าหน้าที่รัฐบาลไม่น้อย ในวันที่ 23 พฤศจิกายน
ปี 2493 (1950) อธิบดีกรมโฆษณาการได้รายงานต่อ
เลขาธิการคณะรัฐมนตรี เกี่ยวกับเรื่องที่ “หนังสือพิมพ์
การเมืองได้ชักชวนประชาชนให้ร่วมกันลงชื่อสนับสนุน
สันติภาพ” ว่า เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนเข้าใจผิดและ
หลงเชื่อคำชักชวนดังกล่าว อันจะส่งผลเสียหายแก่
ส่วนรวม กรมโฆษณาการจึงได้จัดทำคำชี้แจงออกเผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียงในวันที่ 22 พฤศจิกายน
พร้อมทั้งได้แจกให้กับหนังสือพิมพ์เพื่อแจ้งให้ทราบ
ทั่วกันว่า การชักชวนให้ลงนามสนับสนุนสันติภาพ
นี้ ไม่ใช่เป็นเรื่องของทางราชการหรือขององค์การ
สหประชาชาติแต่อย่างใด หากแต่ดำเนินงานโดยกลุ่ม
คอมมิวนิสต์ประเทศต่างๆ และเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม
รองอธิบดีกรมตำรวจ **เผ่า ศรียานนท์** ได้รายงานต่อ
นายกรัฐมนตรีซึ่งมีใจความว่า การรณรงค์รวบรวม
รายชื่อนั้นไม่ผิดกฎหมาย จึงไม่สามารถปราบปรามได้

¹¹ ฉวนหมินเป้า, 20 มิ.ย. 2493.

¹² Taiguo guiqiao lianyihui (1993), *Meijiang feng yun* (สถานการณื แม่โขง), Beijing: Zhongguo huaqiao chubanshe, p. 276.

ขบวนการสันติภาพต่อต้านคอมมิวนิสต์ในช่วงวันปีใหม่ของปี 2494 (1951) (กองหอบ่อ, 3 ม.ค. 2494)

แต่จะสอดส่องสดับตรับฟังต่อไป ถ้ามีเหตุอันไม่สงบ
เกิดขึ้น จะได้จับกุมปราบปรามทันที¹³

อย่างไรก็ตาม การรวบรวมรายชื่อครั้งนี้ ได้
รายชื่อประมาณหนึ่งแสนสามหมื่นคน จากประชากร
ไทยในสมัยนั้นที่มี 20 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 0.7
ของประชากรทั้งหมด ขณะที่ในญี่ปุ่นก็มีการร่วมลงชื่อ
เช่นกัน ได้รายชื่อประมาณหกล้านสี่แสนหกหมื่นคน
จากประชากร 85 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 7.6

เพื่อทำลายขบวนการสันติภาพเหล่านี้
“สันนิบาตเสรีพันธ์แห่งประเทศไทย”¹⁴ ซึ่งนำโดย
สังข์ พัดโนทัย¹⁵ ได้จัดตั้งขบวนการสันติภาพต่อต้าน
คอมมิวนิสต์ขึ้น ในวันที่ 21 ธันวาคม (วันเกิด
สตาลิน) ปี 2493 (1950) กรรมกรสามล้อได้
เคลื่อนไหวเรียกร้องให้สตาลินยุติสงครามเกาหลี ณ
บริเวณหน้าสถานทูตสหภาพโซเวียตประจำประเทศ
ไทย¹⁶ ในช่วงวันปีใหม่ของปี 2494 (1951) กรรมกร

¹³ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารสำนักรัฐมนตรี, (2) สร. 0201. 89/10, “คอมมิวนิสต์.”

¹⁴ “สันนิบาตเสรีพันธ์แห่งประเทศไทย” เป็นองค์การที่มี
วัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์

¹⁵ สังข์ พัดโนทัย ก็เป็นเลขาธิการสมาคมกรรมกรไทย
ด้วย กรรมกรสามล้อซึ่งเข้าร่วมขบวนการสันติภาพต่อต้าน
คอมมิวนิสต์อยู่ภายใต้สมาคมกรรมกรไทย

¹⁶ กองหอบ่อ, 22 ธ.ค. 2493

สามล้อได้แจกใบปลิวประกาศสันติภาพต่อต้านคอมมิวนิสต์ โดยมีเนื้อหาสาระว่า สันติภาพที่แท้จริง ศาสนา พระมหากษัตริย์และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถอยู่ร่วมกับคอมมิวนิสต์ได้ นอกจากนี้ กรรมการสามล้อยังได้รณรงค์รวบรวมรายชื่อผู้สนับสนุนได้มากถึง 4,000 คนในวันแรกด้วย¹⁷

สภาสันติภาพโลกได้จัดประชุมขึ้นอีกหลายครั้ง แต่ครั้งที่มีความสำคัญระบุว่า คนไทยได้เข้าร่วมประชุมคือ ครั้งที่จัดในกรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ปี 2494 (1951) คนไทยที่เข้าร่วมประชุมในครั้งนั้นคือ **สงวน ตุลารักษ์ และประเสริฐ ทรัพย์สุนทร** การประชุมครั้งนี้ได้ลงมติว่าเรียกร้องให้ 5 ชาตินหาอำนาจร่วมทำสนธิสัญญาสันติภาพ (“ข้อเรียกร้องสันติภาพเบอร์ลิน”) และได้มีการประกาศแต่งตั้ง **กุหลาบ สายประดิษฐ์, สมัคร บุรวาศ และเพทาย โชติनुชิต** เป็นกรรมการองค์การสันติภาพสากลประจำประเทศไทย¹⁸ อย่างไรก็ตาม **กุหลาบ สายประดิษฐ์** ทราบข่าวการแต่งตั้งนี้ภายหลังจากการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์¹⁹ ในเวลาต่อมา ได้เปิดให้มีการร่วมลงชื่ออีกครั้งที่ 2

ต่อมาในเดือนเมษายนปี 2494 (1951) ขบวนการสันติภาพในประเทศไทยก็ได้จัดตั้งคณะ

กรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยขึ้น โดยมีประธานคือ **เจริญ สิบแสง** ซึ่งเป็น ส.ส. จังหวัดปัตตานี มีรองประธานคือ **กุหลาบ สายประดิษฐ์ และพระมหาดิลก** ส่วนเลขานุการคือ **ส. โชติพันธุ์** (นามแฝงของ **เริง เมฆไพบูลย์**) ซึ่งเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ไทย **เจริญ และกุหลาบ** จัดได้ว่า เป็นผู้มีชื่อเสียงในสังคมไทยยุคนั้น ขณะที่ **พระมหาดิลก** จะสามารถสร้างแนวร่วมในหมู่ผู้นับถือศาสนาพุทธได้อย่างกว้างขวาง ส่วนในประเทศญี่ปุ่น คณะกรรมการสันติภาพได้จัดตั้งในเดือนกันยายนปี 2493 (1950) ก่อนการจัด

ตัวแทนจากญี่ปุ่นในการประชุมสมัชชาสันติภาพย่านเอเชียและแปซิฟิกที่กรุงปักกิ่ง

ตั้งในไทยครึ่งปี ปัจจุบันคณะกรรมการสันติภาพในญี่ปุ่นยังคงมีอยู่ คณะกรรมการสันติภาพนี้ยังคงออกหนังสือพิมพ์ **สันติภาพ** อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่คณะกรรมการสันติภาพในไทยได้ยุบเลิกไปนานแล้ว²⁰

¹⁷ กงทอป้อ, 3 ม.ค. 2494 ; Stanton, "Joint Weeka No. 2 from SN," January 11, 1951, Bangkok Embassy, 1951 : 350, RG84, Box 29, United States National Archives (USNA).

¹⁸ ชนิด สายประดิษฐ์, *ข้อคิดจากใจกุหลาบ สายประดิษฐ์*, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2543. หน้า 197.

¹⁹ สัมภาษณ์ ชนิด สายประดิษฐ์, 6 ก.ค. 2545.

²⁰ ในเดือนเมษายนปี 2546 (2003) ผู้เขียนได้ไปค้นข้อมูลที่สำนักงานคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย ซึ่งวันนั้นเป็นวันถัดจากวันที่มีการเลือกตั้งท้องถิ่น การเลือกตั้งคราวนี้ พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นสูญเสียที่นั่งไปหลายที่นั่ง เจ้าหน้าที่คนหนึ่งมาสายแล้วได้บอกว่า "เหนื่อยมากและไม่สบายใจ

รูปแบบการดำเนินงานของคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยนั้น มีหลายรูปแบบประกอบไปด้วย การโฆษณาในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ เช่น การเมืองรายสัปดาห์ เสียงไทย มหาชน เพื่อสันติภาพ ปวงชน ฯลฯ การเขียนบทความลงในวารสารและหนังสือพิมพ์ การรวบรวมรายชื่อเพื่อคัดค้านอาวุธปรมาณูและต่อต้านสงครามเกาหลี การชุมนุมเพื่อเรียกร้องสันติภาพและเรียกร้องให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น รวมถึงการเข้าร่วมสมัชชาสันติภาพย่านเอเชียและแปซิฟิกที่กรุงปักกิ่ง

ตัวแทนจากประเทศไทยในการประชุมสมัชชาสันติภาพย่านเอเชียและแปซิฟิกที่กรุงปักกิ่ง ซึ่งจากซ้ายได้แก่ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร, นิด พงษ์ดาบเพชร, จรวยพร กัลยาณมิตร, สุรีย์ ทองวานิช, อาทร พุทธิสมบุญ, ระวี พรชัย (ฉวนหมิ่นเป้า, 2 พ.ย. 2495)

ประเทศจีนในช่วงต้นเดือนตุลาคมปี 2495 (1952) และก่อนหน้านั้น ในวันที่ 25 สิงหาคม ที่โรงแรมสุริยา-

กับผลการเลือกตั้งครั้งนี้เลย” นอกจากนี้ ในสำนักงานแห่งนี้ก็มีหนังสือพิมพ์ ธงแดง ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น ผู้เขียนถามเจ้าหน้าที่คนหนึ่งว่า “คณะกรรมการสันติภาพเป็นของพรรคคอมมิวนิสต์ใช่ไหม” เขาปฏิเสธพร้อมทั้งอธิบายกลับมาว่า “พรรคคอมมิวนิสต์เองต่างหากที่เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการสันติภาพ”

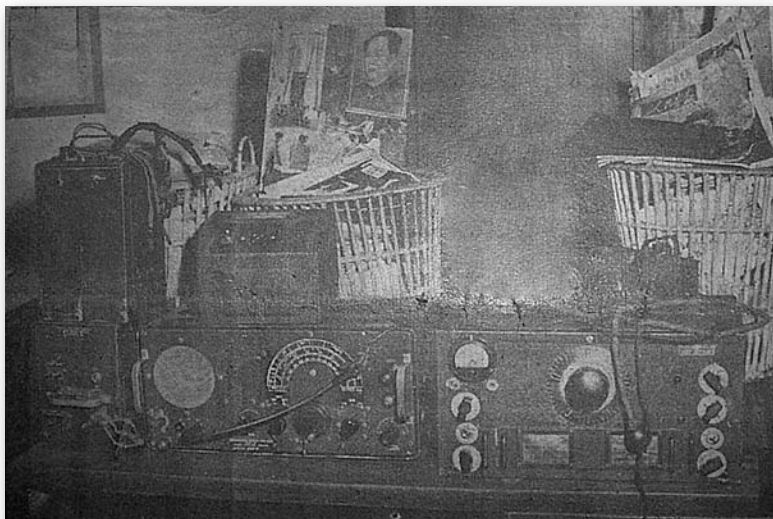
นนท์ ทางคณะกรรมการสันติภาพของไทยก็ได้มีการประชุมเพื่อเตรียมที่จะเดินทางไปร่วมประชุมอย่างเปิดเผย แต่ด้วยเหตุที่รัฐบาลไทยสมัยนั้นถือว่า ประเทศจีนหรือจีนแดงเป็นศัตรูอยู่ ดังนั้น คณะกรรมการสันติภาพจึงถูกจับตามองเป็นพิเศษ

ในการประชุมที่ปักกิ่งครั้งนี้ มีการตั้งเป้าหมายที่จะรวบรวมปัญญาชนที่มีชื่อเสียงจากหลายประเทศ ในส่วนของประเทศไทยนั้น คณะกรรมการเตรียมงานประชุมนี้คัดเลือกตัวแทน 17 คน แต่รัฐบาลไม่ยอมออกหนังสือเดินทางให้พวกเขา จึงได้ส่งตัวแทนไปเข้าร่วมประชุมเพียง 9 คนเท่านั้น²¹ ส่วนญี่ปุ่น มีผู้เข้าร่วม 14 คน อย่างไรก็ตาม ปัญญาชนที่มีชื่อเสียงของไทยหลายคนอย่าง เจริญ สืบแสง, กุหลาบ สายประดิษฐ์, สัมคร บุรวาศ ก็ไม่ได้ร่วมเดินทางไปด้วย²²

ในบรรดากิจกรรมหลายอย่างที่ขบวนการสันติภาพได้ดำเนินการขึ้นนั้น กิจกรรมที่เด่นชัดอันหนึ่งคือ ช่วงที่อีสานประสบปัญหาภัยแล้งติดต่อกัน 3 ปีซึ่งชาวอีสานมีความยากลำบากมาก ทางคณะกรรมการสันติภาพ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ขึ้นโดย กุหลาบ สายประดิษฐ์ และนักข่าวอีกหลายคน รวมทั้งพระสงฆ์ได้ร่วมเดินทางไปบริจาคเสื้อผ้า ยารักษาโรค และเงินเพื่อช่วยเหลือ แต่เมื่อกลับมาจากการแจกของได้ไม่นานก็ตรงกับช่วงที่ตำรวจได้กวาดจับกลุ่มที่มีท่าทีเป็น

²¹ The Secretariat of the Peace Conference of the Asian and Pacific Regions 1952, *Bulletin of the Peace Conference of the Asian and Pacific Regions*, Peking, p. 109.

²² Somsak Jeamteerasakul 1993, revised. “The Communist Movement in Thailand,” Doctoral thesis, Monash University, pp. 346-347.

ภาพประกอบข่าวการกวาดจับครั้งใหญ่ซึ่งเป็นภาพเครื่องรับวิทยุและรูปถ่ายของท่านประธานเหมาที่สำนักพิมพ์ จวนหมินเป่า (ประชาธิปไตย, 12 พ.ย. 2495)

ปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลในวันที่ 10 พฤศจิกายนปี 2495 (1952) พอตี ซึ่งคนไทยโดยทั่วไปรู้จักกันในนามของ “กบฏสันติภาพ”

ในการกวาดล้างครั้งนี้ คณะกรรมการสันติภาพ ขบวนการกู้ชาติ²³ คอมมิวนิสต์ ชาวจีนใน

²³ สุพจน์ ด้านตระกูล ได้บันทึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการสันติภาพกับขบวนการกู้ชาติ ไว้ว่า ขบวนการกู้ชาติเคยยื่นข้อเสนอมให้มีความร่วมมือกันกับคณะกรรมการสันติภาพ แต่คณะกรรมการสันติภาพไม่ได้ตอบมาแต่อย่างใด หลังจากกรณี “กบฏสันติภาพ” หรือการกวาดจับครั้งใหญ่ เจริญ สืบแสง ประธานคณะกรรมการสันติภาพได้วิจารณ์ขบวนการกู้ชาติขณะที่อยู่ในสถานกักขังว่า ถ้าขบวนการกู้ชาติไม่มีเจตนาที่จะใช้ความรุนแรงเพื่อล้มล้างรัฐบาล คณะกรรมการสันติภาพก็คงไม่โดนจับ (สุพจน์ ด้านตระกูล, *สุพจน์ ด้านตระกูลเล่าเรื่องขบวนการกู้ชาติ*, กรุงเทพฯ : นายคอง, 2522, หน้า 118)

ทางด้านสำนักข่าวซินหัว ซึ่งเป็นของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้ลงข่าวกรณี “กบฏสันติภาพ” ในไทยว่า คณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์ว่า รัฐบาลไทยสับสนระหว่างขบวนการสันติภาพกับนักรัฐประหารหรือขบวนการกู้ชาติ โดยจงใจเหมารวมเอาว่าเป็นขบวนการเดียวกัน สำนักข่าวนี้ได้อ้างหลักฐานที่ สมุท รักษ์ชกะ แกนนำคนหนึ่งของขบวนการกู้ชาติได้เป็นพยานของตำรวจในคดีนี้ (ข่าวชาวจีนโพ้นทะเล, 20 ม.ค., 14 เม.ย. 2496) ส่วนสุพจน์ ด้านตระกูลกล่าวว่า ขบวนการกู้ชาติยึดถือลัทธิมาร์กซ์ แต่ไม่ยอมอยู่ภายใต้ฝ่ายจีนคอมมิวนิสต์ รวมถึงมีเจตนาล้มรัฐบาลโดยใช้กำลังอาวุธ เรื่องนี้ก็สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งบางอย่าง

ไทย ชาวบ้านคูซอด จ. ศรีสะเกษ ล้วนถูกจับด้วยข้อหากบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร จนนำไปสู่การล่มสลายของขบวนการสันติภาพในประเทศไทย รัฐบาลใช้การจับกุมครั้งนี้เป็นข้ออ้างที่จะนำกฎหมายป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์มาประกาศใช้ในวันที่ 13 พฤศจิกายนปี 2495 (1952) หรือเพียงสามวันหลังการกวาดจับครั้งใหญ่

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล ได้เปิดเผยเอกสาร “ประวัติและบทเรียนบางประการของพรรคเรา” ของ **วิรัช อังคถาวร** ซึ่งเป็นคณะกรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และเป็นนักคิดคนสำคัญของ พคท. ในช่วงทศวรรษ 2510 - 20 ในเอกสารวิรัชได้กล่าวว่า

เรา [พคท.-ผู้เขียน] ได้ดำเนินการเคลื่อนไหวสันติภาพ 2 ครั้ง ได้ผลพอสมควร ศัตรูก็ยังไม่ได้ลงมือปราบปรามเราก็เลยมุ่งจะถือเอาการเคลื่อนไหวรูปนี้เป็นสำคัญ กระทั่งเรียกประชุมสันติภาพอย่างเปิดเผย ที่ถูกควรทำในวงที่แน่นอนของชนชั้นสูง แต่เราได้เอามวลชนพื้นฐานมาเข้าร่วมและประชุมกันอย่างเอิกเกริก²⁴ เผยกำลังของเราไป ศัตรูก็เลยสนใจและลงมือปราบปราม งานในชนบทก็ได้รับความเสียหายไปด้วย²⁵

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ขบวนการสันติภาพในประเทศไทยนั้น ประสบความสำเร็จจากการ

ได้ดีพอสมควร (สัมภาษณ์ สุพจน์ ด้านตระกูล, 4 ส.ค. 2541) แต่พคท. ได้พยายามทำให้ขบวนการกู้ชาติเข้าเป็นแนวร่วมเพื่อสันติภาพของพคท.ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จ (สัมภาษณ์ สุชาติ ภูมิบริรักษ์, 26 ธ.ค. 2547)

²⁴ ชาวบ้านคูซอด จ. ศรีสะเกษ 2 คนก็ได้เข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย ในวันที่ 25 สิงหาคม 2495 (1952) ที่โรงแรมสุริยานนท์ (สัมภาษณ์ วิเศษศักดิ์สิทธิ์ คันคร, 9 ก.ค. 2545)

²⁵ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ประวัติ พคท. ฉบับ พคท. (1),” ใน *ฟ้าเดียวกัน*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1, ม.ค.-เม.ย. 2546, หน้า 183.

เคลื่อนไหวพอสมควร เพราะแม้ว่าประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองของเผด็จการทหารแต่ก็สามารถดึงดูดชนจำนวนถึงเกือบ 3 แสนคน (รวมถึงรายชื่อของ “ข้อเรียกร้องสันติภาพเบอร์ลิน”) เข้าร่วมลงชื่อในการเรียกร้องสันติภาพได้ แม้ว่าจะถูกปราบปรามจากรัฐบาล หรือแม้จะเรียกร้องให้ไทยถอนทหารจากสงครามเกาหลีไม่สำเร็จก็ตาม

ควรกล่าวด้วยว่า ขบวนการสันติภาพในประเทศไทยไม่ได้เคลื่อนไหวอย่างโดดเดี่ยว เพราะได้รับการสนับสนุนจากขบวนการสันติภาพในต่างประเทศด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสนับสนุนจากขบวนการสันติภาพญี่ปุ่น หลังจากการจับกุม “สันติชน (ผู้เรียกร้องสันติภาพ)” ในกรณี “กบฏสันติภาพ” ชาวญี่ปุ่นซึ่งเข้าร่วมการประชุมที่ปักกิ่งก็ได้ออกแถลงการณ์ว่า ประชาชนไทยและญี่ปุ่นกำลังประกอบภารกิจร่วมกันเพื่อสันติภาพ และได้เรียกร้องให้ปล่อยตัว “สันติชน” โดยทันที พร้อมกันนั้น ก็ได้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลไทยอย่างรุนแรงว่า การจับกุม “สันติชน” เป็นการลดทอนเสรีภาพของประชาชนและผลักดันประชาชนให้เข้าสู่สงครามครั้งใหม่ ซึ่งเป็นแผนการณ์ของจักรวรรดินิยมอเมริกา²⁶

ขบวนการนักศึกษากับขบวนการสันติภาพในประเทศไทย

ในช่วงทศวรรษปี 2490 (1947-1956) ขบวนการนักศึกษามีศูนย์กลางอยู่ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (มธก.) ในขณะนั้น มธก. เปิดเป็นตลาดวิชาซึ่งไม่มีการสอบเข้า แต่มีเงื่อนไขว่าผู้ที่เข้าศึกษาได้จะต้องเรียนจบมัธยม-

²⁶ ธงชัย พึ่งกันไทย, “ลัทธิคอมมิวนิสต์ และนโยบายต่อต้านของรัฐบาลไทย พ.ศ. 2468-2500,” วิทยานิพนธ์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521, หน้า 319-320 ; วิวัฒน์ คติธรรมนิตย์, “กบฏสันติภาพ,” ใน *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 มิ.ย. 2528, หน้า 33.

ศึกษาปีที่ 8 ซึ่งก็เหมือนกับประตูแคบๆ อย่างเช่น โอกาสทางการศึกษาในปัจจุบัน นักศึกษา มธก. ส่วนใหญ่เรียนหนังสือไปด้วยทำงานไปด้วย ในเวลานั้น ผู้ประศาสน์การคือ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งดังกล่าวตั้งแต่ปี 2477-2494 (1934-1951) หลังจากรัฐประหารปี 2490 (1947) ปรีดีจำเป็นต้องลี้ภัยการเมืองไป ในช่วงต้นทศวรรษ 2490 ฝ่ายสนับสนุนปรีดีพยายามชิงอำนาจกลับคืนมา แต่ไม่สำเร็จ ทำให้รัฐบาลระแวงว่า มธก. จะเป็นฐานกำลังของปรีดี จึงได้มีการพิจารณาว่า จะเลิก มธก. หรือไม่ก็โอนไปขึ้นกับกระทรวงยุติธรรมเช่นเดิม หรือใช้ระบบเอนทรานซ์ และอื่นๆ²⁷

หลังจากเหตุการณ์ “กบฏวังหลวง” 2492 (1949) มธก. ต้องเผชิญกับภาวะผันผวนทางการเมือง นักศึกษาขัดแย้งกับฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้น ทำให้คนภายนอกเข้าใจผิดและมีอคติต่อ มธก. ดังนั้น เดือน บุญนาค รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ มธก. ยื่นใบลาออกในเดือนกรกฎาคมปี 2493 (1950)²⁸ หลวงวิจิตรวาทการเป็นรักษาการแทนผู้ประศาสน์การในเดือนกันยายน ต่อมา ในเดือนเมษายน 2494 (1951) พลโทสวัสดิ์ ส.สวัสดิเกียรติ หนึ่งในผู้ร่วมทำการรัฐประหารปี 2490 (1947) ก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรักษาการแทนผู้ประศาสน์การ สวัสดิ์เป็นมือขวาของจอมพล ป. และมีหน้าที่ใกล้เคียงความขัดแย้งทางการเมือง ดังนั้น การแต่งตั้ง สวัสดิ์เป็นรักษาการแทนผู้ประศาสน์การ มธก. แสดงให้เห็นถึงการที่รัฐบาลมองว่า มธก. เป็นภัยต่อรัฐบาล

เมื่อสวัสดิ์ขึ้นรับตำแหน่ง เขาประกาศแก่นักศึกษาและอาจารย์ มธก.ว่า เขาจะพยายามทำงานต่อเป้าหมายซึ่งอาจารย์ปรีดีเสนอไว้ เขายังพูดด้วยว่าจะห้ามไม่ให้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองใน

²⁷ สุธาสัย ยัมประเสริฐ, *แผนชิงชาติไทย*, กรุงเทพฯ : สมาพันธ์, 2534, หน้า 311.

²⁸ *ฉนวนหินเป้า*, 16 ก.ค. 2493.

มหาวิทยาลัย²⁹ ต่อมาในวันที่ 13 มีนาคมปี 2495 (1952) ได้มีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2495” ซึ่งส่งผลให้มีการยกเลิกตำแหน่งผู้ประศาสน์การและให้มีตำแหน่ง “อธิการบดี” แทน โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอธิการบดีคนแรก นอกจากนี้ยังมีการลบชื่อบางส่วนของ มธก. จนกลายเป็น “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”

การเข้าสู่กระบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มนักศึกษา

ก่อนการรัฐประหารปี 2490 (1947) ในหมู่นักศึกษา ยังไม่ค่อยมีการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองอื่นใด นอกเหนือไปจากงานด้านกีฬา แต่หลังจากการรัฐประหาร 2490 การกดขี่ มธก.โดยรัฐบาล และนักศึกษาไม่ได้รับความเป็นธรรม ทำให้การเคลื่อนไหวของนักศึกษาเกี่ยวพันกับการเมืองมากขึ้น มีการจัดตั้งคณะกรรมการนักศึกษาขึ้น³⁰ **ประจวบ อัมพเศวต** ซึ่งดำรงตำแหน่งประธานนักศึกษา มธก. (2493-2494/1950-1951) เล่าว่า เพื่อขยายขบวนการนักศึกษา จึงได้มีการจัดตั้งสันนิบาตเยาวชนแห่งประเทศไทย (ส.ย.ท.) ขึ้นในปลายปี 2492 (1949) เป้าหมายของ ส.ย.ท. คือ ยึดมั่นเสรีภาพในการศึกษา การได้มาซึ่งเอกราชและประชาธิปไตย จัดตั้งเยาวชน จัดตั้งมวลชนเพื่อพิทักษ์สันติภาพ และคัดค้านการทำสงครามของจักรวรรดินิยมอเมริกา ผู้ก่อตั้งจำนวน 7 คนโดยที่ 4 คนเป็นกรรมการนักศึกษา มธก.³¹

²⁹ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับกบฏสันติภาพ,” ใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา (บก.). *กึ่งศตวรรษ ขบวนการสันติภาพ “ความจริง” เกี่ยวกับ “กบฏสันติภาพ” : สำนักทางประวัติศาสตร์ของคนสามรุ่น*. กรุงเทพฯ : เมฆขาว, 2545, หน้า 193.

³⁰ เฟื่องอ้าง, หน้า 169 - 170.

³¹ ประจวบ อัมพะเศวต. *พลิกแผ่นดิน: ประวัติการเมือง*

ส.ย.ท. เคยเป็นองค์การเยาวชนซึ่งมี **รวม วงษ์พันธ์** เป็นผู้นำมาก่อน ประธานหรือกรรมการนักศึกษาธรรมศาสตร์หลายคนมาจาก ส.ย.ท. องค์การเยาวชนหรือส.ย.ท. อยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของนักศึกษาในหลายกรณี อาทิเช่น กรณีโรงเรียนเนติบัณฑิตยสภา³² กรณีกฎ ก.พ. ที่ 110³³ การเรียกร้องสันติภาพและการเคลื่อนไหวยึดธรรมศาสตร์คืนจากทหารบกในกรณี “กบฏแมนฮัตตัน”³⁴ หลังจากกรณี “กบฏสันติภาพ” สมาชิก ส.ย.ท. แยกย้ายกระจัดกระจายกันไป การเคลื่อนไหวของ ส.ย.ท. จึงยุติลงชั่วคราว แต่การเคลื่อนไหวของ ส.ย.ท. ก็ยังประโยชน์กับการเติบโตขึ้นของขบวนการนักศึกษา³⁵

นักศึกษามีจิตวิญญาณแห่งการวิพากษ์วิจารณ์ที่เข้มแข็งและมีเวลาพอสมควร พรรคคอมมิวนิสต์เห็นว่า นักศึกษาคือฐานกำลังคนที่สำคัญของตน จึงใช้ มธก. เป็นฐานพลังเพื่อขยายฐานของพรรค **ธง แจ่มศรี** เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยคนที่ 4 กล่าวว่า

ในมหาวิทยาลัย เรา [พคท.-ผู้เขียน] ก็ไปจัดตั้งแนวร่วมด้วย เมื่อเราศึกษาประวัติ

ไทย 24 มิถุนายน 2475-14 ตุลาคม 2516, กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2543, หน้า 377-378.

³² เนติบัณฑิตยสภาลงมติในปี 2491 (1948) ว่า ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากธรรมศาสตร์บัณฑิตจากมธก. ต้องเข้ารับการอบรมในสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา 1 ปี ก่อนที่จะเป็นเนติบัณฑิต นักศึกษา มธก.คัดค้านเรื่องนี้ (เฟื่องอ้าง, หน้า 363-365 ; สมศักดิ์, 2545, อ้างแล้ว, หน้า 170-171)

³³ ในปี 2493 (1950) กระทรวงมหาดไทยได้มีการแก้กฎ ก.พ.ที่ 110 ให้ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากคณะรัฐศาสตร์ มธก. ได้รับตำแหน่งและเงินเดือนต่ำกว่าผู้ที่สำเร็จจากคณะรัฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเดือนมิถุนายนปีเดียวกันนักศึกษา มธก. คัดค้านการตั้งมาตรฐานที่ไม่เป็นธรรม (ประจวบ, 2543, อ้างแล้ว, หน้า 363-365 ; สมศักดิ์, 2545, อ้างแล้ว, หน้า 170-171)

³⁴ ประจวบ, 2543, อ้างแล้ว, หน้า 378.

³⁵ เฟื่องอ้าง, หน้า 378 - 380.

พรรคบอลเชวิค ก็ทำให้เห็นว่ามหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์มีบทบาทคล้ายกับมหาวิทยาลัย
สเวดลอฟ³⁶ ของโซเวียต คือมีบทบาทใน
การเรียกร้อง การชุมนุมของผู้คน ตอนนั้น
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง
ยังเป็นมหาวิทยาลัยเปิด คนที่ทำงานก็
เรียนได้ เพราะฉะนั้น เราก็อาศัยสภาพ
เหล่านี้ให้เป็นประโยชน์³⁷

จนถึงสิ้นปี 2493 (1950) การเคลื่อนไหว
ของนักศึกษา มธก. ก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของ พคท.
และความคิดลัทธิมาร์กซ์อย่างมาก³⁸

ขบวนการสันติภาพของนักศึกษา

ก่อนที่จะมีขบวนการสันติภาพซึ่งสนับสนุน
“ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” ชมรมปาฐกถา
และได้วาที มธก. ได้จัดการได้วาทีในญัตติ “สงครามดี
กว่าสันติภาพ” ขึ้นในวันที่ 30 ธันวาคมปี 2492
(1949) มีผู้เข้าร่วมงาน
ประมาณ 500 คน ฝ่าย
สนับสนุนยืนยันว่า เพื่อที่จะ
ให้สันติภาพเกิดขึ้น สงคราม
เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ขณะที่
ฝ่ายค้านยืนยันว่า “การ
แสวงหาสันติภาพนั้น ไม่ใช่ได้
มาด้วยการยอมอ่อนต่อ
พวกก่อสงคราม แต่ต้องด้วย
การปราบปรามพวกคิดก่อ
สงคราม จึงจะได้สันติภาพสม
ความปรารถนา” ผลการได้วาทีฝ่ายค้านเป็นฝ่ายชนะ

³⁶ มหาวิทยาลัย Sverdlov เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรก
ของพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซียซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี 2461 (1918) เพื่อ
อบรมผู้ปฏิบัติงานของพรรค

³⁷ วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์, ธนาพล อัฐกุล : สัมภาษณ์
. “อง แจ่มศรี เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย,”
ใน *นิตยสารสารคดี* ปีที่ 20 ฉบับที่ 232, มิ.ย. 2547, หน้า 79.

³⁸ สมศักดิ์, 2545, อ้างแล้ว, หน้า 172.

เท่าที่ทราบ ฝ่ายสนับสนุนมี **อุดม เจริญรัตน์** ฝ่าย
ค้านมี **สมควร พิชัยกุล** *ฉนวนหินเปา* [3 ม.ค.
2493] และหนังสือพิมพ์ *หลักชัย* [1 ม.ค. 2493]
ได้เผยแพร่ข่าวการได้วาทีครั้งนี้ด้วย บรรณาธิการของ
หลักชัย คือ **เริง เมฆไพบุลย์** ซึ่งต่อมาดำรงตำแหน่ง
เลขาธิการคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย
โรงพิมพ์ของ *หลักชัย* คือ โรงพิมพ์อุทัยที่พิมพ์
มหาชน ซึ่งเป็นกระบอกเสียงของ พคท.

นักศึกษา มธก. มีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้
ประชาชนเข้าร่วมลงชื่อสนับสนุน “ข้อเรียกร้อง
สันติภาพสตอกโฮล์ม” อย่างขมกเขม้น ซึ่งเริ่มต้นขึ้น
ในเดือนตุลาคม 2493 (1950) วารสาร *ธรรมจักร*
ของสโมสร มธก. ฉบับเดือนธันวาคมก็ตีพิมพ์
บทความเรื่อง “สันติชนทั่วโลกเรียกร้องให้จัดการ
สงคราม” ซึ่งอ้างถึง *การเมืองรายสัปดาห์* แนะนำ
การประชุมสันติภาพซึ่งจัดขึ้นหลายแห่งในยุโรป และ

ราชการสงครามของรัฐบาลไทยจะไม่มีประโยชน์
อะไรสำหรับประชาชนชาวไทย
มีแต่การสละชีวิตและทรัพย์สิน
รวมทั้งการกดขี่ข่มเหงและปราบปรามประชาชน
ชาวเมืองขึ้นที่กำลังต่อสู้เพื่อปลดแอกชาติของเขา

จำนวนการลงนามจากประเทศต่างๆ *ธรรมจักร* ฉบับ
เดือนมกราคมปี 2494 (1951) ตีพิมพ์บทความชื่อ
“นักศึกษามีส่วนร่วมสำคัญในการเรียกร้องสันติภาพ”
ซึ่งชักชวนให้นักศึกษาเข้าร่วมการรณรงค์นี้ ขบวนการ
นักศึกษา มธก. ต่อด้านการใช้อำนาจของทหารและ
คัดค้านการส่งทหารไปร่วมรบในสงครามเกาหลีซึ่ง
แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยเป็นเมืองขึ้นของสหรัฐฯ

และมีส่วนในการเข่นฆ่าประชาชนเกาหลี³⁹ ในส่วน การรณรงค์ต่อต้านการส่งทหารไปรบที่เกาหลีของนัก- ศึกษา กระทรวงศึกษาธิการได้ออกเอกสารที่ยืนยันว่า จำเป็นต้องสนับสนุนสหประชาชาติ⁴⁰ เป็นที่เข้าใจได้ ว่า ความเอาใจของนักศึกษาต่อขบวนการสันติภาพ เป็นผลมาจากการที่คนรุ่นนี้มีประสบการณ์มาจาก สงครามโลกครั้งที่สอง เช่น ผู้เข้าร่วมอย่าง **สัมผั สทั้งประดิษฐ์** และหลายคนได้รับการอบรมเป็น “ยุวชน ทหาร”

ในวันที่ 9 มิถุนายนปี 2494 (1951) คณะ

ขบวนการสันติภาพของนักศึกษาไทยไม่ได้เกิดขึ้นอย่าง ทันทีทันใด การรัฐประหารปี 2490 (1947) ส่งผลให้นัก ศึกษาเกิดการตื่นตัวทางการเมือง พรรคคอมมิวนิสต์ไทยได้ ชี้นำให้นักศึกษาพัฒนาการเคลื่อนไหวก้าวหน้าจากการ สนับสนุนปรีดี พนมยงค์ไปสู่การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ

กรรมการนักศึกษา มธก. ได้จัดตั้งคณะกรรมการ สันติภาพนักศึกษาขึ้น มี **ปทุม สิงหะ** เป็นประธาน มี **ประชา สิริพัฒน์** (นามแฝง) และ **อาทร พุทธิ สมบูรณ์** เป็นเลขานุการ **ปทุม สิงหะ** เป็นนักศึกษา ปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ เขาเป็นบุคคลที่มีความน่า เชื่อถือและเป็นผู้มีอุดมการณ์ต่อต้านความอยุติธรรมที่ ได้รับความเชื่อถือจากนักศึกษาอย่างมาก **อาทรศึกษา** ในระดับปริญญาโทและเปิดสำนักกฎหมายชื่อ “สัจจ-

³⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (และคนอื่น ๆ), *สำนักนั้น ธรรมศาสตร์และการเมือง*, กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2535, หน้า 204.

⁴⁰ Stanton, “Joint Weeka No. 3 from S,” *January 18, 1951, 1951 : 350, RG84, Box 29, USNA.*

ธรรม”⁴¹ หลังจากกรณี “กบฏสันติภาพ” **อาทรกับ เรือง เมฆไพบุลย์** 2 คน ซึ่งเป็นเลขานุการคณะ กรรมการสันติภาพหนีการจับไปศึกษาที่สถาบัน มาร์กซ์-เลนินในกรุงปักกิ่ง⁴²

คณะกรรมการสันติภาพนักศึกษาออก แถลงการณ์และให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ว่า กลุ่ม ของตนทำงานเพื่อแสวงหาสันติภาพถาวรและเรียกร ้องให้ 5 มหาประเทศทำสนธิสัญญาสันติภาพ คณะ กรรมการนี้ร่วมมือกับคณะกรรมการสันติภาพแห่ง ประเทศไทยในการรณรงค์ให้นักศึกษามาเข้าร่วมลง

นามก่อนที่จะเกิดกรณี “กบฏแมนฮัตตัน”

ในวันที่ 29 มิถุนายนปี 2494 (1951) และ การยึดมหาวิทยาลัยโดยทหาร มีนักศึกษา ร่วมลงชื่อและสามารถรวบรวมรายชื่อได้ ประมาณ 2 พันคน รวมทั้งปิดใบปลิวเรื่อง “จงยืนหยัดต่อสู้เพื่อพิทักษ์สันติภาพจน ถึงที่สุด” ที่มหาวิทยาลัย⁴³ นักศึกษา มธก.และจุฬาฯ ได้ร่วมกันจัดการได้ว่าที่ใน ญัตติ “องค์การสหประชาชาติจะระงับ สงครามได้หรือไม่” แต่ไม่ได้รับอนุญาตจาก เลขานุการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁴⁴

นอกจากนี้ นักศึกษาวิจารณ์ว่ารัฐบาลใช้งบประมาณ ในด้านสงครามและการทหารมากกว่าในด้านการ ศึกษา พวกเขาเย็นเจ็ดหมายเรียกร้องต่อจอมพล ป. **พิบูลสงคราม**และถวายฎีกาต่อพระมหากษัตริย์⁴⁵

⁴¹ สมศักดิ์, 2545, อ้างแล้ว, หน้า 179.

⁴² *สู่อินทรี*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 47, 31 ม.ค. - 6 ก.พ. 2525, หน้า 14.

⁴³ ชาญวิทย์, 2535, อ้างแล้ว, หน้า 205.

⁴⁴ วิวัฒน์, 2528, อ้างแล้ว, หน้า 33.

⁴⁵ พัทธ เลลิมเตียรณ, *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบ เผด็จการ*, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526, หน้า 89.

ในวันที่ 26 มิถุนายนปี 2494 (1951) คณะกรรมการนักศึกษา มธก. จัดประชุมและคัดค้านต่อต้านการสอบสวนนักศึกษาของฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย ฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยปฏิเสธว่าไม่มีการสอบสวนและแนะนำไม่ให้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในมหาวิทยาลัยช่วงนี้ คณะรัฐมนตรียอมรับว่า จะจัดให้มีการปฏิรูปการศึกษาโดยการรวมเอาทุกมหาวิทยาลัยมาอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐบาล⁴⁶

ในวันที่ 9 กรกฎาคมปี 2494 (1951) **สวัสดิ์** รักษาการแทนผู้ประศาสน์การ มธก. ได้จัดให้มีการสอบสวนนักศึกษาที่เข้าร่วมมรณงค์กับขบวนการสันติภาพ ในวันที่ 14 สิงหาคม นักศึกษา 9 คนถูกลงโทษให้พักการเรียน 1 ปี เนื่องจากมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองดังกล่าว นักศึกษา 9 คนนี้ ได้เสนอเอกสารต่อคณะกรรมการมหาวิทยาลัยเรียกร้องว่า ไม่ได้รับความเป็นธรรมและสนับสนุนให้นักศึกษาจัดการอภิปราย และเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยคืนสภาพนักศึกษาให้กับนักศึกษาทั้ง 9 คน ต่อเรื่องนี้ **เลียง ไชยกาล** นายกคณะกรรมการมหาวิทยาลัยได้มีคำสั่งให้ลบชื่อนักศึกษา 5 คน ซึ่งสิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่า คณะกรรมการสันติภาพของนักศึกษาถูกปราบปรามก่อนการจับกุมใหญ่ในกรณี “กบฏสันติภาพ”⁴⁷

มธก. ถูกยึดโดยทหารบก เนื่องจากกรณี “กบฏแมนฮัตตัน” ในเดือนมิถุนายนปี 2494 (1951) กรณีนี้เกิดขึ้นบริเวณ มธก. ทหารบกใช้ มธก. เป็นฐานทัพ นักศึกษาถูกแบ่งให้ไปเรียนที่เนติบัณฑิตยสภา และโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา การเคลื่อนไหวของคณะกรรมการสันติภาพของนักศึกษาได้เคลื่อนไหวเพื่อทวงมหาวิทยาลัยคืนจากทหาร ในความเป็นจริง

มีความสัมพันธ์ระหว่างการยึด มธก. กับการส่งทหารไปรบที่สงครามเกาหลีอย่างใกล้ชิด นั่นคือ ทหารบกใช้ มธก. เป็นที่พักและที่อบรมทหารที่จะถูกส่งไปสงครามเกาหลี ทหารบกไม่มีที่อื่นนอกจาก มธก. จึงปฏิเสธที่จะคืน⁴⁸ ดังนั้น การเรียกร้องทวงคืน มธก. จึงมีนัยยะหมายถึงการประท้วงสงครามเกาหลีก็ได้

นอกจากนี้ นักศึกษายังได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวเรียกร้องเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ด้วย กรมตำรวจห้ามไม่ให้หนังสือพิมพ์ลงบทความที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์การเมืองระหว่างประเทศ รัฐบาลเกรงว่า หนังสือพิมพ์จะวิพากษ์วิจารณ์นโยบายต่างประเทศของรัฐบาล โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในสงครามเกาหลี นอกจากนี้ มีการตรวจข่าวอย่างเข้มงวด⁴⁹ ผู้เข้าร่วมการเรียกร้องเข้าใจว่า การควบคุมเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ มีเป้าหมายเพื่อให้การดำเนินนโยบายสงครามและเตรียมสงครามของรัฐบาลเป็นไปอย่างสะดวกราบรื่น **ประเสริฐ สมรรถจันทร์** หัวหน้าคณะรัฐศาสตร์ มธก. กล่าวว่า “หนังสือพิมพ์เป็นปากเสียงของประชาชน การปิดปากหนังสือพิมพ์ก็คือการปิดปากประชาชน ผมไม่เห็นด้วยและขอสนับสนุนการต่อสู้ของนักหนังสือพิมพ์อย่างเต็มที่ ... ผมกล้ากล่าวได้ว่า ทุกคน [นักศึกษาในคณะรัฐศาสตร์-ผู้เขียน] ก็เห็นด้วยเช่นเดียวกับผม”⁵⁰

นักศึกษาได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการไปบริจาคสิ่งของให้แก่ชาวอิสาน ที่ได้รับผลกระทบจากภัยแล้ง ซึ่งขบวนการสันติภาพเป็นผู้จัดตั้งด้วย มีการประกาศรับบริจาคสิ่งของทางหนังสือพิมพ์หลายฉบับ หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ *ปวงชน* ก็ประกาศรับบริจาคสิ่งของ ทั้งนี้ ยังได้มีการชี้แจงรายชื่อของผู้บริจาค

⁴⁶ “Joint Weeka No.26 from SAN,” June 29, 1951, *Bangkok Embassy*, 1951 : 350, RG84, Box 29, USNA.

⁴⁷ ชาญวิทย์, 2535, อ้างแล้ว, หน้า 205-206.

⁴⁸ อำนาจ พิชิตพงศ์. “ม.ธ.ก. สุรัฐสภา,” ใน *ธรรมจักร*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 1, เม.ย. 2495, หน้า 71-73.

⁴⁹ วิวัฒน์, 2539, อ้างแล้ว, หน้า 239.

⁵⁰ *ปวงชน*, ปีที่ 1 ฉบับ 50, 15 ต.ค. 2495.

รวมทั้งสิ่งของและจำนวนเงินที่นำมาบริจาคอย่างละเอียดด้วย ปวงชน ได้เผยแพร่เนื้อหาจดหมายของผู้ใช้นามแฝงว่า “นักศึกษากลุ่มหนึ่ง” ดังนี้ “ผมเห็นจากประสพภัยของชาวอีสานเป็นเพราะดำเนินนโยบายสงคราม จึงทำให้งบประมาณไม่พอและปฏิเสธว่า ชาวอีสานไม่อด พวกผมขอบริจาคเล็กน้อยๆ เพื่อช่วยเหลือชาวอีสานครั้งนี้ด้วย”⁵¹ นี่ชี้ให้เห็นว่า นักศึกษากลุ่มนี้ได้เชื่อมโยงปัญหาภัยแล้งเข้ากับการดำเนินนโยบายสงครามของรัฐบาล และพวกเขาเห็นว่า กิจกรรมบริจาคสิ่งของที่ภาคอีสานเป็นสิ่งเดียวกับการเคลื่อนไหวเพื่อสันติภาพ นอกจากนี้ นักศึกษาบางส่วนยังได้เดินทางไปร่วมบริจาคสิ่งของที่ภาคอีสานด้วยตัวเองด้วย

ในเหตุการณ์ “กบฏสันติภาพ” มารุต บุณนาศ ประธานสโมสร มธก. สมบัติ สวรรณชีพ, สัมผัส พึ่งประดิษฐ์, ประจวบ อัมพเสวต, สุวิทย์ เติมิมชิต, สิงห์ชัย บังคณนรา, อารี อิมสมบัติ, ประเสริฐ สมรรถจันทร์ฯ ฯลฯ ถูกจับ สัมผัส, อารี และ สิงห์ชัย ถูกฟ้อง คนที่เหลือถูกสอบสวนแล้วก็ถูกปล่อยตัว อารี ผู้เดียวถูกลงโทษ คนที่เหลือศาลตัดสินว่าไม่มีหลักฐาน⁵²

ขบวนการสันติภาพของนักศึกษาไทยไม่ได้เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด การรัฐประหารปี 2490 (1947) ส่งผลให้นักศึกษาเกิดการตื่นตัวทางการเมือง พรรคคอมมิวนิสต์ไทยได้ชี้ให้นักศึกษาพัฒนาการเคลื่อนไหวก้าวหน้าจากการสนับสนุนปรีดี พนมยงค์ ไปสู่การต่อต้านรัฐบาลเผด็จการ ในกระบวนการนี้ จึงถือได้ว่า ขบวนการสันติภาพของนักศึกษาเป็นขบวนการแรกที่ถูกรัฐบาลปราบปราม โดยการลอบซื้อผู้นำนักศึกษา ดังนั้น จึงถือได้ว่า นักศึกษาอยู่แนวหน้าของขบวนการสันติภาพ

⁵¹ ปวงชน, ปีที่ 1 ฉบับที่ 49, 8 ต.ค. 2495.

⁵² ประจวบ, 2543, อ้างแล้ว, หน้า 384; ชาญวิทย์, 2535, อ้างแล้ว, หน้า 206.

ขบวนการสันติภาพในญี่ปุ่น

ขบวนการสันติภาพญี่ปุ่นไม่สามารถขัดขวางให้ญี่ปุ่นเข้าสู่สงครามมหาเอเชียบูรพา⁵³ได้ แม้ว่าสงครามรุกรานของญี่ปุ่นทำลายชีวิต (ประมาณ 20 ล้านกว่าคน) และทรัพย์สินในย่านเอเชียแปซิฟิกอย่างมหาศาล แต่ประชาชนญี่ปุ่นก็มองว่า ตนก็ได้รับความเสียหายจากสงครามครั้งนี้ไม่น้อยเช่นกัน มีประชาชนญี่ปุ่นถูกเกณฑ์ไปรบและเสียชีวิตในสงครามเป็นจำนวนมาก (ประมาณ 3 ล้านกว่าคน) ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากการดำเนินนโยบายสงครามของรัฐบาล นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังได้รับความเสียหายจากการถูกทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและเมืองนางาซากิด้วย อย่างไรก็ตาม หลังจากสงครามยุติ ขบวนการสันติภาพหลายกลุ่มได้เติบโตขึ้นในญี่ปุ่น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ภายหลังสงครามสิ่งที่ประชาชนญี่ปุ่นต้องการคือ สันติภาพ ดังนั้น ขบวนการสันติภาพญี่ปุ่นในระยะแรก จึงพัฒนาขึ้นจากความรู้สึกของผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากสงคราม

การแพ้สงครามทำให้ญี่ปุ่นยอมรับ “คำประกาศพอตสดัม (Potsdam Declaration)” กล่าวคือญี่ปุ่นสำนึกผิดเกี่ยวกับการกระทำตัวเป็นลัทธิทหารทำสงครามรุกรานประเทศอื่นอย่างในอดีต และให้สัญญาว่าจะไม่กระทำการใดๆ ที่เป็นภัยต่อสังคมนานาชาติอีก, ไม่ฟื้นฟูกองกำลังทหารขึ้นอีก, สัญญาว่าจะดำเนินการให้ประชาธิปไตยบรรลุผลเป็นความจริง, ให้มีการลงโทษกับอาชญากรสงคราม พร้อมกันนั้น ยังได้มีการนำเอาข้อสัญญาเหล่านี้ไปบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นและประกาศใช้อย่างเป็นทางการด้วย ดังจะเห็นได้ในรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ที่ระบุว่า

⁵³ ในญี่ปุ่น ยังคงมีการโต้เถียงกันอยู่ว่า ควรจะเรียกสงครามรุกรานของญี่ปุ่น (2484-2488/1941-1945) ว่า “สงครามมหาเอเชียบูรพา” หรือไม่ เพราะในแง่หนึ่ง สงครามมหาเอเชียบูรพาทำให้ชาวญี่ปุ่นนึกถึงการปลดแอกเอเชียจากอาณานิคม และการยกย่องสงครามของญี่ปุ่น

ขอละเว้นสงครามที่ประกาศโดยอำนาจแห่งรัฐและการ
คุกคามด้วยกำลังรบ หรือใช้กำลังรบ เป็นวิธีการ
สำหรับระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธี
และเพื่อบรรลุดูวัตถุประสงค์นี้ ห้ามมิให้มีไว้ซึ่งทหารบก
ทหารเรือ ทหารอากาศและกำลังรบอื่นๆ สิทธิในการ
เข้าร่วมสงครามของประเทศไม่เป็นที่ยอมรับ

อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามเย็นได้ขยายตัว
ออกไปทั่วโลก สหรัฐฯ ได้ใช้ญี่ปุ่นเป็นฐานทัพต่อต้าน
คอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะจีน และจัดตั้ง “กองกำลัง
ตำรวจสำรอง” ขึ้น (ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นกองกำลัง
ป้องกันตนเอง แต่ไม่เรียกกองทัพ) ต่อมา เนื่องจาก
เกิดความตึงเครียดอันเนื่องมาจากสงคราม
เกาหลี สหรัฐฯ ได้ยอมลดค่าชดเชยที่ญี่ปุ่นต้องจ่าย
กับประเทศในเอเชียในฐานะผู้แพ้สงครามลง และให้
ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจแทน (แต่ดู
เหมือนว่า เงินช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจดังกล่าวกลับ
ตกไปอยู่ในมือของบริษัทญี่ปุ่นแทน) ความเปลี่ยนแปลง
เหล่านี้ได้ทำให้เศรษฐกิจของญี่ปุ่นเติบโตขึ้น
อย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม ในช่วงสงคราม
เวียดนามนี้เอง ขบวนการสันติภาพญี่ปุ่นก็ได้พัฒนา
ตัวเองขึ้นมาจากความรู้สึกที่ว่า ญี่ปุ่นเป็นผู้รุกราน
และเห็นว่า รัฐธรรมนูญสันติภาพจะเป็นเครื่องมือ
สำคัญที่จะขัดขวางไม่ให้ประชาชนญี่ปุ่นไปฆ่าคนต่าง
ชาติในสงครามอีก

ในบทนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงลักษณะเฉพาะ
ของขบวนการสันติภาพของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นใน
ช่วงสงครามเกาหลี

พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น

พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น (พคญ.) จัดตั้งขึ้นใน
วันที่ 15 กรกฎาคมปี 2465 (1922) หลังจากนั้นไม่
นาน รัฐบาลได้ประกาศใช้กฎหมาย “รักษาความสงบ
เรียบร้อย” ในวันที่ 12 พฤษภาคมปี 2468 (1925)
โดยมีเป้าหมายเพื่อควบคุมขบวนการต่อต้านระบอบ
จักรพรรดิและระบอบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ซึ่งนั่น

หมายถึงการต่อต้านคอมมิวนิสต์ด้วย หลังจากถูก
รัฐบาลปราบปรามมาหลายปี ในที่สุดเมื่อปี 2478
(1935) คณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์ถูก
จับกุมทำให้การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์ต้อง
สลายตัวลง แต่กระนั้น ก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวของ
สมาชิกพรรคในชนบทและในต่างประเทศ พรรค
คอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นเคลื่อนไหวคัดค้านสงคราม อันส่งผล
ให้สมาชิกพรรคกับผู้สนับสนุนหลายหมื่นคนถูก
จับกุม และหลายร้อยคนถูกตำรวจฆ่าตั้งแต่เหตุการณ์
แมนจูเลียปี 2474 (1931)⁵⁴ ขณะที่ ชันโซ โนซากะ
ในฐานะกรรมการกลาง พคญ. เป็นผู้นำขบวนการ
ต่อต้านสงครามรุกรานในค่ายเชลยศึกชาวญี่ปุ่นที่
เมืองจีน⁵⁵

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ทหาร
สหรัฐฯ ได้เข้ายึดครองญี่ปุ่นและปลดปล่อยสมาชิก
พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น โนซากะ ซึ่งเพิ่งกลับจาก
เมืองจีนได้ร่วมมือกับสมาชิกพรรคที่เพิ่งถูกปล่อยตัว
เช่น คิวอิชิ โตคุตะ, เค็นอิชิ มียะโมะโตะ, ชะโตะมิ

⁵⁴ Fuwa, Tetsuzo 2006, *Nihon kyosantoshi o kataru jo* (เล่าเรื่องประวัติพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น เล่ม 1), Tokyo : Shin-nihon shuppansha, pp. 100-124.

⁵⁵ โนซากะ ถูกจับในการกวาดจับ พคญ. ครั้งที่ 2 ใน วันที่ 15 มีนาคมปี 2471 (1928) ในปี 2474 (1931) ระหว่างการประกันตัวเพราะมีโรค เขาเดินทางไปสหภาพโซเวียต ร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่เขานอนในปี 2483 (1940) โนซากะเป็นส.ส.มาจากเลือกตั้งในปี 2489 (1946) โนซากะถูกขับไล่จากตำแหน่งส.ส.โดยกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรในวันที่ 6 มิถุนายนปี 2493 (1950, Red Purge) เขาทำงานใต้ดินเป็นเวลา 5 ปี คือไปปักกิ่งเดือนกันยายนปีเดียวกัน โนซากะกลับจากเมืองจีนปี 2498 (1955) และคืนดีกับมียะโมะโตะ ต่อมา เขาได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ว. ในปี 2499 (1956) (กรมโฆษณาการคณะกรรมการโตเกียว พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น 1965. Husetu 50 nen (ความทุกข์ยากลำบาก 50ปี), Tokyo : Tokyo minposha, pp. 94-95) โนซากะได้รับเลือกให้เป็นประธานคณะกรรมการกลาง พคญ. (2501-2525/1958-1982) โนซากะถูกลบชื่อจาก พคญ. เป็นสายลับสหภาพโซเวียตในปี 2535 (1992) หนึ่งปีก่อนเสียชีวิตในปี 2536 (1993)

ชินโซ โนซากะ ในเดือนมกราคมปี 2489 (1946)

สะกะมะตะ และโยชิโอะ ชิเกะ ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นขึ้นมาอีกครั้ง พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นมองกองกำลังของสหรัฐว่า ในฐานะของกองกำลังปลดแอก และคิดว่าจะสามารถบรรลุการปฏิวัติญี่ปุ่นโดยวิธีทางสันติและเป็นประชาธิปไตยภายใต้การยึดครองของสหรัฐ แต่หนังสือพิมพ์ เพื่อสันติภาพสากลและประชาธิปไตยประชาชน ของโคมินฟอร้ม ในวันที่ 6 มกราคมปี 2493 (1950) กลับแสดงความเห็นคัดค้านโดยการลงบทความชื่อ “เกี่ยวกับสถานการณ์ในญี่ปุ่น” วิพากษ์วิจารณ์ โนซากะ (สมาชิกกรรมการเมืองของ พคญ.) อย่างรุนแรง ขณะที่มอสโคว์คัดค้านการทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐ⁵⁶ และเรียกร้องให้พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น

⁵⁶ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศญี่ปุ่นต้องทำสนธิสัญญาสันติภาพกับประเทศที่เข้าสู่สงครามเพื่อที่จะยุติสงครามอย่างเป็นทางการ ในญี่ปุ่น มีการโต้เถียงกันว่า ควรจะทำสนธิสัญญาสันติภาพกับประเทศต่าง ๆ เท่าที่ทำได้ก่อนหรือกับทุกประเทศพร้อมกันทีเดียว การทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่าง

เคลื่อนไหวคัดค้านนอกสภาด้วย⁵⁷

การเผยแพร่บทความที่เสนอให้พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นเปลี่ยนนโยบายปฏิวัติโดยสันติวิธีไปเป็นการต่อสู้โดยใช้กำลัง ซึ่งเป็นไปตามเจตนาารมณ์ของสตาลิน ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นแตกออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มใหญ่ (Shokan faction, ผู้นำคือ โดกุตะกัทสึโนซากะ) คัดค้านระบบจักรพรรดิ เสนอให้มีการปฏิรูปที่ดินและเคลื่อนไหวพรรคเรียกร้องให้มีการทำสนธิสัญญา

สันติภาพกับทุกประเทศ สนับสนุนนโยบายไม่แทรกแซงสงครามเกาหลี ส่วนกลุ่มเล็ก (Internationalist faction, ผู้นำคือมิจิโอะโมะโตะกับชิเกะ) มีทัศนะว่า สหรัฐฯ คือศัตรู จึงสนับสนุนเกาหลีเหนือเข้าร่วมขบวนการสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม”

ขณะที่พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น⁵⁸และสภาสหภาพกรรมกรญี่ปุ่น (โซเฮียว,

ญี่ปุ่นกับประเทศเท่าที่ทำได้ก่อน เช่น สหรัฐฯ หมายความว่า การเข้าร่วมกับค่ายตะวันตกและความขัดแย้งกับสหภาพโซเวียตและจีน ส่วนการทำสนธิสัญญาสันติภาพกับทุกประเทศพร้อมกัน หมายความว่า ความเป็นกลางและความเป็นอิสระ

⁵⁷ San-ichi shobo ed. 1964, *Nihon kyosanto hihan* (วิพากษ์วิจารณ์พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น), Tokyo: San-ichi shobo, pp. 136-137.

⁵⁸ หลังสงครามยุติลงเมื่อปี 2488 (1945) ฝ่ายสังคมนิยมซึ่งไม่ใช่สายพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นร่วมก่อตั้งพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยขึ้น ในราว ๆ ปี 2493 (1950) และมีความขัดแย้งภายในพรรคระหว่างฝ่ายซ้ายกับฝ่ายขวาย่างรุนแรง

สนับสนุนพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย)⁵⁹ ประกาศคัดค้านสงครามรุกรานของเกาหลีเหนือ สนับสนุนทหารของสหประชาชาติและวิจารณ์ว่า ขบวนการสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” เป็นขบวนการคอมินฟอร์ม⁶⁰

ความขัดแย้งเหล่านี้ ชัดขวางไม่ให้ขบวนการ สันติภาพในญี่ปุ่นพัฒนาจนกลายเป็นขบวนการ มวลชน อย่างไรก็ตาม ก็มีประชาชนญี่ปุ่นถึง 6,460,000 คนร่วมลงชื่อด้วย จนกระทั่งต่อมาในเดือนสิงหาคมปี 2494 (1951) คอมินฟอร์มและ ประเทศจีนสนับสนุนกลุ่มใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ ญี่ปุ่น กลุ่มเล็กจึงพ่ายแพ้ พรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น ละทิ้งนโยบายสันติภาพและหันไปใช้นโยบายต่อสู้ด้วย อาวุธและออกสู่ชนบท จัดตั้งกองกำลังติดอาวุธเล็กๆ โจมตีป้อมตำรวจด้วยระเบิดขวด ต่อมาไม่นาน วันที่ 21 กรกฎาคมปี 2495 (1952) รัฐบาลก็ประกาศใช้ กฎหมายป้องกันการเคลื่อนไหวทำร้าย เพื่อควบคุม การต่อสู้โดยใช้อาวุธเหล่านี้และยับยั้งการขยายตัวของ พคญ. ความนิยมในพคญ. น้อยลง⁶¹ จนกระทั่งในเดือนกรกฎาคมปี 2498 (1955) พคญ. จึงละทิ้ง นโยบายต่อสู้ด้วยอาวุธและหันมาเคลื่อนไหวแบบถูก กฎหมาย⁶²

⁵⁹ Yoshikawa, Yuichi 1995, *Hansen heiwa no shiso to undo* (ความคิดและขบวนการสันติภาพต่อต้าน สงคราม), Tokyo : Shakai hyoronsha, pp. 14-15.

⁶⁰ พคญ. มี ส.ส. 5 คน จากจำนวน ส.ส. ทั้งหมด 468 คน เป็นครั้งแรกในปี 2489 (1946) และมี ส.ส. 4 คน (จาก 466 คน) ในปี 2490 (1947) และเพิ่มขึ้นเป็น 35 คนในปี 2492 (1949) พคญ. ดำเนินนโยบายต่อสู้ด้วยอาวุธ ไม่มีใครผ่านการ เลือกตั้งในปี 2495 (1952) มี ส.ส. 1 คน (จาก 466 คน) ในปี 2496 (1953) มี ส.ส. 2 คน (จาก 467 คน) ในปี 2498 (1955) มี ส.ส. 1 คน (จาก 467 คน) ในปี 2501 (1958) มี ส.ส. มาก ที่สุดคือ 39 คน (จาก 511 คน) ในปี 2522 (1979) มี ส.ส. 9 คน (จาก 480 คน) ในปัจจุบัน

⁶¹ Yoshikawa, Yuichi 1991, *Shimin undo no shukudai* (ภาระกิจที่ยังไม่บรรลุผลของขบวนการประชาชน),

ขบวนการสันติภาพในญี่ปุ่น

ในวันที่ 20 เมษายนปี 2492 (1949) มีการประชุมพิทักษ์สันติภาพโลกครั้งที่ 1 ที่ปารีส อิกุโอะ โอยะมะกับอีก 27 คนได้ถูกเชิญให้เข้าร่วม การประชุมนี้ แต่กองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่าย สัมพันธมิตร (SCAP) ไม่อนุญาตให้ออกนอกประเทศ ญี่ปุ่น เพื่อขยายผลจากการประชุมครั้งนี้ จึงได้มีการ จัดการประชุมใหญ่พิทักษ์สันติภาพแห่งญี่ปุ่นขึ้นที่ โตเกียวในวันที่ 25 เมษายน และได้มีการจัดตั้ง “สมาคมพิทักษ์สันติภาพ” ขึ้นต่อมาในเดือน กุมภาพันธ์ปี 2493 (1950) โอยะมะได้รับการแต่งตั้ง ให้เป็นประธานสมาคม⁶²

ในเดือนมีนาคมปี 2493 (1950) คณะ กรรมการประชุมพิทักษ์สันติภาพโลก (ซึ่งภายหลัง กลายเป็นสภาสันติภาพโลก) จัดประชุมที่สตอกโฮล์ม และแนะนำสมาคมพิทักษ์สันติภาพแห่งญี่ปุ่นว่า ต้อง เป็นอิสระจากการครอบงำของสันนิบาตพิทักษ์ ประชาธิปไตย⁶³ และขยายการเคลื่อนไหวสันติภาพ ให้เป็นองค์กรอิสระและได้แนะนำว่า ขบวนการ สันติภาพควรเป็นขบวนการมวลชนเพื่อสันติภาพ เท่านั้น ผู้เขียนคิดว่า นโยบายดังกล่าวมาจากนโยบาย ของมอสโคว์ ซึ่งมีแนวคิดที่ว่า ขบวนการคอมมิวนิสต์ กับขบวนการสันติภาพต้องแยกจากกันอย่างชัดเจน เนื่องจากคอมมิวนิสต์เน้นการเคลื่อนไหวต่อสู้ด้วย

Tokyo : Shiso no kagakusha, p. 31. เกี่ยวกับนโยบายการ ต่อสู้ด้วยอาวุธปี 2493 (1950) นี้ ภายหลัง พคญ. วิพากษ์ วิจารณ์ว่า จินกับสหภาพโซเวียตแทรกแซง

⁶² Nihon heiwa iinkai ed. 1969 : 30-32.

⁶³ สันนิบาตพิทักษ์ประชาธิปไตยคือองค์กรแนวร่วม ประชาธิปไตยซึ่งมีสมาชิก 95 องค์กรอาทิเช่น พรรคคอมมิวนิสต์ ญี่ปุ่น พรรคแรงงานชาวนา สมาคมพิทักษ์สันติภาพ มีเป้าหมาย คือ การก่อตั้งรัฐบาลแนวร่วมประชาธิปไตย ภายใต้การปราบปรามของรัฐบาล สันนิบาตพิทักษ์ประชาธิปไตยถูกยุบเลิกในเดือนมิถุนายนปี 2493 (1950) ซึ่งเป็นประโยชน์กับการเติบโตขึ้น ของขบวนการมวลชน

อาวุธนอกสภา ขณะที่ขบวนการสันติภาพเน้นการเคลื่อนไหวแบบสันติวิธี นอกจากนี้ ในเดือนพฤษภาคมปี 2493 คณะกรรมการประชุมพิทักษ์สันติภาพโลกยังเตือนให้สมาคมพิทักษ์สันติภาพแห่งญี่ปุ่น แสดงการคัดค้านการใช้ระเบิดปรมาณูอย่างเอาจริงเอาจังและสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” อย่างเร่งด่วนด้วย คณะกรรมการประชุมพิทักษ์สันติภาพโลกเสนอว่า เพื่อจะขจัดภัยที่เกิดจากระเบิดปรมาณู ต้องทำให้เกิดการเคลื่อนไหวต่อต้านระดับโลกและพุ่งเป้าไปที่การสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพสตอกโฮล์ม” เพียงหนึ่งเดียว ในเดือนสิงหาคมปี 2493 สมาคมพิทักษ์สันติภาพแห่งญี่ปุ่นยกระดับขึ้นเป็นคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยญี่ปุ่น โดยมี อิคุโอะ โอยะมะ เป็นประธานคนแรก⁶⁴

อิคุโอะ โอยะมะ เกิดในปี 2423 (1880) ที่จังหวัดเฮียวโกะ สำเร็จการศึกษาจากแผนกเศรษฐศาสตร์การเมือง มหาวิทยาลัยวาเซดะในปี 2448 (1905) หลังจากจบการศึกษา เขาเป็นอาจารย์ที่วาเซดะ ต่อมาไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยชิคาโก และที่มหาวิทยาลัยมิวนิค ณ ประเทศเยอรมนี เขากลับมาเป็นศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยวาเซดะในปี 2457 (1914) และได้พยายามเผยแพร่ประชาธิปไตย ในเวลาต่อมา เกิดความขัดแย้งในเรื่องนโยบายกับอธิการบดีมหาวิทยาลัย เขาลาออกและเข้าทำงานในหนังสือพิมพ์ โอซาก้า อาซาฮี เขาเขียนบทความคัดค้านการส่งทหารญี่ปุ่นไปไชบีเรียในปี 2461 (1918) ผลก็คือ หนังสือพิมพ์ดังกล่าวถูกโจมตีจากฝ่ายขวาและรัฐบาลได้สั่งห้ามขาย โอยะมะลาออกจากหนังสือพิมพ์และกลับเข้าไปเป็นอาจารย์ที่

⁶⁴ Yoshikawa 1995 : 15 ; Kumakura, Hiroyasu 1959. *Sengo heiwa undoshi* (ประวัติขบวนการสันติภาพหลังสงครามโลกครั้งที่ 2), Tokyo : Otsuki shoten, pp. 36-43 ; Nihon heiwa iinkai ed. 1969 : 584-585.

มหาวิทยาลัยวาเซดะอีกครั้ง เขาคัดค้านการอบรมด้านการทหารในมหาวิทยาลัยปี 2466 (1923) ต่อมา เขาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการกลางของพรรคแรงงานชาวนาปี 2469 (1926) ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เขาต้องออกจากตำแหน่งอาจารย์ของมหาวิทยาลัยวาเซดะในเวลาต่อมา เขาได้รับการเลือกตั้งเป็น ส.ส. ในปี 2473 (1930) แต่ต่อมาเนื่องจากสถานการณ์บ้านเมืองที่เสื่อมโทรม ทำให้โอยะมะตัดสินใจไปสหรัฐฯ ในปี 2475 (1932) นานถึง 16 ปี (เพราะหากกลับญี่ปุ่น เขาจะถูกจับทันที) เขากลับมาเป็นอาจารย์ที่วาเซดะอีกครั้งในปี 2490 (1947) นักศึกษาต้อนรับเขาด้วยความกระตือรือร้น หลังจากนั้น โอยะมะได้ใช้เวลาที่เหลือของชีวิตให้กับขบวนการสันติภาพในฐานะประธานสมาคมพิทักษ์สันติภาพ⁶⁵ ในเดือนพฤศจิกายนปี 2493 (1950) โอยะมะก็ได้รับเลือกเป็นกรรมการสภาสันติภาพโลกในเดือนธันวาคมปี 2494 (1951) เขาได้รับรางวัลสตาลินนานาชาติ (International Stalin Prize) สิ่งที่โอยะมะกระทำ ชี้ให้เห็นว่า เขาพยายามปลดปล่อยประชาชนในประเทศอาณานิคมและปลดปล่อยประชาชนญี่ปุ่นให้เป็นอิสระจากจักรวรรดินิยมอเมริกาและพยายามที่จะให้มีการยกเลิกนโยบายจักรวรรดินิยมและนโยบายอาณานิคมทั่วโลกอย่างแท้จริง เขามีความปรารถนาให้ประกาศยกเลิกสงครามตามที่รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นได้บัญญัติไว้⁶⁶

⁶⁵ Oyama Ikuo kinenjigyokai ed. 1956. *Oyama Ikuo den* (ชีวประวัติ อิคุโอะ โอยะมะ), Tokyo : Chuokoronsha, pp. 400-409.

⁶⁶ Umemori, Naoyuki 2002, “Bomeisha no nihonkoku kenpo : Oyama Ikuo no sengo shiso o megutte (รัฐธรรมนูญญี่ปุ่นของผู้ลี้ภัย: ความคิดของอิคุโอะ โอยะมะ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง),” Iijima, Shozo, Kawagishi, Norikazu eds. *Kenpo to seiji shiso no taiwa: demokurashi no hirogari to fukamari no tameni* (การสนทนาระหว่างรัฐธรรมนูญกับความคิดการเมือง

ในเดือนเมษายนปี 2495 (1952) คณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยได้จัดตั้งคณะกรรมการเตรียมงานประชุมสมัชชาสันติภาพย่านเอเชียและแปซิฟิกที่กรุงปักกิ่งซึ่งประกอบไปด้วยกรรมการ 17 คน โอยะมะเป็นหนึ่งในคณะกรรมการด้วย ในเดือนมิถุนายน รัฐบาลญี่ปุ่นขัดขวางมิให้กรรมการเตรียมงานไปเข้าร่วมประชุมเตรียมงานที่กรุงปักกิ่ง ในเดือนสิงหาคมปี 2495 (1952) โอยะมะเดินทางไปปรากฏเกี่ยวกับสันติภาพหลายแห่งทั่วประเทศญี่ปุ่น โดยมีเป้าหมายเพื่อเตรียมการประชุมสมัชชาสันติภาพที่กรุงปักกิ่ง ขบวนการสันติภาพได้เติบโตขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วประเทศญี่ปุ่น และองค์กรสันติภาพท้องถิ่นก็เกิดขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ 23 สิงหาคมปี 2495 (1952) คณะกรรมการเตรียมงานเปิดประชุมเพื่อคัดเลือกตัวแทน แต่ไม่สามารถเลือกได้ เนื่องจากมีผู้ที่ได้รับการแนะนำเข้าสู่การคัดเลือกมากถึง 488 คน ในเดือนกันยายน คณะกรรมการเตรียมงานคัดเลือกตัวแทน 60 คน แต่รัฐบาลไม่ยอมออกหนังสือเดินทางให้พวกเขา ตัวแทนเข้าไปที่กระทรวงการต่างประเทศและเรียกร้องการออกหนังสือเดินทาง ฝ่ายขวาได้บุกรุกทำร้ายพวกเขาจนได้รับบาดเจ็บ⁶⁷

หลังการประชุมสมัชชาสิ้นสุดลง **ประเสริฐทรัพย์สุนทร** หัวหน้าคณะผู้แทนสันติภาพของไทยส่งโทรเลขประท้วงไปยังรัฐบาลโยชิตะของญี่ปุ่นว่า เขาคัดค้านการจับผู้แทนญี่ปุ่นและการใช้วิธีการอันทารุณแก่นักต่อสู้เพื่อสันติภาพ⁶⁸

: เพื่อการขยายและความลึกซึ้งของประชาธิปไตย), Tokyo : Shinhyoron, pp. 47, 53.

⁶⁷ Nihon heiwa iinkai ed, 1969 : 70-71.

⁶⁸ ธงชัย, อ้างแล้ว, 2521, หน้า 319.

นักศึกษามหาวิทยาลัยวาเซดะต้อนรับศาสตราจารย์โอยะมะด้วยความกระตือรือร้นในเดือนพฤศจิกายนปี 2490 (1947)

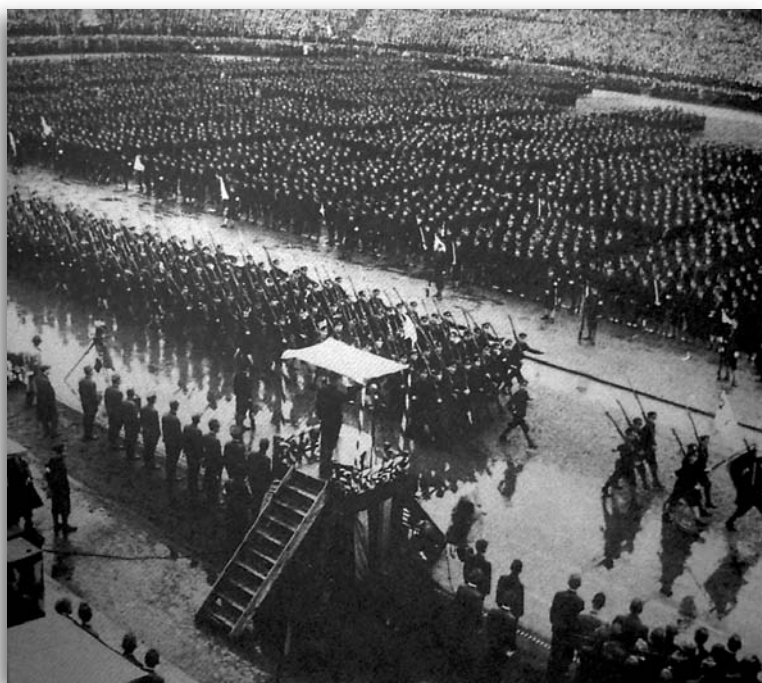
ขบวนการสันติภาพ ของนักศึกษาญี่ปุ่น

ในปี 2495 (1952) ประเทศญี่ปุ่นมีมหาวิทยาลัยรัฐบาลจำนวน 104 แห่ง และมหาวิทยาลัยเอกชนอีกจำนวน 118 แห่ง ซึ่งมีนักศึกษารวมทั้งสิ้น 370,995 คน⁶⁹ องค์กรเบื้องล่างพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นลงทะเบียน 518 คนในมหาวิทยาลัย 73 แห่ง⁷⁰

⁶⁹ Keibi keisatsu kenkyukai ed. 1953, *Gakusei undo* (ขบวนการนักศึกษา), Tokyo : Tachibana shobo, p.304.

⁷⁰ พคญ. ยืนยันว่ามีสมาชิกนักศึกษาประมาณ 5,000 คน องค์กรเบื้องล่างประมาณ 300 แห่งในมหาวิทยาลัยทั่วประเทศในปี 2493 (1950) แต่ พคญ. ส่งองค์กรเบื้องล่างที่มหาวิทยาลัยโตเกียวกับวาเซดะให้ยุบเลิกและลบชื่อ 38 คนในมหาวิทยาลัยอีกหลายแห่งในปีเดียวกัน เนื่องจาก พคญ. เห็นว่าการเคลื่อนไหวที่แตกแยกกันภายในพรรค (Sumiya, Etsuji 1953, *Nihon gakusei shakai undoshi* (ประวัติขบวนการสังคม นักศึกษาญี่ปุ่น), Kyoto: Doshisha daigaku shuppanbu, pp. 271, 275-276)

หลังสงคราม ขบวนการนักศึกษาในมหาวิทยาลัยหลายแห่งได้พัฒนาไปสู่การเรียกร้องความเป็นประชาธิปไตยในการศึกษาและคัดค้านการเพิ่มค่าเล่าเรียน ซึ่งทำให้เกิดการจัดตั้งสหพันธ์คณะกรรมการนักศึกษาแห่งประเทศไทย (Zengakuren, สนญ.) ขึ้นในเดือนกันยายนปี 2491 (1948) กระทั่ง

พิธีส่งนักศึกษาไปสู่สมรภูมิในวันที่ 21 ตุลาคมปี 2486 (1943)

ศึกษาธิการได้ออกเอกสาร “เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา” ที่ยืนยันว่า ควรจะห้ามไม่ให้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองในมหาวิทยาลัย และควรจะยุบเลิกองค์กรเบื้องล่างพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น สนญ. จึงจัดการชุมนุมและการนัดหยุดเรียนเพื่อคัดค้านคำแนะนำนี้ด้วย โดยมีนักศึกษาประมาณ 15,000 คนเข้าร่วมที่มหาวิทยาลัยกว่า 30 แห่ง⁷¹

⁷¹ Yamanaka, Akira 1961, *Sengo gakusei undoshi* (ประวัติขบวนการนักศึกษาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2), Tokyo : Aoki shoten, pp. 54-66.

ขบวนการนักศึกษาเพื่อสันติภาพต่อต้านจักรวรรดินิยม

ประเด็นใหญ่ของขบวนการนักศึกษาช่วงปี 2493-2494 (1950-1951) คือการต่อสู้เพื่อสันติภาพต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา ขบวนการนักศึกษาเรียกร้องสนธิสัญญาสันติภาพกับทุกประเทศ นอกจากนี้ ข้อเรียกร้องยังรวมไปถึงเรื่องการถอนกองกำลังยึดครองของสหรัฐฯ การทำสนธิสัญญาของ 5 มหาประเทศ ขบวนการนักศึกษาคัดค้าน “Red Purge”⁷² ข้อคัดค้านยังรวมไปถึงเรื่องการใช้อาวุธปรมาณู สงครามเกาหลี ฐานทัพสหรัฐฯ การแทรกแซงกิจการภายในมหาวิทยาลัยโดยตำรวจ การเกณฑ์ทหาร ทั้งสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นกับพวกสหรัฐฯ และสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ และกฎหมายป้องกันการเคลื่อนไหวทำร้าย รูปแบบการดำเนินงานของขบวนการศึกษานั้นมีหลายรูปแบบ ประกอบไปด้วยการออกแถลงการณ์ การออกหนังสือ การแจกใบปลิว การรวบรวมรายชื่อ การชุมนุม การคว่ำบาตรการสอบของมหาวิทยาลัย การนัดหยุดเรียน การเดินขบวนแสดงพลัง รวมถึงการจับตำรวจสอบสวน

รัฐบาลญี่ปุ่นดำเนินการปราบปรามขบวนการสันติภาพของนักศึกษาอย่างรุนแรง นักศึกษาหลายคนในหลายสถาบันการศึกษาถูกลงโทษให้พักการเรียน ถูกไล่ออกจากการเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัย ถูกทำร้าย ถูกจับกุมฟ้องร้อง เช่น นักศึกษากว่า 3,000 คนจากมหาวิทยาลัยหลายแห่งคัดค้าน “Red Purge” และจัดตั้ง “ประชุมพิทักษ์

⁷² Red Purge คือ การที่จอมพล แมคอาเธอร์ ผู้บัญชาการของกองบัญชาการทหารสูงสุดฝ่ายสัมพันธมิตรสั่งให้มีการขับไล่ฝ่ายซ้ายออกจากบริษัทเอกชนและองค์กรของรัฐในญี่ปุ่น ช่วงปี 2493-2494 (1950-1951) กรรมการกลาง พคญ. 24 คน ถูกขับไล่จากตำแหน่งกรรมการ หนังสือพิมพ์ *องแดง* ซึ่งเป็นของ พคญ. ต้องหยุดพิมพ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกว่าหนึ่งหมื่นคนต้องตกงาน

สันติภาพกับมหาวิทยาลัย” ที่มหาวิทยาลัยวาเซดะในวันที่ 17 ตุลาคมปี 2493 (1950) ฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัยวาเซดะได้ร้องเรียนไปทางตำรวจ ตำรวจกว่า 2,000 คนปะทะกับนักศึกษา ในเหตุการณ์นี้นักศึกษาได้รับบาดเจ็บกว่า 30 คน ถูกจับกุม 143 คน และถูกฟ้อง 14 คน นอกจากนี้ มีนักศึกษากำนวน 86 คนถูกลบชื่อออกจากการเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยวาเซดะ⁷³

ลักษณะพิเศษของขบวนการสันติภาพของนักศึกษาญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองมี 2 ประการคือ ความคิดฝ่ายซ้าย และบทเรียนจากสงคราม กล่าวคือ หลังจากสงครามยุติ นักศึกษาญี่ปุ่นหันไปสนใจลัทธิมาร์กซ์อย่างมาก เนื่องจากในช่วงสงครามหนังสือของมาร์กซ์เป็นหนังสือต้องห้าม นอกจากนี้ การที่คอมมิวนิสต์เคลื่อนไหวต่อต้านสงครามอย่างต่อเนื่องและโดดเด่น ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นักศึกษาเกิดความประทับใจต่อลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างกว้างขวาง สำหรับนักศึกษาแล้ว ลัทธิคอมมิวนิสต์คือ อุดมการณ์ที่ต่อต้านระบอบจักรพรรดิและลัทธิทหารซึ่งสนับสนุนสงครามการรุกราน

การแพ้สงครามและความปั่นป่วนโกลาหลภายหลังสงคราม การขยายตัวของสงครามเย็น และภัยของสงครามโลกครั้งที่ 3 เป็นสาเหตุให้นักศึกษาไฝฝืนถึงสันติภาพอย่างมาก นักศึกษาถามตัวเองว่าทำไมในเวลานั้นนักศึกษาหรือปัญญาชนจึงไม่สามารถขัดขวางสงครามได้ และพวกเขาก็พบว่า ในช่วงสงคราม การขยายสงครามและการขาดพลังต่อสู้ทำให้นักศึกษาถูกบังคับให้ต้องทำงานในโรงงานผลิตอาวุธหรือไม่ก็ถูกส่งไปสู่สมรภูมิ เมื่อรัฐบาลจัดพิธีส่งนักศึกษาไปสู่สมรภูมิรบที่สนามกีฬาแห่งชาติในวันที่ 21 ตุลาคมปี 2486 (1943) วันนั้น ท้องฟ้าก็ร้องไห้

⁷³ Wadatsumi kai ed. 1952, *Nihon no musuko tachi* (ลูกชายญี่ปุ่น), Tokyo : Mikasa shobo, pp. 32-44.

นักศึกษาชายที่จะถูกส่งไปสู่สมรภูมิมีประมาณ 25,000 คน มีนักศึกษาหญิง ฯลฯ ที่มาส่งนักศึกษาชายประมาณ 50,000 คนเข้าร่วมพิธี นักศึกษาชายเหล่านี้ถูกบังคับให้ต้องละทิ้งครอบครัว เพื่อน และคนรัก ประมาณการได้ว่า ในช่วงสงครามมีนักศึกษาญี่ปุ่นถูกเกณฑ์ไปสงครามมากถึง 3 แสนคน ในบันทึกความจำของนักศึกษาซึ่งเสียชีวิตในสมรภูมิ พวกเขาพรรณนาถึงความกดดันของนักศึกษาปัญญาชนที่ต้องถูกเกณฑ์เป็นทหารไปรบในสงคราม และความเศร้าระทมที่มาจากกาเผชิญกับความเป็ความตาย

นักศึกษาหญิงส่งนักศึกษาชายท่ามกลางสายฝนโปรยปราย

เมื่อต้องมาประจำอยู่ในสมรภูมิ บางคนวิจารณ์นโยบายสงครามของรัฐบาลและแสดงความกังวลถึงอนาคตประเทศญี่ปุ่น ต่อมา ได้ถูกนำมาเรียบเรียงและตีพิมพ์เป็นหนังสือในปี 2492 (1949) ชื่อ *คิเกะ วาตะซุมิโนะโคเอะ* หรือ *จงฟัง ! เสียงของพระเจ้าทะเล*⁷⁴ ซึ่งเป็นหนังสือที่ขายดีมากทั้งในเวลานั้นและ

⁷⁴ หนังสือเล่มดังกล่าวได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ *Nihon Senbotsu Gakusei Kinen-Kai* (Japan Memorial Society for the Students Killed in the War—Wadatsumi Society), translated by Yamanouchi,

คิเกะ วาดะซุมิโนะโคเอะ หรือ จังฟัง ! เสียงของพระเจ้าทะเล พิมพ์ที่ 2 ปี 2492 (1949)

แม้ในปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่อนักศึกษาญี่ปุ่นอย่างมาก ในเดือนเมษายนปีต่อมา ชมรมวาดะซุมิ (พระเจ้าทะเล) ซึ่งเป็นองค์การเรียกร้องสันติภาพ ก็ถูกจัดตั้งขึ้น พคญ. มีอิทธิพลต่อชมรมวาดะซุมิ⁷⁵

ในเดือนมิถุนายนปี 2493 (1950) ได้มีการสร้างภาพยนตร์เรื่อง คิเกะ วาดะซุมิโนะโคเอะ (จัง

ฟัง ! เสียงของพระเจ้าทะเล) ขึ้นโดยอาศัยข้อมูลจากหนังสือเล่มดังกล่าว เนื้อเรื่องของภาพยนตร์สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งต่อสงครามที่เกิดขึ้นในจิตใจว่า ถ้ารู้ว่าจะชีวิตจะเป็นเช่นนี้ก็คงจะกล้าขัดขวางสงครามเสียตั้งแต่แรก ปรากฏว่า มีผู้เข้าชมเต็มทุกที่นั่ง สะท้อนให้เห็นว่า ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับความสนใจจากคนญี่ปุ่นอย่างมาก แต่แล้วไม่นานสงครามเกาหลีก็เกิดขึ้น ในหมู่นักศึกษามีการโต้เถียงกันว่า ระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ ใครคือผู้รุกราน ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่า เกาหลีเหนือโจมตีก่อนโดย

มีสหภาพโซเวียตและจีนให้การสนับสนุน ภายใต้เหตุผลว่าเพื่อปลดปล่อยเกาหลีใต้ แต่ในเวลานั้นเนื่องจากยังไม่มีข้อมูล นักศึกษาฝ่ายซ้ายจึงเชื่อว่า เกาหลีใต้เป็นผู้รุกราน

สงครามเกาหลีช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับขบวนการนักศึกษาเพื่อสันติภาพ ต่อต้านจักรวรรดินิยมอเมริกา จนกระทั่งเมื่อสิ้นปี 2493 (1950) สนธิสัญญา รวมลงชื่อและสามารถรวบรวมรายชื่อสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพสดอกโฮล์ม” ได้ประมาณ 320,000 คน โดยมีผู้ลงนามจากมหาวิทยาลัยหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยโตเกียว จำนวน 65,530 คน ชูตะ 17,000 คน โฮเซอิ 16,000 คน วาเซดะ 13,000 คน เกียวโต 13,000 คน โตชิชะ 12,000 คน เคโอ 11,000 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 10 ของผู้ลงชื่อทั้งหมดในญี่ปุ่น⁷⁶

ขบวนการนักศึกษากับการขัดแย้งภายในพคญ.

ขบวนการนักศึกษาโดยส่วนใหญ่ถูกนำโดยสนธิสัญญา ซึ่งได้รับอิทธิพลจาก พคญ. การขัดแย้งภายในพคญ. สร้างความวุ่นวายให้กับขบวนการนักศึกษาเป็นอย่างมาก ก่อนที่กลุ่มเล็กของ พคญ. จะพ่ายแพ้สนธิสัญญา. และคณะกรรมการนักศึกษามหาวิทยาลัยหลายแห่งขึ้นตรงกับกลุ่มเล็กของ พคญ. นักศึกษาเหล่านี้สนับสนุนการวิจารณ์โนชะกะของโดมินฟอร์ม ในปี 2493 (1950) พวกเขาท้าทายจักรวรรดินิยมอเมริกาซึ่งพยายามฟื้นฟูลัทธิทหารขึ้นในญี่ปุ่น เพื่อต่อต้านอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในขณะเดียวกัน พวกเขาวิจารณ์นโยบายการใช้กำลังของพคญ. ด้วย พวกเขาสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียตซึ่งพวกเขากล่าวว่า เป็นผู้ชนะในสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นมหาอำนาจที่จะสามารถต่อกรกับสหรัฐฯ ได้ และเห็นว่า สหภาพโซเวียตเป็นประเทศที่

Midori and Quinn, Joseph L. 2000. *Listen to the Voices from the Sea: Writings of the Fallen Japanese Students* (Kike Wadatsumi no Koe) Scranton, Pa. : University of Scranton Press.

⁷⁵ Okada, Hiroyuki 1999, *Warera no Jidai* (สมัยของพวกเรา), Tokyo: Jichosha, p. 51

⁷⁶ Sumiya 1953: 279-280.

จุลสารของภาพยนตร์ คิโอะ วาตะซุมิโนะโคเอะ
หรือ จงฟัง ! เสียงของพระเจ้าทะเล ปี 2493 (1950)

ยึดมั่นในอุดมการณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริง นอกจากนี้ นักศึกษาส่วนกลุ่มเล็กใน พคญ. ยังมีความเห็นว่า รัฐบาลญี่ปุ่นกำลังวางแผนที่จะทำสงครามอีกครั้ง เพราะหลังจากสงครามยุติ ญี่ปุ่นได้กลายเป็นฐานทัพต่อต้านคอมมิวนิสต์ เปลี่ยนจากการดำเนินนโยบายไม่ใช้กำลังอาวุธ การวางตัวเป็นกลางไปสู่การกีดกันฝ่ายซ้ายและฝ่ายเสรีนิยมออกจากที่ทำงานทั้งองค์กรราชการและเอกชน (Red Purge) ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการเดียวกันกับการเตรียมตัวเข้าสู่สงครามมหาเอเชียบูรพาที่เริ่มต้นจากเหตุในแมนจูเลีย (ปฏิกิริยาที่ย้อนกลับ, reverse course)⁷⁷ ตัวอย่างของนักศึกษาที่สังกัดอยู่ในกลุ่มเล็กของ พคญ. คือ อิโรยูกิ โอะกะตะ

⁷⁷ Okada 1999 : 36-39.

อิโรยูกิ โอะกะตะ เกิดในปี 2471 (1928) ที่จังหวัดชิบะ เนื่องจากบิดาเป็นครู ดังนั้น ในวัยเด็ก เขาก็มีโอกาสได้อ่านหนังสือจำนวนมาก ในช่วงฤดูร้อนของปี 2487 (1944) ถูกรัฐบาลเกณฑ์ไปใช้แรงงานในโรงงานผลิตอาวุธ ในช่วงวัยหนุ่ม การได้พบเห็นการทิ้งระเบิดของสหรัฐฯ ครั้งใหญ่ในญี่ปุ่นหลายครั้ง เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาสาเหตุและที่มาของสงคราม หลังสงครามยุติ เขาได้อ่านหนังสือมาร์กซิสต์จำนวนมากในช่วงที่เรียนอยู่มัธยมปลาย เขาศึกษาที่มหาวิทยาลัยโตเกียวในปี 2491 (1948) เตะซูโซ ฟุวะ (ซึ่งต่อมาก็คือ เลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น) แนะนำให้เขาเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น ต่อมาโอะกะตะไม่พอใจที่ พคญ. ไม่ต่อสู้กับสหรัฐฯ⁷⁸

โอะกะตะเป็นหนึ่งใน 16 นักศึกษามหาวิทยาลัยโตเกียว ที่ถูกจับในการรื้อรวบรวบรายชื่อเพื่อสนับสนุน “ข้อเรียกร้องสันติภาพเบอร์ลิน” และการรณรงค์ต่อต้านสงครามเกาหลี ที่บริเวณหน้าสถานีรถไฟอิเดบะชิในวันที่ 5 เมษายนปี 2494 (1951) โทษฐานวิพากษ์วิจารณ์ทหารยึดครอง ซึ่งการรื้อรวบรายชื่อครั้งนี้มีคนร่วมลงนามถึง 800 คน พวกเขาถือป้ายต่อต้านสงครามที่เขียนข้อความว่า “ยุวชน ! อย่าเอาอาวุธถือ” “กรรมกร ! อย่าผลิตอาวุธ” และ “เราจะไม่กลายเป็นกระสุนปืน” นอกจากนี้ พวกเขายังจัดแสดงนิทรรศการในเรื่องงบประมาณทหาร เรื่องสถานการณ์ญี่ปุ่นที่กลายเป็น

⁷⁸ โอะกะตะเรียนจบคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียวในปี 2496 (1953) และสอนที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (Hosei, โฮเซอิ) ของญี่ปุ่นในโตเกียว วิชาวิจัยและสอนวิชาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง ในปี 2499 (1956) มีการประชุมสมัชชาครั้งที่ 20 ของพรรคคอมมิวนิสต์สหภาพโซเวียต การวิจารณ์สตาลินโดยครุสชอฟ ส่งผลให้เขาตัดสินใจลาออกจากพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น จากนั้น ก็วิพากษ์วิจารณ์ลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างต่อเนื่อง (Okada 1999 : 11, 27, 32-34)

ฐานทัพของทหาร สถานการณ์โรงงานอาวุธ
ภาพยนตร์จีนกับสหภาพโซเวียต และระเบิดปรมาณู
ด้วย ในเวลาเดียวกัน พวกเขาสนับสนุน **ทะกะชิ
อิเดะ** ที่ลงสมัครเป็นผู้ว่าโตเกียว **อิเดะ**สังกัดอยู่ใน
กลุ่มเล็กพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นและเป็นผู้สนับสนุน
“ข้อเรียกร้องสันติภาพเบอร์ลิน” นักศึกษาต่อต้านการ
ที่สหรัฐฯ ส่งเสริมให้ญี่ปุ่นมีทหารอีกครั้งและคัดค้าน
การทำสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ

นักศึกษา 13 คนที่ถูกปล่อยตัวออกมา
ก่อนเรียกร้องให้ศาลทหารปล่อยอีก 3 คน

ที่ต้องการจะกำจัดจีนกับสหภาพโซเวียตและจะทำให้
ให้เกิดภัยคุกคามต่อสันติภาพโลก อย่างไรก็ตาม
เนื่องจากในเวลานั้น ญี่ปุ่นถูกสหรัฐฯ ยึดครอง ดังนั้น
การวิพากษ์วิจารณ์สหรัฐฯ ถือเป็นการกระทำที่ผิด
กฎหมาย การวิพากษ์วิจารณ์สงครามเกาหลีก็หมายถึง
ถึงการวิพากษ์วิจารณ์สหรัฐฯ ด้วย ผลก็คือ นักศึกษา
ที่ร่วมชุมนุมต่อต้านสงครามถูกจับตัวและถูกฝ่ายญี่ปุ่น
ฟ้อง ต่อมา โยกย้ายไปยังศาลทหารฝ่ายสัมพันธมิตร
นักศึกษา 3 คนถูกฟ้อง ศาลทหารลงโทษนักศึกษา
2 คนโดยการให้ใช้แรงงานเป็นเวลา 6 เดือน แต่
เนื่องจากการยืดเวลาในการดำเนินคดีออกไป ทุกคน
จึงถูกปล่อย⁷⁹

⁷⁹ Wadatsumi kai 1952 : 49-75.

หลังจากกลุ่มเล็กของ พคญ. ฝ่ายแพ้ และ
พคญ. หันไปใช้นโยบายต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธ กลุ่มใหญ่
ของ พคญ. สามารถครอบงำ สนญ. พคญ. เรียกร้อง
ให้อดีตสมาชิกของกลุ่มเล็กปฏิเสธผลด้านดีของ
เหตุการณ์คดี 16 คนในศาลทหารดังกล่าว พคญ. มี
ทัศนะว่า เหตุการณ์นี้เป็นผลจากการร่วมเล่นละคร
ตลกระหว่างสหรัฐฯ กับกลุ่มเล็กของ พคญ. พคญ.
ซึ่งถูกครอบงำโดยกลุ่มใหญ่ไม่ยอมรับวิโรกรรมของ
กลุ่มเล็ก พวกที่ถูกจับก็ต้องยอมรับข้อเรียกร้องของ
พคญ. นี้ เพราะสมาชิกต้องปฏิบัติตามการตัดสินใจ
ของพรรค⁸⁰ หลังจากกลุ่มใหญ่ของ พคญ. ครอบงำ
สนญ. ขบวนการนักศึกษาเริ่มหันมาใช้ความรุนแรง
มากขึ้น และมีการปะทะกับตำรวจบ่อยครั้ง

ส่วนตัวอย่างของนักศึกษาที่สังกัดอยู่ในกลุ่ม
ใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นคือ **โยชิชิ โยชิการว**
ในปี 2492 (1949) **โยชิการว**ศึกษาที่มหาวิทยาลัย
โตเกียว ตั้งแต่เดือนมิถุนายนปี 2493 (1950) ต่อมา
มีเหตุการณ์ซึ่งเรียกในเวลานั้นว่า “Red Purge”
โยชิการวหวั่นกลัวว่า สงครามจะเกิดขึ้นและรู้สึกถึง
ภัยที่จะมีต่อประชาธิปไตย ในเดือนตุลาคมปี 2493
เขาเข้าร่วมคว่ำบาตรการสอบของมหาวิทยาลัย
โตเกียวเพื่อคัดค้าน “Red Purge” ในเดือน
พฤษภาคมปี 2494 (1951) เขาเข้าเป็นสมาชิก
พคญ. กลุ่มใหญ่ ในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน เขาได้รับ
เลือกให้เป็นประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยโตเกียว
ซึ่งแม้ว่า**โยชิการว**จะเป็นสมาชิก พคญ. ได้ไม่นาน
และไม่ค่อยมีประสบการณ์ เนื่องจากกลุ่มเล็กของ
พคญ. ซึ่งเป็นส่วนใหญ่ในมหาวิทยาลัยโตเกียวฝ่าย
แพ้แล้ว ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2495 (1952) เกิด
เหตุการณ์ “โปโปโระ” ขึ้น ทำให้**โยชิการว**มีชื่อเสียง
เหตุการณ์ “โปโปโระ” คือ กรณีที่กลุ่มละครของนัก-
ศึกษาชื่อ “โปโปโระ” เล่นละครคดีการเมืองเรื่อง

⁸⁰ Okada 1999 : 52.

“มาซูกาวา”⁸¹ ในมหาวิทยาลัยโตเกียว แล้วมีตำรวจนอกเครื่องแบบแอบเข้าไปสอดแนม นักศึกษาจับตำรวจ 3 คนและสอบสวนพวกเขา นักศึกษายึดสมุดตำรวจซึ่งทำให้เข้าใจว่า ตำรวจแอบสืบกิจการนักศึกษาอย่างละเอียดและติดตามนักศึกษาด้วย นักศึกษาเรียกร้องให้ตำรวจเขียนจดหมายขอขมาและปล่อยตัวไป วันต่อมา ตำรวจหลายสิบคนเข้ามาในมหาวิทยาลัยโตเกียว นักศึกษาคนหนึ่งถูกทำร้าย ถูกจับกุม ต่อมาถูกฟ้องร้อง โยชิกาวา ในฐานะประธานนักศึกษามหาวิทยาลัยโตเกียว ต้องเข้าร่วมประชุมในรัฐสภาเพื่อเป็นพยานในเรื่องนี้ ในวันที่ 30 เมษายน ตำรวจจับกุมโยชิกาวาเนื่องจากเป็นผู้นำในการเดินขบวนแสดงพลังต่อต้านอำนาจของตำรวจ และเรียกร้องให้ปล่อยนักศึกษา ณ บริเวณหน้าสถานีตำรวจโมโตฟูจิ ในวันที่ 1 พฤษภาคม มีการชุมนุมวันแรงงานซึ่งมีกรรมกรประมาณ 150,000 คนและนักศึกษาประมาณ 5,000 คนเข้าร่วมที่โตเกียว

เหตุการณ์ใหญ่ “วันแรงงานนองเลือด” ได้เกิดขึ้น ตำรวจหลายพันคนปะทะกับกรรมกรและนักศึกษาซึ่งเดินขบวนแสดงพลัง ตำรวจใช้อาวุธปืนยิงประชาชน มีคนกว่า 1,000 คนได้รับบาดเจ็บ มีนักศึกษาคนหนึ่งชื่อ ฮิโรชิ โคนโด นักศึกษามหาวิทยาลัยโฮเซอิ (ธรรมศาสตร์) ถูกยิงตาย นักศึกษาถูกจับกุม 97 คน ตอนนั้นโยชิกาวาอยู่ในโรงพักจึงปลอดภัย แต่ในเดือนเดียวกัน โยชิกาวาถูกลบชื่อออกจากการเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยโตเกียว เนื่องจากเป็นผู้นำในการนัดหยุดเรียนทั่วมหาวิทยาลัยโตเกียว เพื่อคัดค้านทั้งสนธิสัญญาสันติภาพระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ และสนธิสัญญาความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ หลังจากนั้น โยชิกาวาเข้าร่วมกองกำลังติดอาวุธเล็กๆ ของ พคญ. และออกสู้ชนบท ต่อมา เขาได้รับเลือก

⁸¹ กรรมกรซึ่งสังกัดในสมาคมแรงงานหรือพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่นถูกฟ้องว่าทำให้อุปโภคบริโภคขาดการเลิกจ้างใหญ่

ให้เป็นตัวแทน เพื่อเข้าร่วมประชุมสมัชชาสันติภาพย่านเอเชียและแปซิฟิกที่กรุงปักกิ่ง แต่กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นไม่ออกหนังสือเดินทางให้ พคญ. พยายามลักลอบส่งเขาออกนอกประเทศโดยทางเรือเพื่อไปยังประเทศจีน อย่างไรก็ตาม เรือลำดังกล่าวถูกตำรวจตรวจจับได้ก่อน หลังจากนั้น โยชิกาวาได้เข้าทำงานในชมรมพระเจ้าทะเล และคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย⁸²

จากที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า สถานการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมการเมืองภายในและระหว่างประเทศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อให้ขบวนการฝ่ายซ้ายกับผู้ที่ได้รับบทเรียนจากสงครามสามารถเชื่อมร้อยเข้าหากันได้อย่างง่ายดาย ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ ขบวนการสันติภาพของพรรคคอมมิวนิสต์ญี่ปุ่น นอกจากนี้ จากที่กล่าวมาทั้งหมด ยังจะเห็น

⁸² โยชิกาวาเกิดในปี 2474 (1931) ที่โตเกียว เมื่อเขาอายุ 6 ขวบ เกิดสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับจีนขึ้น บิดาของเขาถูกเกณฑ์เป็นทหารไปรบที่เมืองจีน เมื่อญี่ปุ่นยึดนานกิงได้ โยชิกาวาเข้าร่วมเดินขบวนเฉลิมฉลองชัยชนะของญี่ปุ่นที่นานกิงที่หน้าพระราชวังของจักรพรรดิ ต่อมาในปี 2484 (1941) เมื่อเขาอายุได้ 10 ขวบ เขาเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สงครามมหาเอเชียบูรพาเริ่มขึ้น เขาระโดดโลดเต้นด้วยความประทับใจในวันที่ 25 พฤษภาคมปี 2488 (1945) เครื่องบินทหารสหรัฐฯ B 9 ทั้งระเบิดในโตเกียวหลายลูก บ้านของเขาได้รับความเสียหายส่วนตัวเขาได้รับบาดเจ็บ ตอนนั้นโรงเรียนถูกปิด โยชิกาวาถูกเกณฑ์ให้ไปทำงานที่สนามบินทหารบก ต่อมาในวันที่ 15 สิงหาคมปี 2488 จักรพรรดิได้ประกาศยอมแพ้สงคราม เขารู้สึกผิดหวังเพราะคิดว่า จักรพรรดิจะประกาศสงครามกับสหภาพโซเวียต ต่อมาในปี 2507 (1964) เขาวิพากษ์วิจารณ์นโยบายสันติภาพของ พคญ. เนื่องจากนโยบายสันติภาพของ พคญ. เอียงไปทางสายจีน และไม่มีประชาธิปไตย ผลก็คือ เขาถูกลบชื่อจากคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทย ถูกลบชื่อจากพคญ. ด้วยในปี 2508 (1965) แต่ต่อมาไม่นาน โยชิกาวาก็กลายเป็นผู้นำขบวนการสันติภาพต่อต้านสงครามเวียดนาม (<http://www.jca.apc.org/~yyoffice/ryakurekiright.htm>) ติดต่อกันที่ 31 พฤษภาคมปี 2549 (2006); Yoshikawa 1991 : 13-83)

ได้ด้วยว่า จิตวิญญาณของนักศึกษาในเวลานั้น เต็มไปด้วยความเดือดแค้นและสำนึกผิดต่อสงคราม ความรู้สึกเช่นนี้สอดคล้องกับสิ่งที่สะท้อนอยู่ในหนังสือ *คิเกะ วาตะซุมิโนะโคเอะ* หรือ *จงฟัง ! เสียงของพระเจ้าทะเล* ไม่เพียงเท่านั้น สงครามเกาหลียังเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่บีบคั้นและผลักดันให้นักศึกษาเกิดความคิดทางการเมืองที่ก้าวหน้าขึ้น และที่สำคัญ การที่ทหารสหรัฐฯ เข้ายึดครองญี่ปุ่น และการที่รัฐบาลญี่ปุ่นคุกคามประชาธิปไตยต่อประชาชน ดังที่เรียกกันว่า “Red Purge” ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ขบวนการต่อต้านสงครามก่อตัวขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งแม้ว่าในเวลานั้น นักศึกษาจะได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่ว่าด้วยการต่อสู้กับจักรวรรดินิยมอเมริกากับรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อสันติภาพและประชาธิปไตยอย่างมาก แต่เนื่องจากทั้งลัทธิคอมมิวนิสต์และพรรคคอมมิวนิสต์ไม่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริงของสังคม จึงทำให้นักศึกษาญี่ปุ่นรู้สึกผิดหวังไม่น้อย

ข้อจำกัดของ ขบวนการสันติภาพ

ซุนซุเกะ ชูรุมิ ปัญญาชนญี่ปุ่นคนหนึ่ง วิพากษ์วิจารณ์ขบวนการสันติภาพในช่วงสงครามเกาหลีว่า ปัญญาชนช่วงหลังสงครามโลกนั้นมีแนวโน้มที่จะเชื่อมโยงอุดมการณ์สันติภาพเข้ากับสหภาพโซเวียตและจีน โดยในบริบทสมัยนั้น การที่ขบวนการสันติภาพที่ซุนสหภาพโซเวียตหรือซุนจีน ช่วยทำให้การเคลื่อนไหวดูมีพลังมากยิ่งขึ้น ขบวนการสันติภาพนั้นโน้มเอียงไปทางต่อต้านสหรัฐฯ และปกป้องสหภาพโซเวียตกับจีน เพราะความคิดสันติภาพที่ดำรงอยู่ในขบวนการสันติภาพนั้นอยู่ภายใต้แนวคิดของสหภาพโซเวียตกับจีน ดังนั้น สันติภาพในแนวทางนี้จึงอยู่ภายใต้แนวทางการปฏิวัติ⁸³ กล่าวคือ

⁸³ Tsurumi, Shunsuke ed. 1968, *Heiwa no shiso* (ความคิดแห่งสันติภาพ), Tokyo: Chikuma shobo, p. 18.

ในทัศนะของคอมมิวนิสต์ トラบใดที่ยังมีทุนนิยมหรือจักรวรรดินิยม トラบนั้นภัยของสงครามก็ไม่มีวันสูญหายไป การปฏิวัติสังคมนิยมทั่วโลกจึงเป็นสิ่งจำเป็น หากต้องการที่จะกำจัดภัยสงครามให้หมดสิ้นไป

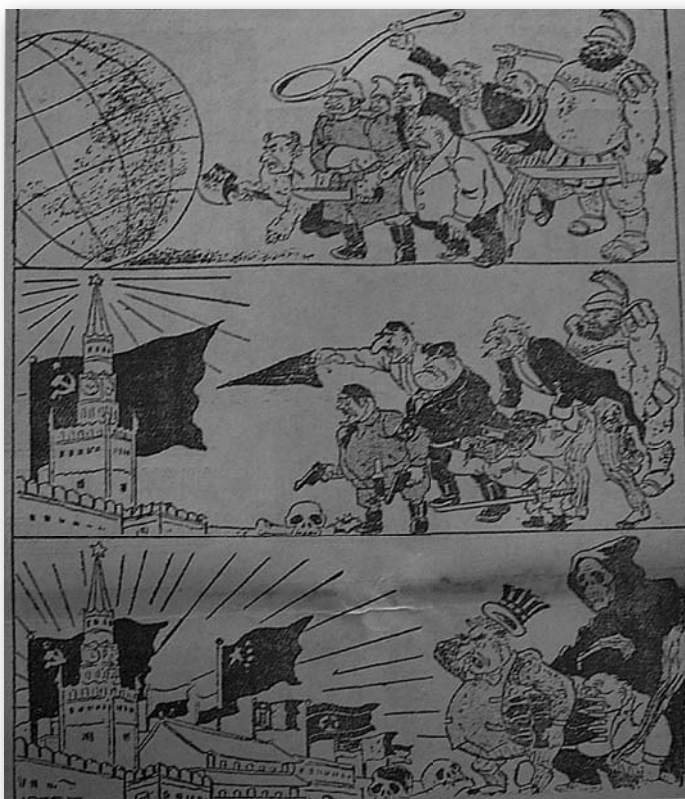
ผู้เขียนจะนำเอาการวิพากษ์วิจารณ์โดยชูรุมิ มาประยุกต์ใช้กับบทความชื่อ “ขบวนการเพื่อสันติของโลกจะชะงักสงครามจักรวรรดินิยมไว้ได้” ของ **เสนะ พาณิขเจริญ** ในวารสาร *อักษรสาส์น* ฉบับเดือนมิถุนายนปี 2493 (1950) ที่มีสุภา ศิริมานนท์ เป็นบรรณาธิการ เสนะได้เขียนบทความนี้โดยมีเนื้อหาสาระว่า ค่าสงครามของนายทุนผูกขาดระดับสากลกับค่ายสันติภาพของปวงชนทั่วโลกกำลังแข่งขันทั้งในด้านกำลังและในด้านการเคลื่อนไหวกันอย่างถึงพริกถึงขิง ค่าสงครามมีสหรัฐฯ เป็นแกนนำ ส่วนค่ายสันติภาพประกอบไปด้วยสหภาพโซเวียต ประเทศยุโรปตะวันออกและจีน พรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลกต้องรวบรวมประชาชนทุกชนชั้นเข้าร่วมต่อสู้เพื่อสันติภาพ เนื่องจากจักรวรรดินิยมอาจก่อสงครามขึ้นได้ทุกขณะ และถือว่า การเพิกเฉย การนิ่งนอนใจหรือความเชื่อที่ว่า จักรวรรดินิยมไม่มีกำลังก่อสงครามย่อมเป็นความคิดที่ผิดมหันต์ และเท่ากับการประกอบอาชญากรรมโดยไม่รู้ตัว⁸⁴

ในวันที่ 7 ตุลาคมปี 2493 (1950) หนังสือพิมพ์ *ฉวนหมินเป่า* ลงภาพการ์ตูนชุดหนึ่งที่นำเสนอภาพภายใต้ชื่อ “กฎวิวัฒนาการประวัติด้านศาสตร์” ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับบทความของ **เสนะ พาณิขเจริญ** คำอธิบายการ์ตูนนั้น ผู้เขียนปรับมาจากบทความของ **เสนะ**

- รูปแรก บรรยายว่า “ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1” พวกจักรวรรดินิยมพยายามจะแย่งชิงโลก
- รูปที่สอง บรรยายว่า “หลังสงครามโลกครั้งที่ 1”

⁸⁴ เสนะ พาณิขเจริญ, “ขบวนการเพื่อสันติของโลกจะชะงักสงครามจักรวรรดินิยมไว้ได้,” ใน *อักษรสาส์น*, ปีที่ 2 ฉบับที่ 3, มิถุนายน 2493.

กฎวิวัฒนาการประวัติศาสตร์ (จอห์นบี. 7 ต.ค. 2493)

- ประวัติศาสตร์สอนเราไว้ว่า สงครามโลกครั้งที่ 1 ที่จักรวรรดินิยมก่อขึ้นได้นำไปสู่ชัยชนะแห่งการปฏิวัติสังคมนิยมในรัสเซีย แล้วจักรวรรดินิยมเริ่มหันมาโจมตีสหภาพโซเวียต
- รูปที่สาม บรรยายว่า “หลังสงครามโลกครั้งที่ 2” ประวัติศาสตร์สอนว่า สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่จักรวรรดินิยมก่อขึ้นอีกเช่นเดียวกัน ได้นำไปสู่การสถาปนาระบอบประชาธิปไตยในหลายประเทศ ถ้าจักรวรรดินิยมจุดชนวนสงครามโลกครั้งที่ 3 ขึ้นก็ย่อมจะเป็นการปิดฉากโลกนายทุนลงโดยสิ้นเชิงทีเดียว ขณะนี้ ถนนทุกสายของโลกพุ่งไปสู่ลัทธิสังคมนิยมทั้งสิ้น โลกนายทุนที่มีการกดขี่ขูดรีดทำสงครามแย่งตลาดการค้า แย่งชิงเมืองขึ้น แย่งเขตอิทธิพล จนก่อสงครามโลกมาแล้ว 2 ครั้ง กำลังใกล้จะถึงกาลอวสาน

ซุรุมิวิจารณ์ว่า “สันติชน” ซึ่งอยู่ภายใต้หรืออยู่ใกล้กับอำนาจสหภาพโซเวียตและจีน จะยึดมั่น

และถือปฏิบัติตามกฎวิวัฒนาการสังคมตามแนววัตถุนิยมประวัติศาสตร์และถือว่า นโยบายของ สหภาพโซเวียตเป็นทฤษฎีวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ “สันติชน” เหล่านั้น ดำเนินงานในรูปแบบขบวนการสันติภาพจากจุดยืนที่มุ่งปกป้องสหภาพโซเวียต⁸⁵

อย่างไรก็ตาม ขบวนการสันติภาพก็มีจุดอ่อนบางประการ ซึ่งทำให้หลายคนตั้งข้อสงสัยและปฏิเสธที่จะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวสันติภาพ เหตุผลสำคัญก็คือ ขบวนการสันติภาพนั้นเป็นการเคลื่อนไหวทางการเมืองรูปแบบหนึ่งซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของการเมืองและอำนาจเข้ามาเกี่ยวพันด้วย⁸⁶ ตัวอย่างของผู้ที่ปฏิเสธที่จะเข้าร่วมขบวนการสันติภาพคือ

สุภา ศิริมานนท์ ก็ไม่ลงชื่อ เพราะ สุภาต้องการวางตัวเป็นกลาง ไม่ต้องการเข้าข้างฝ่ายใด แม้ว่าคนอย่างกุหลาบ สายประดิษฐ์ และสมัคร บุราวาสจะมาชักชวนด้วยตนเอง⁸⁷ และอีกคนคือ ท่านพุทธทาสภิกขุก็ไม่ได้เข้าร่วม แม้เจริญ สิบแสง จะเชิญให้ท่านเข้าร่วมการประชุมเตรียมการส่ง “ตัวแทน” ของคณะกรรมการสันติภาพแห่งประเทศไทยไปประชุมที่ปักกิ่ง แต่ท่านก็เขียนความเห็นลงบนหัวหนังสือเชิญว่า “สันติภาพไม่เหมือนกัน ไม่มีทางที่จะร่วมมืออะไรได้”⁸⁸ ขณะที่ญี่ปุ่น โอซามุ คูโนะ

⁸⁵ Tsurumi 1968: 16.

⁸⁶ Ibid., p.12, 17.

⁸⁷ Kasian Tejapira 2001, *Commodifying Marxism: The Formation of Modern Thai Radical Culture, 1927-1958*, Kyoto and Melbourne : Kyoto University Press and Trans Pacific Press, p. 171.

⁸⁸ Ito, Tomomi 2001. “Discussions in the Buddhist public sphere in twentieth-century Thailand : Buddhadasa Bhikkhu and his world,” Doctoral

ปัญญาชนญี่ปุ่นคัดค้านสงครามทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสงครามรุกรานหรือสงครามเพื่อปลดปล่อยประชาชนที่ถูกกดขี่ขูดรีด ด้วยจุดยืนทางมนุษยธรรมและอิทธิง⁸⁹ ชูรุมิชี้ว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงความคิดของผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมขบวนการสันติภาพ รวมทั้งคำนึงถึงความหมายของความนิ่งเงียบจากการที่พวกเขาไม่ได้แสดงความคิดเห็นเพื่อสันติภาพด้วย⁹⁰

อย่างไรก็ดี การจัดตั้งขบวนการมวลชนสันติภาพเพื่อต่อต้านสงครามในประเทศไทยกับในประเทศญี่ปุ่นของพรรคคอมมิวนิสต์ได้รับผลสำเร็จพอสมควร ขบวนการสันติภาพในไทยและในญี่ปุ่นมีลักษณะแตกต่างจากสหภาพโซเวียตกับจีนซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเคลื่อนไหว มีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การเคลื่อนไหวสันติภาพในสหภาพโซเวียตและจีนนั้น ดำเนินการภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ที่มีอำนาจและมีฐานะเป็นรัฐบาล แต่ในกรณีไทยกับญี่ปุ่นนั้นตรงกันข้าม การเคลื่อนไหวอยู่ภายใต้พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาล ซึ่งมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์และทำสนธิสัญญามิตรภาพกับสหรัฐ ฯ เนื่องจาก “สันติชน” หรือคนทั่วไปเกรงกลัวภัยสงคราม อีกทั้งเคยได้ประสบกับความยากลำบากมาแล้ว จึงเข้าร่วมกับขบวนการสันติภาพ โดยส่วนใหญ่ปรารถนาความสงบสุขเป็นส่วนสำคัญอย่างบริสุทธิ์ใจ

Thesis, Australian National University, p. 247.

⁸⁹ Michiba, Chikanobu 2005, *Senryo to heiwa: sengo to iu keiken* (การยึดครองกับสันติภาพ : ประสบการณ์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2), Tokyo : Seidosha, pp. 248-251.

⁹⁰ Tsurumi 1968 : 17.

บทสรุป

ขบวนการคอมมิวนิสต์สากลส่งเสริมขบวนการสันติภาพ ขณะเดียวกันก็ชี้้นำให้พรรคคอมมิวนิสต์ทั่วโลกต่อสู้โดยใช้กำลังอาวุธ การต่อสู้ด้วยอาวุธของคอมมิวนิสต์คือ “สงครามที่เป็นธรรม” สำหรับคอมมิวนิสต์แล้ว การสร้างสังคมของคอมมิวนิสต์ไม่สามารถแยกได้จากการสร้างสันติภาพ สงครามมีสองประเภทคือ สงครามที่เป็นธรรมกับสงครามรุกราน การทำสงครามเพื่อปลดปล่อยประชาชนที่ถูกกดขี่ขูดรีดคือ สงครามที่เป็นธรรมและเป็นการอุทิศตัวเพื่อสร้างสันติภาพ ส่วนสงครามรุกรานคือ สงครามที่ขบวนการสันติภาพคัดค้าน โดยมีศัตรูตัวสำคัญคือ จักรวรรดินิยมอเมริกา การปกป้องสหภาพโซเวียตกับจีนจากสหรัฐ ฯ คือเป้าหมายเฉพาะหน้าของขบวนการสันติภาพของพรรคคอมมิวนิสต์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ขบวนการสันติภาพในประเทศไทยและญี่ปุ่นมีลักษณะที่คล้ายกันหลายประการ ประชาชนทั้งไทยและญี่ปุ่นต้องการสันติภาพ คณะกรรมการสันติภาพเกิดขึ้นทั้งทั้งในประเทศไทยและในประเทศญี่ปุ่น พรรคคอมมิวนิสต์เข้ามามีบทบาทอยู่เบื้องหลังการเคลื่อนไหวของขบวนการสันติภาพของทั้งสองประเทศ “สันติชน” บางส่วนมีความเชื่อว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์จะช่วยสร้างสันติภาพ ขบวนการสันติภาพทั้งในไทยและญี่ปุ่นต่างถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจากรัฐบาลภายในประเทศ เช่น นักศึกษาถูกลบชื่อจากมหาวิทยาลัย “สันติชน” ถูกตำรวจจับ รัฐบาลไม่ยอมออกหนังสือเดินทางให้ผู้เข้าร่วมการประชุมสมัชชาสันติภาพย่านเอเชียและแปซิฟิกที่กรุงปักกิ่ง รวมถึงมีการออกกฎหมายเพื่อที่จะป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

ควรกล่าวด้วยว่า ถึงแม้สหรัฐ ฯ จะมีอิทธิพลอย่างมากต่อทั้งไทยและญี่ปุ่น แต่ละประเทศก็มี

พัฒนาการที่แตกต่างกัน สำหรับประเทศไทย อำนาจทหารมีความเข้มแข็ง ขณะที่ประชาธิปไตยไม่ค่อยพัฒนา หลังจากกรณี “กบฏสันติภาพ” พคท. เป็นกลุ่มที่ผิดกฎหมายและยอมรับนโยบายการต่อสู้ด้วยอาวุธ การแสดงปฏิกิริยาต่อรัฐบาลไม่ใช่สิ่งง่ายสำหรับประชาชน ขณะที่ประเทศญี่ปุ่นแพ้สงครามและถูกยึดครองโดยสหรัฐฯ และยังเป็นที่ตั้งของฐานทัพอากาศสหรัฐฯ จนถึงปัจจุบัน อำนาจทหารสูญหายไปและประชาธิปไตยพัฒนาภายใต้อิทธิพลของสหรัฐฯ พคท. กลายเป็นองค์กรที่ถูกกฎหมาย ซึ่งต่อมา ได้ละทิ้งนโยบายต่อสู้ด้วยอาวุธและปฏิบัติตามแนวทางกฎหมาย ประเทศญี่ปุ่นอนุญาตให้ประชาชนมีโอกาสที่จะแสดงปฏิกิริยาต่อรัฐบาลและสถาบัน รัฐบาลเองก็พยายามรับเอาการเรียกร้องของประชาชนและขบวนการสันติภาพ โดยเฉพาะการต่อต้านอาวุธปรมาณู รัฐบาลยังคงยึดถือ 3 หลักการต่อต้านอาวุธปรมาณู นั่นก็คือ ไม่มี ไม่ผลิต และไม่ให้มีการนำเข้า⁹¹

⁹¹ ในปัจจุบันนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีอาเบะกำลังพยายามที่จะทำให้เนื้อหาของรัฐธรรมนูญสันติภาพเลวร้ายลง ในขณะที่ประชาชนญี่ปุ่นจำนวนมาก ก็พยายามต่อสู้เพื่อพิทักษ์รัฐธรรมนูญสันติภาพด้วยเช่นกัน

จดหมายเหตุเลียง

เพื่อกลั“เลียง”ของความทรงจำ

๑ ชีวลลธิ บุนนเกียรติ

ก

ารเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมเป็นสภาวะการณ์ตามธรรมชาติที่สังคมมนุษย์จะต้องเผชิญ ไม่ว่าในยุคใดสมัยใด นักวิชาการหลายคนได้กล่าวไว้ว่า โลกาวัดนั้นอาจไม่ได้สร้างแบบแผนวัฒนธรรมกระแสหลักและยึดเหนี่ยวให้คนในซีกโลกหนึ่งมีวิถีชีวิตในทิศทางเดียวกันเสียทั้งหมด ในทางตรงกันข้ามคนกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยในหลายๆสังคมได้พยายามฟื้นฟู คัดค้น และสร้างวัฒนธรรมที่เป็นแบบฉบับของตนเองขึ้นมา เพื่อตอบโต้ต่อกระแสวัฒนธรรมหลัก บ้างก็ประสบความสำเร็จในการต่อรองที่จะมีแบบแผนเก่าผสมใหม่ บ้างประสบความสำเร็จในการสร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ได้รับการยอมรับเคียงคู่ไปกับวัฒนธรรมกระแสหลัก ในขณะที่บางสังคมกลับถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรมไปอย่างศิโรราบ

ความทรงจำ เป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมชุดหนึ่งที่เข้ามาบิบทบาทในการสร้างแบบแผนทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของกลุ่มคน และการยอมรับระหว่างคนกลุ่มใหญ่และคนกลุ่มเล็กของสังคม ความทรงจำมีความเกี่ยวข้องกับการสร้างประวัติศาสตร์ เพราะความทรงจำสามารถสร้างความรู้สึกร่วม ความภาคภูมิใจของคนในชุมชนหนึ่ง (ในความหมายที่กว้างที่สุด) จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของการอ้างอิงความเป็นสมาชิกภาพ เช่น สถาบันการศึกษา สังคมหมู่บ้าน สังคมชนเผ่า สังคมเมือง กลุ่มอาชีพ คนพิการหรือเพศที่สาม

ความทรงจำมีทั้งที่สัมพันธ์กับพื้นที่ทางกายภาพ ขอบเขตของการพำนักอาศัยและการใช้ชีวิต พื้นที่เหล่านั้นกำหนดเรื่องราวและความทรงจำ

ผู้เขียนขอขอบคุณ ผศ.สุวรรณา เกรียงไกรเพชร
ในการตรวจทานและให้คำแนะนำในการแก้ไข
ต้นฉบับ

ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ความทรงจำไม่ได้ผูกติดกับพื้นที่ทางกายภาพเสมอไป ความทรงจำอาจเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญบางอย่าง เหตุการณ์หรือวิถีปฏิบัติในสังคมสามารถสร้างความรู้สึกร่วมกันของคนกลุ่มหนึ่ง จนกลายเป็นชุดประวัติศาสตร์ความทรงจำ เช่น เหตุการณ์สีนามิ เหตุการณ์ 9/11 เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ หรือเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ นอกจากนี้ ความทรงจำยังอาจได้มาจากสภาวะบางอย่างของผู้ที่เป็นเจ้าของความทรงจำ อาทิ คนพิการ เพศที่สาม

Paul Connerton กล่าวว่

การบันทึกเรื่องราวของอดีตไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการบ่งชี้อย่างแน่ชัดว่า ต้องมีเจตจำนงที่จะให้ “ความจริง” หรือ “ความจำ” ในเรื่องดังกล่าวเป็นที่จดจำกันไว้และเป็นที่ล่งรู้กัน ประการที่สอง รูปแบบของการถ่ายทอดเรื่องราว “ความจริง” ในอดีตไว้ โดยผ่านบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร แทนที่จะเป็นการที่บุคคลผู้เล่าเรื่องต้องเล่าแบบสดๆ ทำให้เป็นการยากขึ้นกว่าเดิมที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะ “เปลี่ยนแปลง” สารของเรื่องดังกล่าวได้เอง และหากมีการเปลี่ยนแปลงเรื่องในอดีตที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรใดๆ ก็จะต้องมีกระบวนการที่มีลักษณะเป็นสถาบันมากขึ้น²

อย่างไรก็ตาม พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภวัครพันธุ์ ได้กล่าวถึงข้อจำกัดทางกายภาพของมนุษย์ ซึ่งเป็นฐานที่มาหลักของความจริงเชิงข้อเท็จจริง

ประจักษ์พยานคนหนึ่งๆ ย่อมไม่อาจอยู่ทุกหนทุกแห่งได้ในเวลาเดียวกันและไม่แม้แต่สามารถที่จะมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่าง

¹ Paul Connerton, *How Societies Remembers*, อ้างใน พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภวัครพันธุ์, *สงครามเวียดนาม สงครามกับความจริงของ “รัฐไทย”* (กรุงเทพฯ: คบไฟ, 2549), หน้า 18.

ได้ในชั่วขณะนั้น เพราะฉะนั้น การที่ ‘ความจริงเชิงข้อเท็จจริง’ ของประจักษ์พยานต่าง ๆ กัน (ที่ต่อให้ไม่มีผลประโยชน์ส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องเหมือนอย่างกรณีเหยื่อของความรุนแรงหรือผู้ที่ได้รับความรุนแรง) จะแตกต่างกันออกไป จึงเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ไม่ยาก แต่ในทันทีที่ปัจเจกบุคคลผู้เป็นพยานรู้เห็นแสดง ‘ความจริง’ หรือ ‘ความจำ’ ของตนให้ปรากฏ ‘ความจริง’ ส่วนบุคคลของเขาที่กลายเป็น ‘ความจริงในที่สาธารณะ’ ย่อมเสี่ยงไม่ได้ที่จะถูกนำไปกำหนดตำแหน่งแห่งที่เสียใหม่²

เมื่อเราย้อนกลับไปดูวิธีการสร้างประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา การบันทึกเรื่องราวหรือการตีความจะอยู่ในสายตาของนักประวัติศาสตร์ นักศึกษาประวัติศาสตร์ หรือนักวิชาการสาขาอื่นๆ ที่ใช้วิธีวิทยาการวิจัยอย่างเป็นระบบ ทั้งการอ้างอิงจากงานเอกสาร คำสัมภาษณ์ และคำให้การ ความรู้ที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์เช่นนั้นมิใช่การอย่างง่ายต่อการสร้างความเข้าใจเรื่องราวของสังคม ทั้งในสังคมที่เราอยู่อาศัยหรือสังคมอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากชีวิตประจำวันที่เราสัมผัสอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน แต่เราจะต้องยอมรับว่าเนื้อหาต่างๆ ที่บอกเล่าในงานศึกษาประวัติศาสตร์ได้ผ่านการตีความและการคัดสรรข้อมูลจนในบางครั้ง คำให้การของคนที่มีความทรงจำร่วมกับพื้นที่หรือเหตุการณ์หรือสภาวะบางอย่างไม่อาจปรากฏได้อย่างเด่นชัด และทำให้คำบอกเล่าจากแหล่งข้อมูลบุคคลไม่ได้มีโอกาส “สนทนา” กับผู้อ่าน (ในกรณีหนังสือ) หรือผู้ชม (ในกรณีของสื่ออื่นๆ)

เมื่อเป็นดังนี้ งานจดหมายเหตุเสียง (sound archives) จึงเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาความทรงจำที่อาศัยคำบอกเล่า การสร้างข้อมูลจากคำบอกเล่าเป็นความพยายามที่ทำให้คำบอกเล่ากลายเป็น “วัตถุ” ที่มีคุณค่าในฐานะของหลักฐานพยาน และเปิด

² เฟิงอ้าง, หน้า 15.

โอกาสให้มีการตีความหรือใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ

อนึ่ง หากคำบอกเล่า/คำให้การสามารถจัดเก็บอย่างเป็นระบบ คำบอกเล่า/คำให้การเหล่านั้นยังมีสถานะเป็นมรดกที่จะเชื่อมต่อประสบการณ์ของคนในชั่วอายุที่แตกต่างกัน การจัดเก็บคำบอกเล่า/คำให้การเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือวัฒนธรรมไร้รูป กลายเป็นวัฒนธรรมที่ “จับต้องได้” เพราะสื่อที่ใช้บันทึกคำบอกเล่าเหล่านั้น สามารถสืบทอดต่อกันไปได้ภายในชุมชนหรือสังคม จนกลายเป็นคลัง “เสียง” ของชุมชน

เมื่อกล่าวมาถึงจุดนี้ หลายคนอาจนึกถึงแนวคิดเกี่ยวกับ “มรดกวัฒนธรรมไร้รูป” ที่องค์การยูเนสโกได้กระตุ้นให้ประเทศสมาชิกเห็นความสำคัญกับมรดกดังกล่าว ทั้งนี้ ใน ค.ศ. 1993 ยูเนสโกจัดทำอนุสัญญาเฉพาะที่ส่งเสริมให้ประเทศสมาชิกจัดตั้งระบบ “สมบัติบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่” หรือ Trésors humains vivants³ โดยให้คำนิยามไว้ว่า

บุคคลที่มีความรู้และความสามารถในระดับสูงและสำคัญอย่างยิ่งต่อการที่รัฐจะพิจารณาว่า ความรู้และความสามารถจากบุคคลคนๆ นั้นเป็นมรดกไร้รูป มรดกเหล่านั้นจะทำหน้าที่เป็นพยานต่อขนบทางวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ และส่งผลต่อการสร้างสรรค์ใหม่ของกลุ่ม ชุมชน และปัจเจกบุคคลที่อยู่บนผืนดินของรัฐนั้น⁴

คุณสมบัติหนึ่งของคลัง “เสียง” ความทรง

³ ระบบของการจัดเก็บสมบัติบุคคลเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศญี่ปุ่นเมื่อปี 1950 หลังจากนั้น สาธารณรัฐเกาหลีได้จัดตั้งระบบของตนเองในปี 1964 และต่อมาอีก 6 ประเทศได้สร้างระบบของตนเองขึ้นในลักษณะที่ต่างกัน ได้แก่ ประเทศฟิลิปปินส์ ไทย โรมาเนีย ฝรั่งเศส สาธารณรัฐเชค และบัลแกเรีย. (Directives pour l'établissement de systèmes nationaux de «Trésors humains vivants»).

⁴ Directives pour l'établissement de systèmes nationaux de «Trésors humains vivants», pp.1.

จำอาจคล้ายคลึงกับแนวคิดสมบัติบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ในแง่ของการบันทึกทักษะ ความรู้ และประสบการณ์ที่ผูกพันอยู่กับตัวบุคคล และบันทึกความรู้เหล่านั้นไว้เป็นมรดกของชาติต่อไป แต่ความแตกต่างประการสำคัญของคลัง “เสียง” ความทรงจำอยู่ที่ขอบเขตของความสนใจที่ไม่จำกัดอยู่ที่แบบแผนประเพณีทักษะงานช่าง และความเชี่ยวชาญของคนบางคนโดยเฉพาะ

ในทางตรงข้าม คลัง “เสียง” ความทรงจำสนใจประสบการณ์ร่วมต่อพื้นที่และเหตุการณ์ของคนสามัญ คนชายขอบ ฯลฯ ที่สามารถเล่าและยินดีที่จะแบ่งปันความคิด ความรู้สึก เรื่องราวจากอดีตและภาพความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน และเผยแพร่ต่อสาธารณชน หรือเรียกว่า เป็นกระบวนการสื่อสารแบบบทสนทนา ความทรงจำจากคำบอกเล่าสามารถเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรม แต่สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ หากความทรงจำได้รับการถ่ายทอดก็จะสามารถใช้ในกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนหรือสังคม เช่น การจัดนิทรรศการเพื่อการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม การอ้างสิทธิ์บนพื้นที่ ซึ่งจะได้อีกในรายละเอียดต่อไป

ประเด็นเรื่องเสียง (sound) กับ “เสียง” (voice)

ก่อนจะกล่าวต่อไปถึงแนวคิด วิธีการสร้างและการใช้ประโยชน์ของจดหมายเหตุเสียง เราควรทำความเข้าใจกับนิยามของเสียง ในภาษาอังกฤษนั้น เราใช้คำว่า sound ในความหมายของ “recorded auditory material”⁵ นั้น ใช้กับการจัดเก็บเสียงในรูปแบบของจดหมายเหตุเสียง ส่วนนัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ในตัววัตถุที่จัดเก็บเสียงนั้น ใช้คำว่า “voice” ในความหมาย “an instrument or

⁵ Webster's Ninth New Collegiate Dictionary, 1983, p. 1127.

medium of expression” “wish, choice or opinion openly or formally expressed” และ “right of expression”⁶ นิยามของ “voice” ในความหมายภาษาอังกฤษทั้งหมดมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจจดหมายเหตุเสียงในฐานะคลัง “เสียง” ของชุมชน

ชื่อของบทความนี้แสดงให้เห็นนัยของเสียงใน 2 ลักษณะคือ เสียงในสถานะเชิงกายภาพ ในที่นี้ใช้คำว่าจดหมายเหตุเสียง (sound archives) และเสียงที่มีนัยทางสังคมและวัฒนธรรม ในที่นี้ใช้คำว่า “เสียง” ของความทรงจำ (voices of memory) พจนานุกรมให้นิยามไว้ว่า “เสียง (น.) สิ่งที่ได้รับรู้ได้ด้วยหู เช่น เสียงฟ้าร้อง เสียงพูด ; ความเห็น เช่น เรื่องนี้ฉันไม่ออกเสียง”⁷ คำว่า “เสียง” ที่จะใช้ในงานจดหมายเหตุเสียงจึงใช้ในความหมายทั้งสองนัยคือ การบันทึกสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยหู และสิ่งที่บันทึกนั้นเป็นความเห็นและมีความหมายต่อตัวเจ้าของเสียง

ความสำคัญของ “เสียง” ความทรงจำของชุมชนอยู่ที่การแสดงความคิด ความเห็น ความรู้ ความรู้สึกออกสู่พื้นที่สาธารณะ เพื่อให้ผู้อื่นทั้งที่อยู่ในชุมชนเดียวกันและต่างสังคมได้ยินได้ฟัง และนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป แน่นอนว่า การแสดงออกบางส่วนอาจเป็นการเรียกร้อง ท้วงติง ให้สถาบันอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐ ได้หันมามองและฟังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาของรัฐหรือองค์การบริหารในท้องถิ่น

การสร้างคลัง “เสียง” ของชุมชนอยู่ภายใต้ระบบคิดของประชาสังคมหรือ civic society เพราะจดหมายเหตุเสียงพยายามทำให้เรื่องเล่าและความทรงจำของชุมชนมีตัวตน และได้รับการยอมรับจาก

สังคม ฉะนั้น สถานภาพของคลัง “เสียง” ชุมชนจึงมิใช่การเชิดชู “แบบแผนประเพณีอันดีงาม” หรือ “มรดกวัฒนธรรมที่ต้องธำรงรักษาไว้” แต่คลัง “เสียง” ความทรงจำของชุมชนควรเป็นเวทีสาธารณะที่ชุดความทรงจำที่แตกต่าง ประสบการณ์ที่หลากหลาย ประวัติความเป็นมาและเป็นไปโดยจำเพาะของบุคคลนั้นๆ ได้รับการถ่ายทอด เราอาจกล่าวได้ว่าคลัง “เสียง” ความทรงจำของชุมชนเป็นพื้นที่สาธารณะในงานวัฒนธรรม

เราอาจย้อนไปดูแนวคิดของพื้นที่สาธารณะได้จากงานของ Habermas⁸ ซึ่งได้วิเคราะห์พื้นที่ของโถงดื่มชาและร้านกาแฟในวัฒนธรรมตะวันตก พื้นที่ดังกล่าวเปิดโอกาสการสนทนาระหว่างปัจเจกบุคคลโดยไม่ได้นิ่งถึงสถานภาพทางสังคมว่าเป็นเช่นไร แต่ความคิดเห็นและความรู้สึกของปัจเจกบุคคลมีบทบาทสำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในโถงน้ำชาและร้านกาแฟ⁹ นอกจากนี้ Rasse ได้สรุปการวิเคราะห์การสนทนาในโถงดื่มชาและร้านกาแฟ ด้วยทฤษฎีพื้นที่สาธารณะในทัศนะของ Habermas ไว้ 3 ประการ

1) การสนทนาในพื้นที่สาธารณะกลับหัวกลับหางสถานภาพทางสังคม “ความสุภาพในความเท่าเทียมกันที่ตั้งอยู่บนคุณค่าของบุคคลจะกดทับชนบการจัดช่วงชั้นทางสังคม...”

2) การสนทนาในพื้นที่สาธารณะนำไปสู่การก่อร่างความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่อยู่ในการถกเถียง ทั้งประเด็นทั่วไป วัฒนธรรม การเมือง สังคม อภิปราย ข้อประเด็นเหล่านี้ อาจไม่เคยมีการตั้ง

⁶ Webster's Ninth New Collegiate Dictionary, 1983, p. 1320.

⁷ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, หน้า 1224.

⁸ Jürgen Habermas, *L'espace public* (1ère édition en allemand, en français 1978, (Paris: Ed. Payot, 1996, p. 46.

⁹ ตามความเห็นของผู้เขียน “สากาแฟ” ในสังคมไทยเป็นพื้นที่ที่มีสถานภาพและบทบาทคล้ายคลึงกับโถงดื่มชาและร้านกาแฟในสังคมตะวันตกในระดับหนึ่ง.

คำถามมาก่อนจนกระทั่งเปิดประเด็นการสนทนากัน ...

3) การสนทนาในพื้นที่สาธารณะมีนัยแย้งกับการ “ปิดแคบ” ของสาธารณชน หรือการอยู่แต่กับตัวเอง¹⁰

หากเราพิจารณาคลัง “เสียง” ความทรงจำของชุมชนตามแนวการวิเคราะห์พื้นที่สาธารณะของ โธมัส ชัคและร็อนกาแฟ จดหมายเหตุเสียงของชุมชนจะเปิดพื้นที่ในการสนทนาระหว่างสมาชิกของสังคม การก่อตัวและการดำเนินงานคลัง “เสียง” ความทรงจำของชุมชน มิใช่เรื่องเกินเลยศักยภาพของเจ้าของวัฒนธรรมหรือสมาชิกในชุมชน การทำงานจดหมายเหตุเสียงไม่ได้พึ่งพิงกับนักจดหมายเหตุมืออาชีพ นักประวัติศาสตร์ที่มีประสบการณ์ทางวิชาการสูง หรือนักวิชาการสาขาอื่นๆ ที่ต้องการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคมอย่างสมบูรณ์แบบ แต่จดหมายเหตุของชุมชนจะเกิดขึ้นได้เมื่อสมาชิกของชุมชนมองเห็นความสำคัญของประสบการณ์ ความรู้และความเชี่ยวชาญของคนในสังคมด้วยกันเอง Valmont Layne ให้คำจำกัดความของจดหมายเหตุชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ

จดหมายเหตุเสียงทำหน้าที่เป็นธนาคารความทรงจำให้กับชุมชน การเก็บบันทึกมุ่งไปที่ประสบการณ์และแง่มุมของชนชั้นล่างและคนขายขอบ เพื่อเป็นกระจกสะท้อนรูปแบบของอำนาจ ทั้งที่เปิดเผยและปกปิดในเมือง ภารกิจหลักคือ จัดเก็บและบันทึกประสบการณ์จากชีวิตของชุมชน ทั้งรากเดิมและความเปลี่ยนแปลง ทั้งชีวิตการทำงานและชีวิตความเป็นอยู่ของชนชั้นแรงงาน เครื่องมือนี้นี้จะเชิญให้ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกและนำเสนอตนเอง¹¹

¹⁰ Paul Rasse, *Les Musées à la Lumière de l'Espace public* (Paris: Harmattan, 1990), pp. 29-30.

¹¹ Valmont Layne, "The sound archives at the District Six Museum: A work in progress," *Archives*

ในส่วนต่อไปของบทความ เราจะสำรวจการก่อตัวและการดำเนินงานของคลัง “เสียง” ความทรงจำ โดยจะยกตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์เขตหกในเมืองเคปทาวน์ ประเทศแอฟริกาใต้ ชุมชนแห่งนี้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียกร้องการใช้ที่ดินบนแผ่นดินมาตุภูมิ หลังจากทีรัฐบาลท้องถิ่นเข้ามาจัดการโยกย้ายผู้คนออกไปจากชุมชน ต่อจากนั้น จะเป็นการสรุปแนวทางปฏิบัติการจากการทำงานของ Scope องค์กรเพื่อ “คนพิการ” ประเทศอังกฤษ

การก่อตัวของคลัง “เสียง” ความทรงจำในพื้นที่เขตหก เมืองเคปทาวน์¹²

พิพิธภัณฑ์ในฐานะพื้นที่ที่สาธารณะชนสามารถตั้งคำถามต่อภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมและความหมายที่สัมพันธ์กัน และในท้ายที่สุด นำไปสู่การสร้างความคิดและความรู้สึกร่วมของสัมพันธ์ภาพระหว่างมนุษย์และความหมายของประวัติศาสตร์¹³

การเริ่มต้นงานจดหมายเหตุเสียงชุมชน อาจเกิดขึ้นได้จากเหตุการณ์บางอย่างที่กระทบความรู้สึกของคนในชุมชน หรือในบางครั้งอาจกระเทือนถึงชีวิตความเป็นอยู่ ตัวอย่างประสบการณ์คลัง “เสียง”

for the Future. Calcutta: Archives and Research Centre for Ethnomusicology, American Institute of Indian Studies (Calcutta: Seagull Books, 2004) pp.191.

¹² เนื้อหาส่วนใหญ่มาจากการสรุปความจากบทความ Ciraj Rassol, "Making the District Six Museum in Cape Town," *Museum International*, No. 229-230 (vol. 58. No. 1-2, 2006), pp. 9-18. และ Valmont Layne, "The sound archives at the District Six Museum: A work in progress," *Archives for the Future*. Calcutta: Archives and Research Centre for Ethnomusicology, American Institute of Indian Studies (Calcutta: Seagull Books, 2004), pp.183-195.

¹³ Paul Rasse, *ibid.*, p. 105.

ความทรงจำที่จะกล่าวต่อไปนี้ก่อตัวขึ้นภายใต้กระบวนการเรียกร้องที่ดินและความเป็นชุมชนของคนผิวสีในเคปทาวน์ สาธารณรัฐแอฟริกาใต้ ในที่สุด “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” ได้ถือกำเนิดขึ้นจากกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ประชญาสำคัญที่สุดของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ไม่ได้อยู่ที่การสร้างคลังสะสมวัตถุ ไม่ได้อยู่ที่การสร้างคลัง “เสียง” เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่มีใครเข้าไปแตะต้อง แต่พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้มีสถานะภาพของพื้นที่สาธารณะของการวิพากษ์ทางสังคมและวิพากษ์ทางวัฒนธรรม

การก่อตัวของคลัง “เสียง” ชุมชนเคปทาวน์สัมพันธ์โดยตรงกับการจัดการพื้นที่เมือง เพราะในช่วงทศวรรษที่ 1970 ถึง 1980 รัฐบาลท้องถิ่นได้ออกรัฐบัญญัติการจัดสรรพื้นที่ให้กับ “คนขาว” ภายใต้นโยบายการพัฒนาพื้นที่ในเมือง ผลกระทบของโครงการส่งผลให้คนผิวสีต้องโยกย้ายออกจากพื้นที่อยู่อาศัย ด้วยเหตุนี้ นโยบายดังกล่าวจึงทำลายชุมชนและสายสัมพันธ์ทางสังคม ชาวบ้านที่ประสบปัญหาได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นคณะกรรมการภาคประชาชนเมื่อปี 1989 เพื่อรณรงค์ต่อต้านการพัฒนาเมืองของนายทุน จนนำไปสู่การวางแผนพัฒนาเขตหูกเพื่อคนชนชั้นกลางที่ก่อปรด้วยคนหลายกลุ่มเชื้อชาติ

คณะกรรมการดังกล่าวดำเนินการในรูปของมูลนิธิ ผู้ที่เกี่ยวข้องได้จัดทำโครงการทางวัฒนธรรมขึ้นหลายรูปแบบ เรียกได้ว่า กิจกรรมดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นคืนสายใยของคนในพื้นที่ สร้างความสมานฉันท์และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โครงการบันทึกและจัดเก็บความทรงจำด้วยคำบอกเล่าและภาพถ่าย เพื่อประกอบนิทรรศการที่จัดขึ้นในโบสถ์ เซ็นทรัล เมโธดิสต์ มิชชั่น เมื่อปี 1992 ผู้ที่เคยอาศัยในพื้นที่ได้รวมตัวกันในโบสถ์ และใช้ที่นั่งไม้แถวยาวจัดแสดงภาพถ่ายที่ทรงคุณค่า บางภาพขยายใหญ่ด้วยการฉายผ่านสไลด์ ภาพยนตร์เก่าบางเรื่องฉายเป็นส่วนหนึ่งของนิทรรศการ ภาพนิ่งและภาพ

เคลื่อนไหวเหล่านี้นำทุกคนย้อนกลับไปยังอดีต

จากกิจกรรมดังกล่าว พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติถือกำเนิดขึ้นในอีกสองปีต่อมา Valmont Layne ได้กล่าวถึงความสำคัญของจดหมายเหตุเสียงชุมชนที่เป็นกรอบในการทำงานของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไว้อย่างน่าสนใจว่า

ในโลกหลังอาณานิคมอย่างทุกวันนี้ การบันทึกเสียงพยายามดึงเร้นให้พ้นจากอดีตอาณานิคม การบันทึกเข้ามามีใช้ชุมชนท้องถิ่นด้วยวิธีการอันทรงพลังของกระบวนการชาติพันธุ์วรรณา ประวัติศาสตร์บอกเล่าและมานุษยวิทยาการดนตรี จดหมายเหตุเสียงอาจกลายเป็นเครื่องมือทรงพลังสำหรับนักวิชาการ นักเคลื่อนไหว หรืออาสาสมัครของพิพิธภัณฑสถาน นอกจากนี้ ยังช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งด้วยการสร้างมรดกภาพ-เสียงของตนเอง หรือแม้แต่การช่วยให้ชุมชนในโลกที่ 3 ต่อรองเรื่องสิทธิการครอบครองมรดกวัตถุ จดหมายเหตุเสียงจำเป็นต้องการปกป้องผลประโยชน์ของชุมชนตามกฎหมายลิขสิทธิ์ระหว่างประเทศ รวมถึงการส่งคืนมรดกวัตถุวัฒนธรรม

จดหมายเหตุเสียงกลายเป็นคลังของความทรงจำที่จะทำให้ชุมชนที่เคยถูกกดขี่ และเบียดขับออกไปจากสังคมได้กลับมามีความสำคัญ การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเป็นกระบวนการเรียกร้องสิทธิของผู้คนและผลักดันให้ชนชั้นล่างได้มีฐานะทางการเมืองและวัฒนธรรมในเมืองเคปทาวน์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานอย่างแรงกล้าที่จัดการกับการนำเสนอภาพเกี่ยวกับตนเอง คณะกรรมการพิพิธภัณฑสถานไว้อย่างชัดเจนว่า สมาชิกของเขตหูกมีสิทธิที่จะควบคุมวิถีทางที่กล่าวถึงตนเอง นั่นหมายถึง เราสามารถพูดได้ “ด้วยตัวเราเอง” ความทรงจำของทุกคนเกี่ยวกับเขตหูกล้วนมีค่าอย่างยิ่งนัก ไม่ว่าจะเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ค้นคว้าเอง นักประพันธ์ช่างทาสี หรือบุคคลธรรมดาทั้งชายและ

หญิง ด้วยเหตุนี้ การบันทึกเสียงของ
ปัจเจกบุคคลและกลุ่มได้สถาปนาหนทาง
ใหม่ในการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม¹⁴

นอกจากนี้ พิพิธภัณฑสถานเขตเทศบาลยังมี
บทบาทอย่างต่อเนื่องในการเรียกร้องที่ดิน พร้อมไป
กับการตั้งคำถามถึงวิธีการฟื้นฟูชุมชนและพัฒนาพื้นที่
ทางกายภาพและสังคม ทั้งการพัฒนาที่อยู่อาศัยและ
ประวัติศาสตร์ความทรงจำ จุดประสงค์ของการสร้าง
ประวัติศาสตร์ความทรงจำมิใช่การใช้พิพิธภัณฑสถานเพื่อ
เพาะเชื้อของความเจ็บแค้น หากแต่เป็นไปเพื่อการ
สร้างความเข้าใจและการให้อภัยในประสบการณ์อัน
เจ็บปวด

พิพิธภัณฑสถานได้มีส่วนร่วมในกระบวนการภาค
ประชาชนและปฏิบัติการทางสังคมสำหรับอนาคตของ
เขตเทศบาล การดำเนินการที่ทรงพลังอย่างยิ่งได้แก่
การสร้างเวทีประชาชนเกี่ยวกับการจัดการที่ดิน ในปี
1997 ศาลว่าด้วยกรณีการเรียกร้องที่ดิน (Land
Claims Court) จัดพิจารณาคดีพิเศษในพิพิธภัณฑ
เพื่อการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างแผนการ
พัฒนาที่ดินของรัฐบาลท้องถิ่นและเอกชน ในปีถัดมา
อาคารพิพิธภัณฑสถานก็ยังคงใช้เป็นสถานที่สำหรับการลงนาม
บันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐบาลกลางและคณะ
กรรมการผลประโยชน์ (Beneficiary Trust) โดย
สาระสำคัญบ่งชี้ว่า การแก้ปัญหากรณีพิพาทใน
การจัดการที่ดินจะต้องเปิดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนมี
ส่วนร่วม

นิทรรศการอีกชุดหนึ่งที่เป็นที่สนับสนุน
กระบวนการฟื้นฟูและพัฒนาวิถีชีวิตชุมชน ได้แก่
นิทรรศการเรื่อง “ขุดรากหยั่งลึก” หรือ Digging
Dipper ที่จัดขึ้นเมื่อ ค.ศ. 2000 นิทรรศการดังกล่าว
ตั้งคำถามที่ซับซ้อนและไม่ชัดเจนในการพูดถึงเขตเทศบาล
เพื่อให้ผู้ชมรู้สึกอึดอัดและคลางแคลงใจ จนปรารภนา

¹⁴ Valmont Layne, *ibid.*, p. 189.

ที่จะบอกเล่าเรื่องเกี่ยวกับเขตเทศบาลด้วยตนเอง ดังที่
ภัณฑารักษ์ของพิพิธภัณฑสถานกล่าวถึงแนวคิดของ
นิทรรศการ

เราปรารถนาจะค้นหาและทำความเข้าใจ
กับความทรงจำของเรา ทั้งความสำเร็จ
และความอัปยศ ทั้งช่วงเวลาแห่งชัยชนะ
ความรัก แต่ขณะเดียวกัน ชีวิตเราก็
พบพานช่วงเวลาของความเจ็บปวดที่อัด
แน่นอยู่ในใจ¹⁵

กระบวนการทำงานของพิพิธภัณฑสถานเขต
เทศบาลเตือนให้เราเห็นว่า งานจดหมายเหตุและ
งานพิพิธภัณฑสถานสามารถดำเนินการควบคู่กันไปได้อย่าง
ดี การสร้างชุดนิทรรศการโดยมี “ความทรงจำ” ที่
บันทึกเป็นจดหมายเหตุ ยังกลายเป็นช่องทางของการ
สื่อสารระหว่างสมาชิกในสังคมให้แสดงความคิดเห็น
เพื่อต่อเติมภาพของความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนที่อาจมี
ความเหมือนหรือแตกต่างไปจากความทรงจำที่จัด
แสดง จึงอาจกล่าวได้ว่า ชีวิตของงานจดหมายเหตุ
และพิพิธภัณฑสถานเคลื่อนไปตามจังหวะของสังคม และ
เชื่อมโยงทั้งคน พิพิธภัณฑสถาน และเจ้าของวัฒนธรรมให้
เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน

บทพิพากษาต่อการสร้างความทรงจำ ร่วมของสังคม

น้อยคนนักที่จะมีความจำที่ดีในแต่ละช่วง
เวลาของเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยปกติแล้ว
มนุษย์เรามักจะจดจำเหตุการณ์คล้าย ๆ
กันสองเหตุการณ์ในชุดความทรงจำเดียว
ฉะนั้น เมื่อเราสัมภาษณ์ผู้คน เราจะต้อง
คำนึงถึงประสบการณ์ตรงที่เขาจะบอกเรา
ในฐานะของประจักษ์พยานของเหตุการณ์
ไม่ใช่สิ่งที่เขาได้ยินต่อ ๆ กันมา

¹⁵ Ciraj Rassol, “Making the District Six Museum
in Cape Town,” *Museum International*, No. 229-230
(vol. 58. No. 1-2, 2006), p. 15.

“How to do oral history,”

Oral History Society ¹⁶

การศึกษาเรื่องราวจากความทรงจำไม่ใช่การ ค้นหา “ข้อเท็จจริง” เพื่อจะกำหนดไปว่า ข้อมูลชุดใด ของใคร ถูกหรือผิดประการใด แต่จะต้องตระหนักถึง คุณค่าของความทรงจำ เรื่องราวจากการสัมภาษณ์ อาจเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลประวัติศาสตร์ ในขณะที่ เดียวกัน ข้อมูลเหล่านี้กลับสะท้อนให้เห็นทัศนคติ และความเชื่อ ภูมิปัญญา ความรู้ และถือเป็น ประสบการณ์ซึ่งฝังอยู่ในใจของแต่ละคน เรื่องราว เหล่านี้ยังคงเกิดขึ้นและดำเนินไปพร้อมกับวิถีชุมชน อย่างต่อเนื่อง ความทรงจำ เรื่องราวและสิ่งที่ผู้ให้

สัมภาษณ์ยึดถือปฏิบัติยังคงปรับเปลี่ยน เมื่อมี เงื่อนไขและความต้องการใหม่ๆ เกิดขึ้น

กรณีศึกษาที่จะยกเป็นตัวอย่างในที่นี้ เป็นชุด ความทรงจำของคนอีกกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ไม่ค่อยมี คนสนใจนัก กลุ่มผู้มีสภาวะบกพร่อง (ทั้งทางร่างกาย สมองและจิตใจ) ปรากฏอยู่ในหลายสังคมและ วัฒนธรรม ในยุคหนึ่งสมัยหนึ่ง พวกเขาถูกมองว่า ต้องมนต์ของไสยศาสตร์ อยู่ภายใต้อำนาจของปีศาจ

หรือเป็นความสาส์นที่ถูกระเจ้าลงโทษ เมื่อสังคม ผ่านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ พวกเขาถูกดีตราจากสังคม ว่าเป็นความ “เจ็บป่วย” อาการเหล่านั้นต้องได้รับการ รักษา และหากพวกเขาไม่สามารถปรับตัวให้อยู่ใน สังคมได้อย่างคนทั่วไป พวกเขาควรอยู่ในสถาบัน เฉพาะทาง หรือบ้านพักที่อำนวยความสะดวกพื้นฐานให้เท่านั้น

ความพิการ (impairment) ได้รับการ พิจารณาว่า เป็นภาวะที่ต้องพึ่งพิงและต้องอาศัยการ ตัดสินของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางเพื่อ “การรักษา” และ “การแก้ไขสู่สภาวะปกติ” ด้วยเหตุนี้ ความพิการ จึงมีผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้พิการในหลายลักษณะ

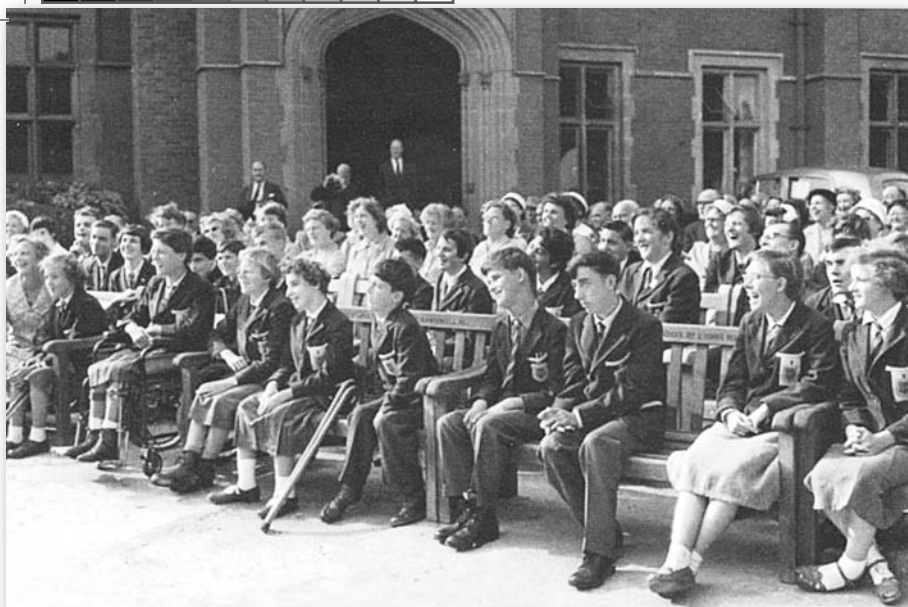
ทั้งการศึกษา ความเป็นอยู่ การทำงาน หรือ กระทั่งการสืบทายาท มุมมองทางการแพทย์ เกี่ยวกับความพิการเช่นนี้มักถูกเน้นย้ำในสื่อ หนังสือ ภาพยนตร์ มุขตลก ศิลปะและภาษา การรับรู้และการปฏิบัติของคนอื่นในสังคมเกี่ยว กับความพิการ ทำให้คนพิการเองรู้สึกที่ตนเอง เป็นภาระและต้องพึ่งพิงอย่างไม่รู้จบสิ้นจน กลายเป็นความรู้สึกไร้ค่า

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา องค์กรที่ เกี่ยวข้องกับผู้ที่มีสภาวะบกพร่อง (disable people) ได้เสนอวิธีการมองความพิการใน ลักษณะที่แตกต่างออกไป

ความพิการคือ สภาวะสูญหายหรือความ จำกัดของร่างกาย จิตใจ และความรู้สึกใน ระยะยาวหรือถาวร ส่วนความบกพร่องคือ ความสูญเสียหรือข้อจำกัดของโอกาสใน การเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชนที่อยู่บน ฐานของความเท่าเทียมกันเนื่องจาก อุปสรรคทางกายภาพและสังคม ¹⁷

¹⁶ <http://www.ohs.org.uk/advice>.

¹⁷ Disabled People's International, 1981 อ้างใน SCOPE, Speaking for Ourselves, Schools and Colleges pack, p. 8.

“พาหนะ” นำผู้มีความบกพร่องมาทำความรู้จักกับคนทั่วๆ ไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมเกี่ยวกับนักเรียน ครูจะใช้สื่อการสอน “การพูดเพื่อตัวเราเอง” หรือ Speaking for Ourselves เพื่อให้ นักเรียนในโรงเรียนได้พูดคุยกับผู้มีความบกพร่องที่เป็นเพื่อนนักเรียนด้วยกัน หรือคนในครอบครัว หรือเพื่อนบ้าน

จากมุมมองเช่นนี้ ผู้มีความบกพร่องจึงมีสิทธิที่จะเป็นส่วนหนึ่งและมีคุณค่าในชุมชนท้องถิ่นของตน

วิธีมอง “ความพิการ” ด้วยกระบวนการทางสังคม (social model thinking) โดยเฉพาะการปฏิบัติต่อผู้บกพร่องในระดับโรงเรียนได้แก่ การมองคุณค่าในตัวของเด็ก มิใช่มองความพิการเป็นความผิดพลาด การมองจุดแข็งและความต้องการทั้งเพื่อตนเองและผู้อื่น มิใช่การวินิจฉัย การบ่งชี้อุปสรรค และนำไปสู่การพัฒนา มิใช่การปิดป้ายหรือ “ติดตรา” การมองวิธีการทำงานร่วมกันเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ มิใช่การติดอยู่เพียงความพิการ การให้ความรู้กับพ่อแม่และผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่ออยู่ร่วมกับผู้พิการ มิใช่การแยกออกไปและสร้างบริการพิเศษ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนจะพุ่มพักขึ้น มิใช่การตอกย้ำถึงความต้องการพื้นฐานปกติที่คนทั่วไปต้องการ ความหลากหลายจะได้รับการตระหนักรู้ มิใช่การแก้ไขเพื่อให้กลับเข้ามาอยู่ในสภาพปกติหรืออาจเป็นการผลักดันออกไปจากสังคมอย่างถาวร

Scope เป็นองค์กรของรัฐในประเทศอังกฤษ ที่เน้นการทำงานกับผู้มีความบกพร่อง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการพัฒนาให้คนพิการอยู่ร่วมในสังคมอย่างเท่าเทียมกับผู้อื่น และการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดของผู้คนในสังคมต่อ “ความพิการ” หรือความบกพร่อง

Scope ได้ใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็น

William Horwood ได้สรุปความสำคัญของโครงการจดหมายเหตุเสียงจากการทำงานกับ “ผู้พิการ” ไว้ 5 ประเด็นสำคัญ

(1) เสียงจากผู้พิการจะได้รับฟังอย่างชัดเจน และขยายวงกว้างมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้สังคมและชีวิต และตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เพราะเรื่องราวของคนพิการเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคมด้วยเช่นกัน

(2) การบันทึกเสียง (และภาพ) เป็นเครื่องมือทรงพลังที่จะช่วยให้เราได้เรียนรู้กันมากยิ่งขึ้น เราคงเดินเลยผ่านคนพิการอย่างง่ายดายในท้องถนน ด้วยเหตุนี้ การเปิดโอกาสให้คนนั้นได้พูดคุยอย่างเปิดเผย เป็นทางที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีกว่า

(3) หากปราศจากการบันทึก เราย่อมไม่มีหลักฐานที่จะบอกปัจจุบันและอนาคต เมื่อคนพิการสักคนหนึ่งได้ตายไปโดยปราศจากบันทึกชีวิตของเขา สมบัติในชีวิตของเขา ก็จากไปเช่นกัน โครงการ “พูดเพื่อตัวเราเอง” หรือ Speaking for Ourselves จึงพยายามสร้างสมบัติเพื่อทุกคน

(4) จดหมายเหตุคำบอกเล่าที่บ้านทึกรื่องเล่าในมุมมองตัว ไม่ใช่เพียงการส่งต่ออดีตสู่การใช้งานในปัจจุบัน แต่เป็นการบันทึกอย่างถูกต้อง หรือให้โอกาสในการบอกเล่าความเป็นจริง

(5) เราควรจดจำด้วยว่า วันใดวันหนึ่งในอนาคต เด็กผู้อาจจะเกิดมาพร้อมกับความพิการจะได้

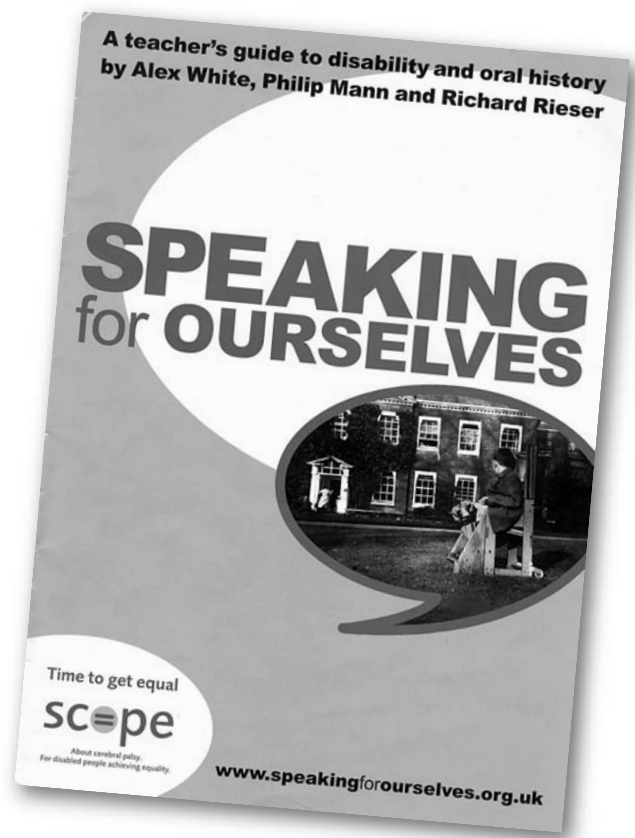
รับฟังคนที่เกิดมาก่อนพวกเขา คำบอกเล่าจะสร้างความมั่นใจ และแรงบันดาลใจให้กับตัวเขาเอง รวมถึงความรู้สึกว่า เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีโอกาสมากขึ้นด้วย

Speaking for Ourselves เป็นโครงการที่เน้นการลงมือปฏิบัติของนักเรียนและผู้ที่มีสภาวะบกพร่อง เพื่อการเรียนรู้ไปพร้อมกัน คู่มือในโครงการจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่ากับผู้ที่มีสภาวะบกพร่อง วิธีการสัมภาษณ์ และตัวอย่างการสัมภาษณ์

ในที่นี้ ขั้นตอนการเตรียมตัวสำหรับการดำเนินการสัมภาษณ์¹⁸ อาจสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

- ควรคำนึงถึงเรื่องของสถานที่ สภาพแวดล้อมที่ทำให้การสนทนาประกอบด้วยความรู้สึกสบายๆ ในการพูดคุย
- การบันทึกการสนทนาไม่ควรมีเสียงรบกวน แม้แต่โทรศัพท์มือถือ
- การตรวจสอบสภาพความพร้อมของเครื่องบันทึกเสียง
- การเตรียมความพร้อมของผู้สัมภาษณ์ในแง่ของการเชื่อมโยงการสนทนาที่ฟังคำตอบเป็นสำคัญ เมื่อผู้เล่าบอกกล่าวถึงเหตุการณ์ใดหรือสิ่งใดก็ตาม ควรถามถึงความรู้สึก หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามมา และสาเหตุที่ทำให้เป็นเช่นนั้น

¹⁸ สำหรับรายละเอียดต่างๆ ในการเตรียมตัวสัมภาษณ์ ผู้สนใจสามารถหาอ่านเอกสารออนไลน์ได้จาก www.speakingforourselves.org.uk ทั้งคู่มือสำหรับผู้สัมภาษณ์ (Oral history interviewers' manual) แบบการยินยอมให้สัมภาษณ์และการเผยแพร่ (Copyright form) แนวทางคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ (Speaking for Ourselves question scheme) ส่วนการทำงานภายหลังการสัมภาษณ์ ผู้เขียนขอเสนอวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าของสถาบันสมิธโซเนียนหรือหอสมุดรัฐสภาของประเทศสหรัฐอเมริกา ดังที่ผู้เขียนได้อ้างอิงไว้ในท้ายบทความ

- การถามเพื่อให้ได้รายละเอียดเป็นสิ่งที่พึงระลึกไว้เสมอ การพูดจาเพื่อพยายามชักชวนให้เขาถ่ายทอดประสบการณ์บางอย่าง แต่จะต้องไม่ใช่การสรุปนำทางคำตอบ เช่น “ฉันคิดว่าในสมัยเด็ก คุณต้องมีชีวิตที่ไม่มีความสุขแน่ๆ” แต่ควรถามว่า “คุณพอจะเล่าเรื่องราวตอนเล็กๆ ได้ไหม”
- เรื่องราวทุกอย่างมีทั้งข้อเท็จจริงและความเห็น ทั้งสองสิ่งมีความสำคัญเท่ากัน และควรเน้นประสบการณ์ตรงของผู้ให้สัมภาษณ์มากกว่าสิ่งที่ได้รับการบอกเล่ามา
- การเรียบและฟังคำตอบเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เรากำลังหลีกเลี่ยงการสนทนา
- สิ่งของกระตุ้นความทรงจำหรือ Memory Joggers เช่น ภาพถ่ายหรือวัตถุอื่นๆ จะช่วยให้การสนทนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง แต่จะต้องใช้ของเหล่านี้

ด้วยความระมัดระวัง

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างคำสัมภาษณ์ที่สะท้อนความรู้สึกและความคิดของผู้มีสภาวะบกพร่องตามประเด็นต่างๆ ดังนี้

การเกิดและการวินิจฉัยโรค

Antonia Lister-Kaye: ฉันหลุดออกจากครรภ์ของแม่ แต่ประหนึ่งว่าฉันคงไม่สามารถอยู่ได้อีกต่อไป เขาคงคิดว่าฉันคงตายไปแล้ว หมอเข้ามาเมื่อสายไปแล้ว เขาพูดว่า “สิ่งนี้ยังมีชีวิตอยู่” ใช่นั่นว่าเขาพูดอย่างนั้น

Dr. Lin Berwick MBE: ฉันถูกนำตัวไปหานักประสาทวิทยา เมื่ออายุ 18 เดือน หมอเปลี่ยนผ้าฉันออก แล้วจับฉันห้อยหัว เขาดูรูปร่างของฉัน ขณะที่ฉันแหกปากร้อง ทุกอย่างดูแข็งทื่อไปหมด เขาพูดว่า “เด็กคนนี้เป็นอัมพาต เอาเธอกลับบ้านไป สัมผัสเสียไม่มีอะไรดีขึ้นหรอก คุณเสียเวลาเปล่าๆ ทั้งเวลาของคุณเองและคนอื่น ๆ”

Joan Ross: แม่พูดกับฉันตรง ๆ ว่าสมองของฉันกระทบกระเทือน ฉันจะโตขึ้นแต่ไม่สามารถจดจำพ่อแม่ของตนเองได้ และฉันอาจเดินไม่ได้

ช่วงวัยของการศึกษา

Barry Morgan: หน่วยงานของรัฐต้องการที่จะส่งฉันไปยังโรงเรียนกินนอน เพราะร่างกายที่พิการของฉัน พ่อของฉันกลับบอกกับเจ้าหน้าที่ไปว่า “ไม่มีทางหรอกที่คุณจะมาเอาตัวลูกชายไปจากผมได้”

Alan Counsell: ผมมีพี่ชายที่อายุมากกว่าผมสี่ปีครึ่ง เขาพาผมไปทุกหนทุกแห่ง ตอนเขาอายุ 5

ขวบ เขาพาผมไปและกลับจากโรงเรียน 3 ครั้งต่อวัน

Pat Entwistle MBE: พวกเขาไม่เคยรู้สิ่งที่ทำให้กับฉันทั้งหมด ฉันกำลังพูดถึงช่วงปี 1942-43 ตอนนั้นในโรงเรียนมีเด็ก 250 คน และฉันเป็นเด็กพิการเพียงคนเดียว ฉันเคยพยายามเดิน และเด็กคนอื่น ๆ กลับผลักให้ฉันออกไป

ออกจากโรงเรียนและมองหางาน

Desmond Cox: สิ่งที่ผมต้องการในเบื้องต้นคือ การเรียนรู้เกี่ยวกับงานไฟฟ้าและการทำวิทยุ แต่ทุกอย่างไม่เคยเป็นดังหวัง เพราะบริษัทปฏิเสธที่จะจ้างผม เขาอ้างถึงความปลอดภัยที่เกี่ยวข้องกับไฟและสิ่งอื่นๆ ดังนั้น ผมไม่เคยมีโอกาสที่จะทำสิ่งที่ผมเรียกว่า “งานในฝัน”

Alan Counsell: ผมต้องการเป็นบรรณารักษ์ และนายโจลีเจ้าหน้าที่จัดหางานพูดว่า “ไม่มีทางไม่มีทาง คุณจะคิดอย่างนั้นได้อย่างไร” ทันใดนั้น เสียงของหัวหน้างานดังขึ้นจากข้างหลัง “หากคุณพูดอย่างนั้น คุณก็ไม่ใช่จักอิลันของเรา เขาสามารถทำทุกอย่างที่เขา

ต้องการได้”

การพูดเพื่อตัวเราเอง แสดงให้เห็นถึงบทบาทของจดหมายเหตุเสียงที่เป็นการทำงานเชิงรุกในการจัดเก็บประสบการณ์ ความคิด และความรู้สึกของคนกลุ่มหนึ่ง กลุ่มคนที่มีผู้คนในสังคมไม่มากนักได้เฝ้ามอง การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งผู้สัมภาษณ์และผู้ถูกสัมภาษณ์

Scope เชื่อมมันอย่างยิ่งว่า เมื่อคนได้พูดจากัน ได้ฟังกันมากขึ้น และได้มองเห็นความแตกต่างและหลากหลายมากขึ้น ผู้คนทั่วไปจะตระหนักถึงธรรมชาติของผู้มีสภาวะบกพร่อง และคุณค่าของประสบการณ์ที่อาจไม่เคยได้รับการเหลียวแลมาก่อนในประวัติศาสตร์ของสังคมนั้น เมื่อนั้นสังคมจะมองคนมีสภาวะบกพร่องและความพิการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติในสังคม

ประเด็นที่ชวนคิดต่อ

ตัวอย่างโครงการจดหมายเหตุเสียง ความทรงจำที่ได้ยกมานี้เกี่ยวข้องกับ “คนชายขอบ” พิพิธภัณฑ์เขตหกในเคปทาวน์ ให้มีความสำคัญกับ “เสียง” ของ คนผิวสี ผู้ที่เคยถูกขับไล่ออกจากถิ่นฐานของตนเอง โครงการ “พูดเพื่อตัวเราเอง” ในประเทศอังกฤษกระตุ้นให้คนทั่วไปฟังเสียงของผู้มีสภาวะบกพร่อง เสียง ที่อาจจะไม่มีใครเคยได้ยินแม้เสียงนั้นจะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนมานานแล้วก็ตาม

คุณค่าและความหมายของจดหมายเหตุเสียงชุมชนไม่ได้อยู่ที่การบันทึกเสียงเบ็ดเสร็จ ซึ่งอาจนับเป็นผลงานและถือเป็นชุดประสบการณ์ที่จะใช้อ้างอิงได้ตลอดกาล แต่จดหมายเหตุเสียงชุมชนทำหน้าที่เป็นสื่อให้คนในชุมชนมีโอกาสได้พบปะกัน เมื่อ

ใดที่เสียงได้รับการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ องค์กรที่ดำเนินการไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์หรือโรงเรียนสามารถใช้ประโยชน์จากเสียงในการเผยแพร่ชุดประสบการณ์ที่ไม่เคยบอกเล่ามาก่อน พร้อม ๆ กับการตั้งคำถามอย่างต่อเนื่อง เมื่อคนอื่น ๆ ได้เข้ามาชมนิทรรศการที่ใช้จดหมายเหตุเสียงในการบอกเล่าเรื่องหรือมาอ่านบทถอดเทป หรือฟังจดหมายเหตุเสียงโดยตรง ผู้คนอื่นๆ อาจต้องการแบ่งปันสิ่งที่ตนเองรู้รู้สึก หรือมีความคิดเห็นที่แตกต่างออกไป จนอาจกลายเป็น “การสังสรรค์” ของความคิดที่แตกต่างกัน

เพื่อขยายความเข้าใจในเรื่องรำนัน ๆ

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนปรารถนาจะตั้งประเด็นสักสองสามประการเกี่ยวกับงานจดหมายเหตุเสียง ความทรงจำ

ประการแรก เรื่องราวใดบ้างที่สำคัญและมีคุณค่าสมควรจัดเก็บไว้เป็นจดหมายเหตุเสียง เพราะสื่อบันทึกเสียงต้องการการจัดเก็บและการจัดระบบเช่นเดียวกับจดหมายเหตุประเภทอื่นๆ จดหมายเหตุเสียงจะมีจำนวนมากขึ้นในแต่ละครั้งที่มีการดำเนิน

โครงการ ฉะนั้นแล้ว องค์กรที่สร้างจดหมายเหตุ
เสียงจะวางโครงการอย่างไรเพื่อไม่ให้สื่อบันทึกการ
สัมภาษณ์กลายเป็น “กองขยะเสียง”

ประการที่สอง การใช้ประโยชน์จาก
จดหมายเหตุความทรงจำจะต้องคำนึงถึงความ
ต้องการของเจ้าของชุดความทรงจำ เพราะเรื่องราว
หลายอย่างเป็นความรู้สึกซึ่งผู้เป็นเจ้าของอาจไม่
ต้องการเผยแพร่ต่อสาธารณะ ผู้ปฏิบัติการควรมอง
การจัดเก็บจดหมายเหตุเสียงในรูปแบบของสื่อบันทึก
เสียงสัมภาษณ์ และการเผยแพร่เนื้อหาดังกล่าวสู่
สาธารณะในรูปแบบของนิทรรศการ สิ่งพิมพ์ หรือ
อื่นๆ ในลักษณะที่แตกต่างกัน จำนวนผู้คนที่เข้ามา
ใช้จดหมายเหตุโดยตรงอาจจะจำกัดกว่าเนื้อหาที่จัด
แสดงต่อสาธารณะ ด้วยเหตุนี้ เมื่อใดที่องค์กรที่
เกี่ยวข้องจะเผยแพร่เนื้อหาทั้งหมดหรือส่วนหนึ่งส่วน
ใดของบทสนทนา ผู้ปฏิบัติการควรขอความเห็นจาก
เจ้าของชุดความทรงจำ

ประการสุดท้าย เรื่องราวของจดหมายเหตุ
เสียงความทรงจำที่ได้รับการเผยแพร่ต่อสาธารณะจะ
กลายเป็นภาพตัวแทนของคนคนนั้นหรือคนกลุ่มนั้น
ในหลายกรณี เนื้อหาอาจสะท้อนความรู้สึกของความ
อึดอัด อดสู และความทุกข์ที่เกิดจากกระบวนการทาง
สังคมที่กระทำต่อเจ้าของชุดความทรงจำ การเผยแพร่
เรื่องราวเช่นนั้นอาจช่วยให้คนทั่วไปได้ยินเรื่องราว
ที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน และอาจนำไปสู่ความเข้าใจถึง
ประเด็นและปัญหามากขึ้น แต่ขณะเดียวกัน หากเรื่อง
ราวที่ว่านั้นเป็น “เรื่องอับอาย” ของเจ้าของความ
ทรงจำ การเผยแพร่เรื่องราวจะกลายเป็นเหยื่อซ้ำ
ซ้อน (victimize the victim) หรือเรียกได้ว่า
เป็นการตอกย้ำความรู้สึกแย่ให้หนักขึ้น การเปิดเผย
เนื้อหาของความทรงจำจึงต้องทำด้วยความ
ระมัดระวังและให้ความเคารพต่อเจ้าของชุดความทรง
จำ

ดังนั้น คลังเสียงความทรงจำจะทำหน้าที่

เป็นสื่อกลางการเรียนรู้ระหว่างผู้คนในสังคมได้มาก
น้อยเพียงใด ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับผู้ทำหน้าที่ศึกษา
ค้นคว้า บันทึก และเผยแพร่เรื่องราวเหล่านั้นสู่
สาธารณชนว่า จะคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ ตั้งประเด็น
คำถาม และโต้ตอบกับผู้ให้ข้อมูลในระหว่างการ
สัมภาษณ์ รวมถึงการคัดเลือกเรื่องราวเพื่อเผยแพร่ว่า
จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งแหล่งข้อมูลและสาธารณชน
เพียงใด ผู้เขียนใคร่ขอจบการสนทนาเรื่องราวของ
คลังเสียงความทรงจำด้วยนิยามของประวัติศาสตร์
บอกเล่าที่ย้ำให้เราตระหนักถึงความสำคัญของ
จดหมายเหตุเสียงที่มีต่อสังคม

*ประวัติศาสตร์บอกเล่าคือ การบันทึกความ
ทรงจำของผู้คน จึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มี
ชีวิตและเป็นประสบการณ์ที่แตกต่างกันไป
แต่ละบุคคล*

*ประวัติศาสตร์บอกเล่าบันทึกประสบการณ์
ของผู้คนในรูปแบบของเสียงและภาพ
เครื่องมือดังกล่าวจึงมีชีวิตชีวาในการทำ
ความเข้าใจกับประวัติศาสตร์ที่เพิ่งผ่านไป*

*ประวัติศาสตร์บอกเล่าจะช่วยให้เรื่องราว
ของผู้คนที่อยู่ในมุมซ่อนเร้นได้รับฟัง ทั้ง
เรื่องราวของบุคคล ครอบครัวและชุมชน*

*ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นเครื่องมือใหม่
และน่าตื่นเต้น เพราะเป็นการทำงานที่
อาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน นั่นคือ
เรื่องราวที่แบ่งปันกัน รับฟังกัน และสร้าง
โอกาสในการพูดคุยระหว่างกันและกัน
ประวัติศาสตร์บอกเล่ารักษาคดีดีของทุก
คนเพื่ออนาคต*

Oral History Society ; www.ohs.org.uk

เอกสารอ้างอิง

Ciraj Rassol, "Making the District Six Museum in Cape Town," *Museum International*, No. 229-230 (vol. 58. No. 1-2, 2006), pp. 9 - 18.

Gaynor Kavanagh, "Making Histories, Making Memories," *Making Histories in Museums*, Gaynor Kavanagh (ed.), London; New York: Leicester University, 1999, pp. 1-14.

Jack Goody, "The transcription of Oral Heritage," *Museum international*, no. 221-222 (vol. 56. no. 1-2, 2004), pp. 91-95.

Jürgen Habermas, *L'espace public*, 1ère édition en allemand, en français 1978, Paris: Ed. Payot, 1996.

Kuo Wei Tchen, John. "Creating a Dialogic Museum: The Chinatown History Museum Experiment," *Museums and Communities, The Politics of Public Culture*, Ivan Karp et al (ed.), Washington; London: Smithsonian Institution Press, 1992.

Marjorie Hunt, *The Smithsonian Folklife and Oral History: Interviewing Guide*, Washington: Center for Folklife and Cultural Heritage, Smithsonian Institution, 2003.

Paul Rasse, *Les Musées à la Lumière de l'Espace public*, Paris : Harmattan, 1990.

Peter Bartis, *Folklife and Fieldwork: An Introduction to Field Techniques*, 1st edition in 1979, revised 2002, Washington: Library of Congress, 2002.

SCOPE, Speaking for ourselves, Schools and colleges pack. (further information: www.speakingforourselves.org.uk).

Valmont Layne, "The sound archives at the District Six Museum: A work in progress," *Archives for the Future*. Calcutta: Archives and Research Centre for Ethnomusicology, American Institute of Indian Studies, Seagull Books, 2004, pp.183 - 195.

พวงทอง รุ่งสวัสดิทรัพย์ ภาวิครพันธุ์, *สงครามเวียดนาม สงครามกับความจริงของ "รัฐไทย"*, กรุงเทพฯ: คมไฟ, 2549.

เอกสารออนไลน์

Collections Policy Statement, <http://www.loc.gov/folklife> (accessed on the 7th August 2006).

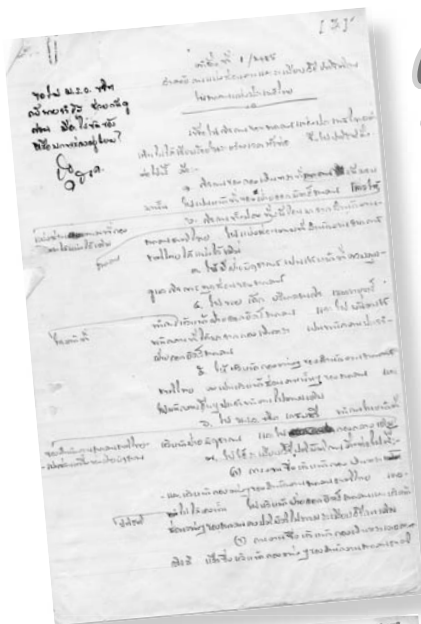
Directives pour l'établissement de systèmes nationaux de « Trésor humains vivants, UNESCO, http://portal.unesco.org/culture/fr/file_download.php/b8f48d3c1c2fb32c5319cd-a7cc9820a9guidelines_lhtf.pdf (accessed on the 7th August 2006).

What is Oral History?, <http://www.ohs.org.uk/advice> (accessed on the 28th December 2006).

เกณฑ์การพิจารณา

เอกสารจดหมายเหตุ ธนาคารแห่งประเทศไทย

| ศิริเพ็ญ น้าสกุล

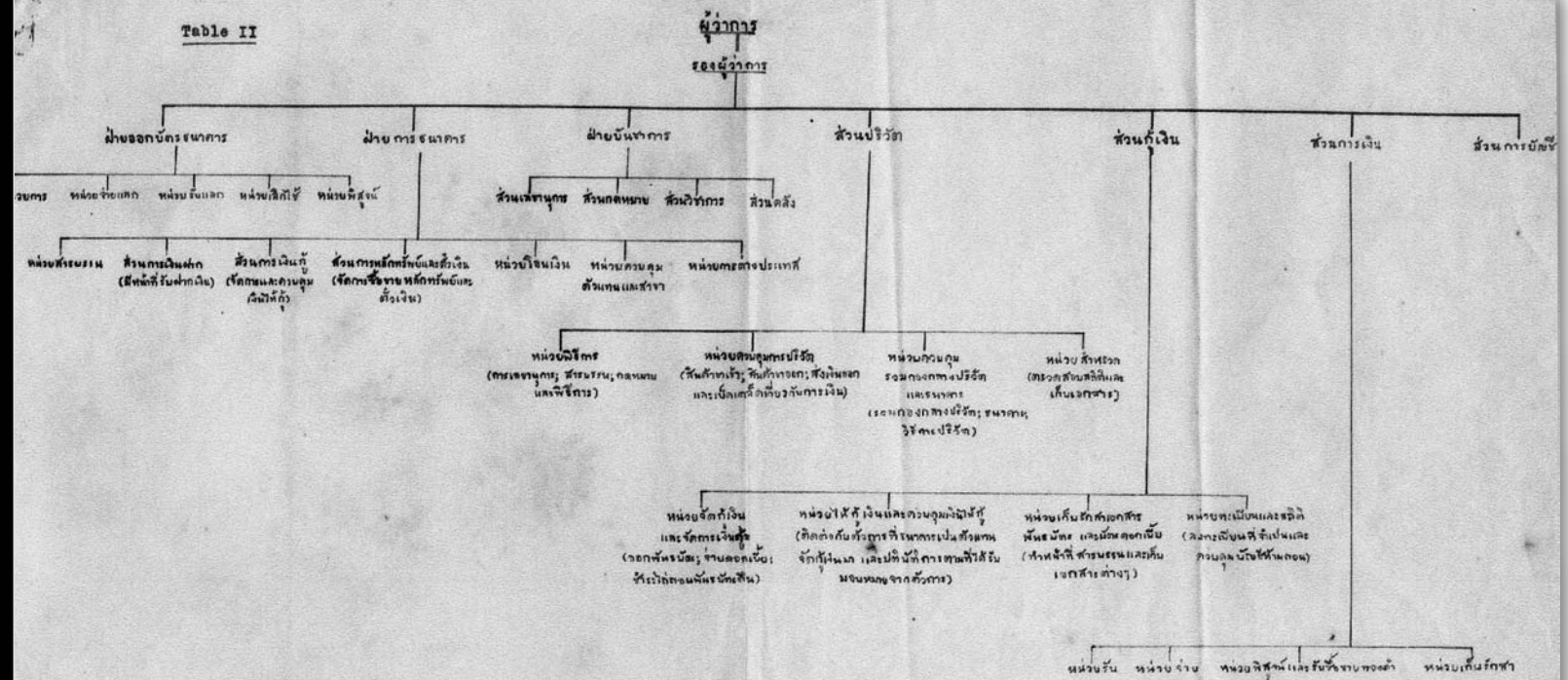

ธ

ธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) เป็นองค์กรภายใต้กำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังซึ่งเป็นไปตามมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พุทธศักราช 2485 ทั้งนี้ ธปท. จะมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจการเงินและการธนาคารของประเทศ โดยปกติแล้ว การกิจและรูปแบบต่างๆ ในการดำเนินการของ ธปท. จะได้รับการเผยแพร่ออกสู่สาธารณะเป็นระยะๆ อาทิเช่น การแถลงข่าวเศรษฐกิจ การรวบรวมและแสดงข้อมูลลงในเว็บไซต์ของธนาคารแห่งประเทศไทย การจัดสัมมนาประจำปี และยังมี การเผยแพร่ในรูปเอกสารสิ่งพิมพ์หลายประเภท เช่น ข้อมูลสถิติบทความวิชาการ ดังนี้ เป็นต้น

จวบจนปัจจุบัน การบริหารและปฏิบัติงานทั้งภายในและภายนอกองค์กรของผู้บริหารและพนักงาน ธปท. จะติดต่อสื่อสารระหว่างกันในรูปแบบที่เป็นลายลักษณ์อักษรหรือเอกสารเป็นหลัก และกำลังมีการปรับเปลี่ยนไปสู่การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์มากขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งก็เป็นไปตามนโยบายและยุทธศาสตร์การบริหารงานในอนาคตของธนาคาร เรื่องราวและข้อมูลต่างๆ ของ ธปท. ที่บันทึกลงในเอกสารและสื่อต่างๆ เหล่านี้ จะต้องผ่านการประเมินคุณค่าและการกำหนดอายุเพื่อจัดเก็บ กล่าวคือ เมื่อครบอายุที่กำหนด เอกสารที่พ้นระยะการใช้งานหรือพ้นระยะอ้างอิงแล้วจะถูกทำลายตามระเบียบ คงมีเพียงเอกสารที่ได้รับการประเมินคุณค่าว่าสมควรเก็บรักษาตลอดไป

Table II

เท่านั้นที่จะได้รับการอนุรักษ์ไว้ในฐานะ “เอกสารจดหมายเหตุ ธปท.”

นิยามเดิม

ของเอกสารจดหมายเหตุ ธปท.

สืบเนื่องจาก ธปท. ได้มีการกำหนดนิยามเอกสารจดหมายเหตุ นับแต่มีการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุชุดแรกในปี 2522 เป็นต้นมา จนถึงบัดนี้ก็เป็นเวลากว่า 28 ปีมาแล้ว คำนิยามนี้เกิดขึ้นจากคณะทำงานประเมินคุณค่าและกำหนดอายุการเก็บเอกสารของธนาคารซึ่งกำหนดว่า

เอกสารจดหมายเหตุ ธปท. คือ เอกสารของธนาคารที่ได้รับการประเมินคุณค่าว่าควรแก่การเก็บรักษา เพื่อใช้อ้างอิงและค้นคว้าวิจัยและเป็นเอกสารที่เก็บรักษาไว้หรือได้รับการคัดเลือกให้ส่งไปเก็บไว้ที่หอจดหมายเหตุ

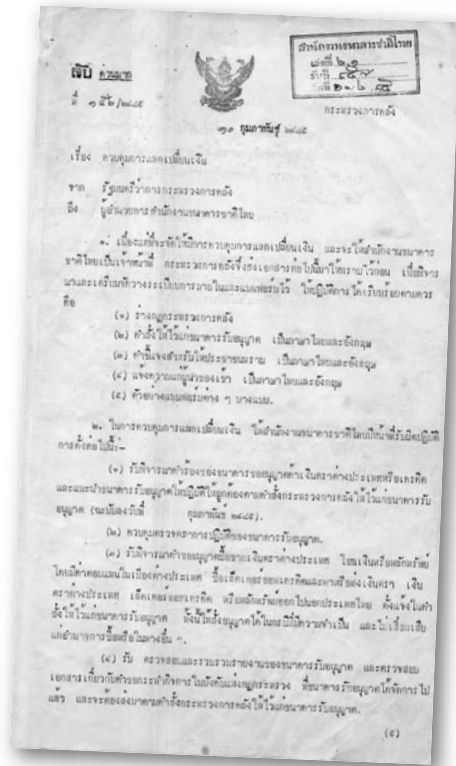
อย่างไรก็ดี ในปัจจุบัน คำนิยามข้างต้นนี้ยังสื่อความเข้าใจให้แก่ผู้บริหารและพนักงานเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเอกสารได้ไม่ชัดเจนเท่าใดนัก

ในปี 2549 หอสมุดและจดหมายเหตุ ธปท. ซึ่งรับผิดชอบการบริหารงานจดหมายเหตุของ ธปท. ได้ปรับปรุงคำนิยามของเอกสารจดหมายเหตุ ธปท.

เสียใหม่ พร้อมทั้งกำหนดเกณฑ์การพิจารณาความเป็นเอกสารจดหมายเหตุของ ธปท. พร้อมทั้งกำหนดตัวอย่าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและชัดเจนมากยิ่งขึ้น หลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นใหม่นี้ เมื่อผ่านการพิจารณาแล้วจึงถูกนำเสนอเป็นลำดับไปยัง “คณะกรรมการบริหารงานเอกสารของธนาคารแห่งประเทศไทย” และผู้ว่าการ ธปท. ในขณะนั้น (ได้แก่ ม.ร.ว.ปรีดิยาธร เทวกุล) จนในที่สุด ได้ประกาศออกมาเป็นระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2549 ที่ผ่านมา

เอกสารจดหมายเหตุ ธปท.: นิยามใหม่เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน

เอกสารจดหมายเหตุ ธปท. คือ เอกสารที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของธนาคารแห่งประเทศไทยที่เกิดจากการบริหารการปฏิบัติงาน กิจกรรม หรือธุรกรรมในทุกด้านหรือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่จะต้องเก็บรักษาไว้เป็นการถาวรสืบไป ได้แก่ เอกสารต้นฉบับลายมือ เอกสารตัวพิมพ์และเอกสารในรูปสื่ออื่นๆ ที่หน่วยงานต่างๆ ในธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดทำขึ้น หรือเอกสารสำคัญจากภายนอกที่ได้รับมาซึ่งมีผลต่อการดำเนินงานของธนาคารแห่งประเทศไทย

สำหรับเกณฑ์
การพิจารณาคัดเลือก
เอกสารที่จัดให้เป็น
เอกสารจดหมายเหตุ
ธปท. นั้นมีดังต่อไปนี้

1 ความเป็น เอกลักษณ์ (Uniqueness)

ได้แก่ เอกสาร
ที่มีเพียงชิ้นเดียว ซึ่งไม่
สามารถหาทดแทนจาก
แหล่งอื่นๆ ได้อีก เช่น
เอกสารลายพระหัตถ์

พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ท่านผู้ว่าการพระองค์แรกที่
ทรงร่างโครงสร้างการแบ่งส่วนงานของ ธปท. เป็น
ครั้งแรก เมื่อปี 2486 หรือ เอกสารการดำเนินงาน
ของสำนักงานธนาคารชาติไทย ระหว่างปี 2483-
2485 ซึ่งพัฒนาต่อมาเป็นธนาคารแห่งประเทศไทย
เป็นต้น

2 เป็นหลักฐานการดำเนินงานของ ธปท. (Evidence)

ได้แก่ เอกสารการดำเนินงานตามภาระ
หน้าที่หลักเพื่อแสดงถึงการพัฒนาการด้านการบริหาร
การปฏิบัติงาน กิจกรรม หรือธุรกรรมในทุกด้านที่
สำคัญของ ธปท. เช่น การกำหนดนโยบายการเงิน
การควบคุมสถาบันการเงิน การควบคุมการแลก
เปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ฯลฯ

3 มีความสมบูรณ์ของข้อมูลเพียงพอ (Time Span & Enough)

ได้แก่ เอกสารที่ต้องมีความครบถ้วนและต่อ
เนื่องเพียงพอต่อการเป็นหลักฐานอ้างอิงในการ
ดำเนินงานนั้นๆ ตัวอย่างเช่น รายงานการประชุม
“คณะกรรมการธนาคารแห่งประเทศไทย” ซึ่งหอ-
จดหมายเหตุจัดเก็บไว้ตั้งแต่การประชุมครั้งที่ 1/

2485 จนถึง
ปัจจุบัน หรือ
รายงานการประชุม
“คณะกรรมการผู้
บริหารระดับสูงของ
ธปท.” และรายงาน
การประชุม “คณะ
กรรมการนโยบาย
การเงิน” เป็นต้น

4 อายุของเอกสาร (Age)

อายุเอกสารที่จะจัดเก็บเป็น “เอกสาร
จดหมายเหตุ ธปท.” นั้น จะขึ้นกับคุณค่าของเอกสาร
มากกว่าความเก่าหรือใหม่ของตัวเอกสาร

5 เป็นเอกสารที่ผ่านการประเมินคุณค่าว่า สมควรเก็บรักษาลงไปในฐานะ “เอกสารจดหมายเหตุของ ธปท.”

จะมีคณะทำงานซึ่งทำหน้าที่ประเมินคุณค่า
เอกสาร ทั้งนี้ จะประกอบไปด้วย ผู้แทนจากฝ่าย
กฎหมาย ฝ่ายงานเจ้าของเอกสาร หอจดหมายเหตุ
และฝ่ายงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ร่วมกันพิจารณาใน
เรื่องนี้

อนึ่ง เอกสารของ ธปท. ที่เข้าคุณสมบัติข้อ
ใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อดังที่กล่าวข้างต้น จัดว่าผ่าน
เกณฑ์การเป็นเอกสารจดหมายเหตุของ ธปท. แล้ว

งานในอนาคต

ก้าวแรกที่สำคัญยิ่งของการบริหารเอกสาร
ของ ธปท. คือ การมุ่งเน้นที่จะควบคุมดูแลเอกสารตั้ง
แต่ต้นทาง (Pre-action Control) กล่าวคือ ตั้งแต่
กระบวนการผลิต/จัดทำ/การรับเอกสาร การลง
ทะเบียน การใช้งาน การจัดเก็บดูแลรักษาตามอายุที่
กำหนดไว้ และการกำจัดเอกสารให้เป็นไปตามระบบ
ซึ่งจะส่งผลให้เอกสารจดหมายเหตุได้รับการจัดเก็บ
ดูแลรักษาและส่งมอบจากส่วนงานเจ้าของเอกสาร

มายัง “หอจดหมายเหตุ
ธปท.” ได้อย่างครบถ้วน
และต่อเนื่อง

ส่วนก้าวที่
สำคัญต่อมา ได้แก่ การ
ปรับปรุงและพัฒนางาน
จดหมายเหตุของ ธปท.
ตามแผนงาน 5 ปี (ใน
ช่วงปี 2550-2554)
โดยจะมีงานที่จะ ต้อง
ดำเนินการหลายด้าน
กล่าวคือ

1. การปรับปรุง

กระบวนการทำงาน และกระบวนการจัดเก็บให้ได้
มาตรฐานสากล

2. การย้ายหอจดหมายเหตุไปยังพื้นที่ที่ได้รับการ
ปรับปรุง เพื่อให้สามารถรองรับเอกสาร
จดหมายเหตุที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น และอำนวยความสะดวก
แก่กระบวนการทำงานที่เหมาะสมและ
ได้มาตรฐานสากล

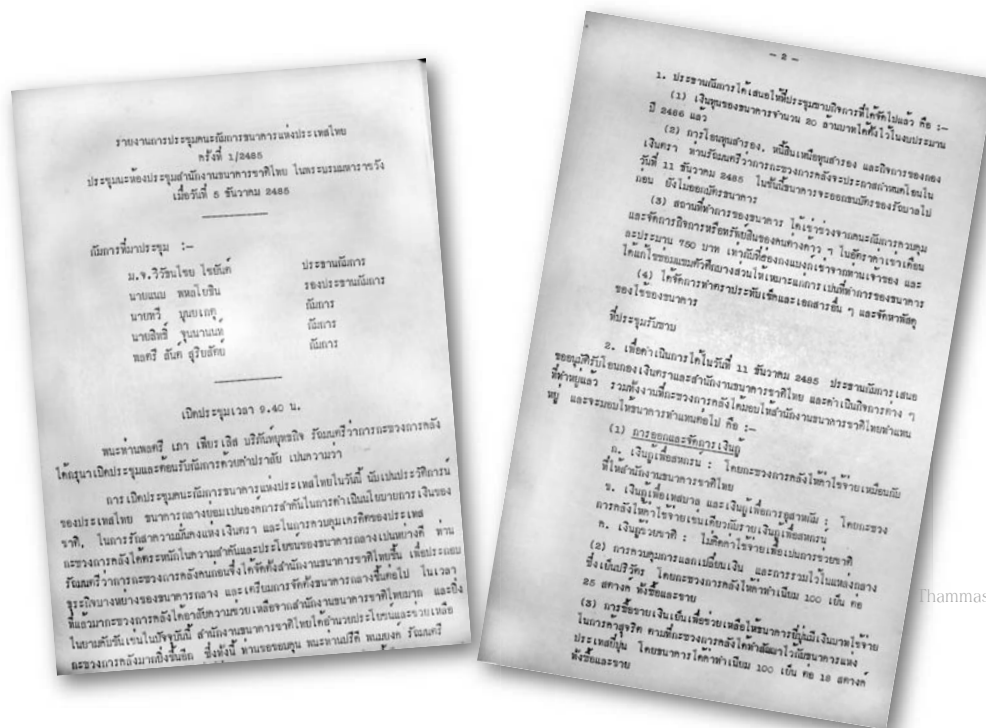
3. การพัฒนาบุคลากรเพื่อให้ปฏิบัติงานในวิชาชีพ
จดหมายเหตุได้อย่างมีคุณภาพและเป็นไปตาม
มาตรฐานสากล

แนวทางการปรับปรุงและพัฒนางาน
จดหมายเหตุข้างต้น จะสอดคล้องกับแผนการเปิดตัว

การประชุมผู้ว่าการธนาคารกลางกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างวันที่ 4-7 มีนาคม 2510 ที่ประเทศฟิลิปปินส์

หอจดหมายเหตุ ธปท. อย่างเป็นทางการประมาณปี
2552 เพื่อสามารถเปิดให้บริการเอกสารจดหมายเหตุ
ทั้งแก่พนักงาน ธปท. และสาธารณชนทั่วไป ให้เข้ามา
ใช้เอกสารและข้อมูลได้อย่างกว้างขวาง พร้อมทั้งมี
การจัดการและให้บริการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สอดคล้อง
กับการเป็นแหล่งความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์
เศรษฐกิจการเงิน และการธนาคารในระดับแนวทาง
ของประเทศ รวมไปถึงความรับผิดชอบต่อประชาชน
และสังคมในการเป็นองค์กรที่มีหลักธรรมาภิบาลใน
การดำเนินงานสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราช
บัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ในการ
เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของทางราชการต่อสาธารณชน

เอกสารจดหมายเหตุ ธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อใคร? ใครได้ประโยชน์?

| จวีวรรณ พรรณศิริ

ซ้ายมือ ดร. ม.ร.ว. รุจยา อาภากร

การดูแลรักษาเอกสารประวัติศาสตร์ เป็นอย่างดี เป็นส่วนหนึ่งในการรักษา มาตรฐานการทำงานให้มีประสิทธิภาพ ความโปร่งใส เป็นเรื่องเกี่ยวข้องโดยตรง ต่อการทำงาน ก่อนทำงานไปข้างหน้าก็ ต้องรู้ว่าข้างหลังทำอะไร เพื่อให้ทำงาน ถูกต้อง ไม่ซ้ำซ้อน ไม่กระทบที่ทำมาแล้ว ถือเป็นเรื่อง หลักการ ปรัชญา เราก็ต้องเข้าใจ สิ่งเหล่านี้

ด

ร. ม.ร.ว. รุจยา อาภากร อดีตรองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและการสื่อสาร สำนักงานเลขาธิการองค์การรัฐมนตรี

ศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งในปัจจุบันยัง

เป็นอาจารย์พิเศษ วิชาประวัติศาสตร์ ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ ได้ให้เกียรติมาบรรยายให้ข้อมูลและความรู้แก่พนักงานธนาคาร แห่งประเทศไทย ในการประชุมทางวิชาการจดหมายเหตุเรื่อง “การสร้าง คุณค่าและการใช้ประโยชน์เอกสารจดหมายเหตุ” เมื่อวันที่ 27-28 กุมภาพันธ์ 2549 จัดโดย หอสมุดและจดหมายเหตุธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) วัตถุประสงค์ของการจัดประชุมทางวิชาการในครั้งนี้เพื่อให้ พนักงาน ธปท.ได้ตระหนักถึงความสำคัญของเอกสารจดหมายเหตุ ธปท. และการเก็บรักษารวบรวมเอกสารจดหมายเหตุ ธปท. ที่ดี

เรียบเรียงจากคำบรรยายของ ดร. ม.ร.ว. รุจยา อาภากร เรื่อง เอกสารจดหมายเหตุธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อใคร ? ใครได้ประโยชน์ ? ในการประชุมทางวิชาการจดหมายเหตุ เรื่อง การ สร้างคุณค่าและการใช้ประโยชน์เอกสาร จดหมายเหตุ เมื่อวันที่ 27-28 กุมภาพันธ์ 2549 ณ ธนาคารแห่งประเทศไทย

การบรรยายของ ดร. ม.ร.ว. รุจยา ได้ให้แง่คิดในมุมมองของท่านซึ่งเป็นทั้งนักประวัติศาสตร์ ผู้บริหารและผู้วิจัยค้นคว้า โดยเน้นความสำคัญในแง่การเก็บรักษาเอกสารสำคัญ เพื่อให้ผู้ใช้ได้ศึกษาประวัติศาสตร์และทราบคุณประโยชน์จากการใช้เอกสารจดหมายเหตุ ธปท. ที่เกิดจากการบันทึกการทำงานของคนและเหตุการณ์สำคัญๆ ของ ธปท. อันจะทำให้ทราบถึงที่มา เหตุผล การตัดสินใจ การวางกรอบนโยบาย และการดำเนินการที่สำคัญต่อประเทศ กล่าวคือ

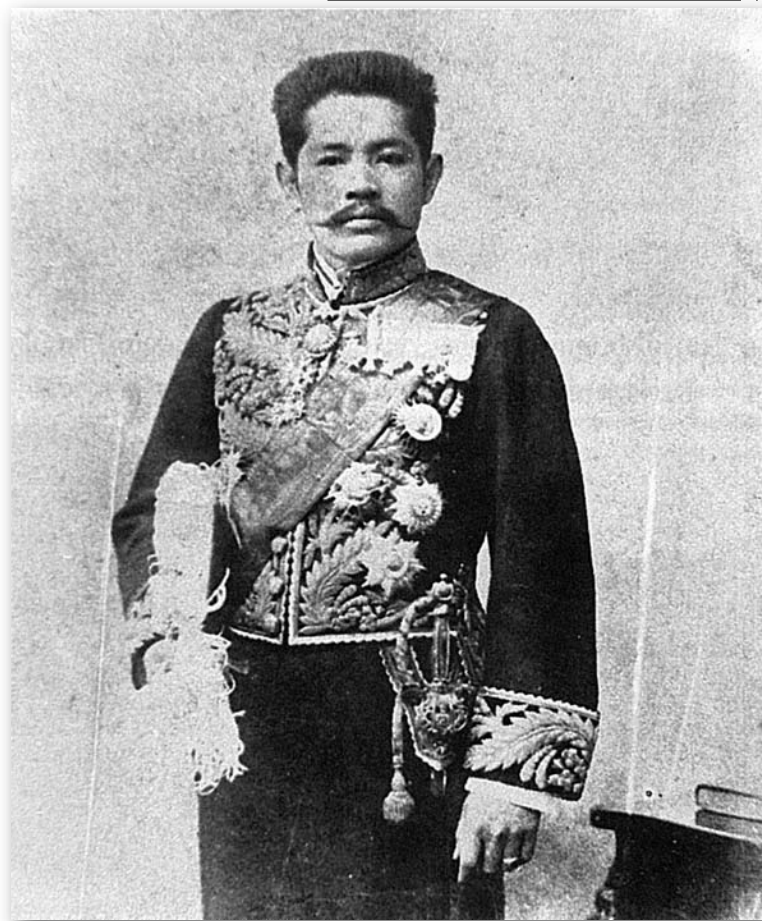
ความสำคัญของธนาคารแห่งประเทศไทยดังที่ปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์นั้น หากผู้ค้นคว้าได้ศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารหรือหนังสือที่เกี่ยวข้อง จะทำให้ทราบและเข้าใจถึงเรื่องราวความเป็นมาของ ธปท. อาทิเช่น จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ มหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุญนาค) หรือเรื่อง ธนาการแห่งชาติ ของพระยาสุรียานุวัตร ซึ่งได้กล่าวถึงท่านว่า เป็นนักทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์คนแรกที่มีผลักดันให้เกิดธนาคารชาติขึ้นในเวลาต่อมา

ธนาคารชาติได้มีการจัดตั้งขึ้นในสมัยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ซึ่งเป็นนักทฤษฎีและนักการเงิน วงศ์ตระกูลท่านเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์¹ ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์ความเข้าใจในเรื่องธนาคารกลาง

เหตุการณ์สำคัญที่เชื่อมโยงกับการจัดตั้งธนาคารชาติคือ เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นให้ประเทศไทยรับหลักการในเรื่องเงินตรา 3 ประการคือ

1. ให้กำหนดค่าของเงินบาทเท่ากับเงินเยน
2. การชำระเงินระหว่างกันให้ชำระด้วยเงินเยน และ
3. ให้ตั้งธนาคารกลางขึ้นเป็นเจ้าหน้าที่เงินตรา โดย

¹ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรรราชฤถะ ผู้ทรงก่อตั้งแบงก์สยามกัมมาจล ซึ่งต่อมาเป็น ธนาคารไทยพาณิชย์

มหาอำมาตย์เอก พระยาสุรียานุวัตร (เกิด บุญนาค)

มีที่ปรึกษาและหัวหน้าหน่วยงานต่างๆ เป็นชาวญี่ปุ่น

ซึ่งตามข้อเสนอ 2 ข้อแรกนั้น ประเทศไทยต้องยอมรับเพราะต้องทำการค้าและประกอบธุรกิจในขอบเขตอันจำกัด แต่ข้อ 3 รัฐบาลไม่ยอมรับทันที เพราะเท่ากับเป็นการยอมให้ญี่ปุ่นควบคุมเงินตราเครดิตเงินไทย จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องจัดริบตั้งธนาคารกลางขึ้นโดยเร่งด่วน พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชยจึงทรงร่าง พ.ร.บ. ธนาคารกลางขึ้นเพื่อให้ทันแก่การ พร้อมทั้งวางระเบียบการดำเนินงานบรรจุนักงานที่เป็นคนไทยเข้าทำงาน เพื่อแสดงให้เห็นว่า คนไทยสามารถดำเนินงานธนาคารได้ จึงทำให้ประเทศไทยได้มีธนาคารกลางขึ้นในสมัยนั้น

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังเป็นประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ไม่ได้เป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตก จึงนับได้ว่า ธปท. เป็นผู้สืบทอดความเป็นเอกราชของไทย เป็นสัญลักษณ์แห่งอธิปไตยของชาติไทย สามารถรักษาความมั่นคงทางเศรษฐกิจและมี

บทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะในช่วงปี 2502-2514 ภายใต้การนำของผู้ว่าราชการ ธปท. ในขณะนั้นได้แก่ ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ผู้ซึ่งเป็นแบบอย่างของความเป็นมืออาชีพและความซื่อสัตย์สุจริต กล่าวคือ ไม้อินออนและหันเหไปตามทิศทางการเมืองที่ไม่ถูกต้องตามหลักการทางเศรษฐกิจ โดยมีหลักธรรมาภิบาลซึ่งเป็นปรัชญาในการทำงานนั่นเอง

นอกจากนี้ เอกสารจดหมายเหตุ ธปท. ช่วยให้นักประวัติศาสตร์ได้ศึกษาเหตุการณ์และบุคคลสำคัญของ ธปท. มีตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญหลายเหตุการณ์ที่ ธปท. แสดงให้เห็นถึงการ

รักษาความเป็นตัวของตัวเองและความเป็นอิสระในการทำงานของ ธปท. ดังเช่น พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ท่านได้ทรงลาออกจากงานเพราะไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม ปี 2489 เนื่องจากท่านทรงพยายามควบคุมภาวะเงินเฟ้อโดยลดปริมาณเงินออกใช้หมุนเวียนในประเทศด้วยการแบ่งขายทุนสำรองทองคำให้ประชาชนโดยวิธีการประมูล แต่รัฐบาลไม่เห็นด้วยในวิธีการดังกล่าว นอกจากนี้ ยังมีท่านผู้ว่าการอีกหลายท่านที่ลาออกเพื่อรักษาความเป็นอิสระในการทำงานและความเป็นตัวของตัวเอง

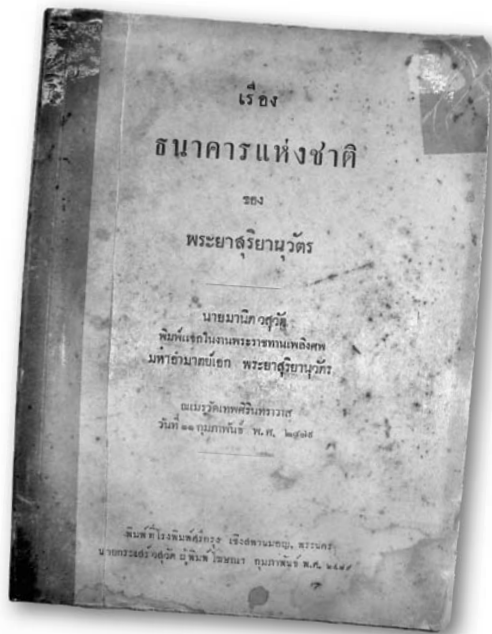
จากตัวอย่างเหตุการณ์สำคัญของ ธปท. ดังกล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการรักษาหลักการในการปกป้องผลประโยชน์ของชาติ ความเป็นอิสระขององค์กร หลักธรรมาภิบาล ความรับผิดชอบต่อรัฐบาล

และประชาชน โดย ธปท. นั้นต้องมีธรรมาภิบาล มีการทำงานที่มีมาตรฐาน เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายภายใต้กรอบของกฎหมายและศีลธรรมจรรยา

ดังนั้น เอกสารจดหมายเหตุ ธปท. จึงมีความสำคัญและมีคุณค่ายิ่งต่อผู้ใช้ ทั้งภายในและภายนอก ธปท. ที่อาจสามารถนำเอกสารจดหมายเหตุ ธปท. ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เป็นหลักฐานอ้างอิงหรือเป็นการศึกษาเรื่องราวในอดีต เพื่อดำเนินงานบทบาทธนาคารกลางต่อไปในอนาคต สำหรับผู้ใช้ภายนอก ธปท. ได้แก่ ประชาชนทั่วไป รวมถึงนักประวัติศาสตร์ ตลอดจนผู้ใช้ข้อมูลในการเมือง เศรษฐกิจ ธุรกิจ และศิลปะ

ท้ายที่สุดแล้วจะเห็นได้ว่า เอกสารจดหมายเหตุมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่างๆ และบุคคลในวงกว้าง ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากเอกสารจดหมายเหตุ ธปท. ก็คือ ประชาชน นั่นเอง

บทส่งท้ายของ ดร. ม.ร.ว. รุจยา ท่านได้ฝากความห่วงใยให้กับผู้ผลิตและผู้เก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุ ธปท. โดยที่เอกสารจดหมายเหตุ ธปท. นั้นเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญ หรือเป็นเอกสารร่วมสมัยกับเหตุการณ์นั้นๆ ในแง่มุมของนักประวัติศาสตร์ควรที่จะให้เก็บเอกสารต้นฉบับให้ครบถ้วนทั้งหมด เพราะในปัจจุบัน เราไม่อาจทราบว่าจะเอกสารอะไรหรือชิ้นใดมีความสำคัญหรือไม่ ใครจะเป็นผู้สนใจจะมาใช้เอกสารชิ้นนั้น ซึ่งเป็นไปได้ว่า อาจเป็นเอกสารซึ่งมีความสำคัญขึ้นมาก็ได้ในภายหลัง จึง

ควรเก็บอนุรักษ์ไว้แล้วคัดเลือกอีกครั้งโดยมีนักประวัติศาสตร์หรือคนอื่นมาร่วมกันคัดเลือกเอกสารที่ควรเก็บ

ธปท. เป็นองค์กรที่สำคัญระดับประเทศ และยังเกี่ยวข้องกับนานาชาติ เพราะฉะนั้น การดูแลรักษาเอกสารเป็นอย่างดีนับว่า เป็นส่วนหนึ่งในการรักษามาตรฐานการทำงานให้มีประสิทธิภาพและความโปร่งใสซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการทำงานเอกสารจดหมายเหตุ ทั้งนี้ เพื่อศึกษาและให้รู้ ว่า ข้างหลังทำอะไร ก่อนทำข้างหน้าต่อไป เพื่อให้ทำงานถูกต้อง ไม่ซ้ำซ้อน ไม่กระทบที่ทำมาแล้วที่เป็นหลักการปรัชญา

ดร. ม.ร.ว. รุจยา ได้กล่าวทิ้งท้ายก่อนจบการบรรยายโดยอาศัยคำของพระยาสุรียานุวัตรที่เคยกล่าวไว้ว่า

กรุงสยามเป็นเอกราชและมีอิสรภาพอยู่
ตราบใด ธนาครของชาตินั้นก็อาจจะอยู่
ไปได้ตราบนั้น

นั่นคือ ถ้าชาติอยู่ ธนาครก็อยู่ และอยู่อย่างมีเอกราชและอิสรภาพ ดังนั้น การจัดการหอจดหมายเหตุเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานตามคติประเพณีของ ธปท. และถ้าอยากรักษาปรัชญาและวิธีการทำงานเหล่านั้นไว้ก็ต้องพยายามดูแลเอกสารให้ดีเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ 3 ประการคือ Good governance, Accountability และ Transparency

วังบางขุนพรหม อดีตอาคารที่ทำการของธนาคารแห่งประเทศไทย

หนังสือวชิรญาณ

ไพฑูริย์ จิตต์สง่า

ห

หนังสือวชิรญาณเป็นวารสารที่หอพระสมุดวชิรญาณจัดทำขึ้น นับเป็นวารสารของชนชั้นสูง ซึ่งประกอบด้วยพระเชษฐา พระอนุชา พระราชโอรส และข้าราชการในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือวชิรญาณมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการแสดงฐานะความรู้เชิงวิชาการของคนกลุ่มเหล่านี้ การที่ความรู้ดังกล่าวได้รับความสนใจจากกลุ่มบุคคลที่จะทำการศึกษาและยังได้รับความนิยมเป็นอันมากในฐานะที่เป็นการแสดงถึงวัฒนธรรมและความศิวิไลซ์แบบตะวันตกนั้น จะเห็นได้จากการพิจารณาลักษณะบทความที่ลงพิมพ์อยู่ในหนังสือวชิรญาณในเล่มต่างๆ ซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์เป็นลำดับไป

ประวัติหอพระสมุดวชิรญาณ

เพื่อให้มองเห็นภาพความเป็นมาของวารสารเล่มนี้ ควรต้องมองถึงภูมิหลังของแหล่งผลิตวารสารเสียก่อน หอพระสมุดวชิรญาณนั้นก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2424 ในฐานะเป็น “หอสมุดประจำราชสกุล” ของบรรดาพระโอรสและพระธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 งบประมาณการจัดสร้างหอสมุดวชิรญาณในขณะนั้น มา

จากเงินค่าเช่าโกดังสินค้าหน้าวัดประยุรวงศาวาส¹ ส่วนแนวคิดเรื่องการเกิดขึ้นของหอสมุด นับเป็นแนวคิดและวัฒนธรรมแบบตะวันตกที่แพร่เข้ามาสู่สังคมชนชั้นสูง กล่าวคือ ชนชั้นสูงในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ได้พิจารณาเห็นว่า ความรู้และหนังสือเป็นสิ่งที่สามารถ “ปรับปรุง พัฒนาและสะสม” ได้ แนวคิดลักษณะนี้นับเป็นผลที่เกิดจากการพัฒนาและแปรเปลี่ยนมาจากแนวคิดที่ว่าด้วยความรู้ก่อนสมัยใหม่ ซึ่งเราอาจแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ กล่าวคือ

ประการแรก ความรู้ทางพุทธศาสนา ซึ่งถูกมองว่า “ธรรมะ” คือ ความรู้ที่เป็นปรมาตม์ และสถานที่เก็บความรู้นั้นก็คือ หอไตร อันเป็นแหล่งเก็บสมุดใบลานหรือสมุดภาพไตรภูมิ เพื่อปกป้องมิให้ธรรมะนั้นสูญหายไป เพราะฉะนั้น ธรรมะจึงถูกมองว่า เป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะมีการจัดสังคายนาเป็นครั้งคราว แต่ก็อ้างว่า เป็นเพียงการชำระเนื้อหาพระไตรปิฎกให้บริสุทธิ์เท่านั้น

ส่วนลักษณะประการต่อมาของความรู้ก่อนสมัยใหม่ก็คือ กลุ่มตำราต่างๆ ได้แก่ ไทโรศาสตร์ ยาสมุนไพร กฎหมาย และตำราพิชัยสงคราม ซึ่งเป็นความรู้ที่สามารถอ้างอิงแหล่งที่มาดั้งเดิมได้เพียงว่า ความรู้เหล่านี้เปิดเผยและสืบทอดมาจากครูในอดีต (เช่น ในตำราพระธรรมศาสตร์อ้างแหล่งที่มาว่ามาจากพระมโนสาราจารย์หรือพระมนู) และได้รับการคัดลอก ส่งผ่านมาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ความรู้ในยุคก่อนสมัยใหม่จึงเป็นที่รับรู้กันในยุคสมัยนั้นว่า เหมาะสมและเป็นสิ่งสมบูรณ์

ในปลายพุทธศตวรรษที่ 25 เมื่อแนวคิดเรื่องความรู้แบบใหม่จากตะวันตกเข้ามาสู่สยาม ทำให้ชนชั้นสูงมองว่า ความรู้แบบใหม่นั้นสามารถปรับปรุง

พัฒนาและสะสมได้ ทั้งนี้ การสะสมความรู้ย่อมหมายถึง รวมถึง ความรู้ที่มีอยู่ภายในรัฐเองอีกด้วย ซึ่งได้แก่ความรู้ที่ปรากฏในจารึก ใบลานจากท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการบูรณาการทางการเมืองเพื่อสร้างรัฐชาติ เพราะฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงในด้านโลกทัศน์ทางความรู้ที่เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าวจึงเป็นรากฐานสำคัญในการก่อกำเนิดและการสร้างหอสมุดวชิรญาณ²

นอกจากนี้ การกำเนิดหอพระสมุดวชิรญาณนั้นได้เกิดขึ้นท่ามกลางบรรยากาศแห่งการแสวงหาอาณานิคมของชาติตะวันตกในช่วงพุทธศตวรรษที่ 25 นั่นคือ

ประการแรก อาณานิคมที่เกิดขึ้นช่วงเวลานี้ก่อให้เกิดภาวะคุกคามต่อราชอาณาจักรและอำนาจของกษัตริย์ผู้ปกครองสยาม

ประการต่อมา ปฏิบัติการจากการคุกคามของลัทธิอาณานิคมก่อให้เกิดการปฏิรูปการปกครองภายใน และนำไปสู่การเกิดขึ้นของระบบมณฑลเทศาภิบาลซึ่งผู้ปกครองสยามได้รับรูปแบบจากการปกครองของรัฐบาลแห่งอาณานิคมมาใช้ ระบบเทศาภิบาลนี้ได้ทำลายอำนาจของผู้ปกครองท้องถิ่นและรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ราชสำนัก

ประการสุดท้าย ในยุคอาณานิคมที่อำนาจของชาติตะวันตกขึ้นถึงจุดสูงสุดนั้น มีนักวิชาการตะวันตกเดินทางเข้ามาศึกษาชนพื้นเมืองในอาณานิคมของตน สภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดสำนักศึกษาความรู้ในยุคอาณานิคมขึ้นมากมาย ได้แก่ The École Française d'Extrême-Orient (1898) The Burma Research Society (1909) เป็นต้น ตัวแบบเช่นนี้ก่อให้เกิดลักษณะที่คล้ายคลึงกันในสังคม

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, *ตำนานหอพระสมุด*, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอินทเบญญา ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม (วันที่ 22 ตุลาคม 2522), น.12-17.

² Patrick Jory, "Books and the Nation : The Making of Thailand's National Library," *Journal of Southeast Asian Studies*, 31, 2 (September 2000) : 354-376.

สยาม ข้าราชการชาวสยามในช่วงที่มีการปฏิรูประบบ
เทศบาลก็ทำหน้าที่คล้ายเจ้าหน้าที่อาณานิคม และ
เมื่อราชสำนักสยามได้ขยายอำนาจทางการเมือง
ออกไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ มีผลทำให้ราชสำนักส่วนกลาง
ต้องสถาปนาอำนาจของตนขึ้นจากองค์ความรู้ที่
กระจุกกระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ด้วยกระบวนการ
ทำให้ความรู้กลายเป็นมรดกทางวรรณกรรมของ
ราชอาณาจักร ดังนั้น หอพระสมุดวชิรญาณจึงเป็น
สถาบันสำคัญที่มีบทบาทและภารกิจในลักษณะนี้³

ในเวลาต่อมา หอพระสมุดวชิรญาณในฐานะ
หอสมุดประจำราชสกุลและเป็นหอสมุดส่วนบุคคล
(Private Library) ได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และ
ขยายตัวมากยิ่งขึ้น จึงเกิดการปรับเปลี่ยนฐานะให้
เป็นหอสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครในปี 2448 ภาย
หลังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
จึงได้ย้ายหอพระสมุดวชิรญาณมาที่ตึกถาวรวัตถุ
หน้าวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และเปลี่ยนชื่อเป็นหอ-
พระสมุดประจำพระนคร ในปี 2459 จนกระทั่ง
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งได้
พระราชทานหนังสือส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 6 และ
ได้จัดตั้งเป็นหอสมุดวชิราวุธในปี 2469⁴

กิจกรรมหลักของหอสมุดวชิรญาณสามารถ
แบ่งได้เป็นสามประการ กล่าวคือ ประการแรก
เป็นการรวบรวมหนังสือลายมือ สมุดโบราณ ทั้งจาก
ส่วนกลางได้แก่ การยืมรวบรวมหอพุทธสาสนสังคหะ หอ
มณฑลธรรม เข้ากับหอพระสมุดวชิรญาณในปี
2440 และจากส่วนภูมิภาคได้แก่ การรวบรวมบรรดา
จารึก สมุดลายมือ สมุดข่อยจากหัวเมืองต่าง ๆ เข้าสู่
หอพระสมุด ประการที่สอง การรับซื้อหนังสือเก่า
ซึ่งทางหอพระสมุดวชิรญาณจะรับซื้อหนังสือ เพื่อ

แสวงหาข้อมูลความรู้ใหม่เพื่อการสร้างความรู้แห่ง
ชาติ ทั้งนี้ หอพระสมุดต้องการหนังสือเก่าที่เขียนถูก
ต้อง มีข้อมูลน่าสนใจมากกว่าความสวยงามของรูป
เล่มและตัวอักษร⁵ เมื่อเป็นเช่นนี้ หอพระสมุดวชิร-
ญาณก็ต้องแข่งขันราคากับนักสะสมของเก่าชาว
ตะวันตก ประการสุดท้าย การจัดหมวดหมู่หนังสือ
ทางหอพระสมุดนั้นให้ความสำคัญกับหนังสือภาษา
ไทยมากที่สุด ด้วยเหตุว่าหนังสือภาษาไทยเป็น
เครื่องหมายแสดงความรู้ของชาวสยาม อีกนัยหนึ่งจึง
เป็นการยืนยันว่า ชาติสยามมีมรดกทางความรู้เป็น
ของตนเอง ซึ่งต่อมา จะมีการตอกย้ำในเรื่องนี้จน
กลายเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมว่าด้วยความศิวิไลซ์
ในยุคอาณานิคม ซึ่งแต่ละรัฐที่เจริญและศิวิไลซ์แล้ว
จะต้องมีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง

และกิจกรรมประการสุดท้ายของหอสมุด
วชิรญาณก็คือ การจัดพิมพ์หนังสือวชิรญาณและวชิร-
ญาณวิเศษ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งในการ
แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ทางความรู้ที่ได้เปลี่ยนแปลง
ไป ความรู้เหล่านี้สามารถสะสม พัฒนา และปรับปรุง
ได้ นอกจากนี้ ยังสามารถเป็นพื้นที่ที่ทำหน้าที่ติดต่อ
สื่อสาร และแลกเปลี่ยนความรู้กันระหว่างกลุ่มเจ้า
นายได้อีกด้วย เนื่องจากหนังสือวชิรญาณนั้นมีส่วนที่
ว่าด้วยกระทุปัญหา ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า

หนังสือวชิรญาณ

หนังสือวชิรญาณเป็นวารสารที่พิมพ์เผยแพร่
เป็นรายเดือนนับแต่ปี 2427 โดยแจกจ่ายให้แก่
สมาชิกของหอพระสมุดวชิรญาณ และจำหน่ายแก่ผู้ที่
สนใจทั่วไปด้วย หนังสือวชิรญาณอ้างตัวว่าเป็นแหล่ง
ความรู้ทางวิชาการ เพราะฉะนั้น หนังสือแต่ละฉบับที่
เผยแพร่จะต้องผ่านการตรวจสอบของหอพระสมุดว่า
ถูกต้องและเชื่อถือได้ โดยเฉพาะคณะกรรมการหอ-

³ Ibid, p. 353.

⁴ โปรดดู หอสมุดแห่งชาติ, *หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึง
ปัจจุบัน* (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2528), น. 12-64.

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,
เรื่องเดิม, น. 61.

สมุดจะช่วยกันแสวงหาเนื้อเรื่อง “ด้วยสารประโยชน์
ทั้งเป็นเรื่องเก่า แลเรื่องใหม่ ส่งลงพิมพ์ออกแจกแก่
สมาชิก”⁶

หนังสือวชิรญาณฉบับแรกที่ตีพิมพ์เมื่อปี
2427 นั้น ได้มีคำนำแจ้งความประสงค์โดยพระเจ้า
น้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ (พระยศใน
ขณะนั้น) ในช่วงเวลาดังกล่าว เจ้านายพระองค์นี้ยัง
ทำหน้าที่เป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณด้วย จึง
ทำให้เราทราบวัตถุประสงค์ของหนังสือวชิรญาณที่
ออกเผยแพร่ กล่าวคือ

ความประสงค์ของหนังสือ จะคิดอุดหนุน
แต่วิชาการต่าง ๆ อย่างเดียวเพราะมา
เห็นพร้อมกันว่า บรรดาคนหมู่มาก
ทั้งปวงในโลกนี้ ถ้าผู้ใดมีความรู้ดีแล้ว
ก็มีความสุขมากกว่าคนที่ไม่มีวิชา⁷

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า สถานะของ
หนังสือวชิรญาณซึ่งเน้นการให้ความรู้แบบวิชาการ
สอดคล้องกับโลกทัศน์เรื่องความรู้ของชนชั้นนำในขณะ
นั้น ซึ่งเชื่อว่า ความรู้ต้องมีการเปลี่ยนแปลง สามารถ
ปรับปรุง พัฒนาและสะสมเพิ่มพูนขึ้นได้ เพราะฉะนั้น
ความรู้ทางวิชาการจึงไม่หยุดนิ่งหรือมีลักษณะที่ทำให้
ผู้ศึกษารู้สึกแต่เพียงว่า เป็นสิ่งพอเพียงและสมบูรณ์
ในตัวเองเท่านั้นเองเดียวกับโลกทัศน์ทางพุทธศาสนา
เนื่องจากวิชาการเป็นความรู้ในสิ่งที่บันดาลความสุข
และสนองค้นหาให้แก่ผู้มีวิชาได้อีกโสดหนึ่งด้วย

ความรู้ที่ดีนั้นยังอาจเป็นเครื่องมือสร้าง
“ความสมานฉันท์” แห่งรัฐในสมัยสมบูรณาญาสิทธิ-
ราชย์อีกด้วย ในกรณีนี้ คำนำของกรมหมื่นเทวะวงศ์
วโรปการได้กล่าวไว้ว่า

การอันใดซึ่งเป็นการเกื้อกูลแก่วิชาการที่ดี

⁶ เรื่องเดิม, น.62.

⁷ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ,
“คำนำ,” วชิรญาณ, 1, 1 (จ.ศ.1246), น.5.

จริง ควรที่สั่งสมไว้เพื่อประโยชน์แก่ผู้มี
ความอุตสาหสาหหาความดี แลเป็นการ
ตัดสินใจที่จะให้เกิดความสามัคคีรักใคร่
กันแล่นำ คนให้นับถือยำเกรงกฎหมาย
บ้านเมือง แลรักใคร่ ชื่อสัตย์ กตัญญู
ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะหนังสือ
โบราณก็ดี ฤๅจะเป็นการอื่นก็ดี จะเลือกคัด
มาเก็บไว้ในหนังสือนี้ด้วย⁸

จากข้อความข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ว่า
เป็นความพยายามของปัญญาชนชั้นนำผู้ปกครอง
สยามที่พยายามใช้ความรู้ในการสนับสนุนองค์อธิปัตย์
แห่งรัฐ เพื่อผูกขาดอำนาจสูงสุดไว้ที่สถาบันกษัตริย์
อนึ่ง ยังมีข้อสังเกตด้วยว่า หนังสือวชิรญาณฉบับ
นี้พิมพ์ขึ้นในช่วงเวลาที่วังหน้าอยู่ในภาวะถูกลด
อำนาจลงจนหมดสิ้น และภายหลังการสิ้นชีวิตของ
สมเด็จพระปรมมาทศศรีสุริยวงศ์ในปี 2425 กลุ่ม
พระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นฐานอำนาจของรัชกาลที่ 5
จึงต้องการสร้างความสามัคคีระหว่างขุนนาง ซึ่งก่อน
หน้านี้ถูกแบ่งเป็นฝักเป็นฝ่ายระหว่างกันเอง ไม่ว่าจะเป็น
เป็นวังหลวง วังหน้า หรือสกุลขุนนาง ที่เคยมีกลุ่ม
สมเด็จพระยาองค์นั้นเป็นผู้นำ ความรู้ที่ได้รับการ
รวบรวม สั่งสม และเพิ่มพูนขึ้นในหนังสือวชิรญาณจึง
เป็นภาพสะท้อนของอำนาจในการสร้างความสามัคคี
และความสมานฉันท์ภายในระบอบราชการและใน
รัฐชาติแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกด้วย

หนังสือวชิรญาณพิเศษนั้น นับเป็นสิ่งพิมพ์
ประเภทหนึ่งของหอพระสมุดวชิรญาณที่มีลักษณะ
คล้ายหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ ประกอบไปด้วยเรื่อง
เก่าและเรื่องแต่งขึ้นใหม่ มีทั้งบทความแปล พระราชนิพนธ์
ธรรมเนียมประเพณี เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน หรือโคลงกลอนต่าง ๆ ทั้งใหม่และเก่า
หนังสือพิมพ์วชิรญาณพิเศษแต่ละฉบับมีจำนวน 8
หน้า และมีช่วงเวลาเผยแพร่อยู่ในระหว่างปี 2429-

⁸ เรื่องเดียวกัน, น.8.

2437⁹ และในหนังสือวชิรญาณวิเศษนี้มีการเล่นกระทุ้งที่เรียกว่า “ปัญหาขัดข้องในวชิรญาณ” ซึ่งเป็นการสื่อสารระหว่างหมู่พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางด้วยกัน โดยจะมีผู้ตั้งคำถามลงในหนังสือวชิรญาณวิเศษ และจะมีผู้แสดงคำตอบต่อคำถามในฉบับที่แล้ว ครั้นต่อมา ได้จัดรวบรวมพิมพ์ขึ้นอีกครั้งในปี 2463 โดยให้หัวเรื่องว่า “ปัญหาขัดข้อง โปรดฯ ให้ผูกขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ 5 สำหรับสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ”¹⁰

ต่อมา หนังสือวชิรญาณวิเศษได้เปลี่ยนมาตีพิมพ์เป็นรายเดือน ด้วยการให้เหตุผลว่า

วชิรญาณวิเศษซึ่งออกทุก ๗ วัน สืบเนื่องเข้าปีที่ ๙ จะใคร่แก้ไขเป็นหนังสือที่ดีสำหรับกรุงสยาม ตามกำลังที่จะทำได้ สภาสมัชชามิ ให้เป็นแบบไว้สำหรับแต่ในคราวนี้ด้วย จึงได้ปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า หนังสือวชิรญาณวิเศษซึ่งออกแผ่นปลีกอยู่ทุก ๗ วัน ทุกวันนั้นเป็นหนังสือพิมพ์อย่างเลว สมควรแก้ไขรวบรวมออกเป็นรายประจำเดือน เดือนละเล่มเสมอไป¹¹ ;

ดังนั้น การที่หอพระสมุดวชิรญาณปรับเปลี่ยนรูปลักษณะหนังสือวชิรญาณวิเศษเป็นหนังสือวชิรญาณและให้ออกเป็นรายเดือน ก็เพื่อให้เกิดความน่าสนใจในอันที่จะสะสมเนื้อหาในเล่ม โดยได้มีการจัดรูปเล่มและคอลัมน์อย่างเป็นระบบที่อาจแบ่งได้เป็น 8 ส่วนคือ คำนำ การต่างประเทศ กิจการ อ่านเล่น เบ็ดเตล็ด เรื่องโบราณ โคลงฉันทกาพย์กลอน และรายงานการประชุมของคณะกรรมการสัมปาทิกสภา

⁹ กรมศิลปากร, หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร, (ราชบุรี : กรมศิลปากร, 2543), น.137.

¹⁰ ดู หอพระสมุดวชิรญาณ, ปัญหาขัดข้องโปรดฯ ให้ผูกขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ 5 สำหรับสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ, (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2463).

¹¹ “มูลเหตุที่เปลี่ยนหนังสือวชิรญาณวิเศษเป็นวชิรญาณ” วชิรญาณ (ตุลาคม ร.ศ. 113), น. 2-3.

ของหอพระสมุดวชิรญาณ¹² อย่างไรก็ตาม ในบางโอกาสอาจจะมีความไม่ครบตามคอลัมน์ในแต่ละประเภท เนื่องจากบทความที่สมาชิกส่งมาลงพิมพ์นั้นไม่ผ่านมาตรฐานของคณะกรรมการสัมปาทิกสภา ด้วยเหตุผลที่ถูกประเมินว่า เป็นสำนวน “อ่านเล่น”¹³

การสำรวจหนังสือวชิรญาณ

การสำรวจบทความในหนังสือวชิรญาณนั้น ผู้เขียนได้ลงมือสำรวจเพียงหนังสือวชิรญาณโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระหว่างปี 2437-2448 เท่านั้น และเพียงเท่าที่หลงเหลืออยู่ในหอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จากการนี้ สามารถจำแนกวิเคราะห์คอลัมน์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือวชิรญาณออกได้จำนวน 6 คอลัมน์กล่าวคือ การต่างประเทศ กิจการ อ่านเล่น เบ็ดเตล็ด เรื่องโบราณ และโคลงฉันทกาพย์กลอน

การต่างประเทศ

คอลัมน์การต่างประเทศในหนังสือวชิรญาณนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ต่างประเทศ ทั้งในเอเชียและยุโรป ความรู้เกี่ยวกับประเทศเหล่านั้นมีประเด็นที่น่าสนใจซึ่งเราสามารถสรุปได้ดังนี้

ประเภทข่าวหรือกิจการในต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นบทนิพนธ์โดยสมเด็จพระยาตำราฐานาภพระหว่างปี 2437-2440 เป็นการรายงานข่าวสารต่างประเทศ เช่น ข่าวสงครามจีนญี่ปุ่น (ต.ค./ร.ศ.113) เรื่องยวนกับฝรั่งเศส (พ.ย./ร.ศ.113) หรือบทนิพนธ์ที่ให้ความรู้เชิงประสบการณ์ ส่วนพระองค์ ได้แก่ เรื่องไปเมืองเตอร์กี (ม.ค./ร.ศ.113) เรื่องไปลังกาทวีป (ก.พ./ร.ศ.113)

¹² เรื่องเดียวกัน, น.4.

¹³ “การประชุมกรรมสัมปาทิกสภา ครั้งที่ 1 ปีที่ ๒๐ และครั้งที่ 1 ปีที่ 21,” วชิรญาณ (ตุลาคม ร.ศ.118), น. 1024.

ทั้งนี้ รวมถึงบทความเกี่ยวกับความรู้ของต่างประเทศได้แก่ ว่าด้วยกระทรวงวังญี่ปุ่น (พ.ค./ร.ศ.114) ลำดับวงศ์พระเจ้าแผ่นดินกรุงญี่ปุ่น (เม.ย./ร.ศ.114) แปลพระทำนุญราชประเพณีแผ่นดินญี่ปุ่น (ส.ค./ร.ศ.116) เรื่องเพนนักรเรียนที่ยูนิเวอร์ซิตีอังกฤษ (ก.ย./ร.ศ.114) เรื่องจริยวัตรฝรั่งของนายสาสตร์ อาจารย์ (ธ.ค./ร.ศ.116) และในบรรดาบทความเหล่านั้น ที่น่าสนใจคือ เรื่องทุนกับแรง¹⁴ ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงวิเคราะห์ว่า ทุนคืออะไร แรงคืออะไร และมีความสัมพันธ์กันอย่างไร แม้จะเป็นการวิเคราะห์ตามความเข้าใจของพระองค์ กล่าวคือ ทรงมองว่ามนุษย์ต้องดำรงชีพด้วยทุนและแรง ดังตัวอย่างที่ทรงยกไว้คือ ขอทานที่อยู่ ณ ประตูละมอด มีทุนคือ โทน กรับ ทับ ฉิ่ง กับแรงคือ การไปนั่งร้องขอทาน¹⁵ ในบทพระนิพนธ์บางแห่ง ยังได้สะท้อนถึงคติส่วนพระองค์ เช่น การแปลอังกฤษว่า ยูเนียน คือ “สมาคมที่ประสงค์ช่วยคนชนิตเดียว อย่างเดียวกับที่จีนตั้งเพื่อสงเคราะห์พวกเดียวกัน”¹⁶ ในกรณีนี้ เราไม่ทราบได้ว่า พระองค์ได้รับความคิดเรื่องทุนและแรงมาจากแหล่งใด แต่ในหอพระสมุดวชิรญาณนั้น ปรากฏรายชื่อหนังสือของ Adam Smith *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776) Vol. 1-3 London. 1819. 8 VOL.¹⁷ อยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาเนื้อหาของพระนิพนธ์แล้ว อาจจะไม่ตรงกับทฤษฎีของสมิธเลยก็ได้ เพราะไม่มีการวิเคราะห์เรื่อง

ราคา อุปสงค์หรืออุปทาน หรืออาจเป็นด้วยว่า พระองค์ทรงได้รับประสบการณ์ตรงจากการไปเสด็จประพาสยุโรปเมื่อปี 2434 หรือจากการที่พระองค์เคยสัมภาษณ์ชีวิตและกิจการของขอทานมาแล้วก็ได้¹⁸

เรื่องราวประวัติศาสตร์ต่างประเทศก็ปรากฏอยู่ในคอลัมน์นี้ด้วยเช่นกัน อาทิเช่น พงษาวดารเวียดนามอย่างย่อ แต่งโดยนายวิจิตรพนักงานแต่งตำราเรียน (ก.ค./ร.ศ.116) เรื่องตีกดาบบรรพจีน (ก.พ./ร.ศ.116) เรื่องตีกดาบบรรพแห่งพระราชอาณาจักรประเทศแอสสิเรียแลเมื่อรัชกาลพระนางเจ้าเซมิมิสเมโสโปเตเมีย (มี.ค./ร.ศ.116) และเรื่องตีกดาบบรรพแห่งประเทศกรีก (พ.ค./ร.ศ.117) โดยหลวงประเสริฐอักษรนิติ์

การลงพิมพ์บทความที่เกี่ยวกับความรู้การต่างประเทศนั้น มีเหตุผลคือ ประการแรก ในด้านความสำคัญเรื่องกาละ/เทศะที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ความคิดเกี่ยวกับรัฐตามคตินักการวาลวิทยาตั้งเดิม เช่นที่ศาสนาเคยให้ความสำคัญ ทั้งแก่ชมพูทวีปและความยิ่งใหญ่ของจีนในฐานะแกนของโลก (หรือจักรวาลใหญ่) ซึ่งตามคตินี้ว่านี่ อนุจักรวาล (Microcosmos) ซึ่งหมายรวมทั้งสยามด้วยนั้น ต่างเคารพต่อระเบียบแบบแผนที่มีฐานะลดหลั่นกันในโลก และจักรวาลในคตินี้ดังกล่าว แต่ครั้งจีนและอินเดียตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและการบังคับตามสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของบรรดาประเทศตะวันตก และได้กลายมาเป็นประเทศในอาณานิคมของอังกฤษในที่สุดชาติตะวันตกจึงได้ถูกปรับเปลี่ยนและยกฐานะให้กลายเป็นศูนย์กลางของโลกและจักรวาลแบบใหม่ และถูกใช้เป็นมาตรฐานวัดความศิวิไลซ์อันเป็นความคิดและความเชื่อกระแสหลักซึ่งแพร่หลายอยู่ในช่วงศตวรรษที่

¹⁴ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ, “เรื่องทุนกับแรง,” วชิรญาณ (ธันวาคม ร.ศ.113), น. 234-264.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 234-235.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 251.

¹⁷ Chas.S. Sveitstrup, *Catalogue of the Books of the Royal Vajirana by the Order of H.R.N. Krom Hmun Damrong Rajanuphab* (Bangkok: Rgotte, 1892), No.2126-28.

¹⁸ ดูในหมวดเบ็ดเตล็ด กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ, “สนทนากับขอทาน,” วชิรญาณ (ธันวาคม ร.ศ.113).

19¹⁹ และนี่เอง จึงเป็นที่มาของการที่ชนชั้นปกครองของสยามพยายามที่จะใช้ประโยชน์จากประสบการณ์ของชาติตะวันตก (เช่น การที่รัชกาลที่ 5 ทรงเสด็จประพาสยุโรปและประเทศอาณานิคม รวมถึงส่งพระราชโอรสไปเรียนต่อในประเศยุโรป)

ประการต่อมา ความสนใจที่มีต่อประเทศอื่นๆ นั้น เป็นเพราะความรู้เกี่ยวกับรัฐเปลี่ยนจากรัฐคติในแบบจักรวาลวิทยาดั้งเดิมมาสู่รัฐคติของชนชั้นนำสยาม และความต้องการที่จะให้ผู้มีการศึกษาซึ่งอ่านเขียนได้นั้น มีความรู้เกี่ยวกับรัฐบาลแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ด้วย ดังนั้น ในฐานะผู้นำรัฐจึงต้องเรียนรู้ว่า แต่ละรัฐนั้นมีประวัติศาสตร์อย่างไร เพราะประวัติศาสตร์เป็นเครื่องแสดงความศิวิไลซ์ของรัฐด้วย

ประการสุดท้าย การเขียนความรู้เกี่ยวกับต่างประเทศ นอกจากจะแสดงความศิวิไลซ์แล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการจัดการและบริหารรัฐกิจสำหรับรัฐสมัยใหม่อีกประการหนึ่ง ดังเช่น บทความทุนคืออะไร วิธีการจัดที่ชุมนุมกฎหมายในอังกฤษ ภาษีคืออะไร เป็นต้น เนื้อหาบทความเหล่านี้ สอดคล้องกับบรรยากาศการจัดการและบริหารรัฐบาลใหม่ของประเทศไทยในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 25 ไม่น่าแปลกใจ เช่นที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมจากการปฏิรูปการปกครองระบบมณฑลเทศาภิบาล

กิจการ

ในส่วนนี้เป็นบทความที่เกี่ยวกับกิจการงาน ธุรกิจ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้แบบตะวันตก ที่ไม่ได้หมายถึงธุรกิจเอกชน แต่เป็นบทความที่บรรยายกิจการงาน อาชีพในสังคม หรือแม้กระทั่งกิจกรรมในหน่วยงานของรัฐเอง

นอกจากนี้ ยังมีบทความที่เกี่ยวกับกิจกรรม

¹⁹ อดิศักดิ์ วิจิตรกุล, “ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่าศิวิไลซ์ เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะของตนเอง ผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑ์ทั้งในและนอกประเทศ,” *รัฐศาสตร์สาร*, ปีที่ 24, ฉบับที่ 2 (2546): 5-10.

หรือการดำเนินงานของชาวตะวันตกอีกด้วย บทความในคอลัมน์นี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามก้าวเข้าสู่ความทันสมัยแบบตะวันตก บทความเหล่านี้ได้แก่ เรื่องโดยสานเรือเมล์ในยุโรปของสมเด็จพระยาบรมมหาราชวัง (ต.ค./ร.ศ.113) การทำนาได้ผลดีอย่างไรของจมีนศรีสรักษ์ (แพ่ง) (พ.ค./ร.ศ.113) เรื่องสภากากบาดแดงในประเทศต่างๆ ของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) (ม.ค./ร.ศ.113) การจับหอยมุก (ก.พ./ร.ศ.113) และเรื่องศาลชำระความเมืองพม่าของพระสฤทธิพิณกรณ์ (แสง) (เม.ย./ร.ศ.114) เทียวทะเลตะวันออก ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรินทร์ (พ.ค./ร.ศ.114) เป็นต้น จากการสำรวจเบื้องต้นบทความเหล่านี้ทำให้เราเห็นว่า สังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น มีอาชีพที่หลากหลายซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในสังคมซึ่งกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ได้อีกทางหนึ่ง

อ่านเล่น

เรื่องอ่านเล่น มีลักษณะต่างขึ้นหรือแตกต่างจากนิทานหรือบทประพันธ์ของตะวันตกเพื่อความบันเทิงเรีงมย์ เรื่องอ่านเล่นมีหลายประเภท ทั้งเรื่องสั้น นิยาย นิทาน เรียงความ

เนื้อหาของเรื่องอ่านเล่นที่ปรากฏในหนังสือวชิรญาณนี้ แสดงให้เห็นถึงรสนิยมของชนชั้นสูงที่ชื่นชมในความศิวิไลซ์แบบตะวันตกว่าเป็นมาตรฐาน ตัวอย่างเช่นนี้มีอยู่ในบทความได้แก่ เรื่องแต่งงานแก่แค้น (ธ.ค./ร.ศ.116) เป็นเรื่องสั้นนิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่องมายอ-รีดอ แปลโดย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ (พระองค์เจ้ากิตติยกรรวลักษณ์) (ม.ค./ร.ศ.113) เรื่องรักที่เสียดายนอง เป็นนิยายของขุนบัญญัติรวา (ก.พ./ร.ศ.113) เรื่องเทวดาเมอกรูกับคนตัดฟืน (เทพารักษ์กับคนตัดไม้จากนิทานอีสป) และ โรมิโอ ยูเลียต (Romeo and Juliet) แปลโดย นาย

พลอย ณ หอพระสมุด²⁰ (พ.ค./ร.ศ.116 และ
มิ.ย.-ก.ค./ร.ศ.116)

เบ็ดเตล็ด

คอลัมน์เบ็ดเตล็ดเป็นบทความที่เกี่ยวข้อง
กับเกร็ดความรู้หรือสารคดีขนาดเล็ก เช่น การสร้าง
พระพุทธรูป การพิมพ์หนังสือหอพระสมุด ของนายปาล
หอพระสมุด คำแปลหนังสือกึ่งเด็ก (มี.ค./ร.ศ.113)
ของสมเด็จพระสมมตอมรินทร์

ในคอลัมน์นี้มีเรื่องที่น่าสนใจคือ บท
สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์นั้นส่วนใหญ่ผู้ถูกสัมภาษณ์
มักเป็นคนชายขอบหรือพลเมืองชั้นล่างของสังคม
ได้แก่ เรื่องสนทนากับเจ๊กลากรถ (ม.ค./ร.ศ.113) เรื่อง
สนทนากับคนสูบฝิ่น (ก.ค./ร.ศ.114) เรื่อง
สนทนากับคนซื้อของโรงจำนำ (ส.ค./ร.ศ.114)
สนทนากับคนแจวเรือจ้าง บทสัมภาษณ์มีนายปาล ณ
หอพระสมุดเป็นผู้สัมภาษณ์ ส่วนเรื่องสนทนากับ
ขอทาน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
ดำรงราชานุภาพทรง สัมภาษณ์เอง ในที่นี้จะยกตัวอย่างบางตอนของ
การสัมภาษณ์ เรื่องสนทนากับคนแจวเรือจ้าง ดังมี
ความว่า

ถาม	แกแจวเรือได้วันละเท่าไร
ตอบ	ได้วันละบาท 4 สลึงเท่านั้นละ
	ขอรับ
ถ.	นี่แกเข้าเรือมาวันละเท่าไร
ด.	วันละเพียง ขอรับ
ถ.	แกเรียกค่าโดยสารอย่างไร
ด.	รับประทาน ทำถนนราชวงศ์
ตรงข้าม กลางวันเรียกคนละอัฐ
ทำอื่นๆ เรียกคนละเฟส

²⁰ ในหอพระสมุดวชิรญาณก็ปรากฏว่ามีหนังสือ เรื่อง
Shakespeare, W. Works, ed. by H. Staunton and
Illustrated by J. Gilbert, Vol. I-III, London. ดู Chas. S.
Sveitstrup, op.cit, Section: English Literature, No.
3700-2.

ถ้ากลางคืนก็เรียกทวิขึ้นบ้าง²¹

บทสนทนากับคนชายขอบเหล่านี้สามารถ
วิเคราะห์ได้ว่า สยามกำลังก้าวสู่รัฐแบบสมัยใหม่
(Modern State) กล่าวคือ การเปลี่ยนไปสู่รัฐสมัย
ใหม่นั้นจะต้องมีการควบคุมและสอดส่องชีวิตความ
เป็นอยู่ของ “ประชากร” (เช่น ในด้านการสาธารณสุข
การเก็บภาษี การศึกษา เป็นต้น) เพื่อให้ประชากรอยู่
ในระเบียบวินัยและภายใต้การครอบงำของรัฐชาติ

การที่ชนชั้นสูงในฐานะผู้มีอำนาจสูงสุดใน
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ควรต้องมีความรู้เพื่อ
ควบคุมประชากรในทำนองนี้ จึงดูคล้ายกับพัฒนาการ
ในสังคมของยุโรปในช่วงศตวรรษที่ 16-18 ซึ่งระบอบ
การปกครอง (Governmentality) เมื่อผ่านยุคกลางก็
คือ การปกครองด้วยระบอบ “เจ้า” (Prince) ซึ่งจะ
ใช้ความรู้ที่เรียกว่า Art of Government ในการ
ปกครอง ความรู้แบบนี้จะมองเห็นประชากรในฐานะ
ไพร่ (Subject) กล่าวคือ พวกเขานั้นจะเข้าจัดการ
มรดกของไพร่ในสังกัดในนามของตนเอง เพื่อจัดการ
กิจการในแคว้นหรือมณฑลที่เจ้าผู้นั้นครองอำนาจอยู่
และเมื่อจะติดต่อสัมพันธ์กับแคว้นหรือมณฑลอื่นๆ ก็
มักจะใช้ความรุนแรง อนึ่ง ระบอบเจ้านี้นับว่าเป็นผล
มาจากการแตกหักของความขัดแย้งระหว่างโครงสร้าง
สังคมฟิวดัลและกระบวนการปฏิรูปทางศาสนา ซึ่ง
ทำให้แคว้นหรือมณฑลต่างๆ (Principality) สามารถ
เลือกนิกายศาสนาประจำแคว้นหรือมณฑลของตนเอง
ได้ (ไม่ว่าจะเป็นโปรเตสแตนต์หรือคาทอลิก) แต่
เหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ สงคราม 30 ปี
ได้สร้างความเสียหาย จนทำให้เกิดกบฏชาวนาและ
การต่อต้านในเมือง เป็นผลให้การเก็บภาษีนั้นไร้
ประสิทธิภาพโดยสิ้นเชิง ความรู้สำหรับการปกครอง
แบบ Art of Government จึงเสื่อมลง ประกอบกับ

²¹ นายปาล ณ หอสมุด, “สนทนากับคนแจวเรือจ้าง,”
วชิรญาณ, (มิถุนายน ร.ศ. 114), น.973.

โครงสร้าง “สถาบัน” และ “จิตวิญญาณ” ของรัฐเกิดการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การใช้อำนาจของค็อติปัตย์แบบ Art of Government ไม่สามารถใช้ได้กับแนวคิดและสถาบันที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น การเกิดขึ้นของลัทธิพาณิชย์นิยม

แม้ว่าจะมีความพยายามที่จะปรับใช้ Art of Government ให้เข้ากับโครงสร้างสังคมของรัฐ แต่ทว่ากลับไม่ได้ช่วยให้รัฐหรือมณฑลมั่นคงและมั่นคงขึ้นแต่อย่างใด เพราะฉะนั้น ในศตวรรษที่ 18 เมื่อโครงสร้างประชากรเพิ่มขึ้น การเกษตรขยายตัว Art of Government จึงถูกเปลี่ยนไปเป็น The Science of Government ที่ใช้วิชาเศรษฐศาสตร์จัดการ “ประชากร” ผ่านวิธีการใช้สถิติประชากรและสาธารณสุข เพื่อที่จะจัดเก็บภาษีอย่างเป็นระบบภายใต้การใช้อำนาจของค็อติปัตย์ เพราะฉะนั้น ในยุคนี้ รัฐจึงแผ่อำนาจลงไปถึงระดับครัวเรือน²²

ดังนั้น การมีบทความที่เกี่ยวกับคนชายขอบกลุ่มต่างๆ ก็เพื่อให้รัฐมีอำนาจและความรู้ในการจัดการและควบคุมประชากรของตนได้ เนื่องจากในปี 2448 ระบบไพร่แบบเก่าได้สิ้นสุดลง และองค์อิติปัตย์ค่อยๆ เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น

เรื่องโบราณ

เรื่องโบราณเป็นเรื่องเกี่ยวกับเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย หรือสารคดีขนาดสั้นในยุคโบราณสยาม บทความส่วนใหญ่ให้ความรู้ด้านราชาศัพท์ ประเพณีในราชสำนัก หรือบางครั้งก็เป็นเรื่องประเพณีศาสนาและสังคมในสมัยโบราณ ได้แก่ พระราชนิพนธ์ว่าด้วยการใช้คำบางคำ (ก.พ./ร.ศ.113) พระราชนิพนธ์ว่าด้วยประกาศพระราชกุศลของสมเด็จพระมหามัณฑมรินทร์ (มี.ค./ร.ศ.113) พระราชปจฉาใน

²² Michel Foucault, "Governmentality," in *Power*, James D. Faubion (ed.), New York: Newpress, 2000: 201-222.

รัชกาลที่ 3 เรื่องหอพระ (พ.ค./ร.ศ.114) เรื่องพระอุปาลีไปลังกาทวีป (ส.ค./ร.ศ.114)

เรื่องโบราณเหล่านี้สะท้อนถึงการพยายามแสวงหาความรู้ภายในรัฐของตน ซึ่งความรู้ที่นั่นมักเป็นความรู้ที่แปลกใหม่ในสายตาของชนชั้นสูง เพราะว่าเรื่องอย่างพระอุปาลีไปลังกา หรือประเพณีในราชสำนักโบราณบางประเพณีที่ไม่คิดไว้นั้น บัดนี้มีการเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกไปแล้ว

โคลงฉันทภาพยักกลอน

โคลงฉันทภาพยักกลอนเป็นคอลัมน์สุดท้ายของหนังสือวชิรญาณ โคลงภาพยักกลอนนั้นเป็นลักษณะบทกวีนิพนธ์ (Poem) มีทั้งการแต่งเรื่องใหม่และนำบทกวีของราชสำนักชั้นสูงมาจัดพิมพ์ ตัวอย่างเช่นโคลงจารึกกลับแลไฟบางปิ่น บทประพันธ์ของพระบวรวงษ์เธอพระองค์เจ้ากัลยาณประดิษฐ์ (ต.ค./ร.ศ.113) โคลงเบ็ดเตล็ดและโคลงโบราณจริยาของหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (ต.ค./ร.ศ.116) คำถวายไชยมงคล ปีมจ อัฐศก 124 โดยนักเรียนสวนกุหลาบชั้นเก่า (พ.ค./ร.ศ.116) ช้างสารงูเห่า ข้าเก่าเมียรักของนายพลอย ณ หอพระสมุด (ม.ค./ร.ศ.116)

ภายหลังฉบับปี ร.ศ. 117 (ปี 2441) มีการนำโคลงฉันทภาพยักกลอนชั้นสูงของราชสำนักมาลงพิมพ์ด้วย แม้ว่าเหตุผลที่แท้จริง จะเป็นด้วยไม่มีบทความลงพิมพ์ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป แต่การนำโคลงฉันทภาพยักกลอนราชสำนักชั้นสูงมาตีพิมพ์ในหนังสือวชิรญาณนั้น เป็นการยืนยันให้เห็นฐานะวรรณกรรมราชสำนักว่า เป็นวรรณกรรมที่ดี ถือเป็นมาตรฐานและเป็นมรดกของชาติ

จากการสำรวจหนังสือวชิรญาณนั้น ไม่พบกลอนตลาด นิทานจักรๆ วงศ์ๆ เช่นโคบุตร สิงหนครภพ แม้แต่วรรณคดีของสุนทรภู่เรื่องพระอภัยมณี ก็ไม่ได้อยู่ในสายตาของชนชั้นสูง ในขณะที่หนังสือจักรๆ วงศ์ๆ ซึ่งถูกเรียกในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า หนังสือเล่มละสลึง เป็นสิ่งพิมพ์ของโรงพิมพ์หมอสมีนั้น กลับได้

รับความนิยมในระดับชาวบ้านอย่างมาก แต่ราชสำนักกลับเหยียดและมองว่า เรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นเรื่องไม่จริง เป็นเพียงนิยายประโลมโลกย์เท่านั้น²³ ฉะนั้นวรรณกรรมชั้นสูงในราชสำนักที่ได้รับการยอมรับว่า มีคุณสมบัติของวรรณกรรมที่ดี จึงถูกหอพระสมุดเลือกมาลงพิมพ์ช่วงหลัง ร.ศ.117 อันได้แก่ คุชกุสสังเวย อีเหนาคำฉันท์ กล่อมพระเสวตรสุนทรสวัสดิ์ กล่อมกลองวินิฉฉัย และวรรณกรรมทางพุทธศาสนา คือ เรื่องชาตกคำฉันท์ ได้แก่ ลิลิตชาตก ลิลิตมหาพนธ์ ลิลิตมัทรี พระสุนคำฉันท์ วรรณกรรมเหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นแม่แบบวรรณกรรมของชาติ ซึ่งรัฐบาลยุคปัจจุบันได้ตัดตอนและนำบางตอนมาพิมพ์ซ้ำในแบบเรียนของโรงเรียน เช่น พระสุนคำฉันท์ ที่ลงพิมพ์หนังสือวชิรญาณ ปี 2444 ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือเรียนวิชาภาษาไทย²⁴

บันปลายของหนังสือวชิรญาณ

หนังสือวชิรญาณหลังปี 2441 ได้เปลี่ยนไปตามบริบททางประวัติศาสตร์ของสังคมการเมืองและชนชั้นนำในยุคนั้น เนื่องจากว่า หลังปี 2440 เจ้านายและข้าราชการชั้นสูงได้รับภาระงานบริหารตามกระทรวงต่าง ๆ ที่ได้มีการปฏิรูปนับแต่ปี 2435 เป็นต้นมา ประจวบกับในช่วงเวลาเดียวกัน ได้มีการจัดทำวารสารประจำกระทรวงในความรับผิดชอบของคณะกรรมการหนังสือวชิรญาณ ได้แก่ ยุทธโกษา ของกระทรวงกลาโหม (2436) เทศาภิบาล ของกระทรวงมหาดไทย (2449) ธรรมจักษุ ของมหามกุฏราชวิทยาลัย (2437) และธรรมสารทสมย์ ของกระทรวง

ยุติธรรม (2440)²⁵

นอกจากนี้ แม้ว่าจะมีบทความต่างอยู่แต่ก็ไม่ได้ลงตีพิมพ์ เหตุผลก็คือ

ส่วนเรื่องที่จะลงในวชิรญาณนั้น สารานุกรมได้ชี้แจงว่า หนังสือเก่าที่สมาชิกได้ส่งไว้ยังไม่ลงพิมพ์นั้น ... เป็นเรื่องที่ใช้นำนวนอ่านเล่น แลแต่งไว้ตั้งแต่ปี ๑๑๖ - ๑๑๗ จะนำมาลงในเวลานี้ สำหรับสำนวนดูโบราณก็ยังไม่ถึง จะใหม่ก็ไม่ได้ แลควรจะให้เป็นเรื่องอันมีประโยชน์บ้าง อย่าให้เป็นแต่เรื่องอ่านเล่นอย่างเดียว ที่ประชุมได้ตกลงกันให้สารานุกรมเลือกหนังสือเก่าที่ยังไม่ได้ลงพิมพ์ มีพงษาวดารต่าง ๆ และโคลงฉันท์กาพกลอน เป็นต้น มาคัดลงในวชิรญาณตามแต่จะเห็นสมควรเพื่อจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ซึ่งคิดสรรสมหนังสือเก่า ๆ ด้วย²⁶

การแยกแยะฐานะความรู้ของชนชั้นสูงให้มีความแตกต่างออกไปคือ เป็นความรู้ที่เป็นประโยชน์ไม่เหมือนกับเรื่องเพื่อการอ่านเล่นหรือบันเทิงประโลมโลกย์นั้น เกิดจากกระแสค่านิยมในช่วงศตวรรษที่ 19 กล่าวคือ ความรู้จากโลกตะวันตกเป็นความรู้ที่ชนชั้นนำถือว่าทันสมัยได้เข้ามาจัดระดับของความรู้ในโลกตะวันออก โดยผู้นำของโลกตะวันออกเองก็ปรารถนาที่จะโอนอ่อนไปตามกระแสนั้น การนำพงศาวดารเรื่องท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น พงศาวดารโยนกลาวเฉียง มาเรียบเรียงใหม่ถือเป็นการสร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นวิธีวิทยาตามอย่างความรู้แบบตะวันตก ซึ่งนับเป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งถึงระดับความคิดวิไลของสยาม และวิธีการสร้างความรู้ทาง

²³ สุรพงษ์ จันทระเกษมพงษ์, "บทบาททางการพิมพ์และคุณูปการของหอสมุดพิทักษ์สยาม," ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 27, ฉบับที่ 9 (กรกฎาคม 2549) : 79-91.

²⁴ พระยาอัครนาฎราช (อ้น), พระสุนคำฉันท์, กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2516.

²⁵ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ (บรรณาธิการ), สยามพิมพ์การ: ประวัติศาสตร์การพิมพ์ในประเทศไทย, กรุงเทพฯ: มติชน, 2549, ภาคผนวก.

²⁶ "รายงานการประชุม กรมสรรพทศสภา ปีที่ 21 ครั้งที่ 1," วชิรญาณ (ตุลาคม ร.ศ.118), น. 118. (ข้อความเขียนเส้นใต้โดยผู้เขียน)

ประวัติศาสตร์แบบนี้ยังสอดคล้องกับยุคนุรณการ
ความเป็นชาติอีกด้วย

เพราะฉะนั้น การทำให้พงศาวดารและ
วรรณกรรมของราชสำนักสยามกลายเป็นผลงานที่ได้
มาตรฐาน ด้วยเหตุผลที่ว่าได้ผ่านการชำระมาแล้ว
จากหอพระสมุดวชิรญาณ ก็เป็นกระบวนการจัดการ
เพื่อยกฐานะและรักษาความรู้ไว้ไม่ให้สูญหาย ทั้งยัง
เป็นการทำให้ความรู้ปรากฏเป็นจริง และแพร่หลายใน
หมู่ผู้รู้หนังสือ ท้ายที่สุดก็คือ การปลูกฝังค่านิยม
มาตรฐานที่มีต่อฐานะหนังสือและความรู้ชนิดนั้น ดัง
สะท้อนในพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
คณาภิบาล มีความตอนหนึ่งว่า

ความเห็นของข้าพเจ้า ดังนี้คือ หนังสือวชิ
รญาณคงออกเป็นรายเดือนอย่างทุกวันเดียว
นี้ เล่มเท่าเดี๋ยวนี้ แต่ควรจะเลือกหนังสือ
เก่า ซึ่งนับว่าเป็นหลักของหนังสือไทย เช่น
เรื่องต่างๆ ซึ่งได้จดรายการชื่อมาเป็น
ตัวอย่างข้างท้ายจดหมายนี้ (ไม่ได้นำมาลง
พิมพ์ : ผู้เขียน) ลงเล่มหนึ่งก็ทำเป็นเล่ม
เดียวจบ ... ไม่มีเรื่องอื่นอยู่คั่นกลาง
ข้าพเจ้าเห็นว่า ความคิดของข้าพเจ้านี้จะมี
ประโยชน์ เพราะจะทำให้หนังสือเก่าซึ่ง
เป็นหนังสือแพร่หลาย ไม่สาบสูญ ไม่
วิปลาสไปด้วยน้ำมือของผู้ดัดแปลงแก้ไข
ตามอัตโนมติ ที่เห็นว่าได้เงินมากขึ้นนั้น
เพราะทุกวันนี้คนเล่าเรียนมากขึ้น ผู้เล่า
เรียนย่อมต้องการหนังสือเก่าเป็นแบบแผน
ในโวหารหรือในความรู้ คงจะมีคนซื้อ
หนังสือวชิรญาณมากขึ้น กรมการ
สัมปาทิกสภาจะไม่ต้องเที่ยววิ่งหาผู้แต่งมา
ลงพิมพ์อย่างทุกวันนี้²⁷

สรุปได้ว่า หนังสือวชิรญาณหลังปี 2441 ได้

²⁷ พระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาคณาภิบาล
ปรากฏในจดหมายที่ทรงมีไปถึงหลวงสรรพากรศิริฤทธิ
(เลขาธิการหอพระสมุดฯ) เพื่อแนะนำเรื่องบทความที่จะลงพิมพ์
ในหนังสือวชิรญาณ ใน “รายงานการประชุมครั้งที่ 4 ปีที่ 21,”
วชิรญาณ (กันยายน ร.ศ.120), น.871-872.

นำเรื่องราวจากพงศาวดารและวรรณกรรมราชสำนัก
มาลงพิมพ์ เพื่อให้เป็นความรู้มาตรฐานและยัง
เป็นการยกฐานะความรู้ของชนชั้นสูงให้อยู่เหนือความ
รู้บันเทิงแบบชาวบ้าน ดังนั้น เรื่องราวที่มีสำนวนแบบ
อ่านเล่นจึงถูกกำจัดออกไปจากหนังสือวชิรญาณ อีกทั้ง
การนำเรื่องเก่าในอดีตมาเผยแพร่ยังเป็นการง่ายต่อ
การจัดหาบทความที่ได้มาตรฐานความรู้ตามทัศนะ
ของราชสำนักอีกด้วย

ข้อสังเกตบางประการ ที่มีต่อหนังสือวชิรญาณ

ดังที่กล่าวมาแต่ต้นแล้วว่า บทความนี้คงเป็น
เพียงการสำรวจหนังสือวชิรญาณในเบื้องต้นในระหว่าง
ปี 2437-2448 เท่านั้น ในที่นี้อาจกล่าวได้ว่า หนังสือ
วชิรญาณนั้นเป็นหนังสือที่รวบรวมและจัดระบบความ
รู้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่สำคัญยิ่งประเภทหนึ่ง

ผู้เขียนเองมีข้อสังเกตบางประการต่อหนังสือ
วชิรญาณ ในประเด็นคุณค่าและอุปสรรคของการใช้
หนังสือวชิรญาณ ดังต่อไปนี้

ประการแรก บรรดาบทความที่ลงพิมพ์ใน
หนังสือวชิรญาณนั้น ต่อมาได้กลายเป็นต้นฉบับที่ให้
“เอกชน” นั้นได้นำไปพิมพ์ซ้ำ สำหรับเป็นหนังสือแจก
ในงานบุญหรืองานศพ ซึ่งเป็นนโยบายการเผยแพร่
ความรู้ของหอพระสมุดวชิรญาณ ภายหลังจาก
หนังสือวชิรญาณได้ปิดตัวลงเมื่อปี 2448

ประการต่อมา บทความหรือความรู้จาก
การชำระและคัดเลือกหลักฐาน อาทิเช่น พระราช
พงศาวดารหรือบทกวีของราชสำนักชั้นสูงที่นำมาลง
พิมพ์ในหนังสือวชิรญาณนั้น ต่อมา ถือกันว่าเป็น
ความรู้มาตรฐานทางวิชาการที่มีความน่าเชื่อถือโดย
เฉพาะด้านประวัติศาสตร์และวรรณคดี ซึ่งมักจะได้รับ
การพิมพ์ซ้ำโดยหน่วยงานของรัฐ เป็นต้นว่า หนังสือ
ประชุมพงศาวดาร หรือหนังสือประวัติศาสตร์และ
วรรณคดี ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
คณาภิบาล ทรงนิพนธ์

คำนำ บอกความเป็นมาของหนังสือที่จัดพิมพ์

ประการสุดท้าย บทความหลายเรื่องไม่สามารถหาผู้เขียนได้ เนื่องจากบทความที่ปรากฏในหนังสือวชิรญาณหลายเรื่องนั้น ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง แต่ผู้ที่ประสงค์จะใช้หนังสือวชิรญาณ หากต้องการทราบว่า ใครเป็นผู้แต่งต้นฉบับนั้นๆ ก็อาจสืบค้นได้ใน “สารบัญค่นเรื่องในหนังสือที่พิมพ์จากต้นฉบับของหอพระสมุดแห่งชาติ พ.ศ. 2444-2470”²⁸

บรรณานุกรม

หนังสือวชิรญาณ

วชิรญาณ เล่มที่ 1 ฉบับที่ 1 จ.ศ.1246

วชิรญาณ ตุลาคม, ร.ศ. 113

วชิรญาณ ธันวาคม, ร.ศ.113

วชิรญาณ มิถุนายน, ร.ศ. 114

วชิรญาณ ตุลาคม, ร.ศ.118

วชิรญาณ กันยายน, ร.ศ.120

หนังสือและบทความ

กรมศิลปากร. หอสมุดวชิรญาณ สำหรับพระนคร. ราชบุรี 2 : กรมศิลปากร. 2543.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. *ตำนานหอพระสมุด*. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระอินทเบญญา ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 22 ตุลาคม 2522.

ธงชัย วินิจจะกุล. “ภาวะอย่างไรหนอที่เรียกว่า ศิวไลซ์ เมื่อชนชั้นนำสยามสมัยรัชกาลที่ 5 แสวงหาสถานะ

ของตนเองผ่านการเดินทางและพิพิธภัณฑทั้งในและนอกประเทศ.” *รัฐศาสตร์สาร*. 2.42 . 2546.

ยิ้ม ปิณฑยางกูร. *สารบัญค่นเรื่องในหนังสือที่พิมพ์จากต้นฉบับของหอพระสมุดแห่งชาติ พ.ศ. 2444-2470*. พระนคร : กรมศิลปากร. 2484-2512.

สุรพงษ์ จันทระเกษมพงษ์. “บทบาททางการพิมพ์และคุณูปการของหอสมิตต่อสังคมไทย.” *ศิลปวัฒนธรรม*. ปีที่ 27. ฉบับที่ 9. กรกฎาคม 2549. หน้า 79-21.

หอสมุดแห่งชาติ. *หอสมุดแห่งชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2528.

พระยาอิศรานุภาพ (อัน). *พระสุณคำฉันท์*. กรุงเทพฯ: ครูสภา. 2516.

Michel Foucault. “Governmentality.” *Power*. James D. Faubion (ed.). New York : New press. 2000 : 201-222.

Patrick Jory. “Book and the Nation : The Making of Thailand’s National Library.” *Journal of Southeast Asian Studies*. 31. 2 September 2000.

Chas S. Sveitstrup. *Catalogue of the Books of the Royal Vajiranana by the Order of H. R. N. Krom Hmun Damrong Rajanuphab*. Bangkok: Rgotte.1892.

²⁸ ดู ยิ้ม ปิณฑยางกูร, *สารบัญค่นเรื่องในหนังสือที่พิมพ์จากต้นฉบับของหอพระสมุดแห่งชาติ พ.ศ. 2444-2470*, พระนคร : กรมศิลปากร, 2484-2512.

ข้อพิพาทบุรุษหนุ่มผู้หนึ่ง ถึงหนทางแห่งชีวิตการงาน

คาร์ล มาร์กซ์ เขียน สุภณันท์ นิธิภูมิกุล แปล

ความน่าของผู้แปล*

คุณค่าของบทความ

หลายครั้งที่ผู้แปลได้รับคำถามจากนักศึกษาชั้นปีสุดท้าย เช่น “เรียนจบปริญญาตรีแล้วควรทำอะไรดี” “คิดว่าจะเรียนปริญญาโทต่อ แต่ก็อยากมีประสบการณ์ในการทำงาน ควรเลือกทำอะไรก่อน” หรือ “เห็นเพื่อนบางคนไปสอบรับราชการ บางคนบินไปเรียนนอก เลยคิดว่า ตัวเองน่าจะลองสมัครงานดูก่อน ถ้าไม่ดีค่อยกลับมาเรียน” หรือ “ที่บ้านบอกมาแล้วว่า ให้ทำอะไรหลังจบการศึกษา แต่ก็อยากลองทำอย่างอื่น ไม่ทราบว่ามีทางเลือกอื่นๆ บ้างไหม” คำถามและคำอธิบายเหล่านี้ เมื่อพิจารณาในแง่หนึ่ง เราคงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า คำตอบของแต่ละคำถามขึ้นอยู่กับศักยภาพ สถานการณ์ หรือเงื่อนไขของแต่ละคน และของสภาพครอบครัวผู้เป็นเจ้าของคำถามนั่นเองเป็นสำคัญ ซึ่งก็คือไม่ว่าคำตอบและคำแนะนำที่ได้รับจะออกมาในรูปใด ผู้ถามเองมีความสามารถจะเลือกหนทางใดที่ตนมีความประสงค์มากที่สุดในการดำเนินการนั้นๆ

คาร์ล มาร์กซ์ ในวัย 43 ปี (1861)

* ผู้สนใจโปรดดู ข้อวิจารณ์เรียงความชิ้นนี้ในแง่ประวัติชีวิตและความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ ใน David McLellan, *Karl Marx: A Biography*, 4th edition. (1st edition. 1973), New York : Palgrave Macmillan, 2006, pp. 9-11.

ได้หรือไม่เพียงใด ซึ่งคงเป็นสิ่งที่ต้องนำไปขบคิด และปรึกษากันในหมู่เพื่อนฝูงและครอบครัวของแต่ละคนไม่มากนักน้อย

แต่สำหรับผู้แปล นัยที่สำคัญยิ่งกว่านั้นซึ่งแสดงออกจากคำถามคำอธิบายข้างต้น น่าจะเปรียบ

เมือง Trier ในไรน์แลนด์ รัฐปรัสเซียตะวันตก
ภาพเขียนในช่วงต้นศตวรรษที่ 19

ได้กับการที่คนหนุ่มสาวได้ผ่าน “ชีวิตแห่งการเรียนรู้ การศึกษา” จนมาถึงทางแพร่งหรือทางแยกที่จะต้องตัดสินใจแล้วว่า ในกาลข้างหน้าต่อไป เค้าต้องการจะให้ชีวิตเป็นอย่างไร นั่นหมายถึง คำถามคำอธิบายเหล่านี้ ล้วนแสดงให้เห็นถึงการแสวงหาเป้าหมายในชีวิต หรือประทีปนำทางสำหรับหนทางเบื้องหน้าอีกยาวไกลที่ชีวิตของคนหนุ่มสาวจะต้องเดินต่อไป

บทความของ คาร์ล มาร์กซ ที่เรียบเรียงขึ้นในวัยหนุ่มเรื่องนี้ จึงน่าจะเป็นประโยชน์สำหรับช่วยในการขบคิดไตร่ตรองและวินิจฉัยได้ว่า ทางแยกในชีวิตที่คนหนุ่มสาวต้องเผชิญอยู่เบื้องหน้า เส้นทางไหนที่จะพึงเหมาะสมกับตนเองมากที่สุด แน่นอนว่า มาร์กซ มิได้ให้คำตอบไว้อย่างสำเร็จรูปว่า *ใครควรทำอะไร* แต่คนวัยหนุ่มสาวควรพิจารณาเป็นอย่างไรจากบทความว่า บัดนี้ เมื่อชีวิตเบื้องหน้าที่มีได้เป็นเพียงชีวิตแห่งการเรียนรู้การศึกษาในความหมายอย่างแคบๆ อีกต่อไปนั้น และเมื่อต้องประสานเข้ากับการงาน

บ้านเกิดของคาร์ล มาร์กซ ในเมือง Trier

อาชีพที่ตนสมัครใจที่จะเลือกในอนาคตอันใกล้ เราควรจัดให้ “ชีวิตแห่งการงาน” ของเรานั้น มีเป้าหมายในระยะสั้นและระยะยาวเป็นเช่นไร

ต้นฉบับซึ่งใช้ในการแปล

กำเนิดต้นฉบับ

ในเดือนสิงหาคมปี 1835 ก่อนที่จะสำเร็จการศึกษา คาร์ล มาร์กซ (เมื่อมีอายุได้ 17 ปี) เขียนเรียงความเรื่อง “Betrachtung eines Jünglings bei der Wahl eines Berufs” เพื่อเสนอต่อโรงเรียน The Royal Frederick William III Gymnasium แห่งเมือง Trier เรียงความชิ้นนี้นับเป็นเรียงความหนึ่งในเจ็ดฉบับที่นักวิชาการผู้สนใจความคิดของ คาร์ล มาร์กซ สามารถรวบรวมได้จนถึงปัจจุบัน ถือได้ว่า เป็นผลงานในช่วงวัยหนุ่ม ก่อนที่ คาร์ล มาร์กซ จะก้าวเข้าสู่รั้วของคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งกรุงบอนน์ ในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน

โรงเรียน The Royal Frederick William III Gymnasium แห่งเมือง Trier

แหล่งที่มาของบทความ

เนื่องจากต้นฉบับเดิมเขียนขึ้นเป็น

ภาษาเยอรมัน¹ ซึ่งเกินความสามารถในการอ่านและทำความเข้าใจของผู้แปล ดังนั้น ผู้แปลจึงใช้ประโยชน์จากบทแปลภาษาอังกฤษซึ่งเท่าที่สำรวจพบนั้น เคยมีการตีพิมพ์เผยแพร่บทความนี้เป็นลำดับดังนี้

(1) Karl Marx, *Selected Essays*, ed. H. Stenning, London & New York, 1926 (reprinted 1968).

(2) Karl Marx, "Reflections of a Young Man on The Choice of a Profession," *The New Scholasticism*, Vol. XXXV, No. 2, Baltimore-Wash-

คาร์ล มาร์กซ ในวัย 18 ปี

¹ ผู้สนใจโปรดดู Karl Marx, "Betrachtung eines Jünglings bei der Wahl eines Berufs" ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1925 ใน *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung* ปัจจุบัน ให้อุบัติบทความนี้ใน Marx /Engels, *Historisch-Kritische Gesamtausgabe*, ed. D.Rjazanov & V. Adoratsky, Erste Abteilung, Band 1, Zweiter Halbband, Berlin, 1929 : 164-167. หรือในเว็บไซต์ Bibliotheca Augustana, Bibliotheca Germanica : Autoren und Texte, http://www.fh-augsburg.de/~harsch/germanica/Chronologie/19Jh/Marx/mar_aber.html

ington, 1961 : 197-201.

(3) Karl Marx, "Reflections of a Youth on choosing an occupation (1835)," *Writing of Young Marx On Philosophy and Society*, translated and edited by Loyd D. Easton & Kurt H. Guddat, Anchor Books, New York : Doubleday & Company, Inc., 1967 : 35-39.

(4) Karl Marx, "Reflections of a Young Man on The Choice of a Profession," *Marx/Engels Collected Works (MECW)*, Vol.

I (August 1835-March 1843), 50 vol., compiled and printed by Progress Publishers of the Soviet Union in collaboration with Lawrence & Wishart (London) and International Publishers (New York), 1975-2005 : 3-9.

(5) Karl Marx, "Reflections of a Young Man on The Choice of a Profession," ในเว็บ <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1837-pre/marx/1835-ref.htm>. ซึ่งเป็นการนำงานในลำดับ (4) มาลงเผยแพร่ในเว็บไซต์

อนึ่ง ในฉบับที่ลำดับมาข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง (3) และ (5) เป็นฉบับภาษาอังกฤษที่ผู้แปลได้ใช้เป็นหลักเทียบเคียงในการแปลเป็นภาษาไทย

[1] ธรรมชาติโดยตัวของมันเองแล้ว ย่อมจำกัดขอบเขตพฤติกรรม ซึ่งสัตว์โลกจะสามารถแสดงออก และสัตว์โลกเองต่างก็แสดงพฤติกรรมอย่างเป็น ปกติวิสัยภายในข้อจำกัดเช่นว่านั้น โดยมีได้พยายามที่จะฝืนหรือขึ้นขัดต่อปกติวิสัย เช่นนั้นแต่อย่างใด ไม่...แม้เพียงจะระลึกได้ถึงสิ่งอื่นนอกเหนือจากนั้นเลยด้วยซ้ำ สำหรับมนุษย์ก็เช่นกัน พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงประทานจุดหมายปลายทางเบื้องหน้าไว้ ให้แล้ว ได้แก่ การสร้างสรรค์ประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติและแก่ตนเอง แต่กระนั้น พระองค์ก็ทรงปล่อยให้มนุษย์แสวงหาหนทางในอันที่จะบรรลุจุดหมายปลายทางดังกล่าว ทรงประทานโอกาสแก่มนุษย์ที่จะเลือกตำแหน่งแห่งที่อันเหมาะสมที่สุดแก่ ตนเองในชีวิตทางสังคม และเริ่มจากตำแหน่งแห่งที่ที่ตัวเอง เขาย่อมสร้างสรรค์ ประโยชน์เกื้อกูลทั้งแก่ตนเองและแก่สังคมรอบข้างได้อย่างดียิ่ง²

[2] ความสามารถที่จะเลือกหนทางดังว่านี้ นับเป็นสิทธิพิเศษยิ่งของ มนุษย์เหนือปวงสรรพชีวิตอื่นที่ได้รับการรังสรรค์ขึ้นจากพระหัตถ์ขององค์พระผู้เป็น เจ้า แต่ในขณะเดียวกันการเลือกหนทางข้างต้นก็อาจเป็นพฤติกรรมที่สามารถ ทำลายชีวิตมนุษย์ผู้นั้นลงโดยสิ้นเชิง อาจเป็นอุปสรรคขวางกั้นความปรารถนาทั้ง หลายของเขาดูแล และกำจัดเสียซึ่งความสุขของเขาผู้นั้นเองในที่สุด ด้วยเหตุนี้ การ พินิจพิจารณาอย่างรอบคอบในการเลือกหนทางดังกล่าว ย่อมเป็นหน้าที่อันพึง กระทำเป็นประการแรกสุดทีเดียวสำหรับคนหนุ่มสาวผู้กำลังจะเริ่มต้นชีวิตการงาน และไม่ปรารถนาจะปล่อยสิ่งสำคัญที่สุดของเขาในเรื่องนี้ให้ลอยล่องไปตามโชคชะตา

[3] แต่ละคนล้วนมีความมุ่งปรารถนาประการใดประการหนึ่งอยู่ด้วย กันทั้งสิ้น และสำหรับคนผู้นั้นแล้ว อย่างน้อยย่อมจะเป็นสิ่งที่ยิ่งใหญ่ และยิ่งจะเป็น เช่นนั้นด้วย หากกันบึงแห่งจิตสำนึกและเสียงเรียกร้องจากภายในดวงใจได้ยืนยัน สำทับต่อสิ่ง ๆ นั้นด้วยแล้ว เนื่องจากว่า พระผู้เป็นเจ้าไม่เคยเลยที่จะละทิ้งมนุษย์ไว้ แต่เพียงผู้เดียวโดยปราศจากประทีปนำทาง พระองค์จะทรงตรัสสอนอย่างนุ่มนวลแต่ หนักแน่นเสมอ

[4] แต่เสียงจากพระองค์เช่นที่ว่านี้ อาจถูกกลบเลือนไปจากโสต ประสาทได้โดยง่าย และสิ่งที่เราถือเอาเป็นแรงบันดาลใจก็อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพียง ชั่วขณะหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจถูกทำลายให้สิ้นสูญไปในภายหลังก็เป็นได้เช่นกัน เป็นไปได้ด้วย ว่า จินตนาการของเราอาจพุ่งโพล่งขึ้นเช่นเปลวไฟ ความรู้สึกของเราโลดแล่นหวน ไหว เจตภูตหลายตนฉวยฉวยยืนอยู่ต่อหน้าต่อตาของเรา และเราขาดสติในสิ่งซึ่ง

² ในบทแปลภาษาไทยฉบับนี้ เพื่อความสะดวกในการและอ่านลำดับความคิด หรือในกรณี ต้องการเทียบเคียงกับต้นฉบับ ผู้แปลได้กำหนดเลขย่อหน้าไว้ในเครื่องหมาย () ไว้ในตอนต้นของ ทุกย่อหน้าซึ่งมีจำนวนเท่ากับต้นฉบับเดิม

สัญญาตญาณอันไร้เหตุผลได้ชี้นำไป ซึ่งเราได้จินตนาการไปเองว่า นั่นคือสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าทรงชี้แนะแก่เราด้วยพระองค์เอง แต่ไม่ช้านานนัก สิ่งซึ่งเรากระหือหรืที่จะฉวยไว้แก่ตนเช่นนี้ย่อมหวนคืนมาสนองแก่เราเอง และเราจะได้เห็นชีวิตทั้งสิ้นของเราที่ดำรงอยู่นี้เป็นแต่ซากปรักหักพัง

[5] ดังนั้น เราต้องพิจารณาตรวจสอบอย่างรอบคอบยิ่งว่า เรามีแรงบันดาลใจอย่างแท้จริงในหนทางแห่งชีวิตการงานที่เราได้เลือกหรือไม่ เสียงเรียกร้องจากภายในได้สัทับยืนยันในสิ่งนั้นแล้วหรืออย่างไร หรือว่าแรงบันดาลใจเช่นนี้เป็นสิ่งหลอกลวง และที่เราตระหนักในเรื่องนี้ว่าเป็นเสียงเรียกร้องจากองค์พระผู้เป็นเจ้านั้น จะเป็นการหลอกลวงตนเองให้หลงผิดด้วยหรือไม่ แต่เราจะตระหนักรู้สิ่งเหล่านี้ได้อย่างไรกัน หากมิได้สืบค้นไปถึงบ่อเกิดแห่งแรงบันดาลใจของเรานั้นเอง ?

[6] สิ่งซึ่งเป็นดูจะยับยั้งแสงอันซวาลยั้งนั้น ปรกาศสะท้อนของมันย่อมกระตุ้นซึ่งความเฝะทะยานอยาก และความเฝะทะยานอยากก็นำมาซึ่งแรงบันดาลใจ หรือสิ่งที่เราคิดเอาว่าเป็นแรงบันดาลใจของการกระทำได้ไม่มากนัก แต่ถึงกระนั้นก็ดี ความมีเหตุมีผลคงมีอาจจุดรั้งบุคคลผู้ซึ่งถูกชักจูงไปโดยปีศาจแห่งความเฝะทะยานอยากได้อีกต่อไป และเขาผู้นั้นย่อมขาดสติในสิ่งซึ่งสัญญาตญาณอันไร้เหตุผลได้ชี้นำไป อีกนัยหนึ่ง เขาผู้นั้นหาได้เลือกตำแหน่งแห่งที่ของตนในชีวิตแต่อย่างใดเลย แท้จริงกลับถูกกำหนดโดยโชคชะตาและสิ่งหลอกลวงเสียแล้ว

[7] ที่ว่ามานี้ มิได้หมายความว่า เราถูกเรียกร้องให้รับเอาชีวิตการงานซึ่งจะนำเราไปสู่ความสำเร็จอันงดงามยิ่งแต่อย่างใดเลย ด้วยเหตุที่ว่า แม้ในช่วงกาลนานปีที่เราจะต้องประกอบกิจการงานอยู่เช่นนั้น ก็มีใช้ว่าจะเป็นชีวิตการงานที่ปลดปล่อยเราโดยสิ้นเชิงจากความเหนื่อยล้า หรือว่าเป็นชีวิตการงานที่อาจหนุนเนื่องความมีชีวิตชีวาของเราไว้ได้โดยตลอด หรือแม้แต่จะมีส่วนยับยั้งมิให้ความกระตือรือร้นของเราลดน้อยถอยลงจนถึงกลับตายซากไปได้ในที่สุด แต่กลับจะเป็นสิ่งซึ่งเราจะเห็นในไม่ช้านักว่า ความปรารถนาทั้งหลายทั้งปวงของเรานั้นจะกลายเป็นหมัน ความคิดของเราจะปราศจากสิ่งอันพึงประสงค์ และเราจะประณามพระผู้เป็นเจ้าและแข่งชักร่วมมนุษยชาติทั้งปวง

[8] แต่หาใช่ความเฝะทะยานอยากเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ที่อาจเร้งเร้าให้เกิดแรงบันดาลใจขึ้นในทันทีทันใดต่อการงานอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่ง เรายังอาจใช้จินตนาการซึ่งวาดสิ่งนั้นให้ดูงดงามในห้วงความคิดของเราเอง และยิ่งวาดภาพสิ่งนั้นจนถึงขนาดที่ปรากฏแก่เราว่า สิ่งนี้เองเป็นสิ่งสูงสุดเท่าที่ชีวิตจะนำไปได้ เมื่อเราขาดการพิจารณาพิเคราะห์ในสิ่งนั้น มองข้ามภาระที่จะติดตามมาทั้งปวงเสียสิ้นรวมไปถึงความรับผิดชอบอันยิ่งใหญ่ซึ่งจะตกอยู่แก่เราแล้ว นั่นหมายความว่า เราเพียงแต่แลดูสิ่งนั้นจากระยะไกล และภาพระยะไกลก็ย่อมเป็นภาพลวง

[9] ความมีเหตุมีผลของเราก็มีอาจเป็นที่ปรึกษาให้ได้ ณ ที่นี้ เพราะ

ว่ายังขาดทั้งประสบการณ์และการฝึกอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ ยังถูกชักจูงไปโดยอารมณ์ความรู้สึกและถูกปิดบังโดยความคิดที่เลื่อนลอยไร้สาระ ถ้าเช่นนั้นแล้ว เราควรจะหันไปหาผู้ใด ? ใครเล่าที่จะช่วยเราได้ในกรณีที่เหตุผลของเราเองนั้นมีอาจพังพาได้เสียแล้ว ?

[10] บิตามารดาของเราไงละ ผู้ที่ได้ท่องไปแล้วบนหนทางชีวิตและมีประสบการณ์จากความโหดร้ายแห่งโชคชะตา นี่คือเสียงจากภายในใจที่ร้องบอกแก่เรา

[11] และหลังจากนั้น หากความกระตือรือร้นของเรายังมิได้เสื่อมคลายไป ถ้าเรายังมั่นคงในศรัทธาที่มีให้แก่ชีวิตการงานอย่างหนึ่งอย่างใด และเชื่อด้วยว่าตนเองถูกเรียกร้องเพื่อสิ่งนั้น เมื่อได้พิจารณาด้วยใจที่เป็นกลาง เมื่อภารกิจต่างๆ ในชีวิตการงานเช่นนั้นได้เป็นที่ประจักษ์แก่เรา และเราตระหนักเป็นอย่างดีถึงอุปสรรคปัญหาทั้งปวงในชีวิตการงานเช่นนั้นแล้ว จึงควรเลือกรับเอาชีวิตการงานเช่นนั้นไว้แก่ตน และนับแต่บัดนี้ไป ความพลุ่งพล่านแห่งใจก็จะเป็นอุปสรรคใดๆ แก่เรา พอๆ กันกับการที่เราเองจะไม่ตกเป็นเหยื่อของความใจเร็วด่วนได้อีกต่อไป

[12] แต่ถึงกระนั้น ก็ยังไม่แน่ว่า เราจะประคองตนให้เข้าสู่หนทางที่เราเชื่อว่าจะได้ถูกเรียกให้มุ่งไปยังสิ่งนั้นได้เสมอไป ด้วยเหตุว่า สัมพันธภาพของเราทั้งหลายในทางสังคมนั้น อาจกล่าวได้ในแง่หนึ่งว่า ได้เริ่มก่อตัวขึ้นก่อนที่จะเราอยู่ในฐานะอันอาจกำหนดสัมพันธภาพนั้นได้เองเสียแล้ว

[13] บ่อยครั้ง สภาพทางสรีระของเราโดยตัวมันเองมักจะเป็นอุปสรรคขัดขวาง และไม่พึงให้ใครกล่าวเยาะหยันถึงความควรหรือไม่ควรในสภาพเหล่านี้ด้วย

[14] เป็นความจริงที่ว่า เราสามารถข้ามพ้นปัญหาที่ว่านี้ได้โดยตัวของเราเอง แต่เมื่อเรากลับดิ่งลงสู่หายนะด้วยความเร็วรุดนั้น เราเสี่ยงต่อการวางหลักปักฐานบนมวลซากอันเรี่ยราย แล้วชีวิตของเราทั้งสิ้นจะกลายเป็นการต่อสู้อย่างปวดร้าวระหว่างมิติทางจิตและมิติทางสรีระ แต่ผู้ที่ไม่อาจจะประสานความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในตนได้ เขาผู้นั้นจะสามารถทนรับต่อสภาพกดดันอันเกรี้ยวกราดในชีวิตได้ละหรือ เขาผู้นั้นจะสามารถแสดงออกโดยไม่กระทบกระทั่งต่อผู้อื่นได้เพียงไร และจากสันติภาวะเท่านั้น ที่การกระทำอันยิ่งใหญ่และละเมียดละไมจะปรากฏตัวขึ้น กล่าวคือ สันติภาวะเป็นดุจดั่งผืนดินเดียวซึ่งบรรดาไม้ผลอันปมเพาะจนถึงกำหนดจะได้แก่รอบสุกอมอย่างเต็มที่

[15] แม้ว่าเราจะไม่สามารถทำการงานได้เป็นเวลานาน และแทบจะไร้ความสุขใดๆ เนื่องจากสภาพทางสรีระซึ่งไม่เหมาะแก่ชีวิตการงานของเราก็ดำรงถึง กระนั้น ความคิดอ่านก็จะยังคงเป็นไปในหนทางแห่งการอุทิศชีวิตความเป็นอยู่ของเราเพื่อน้ำที่ และการกระทำอย่างแข็งขัน แม้ว่าเราจะอ่อนแอ แต่หากเราได้เลือกชีวิตการงานซึ่งเราหาได้มีความถนัดในสิ่งนั้น เราคงจะไม่สามารถลงมือทำสิ่งนั้นใน

เชิงสร้างสรรค์ได้เลย ในไม่ช้า เราจะตระหนักด้วยความละเอียดถึงความไร้ศักยภาพของตัวเรา และบอกแก่ตนเองว่า เราเป็นชีวิตที่ถูกสร้างขึ้นโดยเปล่าประโยชน์ เป็นสมาชิกของสังคมผู้ไร้ซึ่งความสามารถที่จะทำให้ความปรารถนาของตนบรรลุได้ ผลโดยธรรมชาติที่สุดซึ่งจะตามมาย่อมได้แก่ การสูญเสียไปซึ่งความเชื่อมั่นและศักดิ์ศรีแห่งตน ความรู้สึกใดเล่าจะเจ็บปวดและด้อยค่ายิ่งไปกว่าที่โลกภายนอกควรจะคาดหวังได้อีกแล้ว การสูญเสียไปซึ่งความเชื่อมั่นและศักดิ์ศรีแห่งตนเปรียบเสมือนงูซึ่งงัดคอคอยอยู่บนแผ่นอก กลืนกินเอาโลหิตชีวิตไปจากหัวใจของเขานั่น และเจือผสมลงไปด้วยพิษแห่งความชิงชังและสิ้นหวัง

[16] ความผิดพลาดในการประเมินความเหมาะสมของตัวเราเอง ต่อชีวิตการงานอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเราพยายามพิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว จะเป็นความบกพร่องซึ่งจะหวนกลับมาสนองคืนแก่เราเอง และแม้ว่ามันจะมีได้เผชิญกับคำติเตียนใด ๆ จากโลกภายนอกก็ดี แต่มันกลับก่อให้เกิดความรวดราวในดวงใจของเรา เสียยิ่งกว่าคำติเตียนใด ๆ จากภายนอกจะก่อให้เกิดขึ้นได้

[17] หากเราได้พิจารณาเรื่องเหล่านี้ทั้งหมด และหากเงื่อนไขต่าง ๆ ในชีวิตของเราเปิดโอกาสแก่เราในอันที่จะเลือกอาชีพการงานที่เราชอบ เราอาจเลือกเอาไว้สักอย่างหนึ่งซึ่งเป็นประกันได้ว่า นั่นจะเป็นสิ่งมีค่าอันยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับเรา เป็นชีวิตการงานซึ่งวางฐานอยู่บนความคิดซึ่งสัจจะธรรมในเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับอาชีพการงานเช่นนั้น เราเองได้ตระหนักแน่แก่ใจเป็นอย่างดีแล้ว เป็นชีวิตการงานที่จะชี้ชวนให้เราเห็นถึงขอบเขตอันกว้างขวางที่สุด ซึ่งเราจะลงมือประกอบกิจนั้นเพื่อมนุษยชาติ และเพื่อตนเองด้วยในอันที่จะขยับเข้าใกล้เป้าหมายเบื้องหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป กล่าวคือ เป็นเป้าหมายสุดท้ายซึ่งไม่ว่าชีวิตการงานอย่างใด ๆ ก็ล้วนเป็นแต่วิถีทางแห่งการเข้าถึงในที่สุด นั่นก็คือ การพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อม

[18] สิ่งอันมีคุณค่านั้น หมายถึง สิ่งใด ๆ ก็ตามซึ่งโดยส่วนมากย่อมเป็นไปเพื่อการยกระดับมนุษย์คนหนึ่ง ๆ เป็นสิ่งซึ่งทำให้การกระทำและความวิริยะอุตสาหะทั้งหลายของเขาคอนั้นควรค่าแก่การสรรเสริญยิ่งขึ้นไป เป็นสิ่งซึ่งจรรโลงให้เขานั่นแข็งแกร่ง และปรากฏเป็นที่ชื่นชมและเชิดชูขึ้นในหมู่ชนทั้งหลายด้วยอีกโสดหนึ่ง

[19] แต่ถึงกระนั้น สิ่งอันมีคุณค่าจะบังเกิดขึ้นได้ก็แต่โดยการประกอบอาชีพการงานใด ๆ ซึ่งเรามีได้ตกเป็นมือไม้ที่เฝ้าคอยแต่รับใช้ทำงานดังกล่าวเท่านั้น หากแต่เป็นงานซึ่งเราสามารถลงมือทำการงานนั้นได้อย่างเป็นอิสระในวงเขตอันเป็นการเฉพาะของเรา นั่นหมายถึง สิ่งอันมีคุณค่าจะมีได้ก็แต่โดยอาชีพการงานซึ่งเป็นกิจกรรมปราศจากโทษต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเพียงโทษที่แลเห็นได้แม้จากภายนอกหรือไม่ก็ดี กล่าวคือ เป็นอาชีพการงานใด ๆ ซึ่งผู้ที่มีศักยภาพสูงสุดก็ย่อมประกอบกิจนั้นได้ด้วยความภาคภูมิใจ อาชีพการงานใดซึ่งนำไปสู่สิ่งที่กล่าวมานี้ได้อย่างเต็ม

ภาคภูมิ อาจมิใช่เป็นอาชีพการงานอันสูงส่งที่สุดเสมอไปก็ได้ แต่มักจะเป็นอาชีพการงานที่พึงปรารถนาที่สุดเสมอ

[20] หากกล่าวถึงชีวิตการงานที่ปราศจากคุณค่าซึ่งได้จัดตั้งเราไว้ นั่นเป็นที่แน่นอนว่า เราคงจะยอมจำนนต่อภาระต่างๆ มากมายซึ่งเราเองจะได้ตระหนักในภายหลังว่า ล้วนเป็นความคิดอันผิดพลาด

[21] ในภาวะเช่นว่านี้ เรายังหวังถึงวิถีทางแก้ไขอื่นใดอีกเล่า นอกเสียจากที่ได้หลอกลวงตนเองไว้ และการจะกอบกู้ให้กลับคืนมาที่หวังได้เสมอเพียงแสงอันริบหรี่นั้นย่อมเป็นไปได้ก็ด้วยการหักหลังตนเอง !

[22] อาชีพการงานทั้งหลายที่ว่่ามานี้ ซึ่งยังมีได้ผสมผสานตัวชีวิตเองเข้าไป ในการทำงานมากพอที่จะไม่เป็นแค่เพียงสัจจะสูงส่งเชิงนามธรรมนั้นย่อมเป็นอันตรายอย่างยิ่งยวด ทั้งต่อคนผู้ซึ่งหลักการต่างๆ ของเขายังมิได้ตกผลึกแน่นหนา และต่อคนผู้ซึ่งการตระหนักรู้ทั้งปวงของเขายังคงลอยคว้างและง่อนแง่นคลอนแคลนอยู่น้อย แต่ในขณะเดียวกัน อาชีพการงานเหล่านี้เองอาจจะดูน่าตื่นใจยิ่งนัก หากมันได้หยั่งรากลึกลงในดวงใจของเราแล้ว และหากเราสามารถอุทิศชีวิตของเราและความวิริยะอุตสาหะทั้งปวงเพื่อสละอันมีอยู่ในอาชีพการงานเหล่านั้นได้

[23] อาชีพการงานเหล่านี้ย่อมนำมาซึ่งความสุขแก่คนผู้มีใจแท้จริงในงานนั้น แต่มันจะทำลายล้างเขาผู้ซึ่งรณรานที่จะเลือกอาชีพการงานเอาไว้ โดยปราศจากการพิจารณาไตร่ตรองและยอมตนลงให้แก่แรงผลักดันอันมีอยู่เพียงชั่วขณะ

[24] ในทางตรงกันข้าม การประเมินอันสูงค่าซึ่งเรามีให้แก่บรรดาความคิดซึ่งเป็นสาระเบื้องหลังในอาชีพการงานของเรานั้น จะช่วยยกฐานะเราให้สูงเด่นยิ่งขึ้นในสังคม เปิดโอกาสให้เราได้แสดงศักยภาพอันมีคุณค่าให้ปรากฏ อีกทั้งช่วยให้การกระทำของเราทั้งหลายนั้นเป็นที่ยอมรับ

[25] คนผู้เลือกอาชีพการงานอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเขาประเมินค่าไว้สูงยิ่งนั้น ย่อมจะมองข้ามความคิดที่เห็นว่า ตนไม่คู่ควรแก่การงานดังกล่าว เพราะฉะนั้น เขาจะลงมือกระทำการในงานอย่างเต็มภาคภูมิก็เพียงเพราะเห็นว่า ตำแหน่งแห่งที่ของเขาในสังคมนั้นก็เป็นสิ่งอันมีคุณค่าเช่นกัน

[26] แต่สิ่งชี้แนะที่สำคัญในการเลือกอาชีพการงานอย่างใดอย่างหนึ่งสำหรับเรานั้นย่อมได้แก่ ประโยชน์สุขแห่งมนุษยชาติและการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อม ในกรณีนี้ ไม่เพียงคิดเลยว่าประโยชน์ทั้งสองนี้จะขัดแย้งไม่ลงรอยกัน กล่าวคือ สิ่งหนึ่งย่อมจะขัดอีกสิ่งหนึ่งออกไปเสีย ในทางตรงกันข้าม ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมโน้มเอียงอยู่แล้วที่จะเข้าถึงภาวะแห่งความสมบูรณ์พร้อมแห่งตน ก็แต่โดยลงมือประกอบกิจการงานเพื่อความบริบูรณ์เต็มเปี่ยม และเพื่อความดีงามของเพื่อนมนุษย์คนอื่นๆ เท่านั้น

[27] แต่หากเขาประกอบกิจการงานเพียงเพื่อตนเองเท่านั้น บางที เขาผู้

นั้นอาจกลายเป็นบุรุษผู้มีชื่อเสียงในทางวิชาความรู้ เป็นนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ หรือนักกวีอันยอดเยี่ยม แต่เขาจะไม่เคยเป็นมนุษย์ผู้เต็มเปี่ยม และเป็นมหาบุรุษที่แท้จริงเลย

[28] ประวัติศาสตร์เรียกขานบรรดามนุษย์เหล่านั้นในฐานะผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ซึ่งโดดเด่นขึ้นด้วยการงานที่เป็นไปเพื่อความดีงามร่วมกัน ประสบการณ์ต่างขนานนามบุคคลผู้มอบความสุขแก่มวลชนทั้งหลายส่วนข้างมากที่สุดนั้นว่า มนุษย์ผู้เป็นสุขยิ่งนัก ศาสนธรรมนั้นเองสอนเราว่าบุรุษในอุดมคติอันผู้คนทั้งปวงต่างประสงค์จะเดินตามรอยเท้าของเขานั้น ล้วนอุทิศตนเองแล้วเพื่อความดีงามของมนุษยชาติ แล้วใครกันที่กล้าที่จะลุกขึ้นมาบอกได้ว่า นี่เป็นสิ่งไรสาระ ?

[29] หากเราได้เลือกแล้วซึ่งจุดยืนในชีวิต ที่เราสามารถประกอบกิจการงานส่วนใหญ่เพื่อมนุษยชาติได้ ย่อมไม่มีการกิจอื่นใดที่จะชี้นำเราได้อีกต่อไป ด้วยเหตุที่กิจการงานเหล่านั้นได้พลีไว้เพื่อประโยชน์แห่งมนุษย์ทุกคนทุกนามร่วมกันแล้ว ต่อแต่นี้ไป ประสบการณ์ของเราจะมีใช้ประสบการณ์แห่งความสุขอันเจือด้วยความเห็นแก่ตัวอย่างคับแคบ แต่ความสุขของเรานั้นจะเป็นสมบัติแห่งมหาชนเรือนล้านคุณูปการทั้งหลายของเรา แม้จะซ่อนคงไว้ในความเงิบเขิบ แต่จะดำรงอยู่ชั่วกาลนาน และบนเก้าอี้แห่งเรือนกายของเรานี้เอง จะเป็นทีหลังรดซึ่งน้ำตาแห่งมหาบุรุษทั้งปวง

มาร์กซ์

